

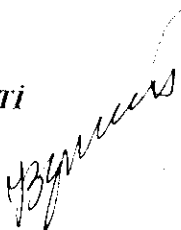
Fərman Zeynalov

PRACTICAL ENGLISH PHONETICS

(İngilis dilinin praktik fonetikasi)

DƏRS VƏSƏİTİ

Book I

*Azərbaycan Respublikası
Təhsil nazirinin 29.06.2007-ci il tarixli
785 saylı əmri ilə dərs vəsaiti kimi
çapə tövsiyə edilmişdir.*

*By the order of Minister of Education
of Azerbaijan Republic the stamp
given (order № 785, on 29.06.2007)*

Redaktor: prof. S.M.Babayev

Rəyçilər: prof. F.Y.Veysəlli,
dos. Q.N.Heybətov,
dos. Ə.O.Məmmədova

Fərman Zeynalov

Fərman Zeynalov Fərman Hüsən oğlu).

Practical English Phonetics (İngilis dilinin praktik fonetikasi).

Bakı, 2007, 276 səh.

Vəsaitdə ingilis dilinin sait və samit fonemlərinin artikulator -
tik xüsusiyyətlərinin təsvirindən, rabitəli danışmada onların birləşmə-
döyişməsi qaydalarından, intonasiya və onun mədellərindən, müxtə-
məntaktik quruluşlu cümlələrin ritmik-intonasiya xüsusiyyətlərindən
edilir və onların hər birinə dair müxtəlif səpkili çalışmalar verilir.

Vəsait ingilis dilini öyrənən hər kəs üçün faydalı ola bilər.

Copyright. The law doesnot allow the copying of entire book or
ing of multiple copies of extracts. Written permission for any such
ing must always be obtained from the publisher in advance.

Müəllifin icazəsi olmadan kitabın üzünün çıxarılmasına və çoxal-
masına qanun yol vermir.

Z $\frac{4306010000}{026}$ 121 - 07

© Fərman Zeynalov, 2007

«**Practical English Phonetics**» adlı dərs vəsaiti ingilis dili ixtisaslaşdırılmış təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Çətin tələffüz xüsusiyyətlərinə, özünəxas aksent-melodik quruluşlu ox-cəhətli ritmik-melodik işlənmə xüsusiyyətlərinə, mürəkkəb qrafik əlaqələrinə və oxu qaydalarına malik olan ingilis dilinin fonetik qurumu bu vəsaitin yazılmasını zəruri etmişdir.

Digər tərəfdən, kommunikativ təlim müasir dövrdə xarici dillərin öyrədilməsində ən məhsuldar istiqamət hesab edilir. Bu təlim prosesinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Bu prosesin özünəməxsus xüsusiyyətləri aktına yaxın təşkil etməklə həyata keçirir. Kommunikativ təlim xarici dilin ünsiyyət vasitəsi kimi öbyənlənməsini və dilin fonetik-fonoloji quruluşunu, semantik sistemə yiyələnməni, eləcə də pragmatik biliklərinin mənimsənilməsini nəzərdə tutur. Bununla yanaşı, dilin kommunikativ funksiyalarını özündə ehtiva edən spontan (spontan) ünsiyyət vərdisləri aşılır ki, bu da əsl sözlü ünsiyyət üçün xarakterikdir və xarici dillərin tədrisi qarşısında duran ən əsas məqsədlərdən biridir. Bütün bu deyilənlər bugünkü dərslik və dərs qaydalarında xarici dilə praktik yiyələnməni əsas tələb kimi qarşıya çıxır. «**Practical English Phonetics**» adlı dərs vəsaiti bu tələblərə cavab olaraq tərtib edilmiş kommunikativ təlim istiqamətli bir vəsaitdir.

Kitabda verilən fonetik çalışmalar fonetik-fonoloji qaydalar əsasında tərtib edilmiş və bacarıq əldə etməklə düzgün tələffüz vərdislərinin formalaşdırılmasına xidmət edir. Fonoloji mətnlər isə tələbələrdə spontan ünsiyyət vərdislərinin aşılmasına xidmət edir. İntonasiya modelləri isə pragmatik biliklərin mənimsənilməsinə, şeirlər və digər mətnlər isə tələbələrdə düzgün ritmik-intonasiya vərdislərinin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Dərs vəsaiti prof. S.M.Babayevin və dosent M.G.Qarayevanın «**Practical English Phonetics**» (Bakı «Maarif», 1999) adlı dərsliyinin tematikasına uyğun tərtib edilmiş və S.A.Əzizovun hazırladığı «İngilis dilinin praktik fonetika» (Bakı, 1998) proqramı əsasında yazılmışdır. Vəsaitin həcmi çox böyükdür. Nəzərə alaraq onun iki kitabda verilməsi məsləhət görülmüşdür odur ki, bu vəsaiti iki kitabdan ibarətdir.

Vəsaitin birinci kitabının birinci hissəsi giriş – korrektiv kursun tərtibi Azərbaycan dilində yazılmışdır. Burada dilin şifahi və yazılı formaları, fonetika, o cümlədən səs-hərf, fonem-qrafem münasibətləri, orfoqrafiya, orfofoniya, transkripsiya, transliterasiya haqqında məlumat verilir. İngilis dili samit və saitlərinin artikulatör-akustik xüsusiyyətləri Azərbaycan dilində yazılmışdır. Burada dilin şifahi və yazılı formaları, fonetika, o cümlədən səs-hərf, fonem-qrafem münasibətləri, orfoqrafiya, orfofoniya, transkripsiya, transliterasiya haqqında məlumat verilir. İngilis dili samit və saitlərinin artikulatör-akustik xüsusiyyətləri Azərbaycan dilində yazılmışdır. Burada dilin şifahi və yazılı formaları, fonetika, o cümlədən səs-hərf, fonem-qrafem münasibətləri, orfoqrafiya, orfofoniya, transkripsiya, transliterasiya haqqında məlumat verilir. Burada verilən çalışmalar məqsəddə

yaxud tələbələrə düzgün tələffüz bacarığı aşılayan çalışmalar (setting); 2) düzgün tələffüz vərdişlərini aşılamağa xidmət edən çalışmalar (phonetic exercises). Bu hissədə həmçinin ingilis dili cümlə intonasiasının məlumat, eləcə də müxtəlif kommunikativ tipli və sintaktik quruluşlu nümunələri verilir.

Vəsaitin ikinci hissəsi ingilis dilində yazılmışdır. İkinci hissədə ingilis dilində sait və samitlərinin fonetik xüsusiyyətləri sadə bir dildə təsvir edilir, rəhbərlik danışıqda onların kombinator və mövqe ilə bağlı variantlarına və digər fonetik hadisələrə dair məlumat verilir.

Üçüncü hissə bütövlükdə ingilis dilinin intonasiasına həsr edilib. Burada ingilis dili intonasiası, onun modelləri, müxtəlif sintaktik quruluşlu cümlələrin aksent-melodik strukturu təsvir edilir və onların hər birinə aid nümunələri verilir.

İkinci kitab da üç hissədən ibarətdir. Birinci hissədə ingilis dili sait və samitlərinin fonetik xüsusiyyətlərinə, rəhbərlik danışıqda onların kombinator və mövqe variantlarına, habelə digər fonetik hadisələrə və ingilis dilinin intonasiasına, müxtəlif kommunikativ tipli və sintaktik quruluşlu cümlələrin aksent-melodik strukturuna dair müxtəlif səpkili çalışmalar verilir.

İkinci hissəni fonetik oxu materialları təşkil edir. Burada müxtəlif tipli mətn və mətn parçaları, şərlər və onların əksər hissəsinin Azərbaycan dilində tərcümələri verilir.

Vəsaitin üçüncü - əlavələr hissəsində saitlərin vurğulu və vurğusuz cümlələrdə işlənən variantlarını əks etdirən cədvəl, homofon və homofon olmayan sözlərə, fonem-qrafem qarşılıqlığına aid nümunələr, digər qeydlər verilir.

Müəllif dərs vəsaitinin yazılması və çapa hazırlanmasında prof. Ə. Babayevin, f.e.d., prof. Fəxrəddin Veysəllinin, p.e.d., prof. D. İsmayilovun məsləhətlərini və tövsiyələrini minnətdarlıqla qeyd edir, hazırladığı çalışmalarından bəhrələndiyi üçün Nematulin Ziya müəllimə, zəhmətkeş vəsaiti oxuyan rəyçilərə, vəsaitin müzakirəsində iştirak və çıxış edənlərə, onların əlavələrinə öz dərin təşəkkürünü bildirir.

Dərs vəsaiti ingilis dilində təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Ona müəllimlər, magistrlər, orta məktəb müəllimləri və ingilis dili öyrənən hər kəs faydalana bilər.

Əlbəttə, vəsaitdə müəyyən nöqsanlar da müşahidə edilə bilər, həmin nöqsanları aradan qaldırmaq üçün xeyirxah məsləhətləri ilə müəllimlərin köməyinə müraciət etməyi xahiş edirəm. Əgər sizə də bu vəsaitə kömək edəcək oxuculara əvvəlcədən öz minnətdarlığımı bildirirəm.

«The sounds of speech are all round us. We use them, we hear them, we enjoy and suffer from them, and in general we know remarkably little about them».

O' Cor

«Biz hər tərəfdən danışiq səsləri əhatədə deyik. Biz onlardan istifadə edirik, biz onlardan eşidirik, biz onlardan ləzzət alır və əzab çəkirik və ümumiyyətlə, biz onlar haqqında çox az bilirik».

O'Kon

Dil insanlar arasında ən mühüm ünsiyyət vasitəsi olmaq vəzifəsini yalnızca olaraq səsli (şifahi) formada yerinə yetirir. Belə ki, səsli dil özünəməxsus yaranış, inkişafetmə və həm də mövcud olma formasıdır. Yalnızca səsli dil də səsli dildən törəmədir və onun ancaq yazılı (qrafik) formada təzahür edir. Dil insanlar arasında ən mühüm ünsiyyət vasitəsi olmaq vəzifəsini yalnızca olaraq səsli dilə görə yerinə yetirə bilər ki, o, səslərdən istifadə edir. Dünyada eləcə də insan birliyi, xalq, millət yoxdur ki, onun dili səsli dil olmasın. Beləliklə, dilin səsli təbiətə malik olması onun qırılmaz və ən mühüm əlaməti hesab edilir. Beləliklə, hər bir dilin öyrənilməsində və öyrədilməsində həmin dilin səslərindən, fonetik quruluşundan, tələffüz xüsusiyyətlərindən başlanılmalıdır. Səs tələffüzü və səs tələffüzü üsulu və ən önəmli üsul hesab edilir.

Dil dedikdə, hər şeydən əvvəl, şifahi, səsli dil nəzərdə tutulur. Səsli dil dildə leksik və qrammatik vahidlər (sözlər, şəkilçilər) müəyyən qaydada birləşmələri (səs kompleksləri) şəklində fəaliyyət göstərir. Dildə səsli sözlər və qrammatik vasitələr maddi və məzmun cəhətlərindən ibarət deyildir. Səsli sözlər və qrammatik vasitələr vasitəsilə tələffüz edilən, eşidilib qavranılan səs birləşmələri, vurğu, tonlar, intonasiya və s. sözlərin, qrammatik vasitələrin maddi əsasını, sözlərin (vurğunun, intonasiyanın) səs komplekslərinin tərkib edilən şeylər (məfhumlar, əlaqələr, münasibətlər, fikirlər və s.) tərkib edir. Sözlərin və qrammatik formaların maddi tərkibi həm də onların mənalarnı əks etdirir. Belə ki, sözləri eşidəndə onların mənasını oxuyanda şüurda bir anlam yaranır. Belə ki, sözlərin səs kompleksləri (şəkilçiləri) ilə şüurda müvafiq əşyanın da əksi yaranmış olur. Sözlərin səs tərkibi (kompleksi) ilə müvafiq əşyanın fiziki şəkli arasında əlaqə vardır.

ormaları, söz birləşmələri düzgün tələffüz olunmadıqda mənə dolğunluqna səbəb olur və ünsiyyətdə anlama çətinləşir.

Dil səsləri yazıda hərflərlə göstərilir. Dildəki səslərin (fonemlərin) yazıda hərflərlə nisbəti uyğunluq və uyğunsuzluq təşkil edə bilər. Məsələn, Azərbaycan dilində hər bir səs (fonem) əsasən bir hərflə işarə ilə yazılır. Məsələn: *ata, ana bulaq* və s. Lakin ingilis dilində səslər (fonemlərlə) onların yazıda qrafik işarəsi olan hərflər arasında uyğunluq vardır. İngilis dilində 44 fonem, 26 hərf vardır və bir səs (fonem) bir və ya bir neçə hərf birləşməsi ilə göstərilir.

FONETİKA HAQQINDA MƏLUMAT

Fonetika yunan mənşəli "phonetikos" sözündən olub «səs», «səda», «səda» mənasını verir. Fonetika dilçiliyin bir şöbəsi olub, adətən «dil haqqında elmlər» kimi izah edilir. Lakin fonetika anlayışının məzmunu yalnız dil səsləri ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Fonetika dil səslərinin fizioloji (artikulator), akustik (fiziki), perseptiv (qavrama) və funksional aspektlərini tədqiq edib öyrənməklə yanaşı, dilin səs tərkibini, onların birləşmələrini, fonotaktik qaydalarını, tələffüz xüsusiyyətlərini, sözlərin quruluşunu, heca bölgüsünü, müxtəlif növ vurğu və vurğu dərəcələrinə intonasiyanı, onun komponentlərini və funksiyalarını, danışığın ritminin quruluşunu, müxtəlif səciyyəli fonetik hadisələri, dil səslərinin və intonasiyanın fonouslubi xüsusiyyətlərini, habelə dilin şifahi və yazılı forması arasında qarşılıqlı əlaqəni, qrafika, orfoepiya, orfofoniya, transkripsiyaya və transliterasiya məsələlərini tədqiq edib öyrənmək bir elmdir.

Fonetika *ümumi* və *xüsusi* olmaqla iki yerə bölünür. *Ümumi fonetika* bütün dillər üçün səciyyəvi olan dil səslərinin fizioloji, akustik, perseptiv və funksional cəhətlərini, habelə dil səslərinə (fonemlərə) intonasiyaya, vurğuya, intonasiyaya, fonouslubi vasitələrə, transkripsiyaya və transliterasiyaya dair ümumi nəzəri məsələləri və fonetik hadisələri (assimilasiya, elizivasiya və s.) tədqiq edib öyrənir.

Xüsusi fonetika isə ayrıca götürülmüş bir dilin fonetik quruluşunu, komponentlərini (dil səslərini və onların birləşmələrini; heca quruluşunu, heca bölgüsünü; vurğu, intonasiya və s.) tədqiq edib öyrənir.

Xüsusi fonetika tarixi və *təsviri* olmaqla iki hissəyə ayrılır. *Tarixi fonetika* ayrılıqda götürülmüş bir dilin təşəkkülü və tarixi inkişaf boyunu, sistemində, səs birləşmələrində, heca quruluşunda, vurğu və intonasiya sistemində olan qayda və qanunları, baş verən dəyişiklikləri

Fonetik quruluşunun komponentlərinin çəğuş uurluunu öyrənir. Fonetikanın digər bir bölməsi də *eksperimental fonetika*. *Eksperimental fonetika* müəyyən laboratoriyalarda müxtəlif elektron akustik cihazlarla (ossilloqraf, intonoqraf, spektroqraf və s.), o cümlədən kompüterlə danışıq səslərinin, vurğu və intonasiyanın xüsusiyyətlərini təcürbi yolla öyrənib tədqiq edir.

FONETİKANIN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ TƏTBİQİ SAHƏLƏRİ

“Language is basically s...

Fonetikanın dilçilik elmində yeri digər dil aspektləri olan leksika və qrammatika qədər mühüm və əhəmiyyətli. Belə ki, dildə mənasız leksik və qrammatik mənalar danışıqda fonetik cəhətdən ifadə edilə bilər. Odur ki, səhv, düzgün olmayan tələffüz, səhv anlama, fikir dolaşığına gətirib çıxarır. Məsələn, *It is mined* – cümləsinin tələffüzündə [d] səslərinin əhəmiyyətli qatılığına diqqət yetirilməzsə, cümlənin mənası tamamilə dəyişə bilər. Məsələn, *It is mined* – O, minalıdır.

It is mine(d) – O, mənimdir. Belə ki, ünsiyyətin əsasında anlam yoxdur. Əgər anlama yoxdursa, ünsiyyət də yoxdur. Anlamanın əsasında sözlərin və cümlələrin fonetik cəhətdən ədəbi dilin tələffüz normalına uyğun düzgün səsləndirilməsi durur. Odur ki, çətin tələffüzü düzəltmək üçün qrafik sistemə malik olan ingilis dilinin fonetik quruluşu qrafik sisteminin xüsusiyyətlərini öyrənmədən bu dili praktik və elmi cəhətdən mükəmməl öyrənmək mümkün deyil.

Danışıq və ünsiyyət prosesində bir-birilə sıx əlaqədə olan ifadə vasitələrindən istifadə edilir: *segment* və *suprasegment*. *Segment vahidlərə* düz xətt boyunca düzülən dil səsləri və onların birləşmələri daxildir.

Suprasegment vahidlər isə ayrılıqda mövcud deyildir. Onlar *segment vahidlərlə* birlikdə mövcud olur və onların üzərində fəaliyyət göstərir. *Suprasegment*, yaxud *segmentüstü vahidlərə* vurğu, tonlar, intonasiya, vurğu, intonasiya və s. daxildir. Dil öyrənmə prosesində hər iki ifadə vasitələri eyni dərəcədə mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Fonetikanın həm də mühüm *tətbiqi əhəmiyyəti* vardır. Belə ki, fonetikadan yazısı olmayan dillər üçün əlifbanın yaradılmasında, ədəbi tələffüz normalarının müəyyənləşdirilməsində, dialekt və şivələrin

ların, aktyonların bəzələnməsində, diksiya və nəqlik sənətində, ərin dublyaj edilməsində, danışıq (nitq) qüsurlarının aradan qaldırılmasında və s. geniş istifadə olunur.

SƏS, FONEM, HƏRF VƏ QRAFEM HAQQINDA

Dil hansı formada (şifahi, yazılı) olursa olsun, o, həmişə müəyyən formada mövcuddur. Nitq psixologiyası belə bir faktı təsdiq edir ki, yazı yazarkən, səssiz halda oxuyarkən sözlərin, cümlələrin tələffüzü, intonasiyası yazanın, oxuyanın beynində mövcud olur. Ancaq nitq və səslə oxu zamanı sözlərin, cümlələrin səslənməsi, onların akustik obrazları aşkar formada təzahür edir. Bu baxımdan heç də təsadüf deyildir ki, dil laboratoriyası sisteminin yaratıcılarından olan Yaponiya «Sony» korporasiyası belə bir qənaətə gəlmişdir ki, «*Language is naturally sound*».

Dil səsləri dilin mövcudluq formasıdır. Danışıqda və ünsiyyət prosesində artikulator-akustik cəhətdən sayca çoxlu müxtəlif çalarlı səslərlə tələffüz edilir. Danışıqda sayca çoxluq təşkil edən belə səslər fon* və yığma adlanır.

Səslər konkret situasiya ilə bağlı olsalar da, onların hər birinin işlənməsi müəyyən fonetik amillərdən asılı olur. Məsələn, ingilis dilində tələffüzü müxtəlif mövqələrdə, müxtəlif formalarda (apikal, diş, yuvaqan, nəfəsli, dodaqlanan və s.) təzahür edir. Səslərin müxtəlif fonetik mövqələrdə müxtəlif artikulator-akustik formalarda təzahürü variant və allofon adlanır. Variant və ya allofonların sayı fonlara nisbətən məhduddur. Lakin danışıqda sayca daha məhdud olan (yəni təkə, birçə olan) fonemlər vardır ki, onlar sözlərin mənasını və qrammatik formaları bir-birindən fərqləndirməyə xidmət edir. Məsələn: *pin-pen; eight-aid; man-men; cease-advise* və s.

Dildə sözləri, söz formalarını, qrammatik formaları da daxil olmaqla bir-birindən fərqləndirən belə səslər fonem adlanır. Məsələn, ingilis dilində 44, Azərbaycan dilində isə 34 fonem vardır.** Fonemlər danışıqda tələffüz oluna bilər, variantlar vasitəsilə realizə olunur.

Dilin yazılı formasında danışıq prosesində tələffüz edilən bütün fonemlərin yazılı forması qrafem adlanır.

* Fəxrəddin Yadigar. German dilçiliyinə giriş. Bakı, «Təhsil», 2003, s.22.

** A.Axundov. Azərbaycan dilinin fonetikasi, Bakı, «Maarif», 1984.

vazılı formalarında hər bir fonem, hərf və ya hərf birləşmələri göstərilir. Yazıda hər bir fonemin göstəricisi kimi çıxış edən hərf və birləşmələri qrafem adlanır. "Qrafem" yunan sözü olub mənası "şəkil" deməkdir. Qrafem yazılı nitqin (fonemə müvafiq) ən kiçik formalı vahididir. İngilis dilində homofon (eyni səslənən) sözlər yazılı qrafemlər vasitəsilə bir-birindən fərqlənir. Məsələn: *meet-meat-pear-pare-pear* və s. Hərflərlə qrafemlər arasında oxşar və fərqli cəhətlər vardır. Belə ki, hər bir hərf bir qrafemə uyğun gələ bilər, gəlməyə də bilər. Məsələn, «*damp*» sözündə 4 hərf, 4 qrafem, 4 fonem vardır. Burada hər bir qrafem kəmiyyətcə bir-birinə uyğun gəlir. Lakin «*through*» sözündə kəmiyyətcə uyğun gələn qrafemlərin sayı fonemlərin sayından çoxdur. Belə ki, bu sözdə bircə halda bir hərf «*r*» qrafemə <r> uyğun gəlir. Digər iki halda hərflə qrafem arasında uyğunluq yoxdur. Belə ki, «*through*» sözündə 7 hərf *t-h-r-o-u-g-h*, üç qrafem *th-r-ough* və üç fonem [θ-r-u:] vardır.

İngilis dilində 24 samit fonemi yazıda göstərmək üçün 56 qrafem istifadə olunur, 20 saiti yazıda işarə etmək üçün 88 qrafemdən istifadə edilir*.

ORFOQRAFIYA, ORFOEPIYA VƏ ORFOFONİYA HAQQINDA

Qrafika fonemlərin əlifbadakı hərflərlə və hərf birləşmələri ilə yazılı formada təsvir olunmasını və onların necə oxunması qaydalarını öyrənsə, dilin yazılı formalarının təsviri və şəkilçilərin (morfemlərin) düzgün yazılması qaydalarını öyrənsə, orfoqrafiya öyrənir.

«*Orfoqrafiya*» sözünün mənası «*düzgün yazı*», yaxud «*düzgün yazılma qaydaları*» deməkdir. Orfoqrafiya dildəki söz və şəkilçilərin etimoloji və morfoloji əlaqəsindən asılı olaraq onların fonem tərkibinin yazılı formada təsviri və yazılması qaydalarıdır. İngilis dilində orfoqrafik qaydalar fonetik, morfoloji, tarixi-ənənə, yaxud konservatizm və heroqlifik prinsiplərə əsaslanır. Yazıda orfoqrafik heca bölgüsü isə fonetik, morfoloji və fonemik prinsiplərlə tənzim olunur.

Əgər dildə düzgün yazı qaydalarını orfoqrafiya öyrənsə, orfoqrafiya öyrənir. «*Orfoepiya*» sözünün mənası «*düzgün, dürüst danışmaq, nitq*» deməkdir. Başqa sözlə, orfoepiya

Bax: F.H.Zeynalov, Z.A.Hüseynova. Pronunciation and Spelling in English Language, 1998, pp.54-58.

Orfoepiya dilin daha çox praktik əhəmiyyətə malikdir. Orfoepiyanın praktik əhəmiyyəti xarici dillərin, o cümlədə is dilin öyrənilməsində özünü daha çox göstərir və mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İngilis dili ədəbi dilin tələffüz normaları əsasında tədris edilən və ən çox yazılı formada olan müxtəlif məzmunlu və üslublu mətnlərdən, bədii əsərlərdən və qəzet materiallarından ibarət dil materiallarına əsaslanır. Belə ki, orfoepiya sözlərin fonem tərkibinin, ünsiyyəti olan cümlələrin (söyləmlərin) fonetik özülünü təşkil edən intonasiya modellərini, sözlərin heca və aksent quruluşunun müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Orfofoniya* (düzgün səslənmə) isə fonetik amillərdən (vurğu, intonasiya, hecanın kəmiyyəvi və keyfiyyət və s.) və mövqedən asılı olaraq sözlərin sözlərdə və cümlələrdə düzgün səsləndirilməsini nəzərdə tutur. Məsələn, ingilis və Azərbaycan dillərində «sweet» və «külək» sözlərində birinci samitlərin dodaqlanan variantda tələffüz edilməsi vacibdir. Belə ki, birinci samitlərin səhv tələffüzü, yəni normadan kənara çıxması dinləyicidə yad tələffüz təəssüratı oyadacaq, yaxud onu yadıqlı kimi qəbul edəcək. Odur ki, danışqda fonemlərlə yanaşı, onların variantlarının düzgün tələffüzü də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, fonem və onun variantları arasında qarşılıqlı və sıx əlaqə vardır. Fonemlərin bir variantı onun (fonemin) təbii şəkildə realizasiyasını əks etdirir. Belə ki, bir variantın konkret fonetik şəraitdə işlənməsi vacib (norma) olan hansı fonemi təmsil edir və həmin fonetik kontekstə başqa variantın işlənməsi təbii səslənmir və normadan yayınmaya aparıb çıxarır. Belə ki, fonem və bir fonemin müxtəlif fonetik şəraitdə realizasiyasının yaratdığı akustik obraz və təəssürat oxşar deyildir. Sözlərdə fonemlərin səhv variantda tələffüz edilməsi tələffüz normasının pozulmasına, qulaqda yad səslənməyə səbəb olur və anlamı çətinləşdirir.

Fonem variantları rabitəli danışqda söz birləşmələrinin səddini təşkil edən ən vacib elementlərdir. İngilis dilində «my turn» və «my train», «my train» və «might rain» birləşmələrinin səddinin düzgün qurulması [t] və [aɪ] səslərinin müxtəlif mövqələrdə düzgün səsləndirilməsindən çox asılıdır. Bu qəbildən olan misal nümunələrini «that's tuff stuff», «pea stalks», «peace talks» «he lies» - «heal eyes» və

*Ayrıntılı bax: Fəxrəddin Yadigar. Fonetika və fonologiya məsələləri. Bakı, 1999.

Bütün bu deyilənlərdən aydın olur ki, çətin tələffüz və mürəkkəb fonetik sistemə malik olan ingilis dilinin elmi cəhətdən öyrənilməsində *saat, variant, hərf, qrafem, orfoqrafiya, orfoepiya, orfofoniya* anlayışları əhəmiyyətli rol oynayır. Ərqləndirilməsinin mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyəti vardır.*

TRANSKRİPSİYA VƏ TRANSLİTERASIYA

Hərflər və hərf birləşmələri danışığın bütün incəliklərini, fonemaların variantlarını yazıda əks etdirməyə kifayət etmir. Belə ki, qrafik təsvir nahı adi yazı dilin geniş elmi təhlilinə və onun praktik baxımından (xarici dillərin) öyrənilməsinə tam şəkildə imkan yarada bilmir. Bununla yanaşı, bunları nəzər alaraq sözlərin, cümlələrin və mənlərin tələffüz qaydalarını yazıda deyilişlə daha uyğun əks etdirmək üçün xüsusi qaydalarından – transkripsiyadan istifadə edilir. Transkripsiya latın əlifbası (transkripto) olub, mənası «*üzünü köçürmə*» deməkdir.

Yazıda qrafik işarələrdən istifadə edildiyi kimi, transkripsiya da xüsusi fonetik və diakritik işarələrdən istifadə edilir. Latın qrafikasında yaranan bu transkripsiya sistemi *fonetik əlifba* da adlanır. Məsələn, tələffüz və vəzifəsindən asılı olaraq, transkripsiyanın bir neçə forması (fonetik, fonematik, morfofonematik və s.) istifadə olunur. Xarici dillərin öyrənilməsində başlıca olaraq fonetik və fonematik (fonoloji) transkripsiyadan geniş istifadə edilir (Bax: Book II, Appendix 2).

DIACRITICS

◦ Voiceless	n̥ d̥	◊	Mixed rounded	ɔ̞	ʷ	Labialized	tʷ dʷ	˜	Nasalized	ẽ
∨ Voiced	ɳ ɹ	◊	Less rounded	ɔ̝	ɹ	Palatalized	tʲ dʲ	ˀ	Nasal release	d̃
h Aspirated	tʰ dʰ	◊	Advanced	ɥ	ɣ	Velarized	tˠ dˠ	ˀ	Lateral release	dˀ
.. Breathily voiced	b̤ a̤	-	Retracted	ɨ	ʕ	Pharyngealized	tˤ dˤ	ˀ	No audible release	d̥
~ Creaky voiced	b̰ a̰	ˀ	Centralized	ɛ̞	ˀ	Velarized or pharyngealized	ˀ			
- Linguolabial	t̟ d̟	ˠ	Mid-centralized	ɛ̝	ˠ	Raised	ɛ̟ (ɟ̟ = voiced alveolar fricative)			
ˆ Dental	t̪ d̪	ˠ	Syllabic	ɹ̩	ˠ	Lowered	ɛ̠ (β̠ = voiced bilabial approximant)			
ˆ Apical	t̪ d̪	ˠ	Non-syllabic	ɹ̥	ˠ	Advanced Tongue Root	ɛ̠			
◻ Laminal	t̠ d̠	ˠ	Rhoticity	ɹ̥	ˠ	Retracted Tongue Root	ɛ̠			

Ətraflı bax: F.H.Zeynalov, Ə.O.Məmmədova. İngilis dilində orfofonik qaydalar. Bakı, 1996. s.9-15

məsinin mümkün qədər dəqiq şəkildə əks etdirilməsini nəzərdə tutaraq, konkret işlənmə mövqeyindən asılı olaraq, hər bir fonemin variantlarının da göstərilməsi üçün əlavə diakritik işarələrdən istifadə olunur. Məsələn, **bell** [bell] sözünün tələffüzündə [e] saiti açıq, [l] samiti tutqun və tələffüz olunur. Fonetik transkripsiyada [e] və [l] səslərinə xas olan əsas xüsusiyyətləri verək üçün [e] saiti [ɛ] kimi, [l] samiti isə [l:] kimi [bɛl:] yazılır.

Fonematik, yaxud fonoloji transkripsiya sözlərin, söz birləşmələrinin və cümlələrin tələffüzündə təzahür edən bütün çalarları deyil, bu çalaların yalnız ümumiləşdirilmiş cəhətini özündə birləşdirən fonemlərin əsas variantlarını bir fonetik işarə ilə yazıda əks etdirməyi nəzərdə tutur. Belə ki, fonematik transkripsiya "bell" sözünü [bell] kimi, fonetik transkripsiya isə [bɛl:] kimi işarə etməyi nəzərdə tutur. Fonematik transkripsiya da hər bir fonem, nə qədər variantlarda təzahür etməsindən asılı olmayaraq, yalnız bir fonetik işarə, yaxud simvolla göstərilir. Fonetik və fonematik transkripsiyalar məzmunca fərqləndiyi kimi, formadan da fərqləndirilir. Belə ki, kvadrat mötərizə [tʰ] fonetik, mail mötərizə /t/ fonematik, yaxud fonoloji transkripsiya üçün, üçbucaq mötərizə qrafemlər <t> üçün işlədilir.

Fonetik və fonematik transkripsiya ilə yanaşı, fonetik transkripsiya olmayan lüğətlərdə sözləri düzgün oxumaq üçün əlifba transkripsiyadan istifadə edilir. Əlifba tipli transkripsiyada qrafik formaları olan hərflər və hərflər birləşmələri üzərində birmənalı oxunuşlu işarələr istifadə olunur. Məsələn, sait hərflər (a, e, i, o, u) üzərində kiçik üfüqi xətt (-) bu sait hərflərin əlifba oxunuşunu göstərir. Lakin sait hərflər üzərində heç bir işarə yoxdursa, bu saitlərin qısa oxunuşunu, yaxud «ä» hərfləri üzərində iki nöqtə varsa, bu onun uzun oxunuşunu göstərir və s. Fonetik birləşmələri üzərində qövs (˘) işarəsi olarsa, bu həmin birləşmələrin uzun oxunuşunu, həmin birləşmələr üzərində kiçik üfüqi xətt olarsa, onların diftonq oxunuşunu göstərir* və s.

Məsələn:

ā, ō, ē, ī, ū (name, note, mete, nine, mute)

ar, or, er, ur (park, port, pert, turn)

ār, ēr, ūr, īr (mare, mere, mure, mire)

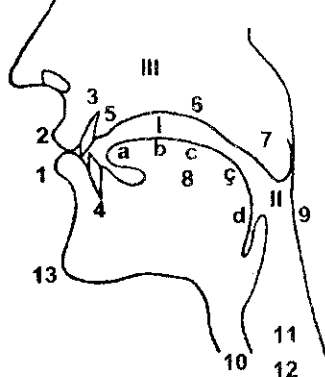
Dildə transkripsiya ilə yanaşı, transliterasiyadan da istifadə edilir. «Transliterasiya» latın sözü olub, mənası «hərflər vasitəsilə yazmaq» deməkdir. Transliterasiya bir əlifba sistemi ilə yazılan sözlərin, sözlərin əşmələrinin, heca və səsə başqa əlifba sisteminə məxsus hərəflərlə yazılmasıdır.

Transliterasiya başqa xalqlara məxsus şəxs adlarını, familiyaları, kənd, şəhər, yer, çay, və digər coğrafi adları ana dilində əks etdirən əşmələndir.

Transliterasiya bir xalqa məxsus olan xüsusi adları, kənd, şəhər, digər coğrafi adları başqa dillərdə əks etdirərkən həmin adların tələffüzünü ə orijinal yazı formalarına əsaslanır. Odur ki, transliterasiya olunmuş adların transliterasiya edilən şəxs və coğrafi adlarda orijinal mənbənin tələffüz xüsusiyyətləri və yazılışı ilə ana dilinin fonetik və qrafik sistemlə uyğunlaşdırılmalıdır. Məsələn, ingilis dilində *William, Wilson, Wilson* kimi s. «w» hərfi ilə başlayan adlar Azərbaycan dilinə *Vilyam, Vilson, Vilson* kimi, rus dilinə isə *Uilyam, Uilson, Uayt* kimi transliterasiya olunur. Azərbaycan dilində tərkibində [ğ] samiti olan yer adları ingilis dilinə «gh» əşmələsilə transliterasiya edilir. Məsələn: *Garabagh, Garada gh* və

DANIŞIQ ÜZVLƏRİ HAQQINDA

Dillər müxtəlif olduğu kimi, onların danışiq səsləri də müxtəlifdir. Belə ki, dillərdə bir-birinin eyni olan iki səs tapmaq çətindir. Məsələn, Azərbaycan və ingilis dilində eyni adlı səslər [t, d, s, z] müxtəlif akcentlərlə tələffüz edilirlər. Səslərdə müxtəliflik yaradan amil danışiq üzvlərinin müxtəlif tələffüz məxrəcləridir. Məsələn, Azərbaycan dilində [t, d, s, z] səsləri dilin öz hissəsilə, ingilis dilində isə dilin ucu ilə tələffüz olunur. Belə ki, hər bir danışiq səsi, ilk növbədə danışiq üzvlərinin hərəkəti ilə formalaşan müxtəlif məxrəclərinin, səs qəliblərinin nəticəsidir. Odur ki, hər hansı bir xarici dilin səslərini öyrənmək üçün onların quruluşu, danışiq üzvləri və onların işi barədə bilgi əldə etmək vacibdir.

Danışiq üzvlərində üç boşluq vardır: udlaq boşluğu, ağız boşluğu və burun boşluğu. Danışıda bu boşluqlar rezonator rolunu oynayır. “Rezonator” latın sözü olub “əks-səda verən” deməkdir. Rezonator üzvlərinin təsirlərinin təməlinin yaranmasında, tonun yüksək və alçaq olmasında onun əhəmiyyətli roludur. Belə ki, rezonator nə qədər böyük olarsa, səs o qədər alçaq, kiçik olarsa, səs bir o qədər yüksək olur. *Danışiq səslərini formalaşdırmaq üçün istifadə edilən rezonator və danışiq üzvləri aşağıdakılardır: I – ağız boşluğu, II – udlaq boşluğu, III – burun boşluğu; 1 – alt dodaq, 2 – üst dodaq, 3 – dişlər, 4 – alt dişlər, 5 – yuvaqlar, 6 – sərt damaq, 7 – yumşaq damaq, 8 – dil: a) dilin ucu, b) dilin önü, c) dilin ortası, ç) dilin arxası, d) dilin kökü; 9 – udlağın arxa divarı, 10 – xirtdək, 11 – səsi çıxaran yer və səs ciğiri, 12 – nəfəs borusu, 13 – alt çənə*

Danışiq üzvləri işinə görə iki yerə bölünür: fəal danışıq üzvləri və qeyri-fəal danışıq üzvləri.

Səslərin tələffüzü zamanı hərəkət edən üzvlərinə fəal danışıq üzvləri deyilir. Fəal danışıq üzvlərinə səs telləri, udlağın arxa divarı, yumşaq damaq dilçəklə birlikdə, dil, dodaqlar və alt çənə daxildir.

Səslərin tələffüzü zamanı hərəkət etməyən danışıq üzvlərinə qeyri-fəal danışıq üzvləri deyilir. Qeyri-fəal danışıq üzvlərinə dişlər, alt dodaq və sərt damaq daxildir.

Danışiq səslərini tələffüz edərkən danışiq üzvləri müxtəlifliklərlə vəziyyətini dəyişir, ağız və udlaq boşluğunda cürbəcür tələffüz məxrəcləri, səs qəlibləri qurulur və bu zaman hava axınının yığılma xarakterli formalarında olur. Belə ki, bəzi səslərin tələffüzündə hava axını yığılma xarakterli olur, digər səslərin tələffüzündə isə hava axınının yolu anidən daralır və ya daralır. Ağız və udlaq boşluğunda hava axınının yığılması və ya daralması maneə adlanır. Üsuluna görə maneənin növünü fərqləndirilir: *tam maneə, natamam maneə, hərəki (titrək) maneə*.

Tam maneə zamanı fəal və qeyri-fəal danışiq üzvləri arasında tələffüz yaranır və havanın keçid yolu tamamilə bağlanır. Tam maneə ilə tələffüz olunan səslərə kipləşən-partlayışlı və kipləşən səslər deyilir. İngilis dilində [p, b, t, d, k, g] səsləri kipləşən-partlayışlı, [m, n, ŋ] səsləri kipləşən səslərdir.

Azərbaycan dilində [p, b, t, d, k, g, k, q] və [m, n] səsləri tam maneə ilə tələffüz olunan səslərdir.

Natamam maneə zamanı fəal və qeyri-fəal danışiq üzvləri arasında keçid yaranır və hava axını yaranmış novdan xaric olur. Natamam maneə ilə tələffüz olunan səslərə novlu-sürtünən və növlu səslər deyilir.

İngilis dilində [f, v, θ, ð, z, s, ʃ, ʒ, h] novlu-sürtünən, [r, l, w] növlu səsləri isə növlu səslərdir.

Azərbaycan dilində [f, v, s, z, ʃ, j, x, ğ, h] və [l, y] natamam maneə ilə tələffüz olunan səslərdir. Bəzi səslərin tələffüzündə hər iki maneə yaranır, yəni əvvəlcə tam maneə yaranır, sonra tədricən natamam maneəyə keçir. İngilis dilində [tʃ, dʒ] səsləri hər iki maneə ilə tələffüz olunan səslərdir. Azərbaycan dilində [ç, c] səsləri tam və natamam maneə ilə tələffüz olunur.

Hərəki (titrək) maneə zamanı fəal və qeyri-fəal üzvlərin yaratdığı maneə yeri hava axınından titrəyir. Hərəki maneə ilə yaranan səslərin tələffüz məxrəcində yüngül zərbələr axını ilə, titrəyişlə tələffüz olunur. Hərəki maneə ilə tələffüz olunan səslər titrək səslər adlanır. İngilis dilində titrək səs yoxdur. Azərbaycan dilində [r] samiti titrək səsdür.

DANIŞIQ SƏSLƏRİNİN TƏSNİFİ

Danışiq səsləri iki əsas qrupa bölünür: sait səslər və samit səslər. Sait səslər elə səslərdir ki, cəlbə tələffüz edərkən hava axını

Məsələn, ingilis dilində [i:, e, u:] və s.

Azərbaycan dilində [a, e, u] və s.

Sait səslər də tələffüz məxrəcinin sabitliyinə görə üç əsas bölünür: monofonqlar, diftonqlar və diftonqoydlar.

Monofonqlar ehtəsait səslərdir ki, onları tələffüz edərkən əvvəzlərinin tələffüz məxrəci sabit olur, yəni dəyişməz qalır.

Məsələn: ingilis dilində [ɑ:, e, ɜ:, æ] və s.

Azərbaycan dilində [ə, e, a, u] və s.

Diftonqlar ehtəsait səslərdir ki, onların tələffüzündə danışmaq bir saitin tələffüz məxrəcindən digər saitin tələffüz məxrəcinə keçir, saitin tələffüz məxrəcinə dəyişmə baş verir.

Məsələn: ingilis dilində [ei, iə, uə] və s.

Azərbaycan ədəbi dilində diftonq yoxdur. Diftonqlar iki elementdən ibarət olur: biri qüvvətli, digəri isə zəif. Qüvvətli element nüvə element isə sürüşkən hissə adlanır.

Birinci elementi qüvvətli, ikinci elementi zəif olan diftonqlar qalxan diftonqlar adlanır. İngilis dilində bütün diftonqlar əsasən düşən diftonqlardır.

İkinci elementi qüvvətli, birinci elementi zəif olan diftonqlar qalxan diftonqlar adlanır. Qalxan diftonqlar italyan və digər dillərdə xarakterikdir.

Diftonqoydlar monofonqlarla diftonqlar arasında aralıq mövqedə yerləşir. Diftonqoydlar ehtəsait səslərdir ki, onların tələffüzündə əvvəzlərinin vəziyyətində qismən dəyişmə, sürüşkənlik baş verir.

İngilis dilində iki diftonqoyd səciyyəli saitin [i:, u:] vardır.

Samit səslər ehtəsait səslərdir ki, onlar tələffüz edilərkən hava udlaq və ağız boşluğunda müəyyən maneələrə rast gəlir.

Məsələn: ingilis dilində [t, k, l, r, n] və s.

Azərbaycan dilində [t, p, l, k, g, s] və s.

Musiqili tonun və küyün iştirakına görə samit səslər iki qrupa bölünür: sonor samitlər, küylü samitlər.

Sonor samitlər ehtəsait samitlərdir ki, onların tələffüzündə musiqi küyə üstün gəlir. Məsələn: ingilis dilində [m, n, ŋ, r, l, j, w].

Azərbaycan dilində [m, n, r, l].

Küylü samitlər ehtəsait samitlərdir ki, onların tələffüzündə küy məhsulu i tona üstün gəlir.

İngilis dilində: [p, b, s, z] və s.

Azərbaycan dilində [t, k, s, z] və s.

ili samitlər.

Kar samitlər elə səslərdir ki, onların tələffüzündə səs telləri bir-birə aralı olur və titrəmir.

Səs tellərinin iştirakı olmadan yaranan samitlər kar samitlər adlanır.

Məsələn: ingilis dilində [p, t, k, s, f] və s.

Azərbaycan dilində [p,t,s,h] və s.

Cingiltili samitlərin tələffüzündə cəs telləri bir-birinə yaxın olur və titrəyir.

Səs tellərinin titrəməsilə yaranan samitlər cingiltili samitlər adlanır.

Məsələn: ingilis dilində [b, d, z, v, ɟ] və s.

Azərbaycan dilində [b, d, g, v] və s.

Yumşaq damağın vəziyyətinə görə samitlər iki yerə bölünür: ağız samitləri, burun samitləri.

Ağız samitlərini tələffüz edərkən yumşaq damaq dilçəklə birlikdə işləyərək qaldırılmış vəziyyətdə olur. Hava axını ağız boşluğundan keçir və ağız samitləri tələffüz olunur.

Məsələn: ingilis dilində [p, b, t, k, l, r] və s.

Azərbaycan dilində [p, d, l, r] və s.

Burun samitlərini tələffüz edərkən yumşaq damaq dilçəklə birlikdə işləyərək endirilmiş vəziyyətdə olur, hava axını burun boşluğundan keçir və burun samitləri tələffüz olunur.

Məsələn: ingilis dilində [m, n, ŋ].

Azərbaycan dilində [m, n].

Yumşaq damağın vəziyyətinə görə saitlər də iki yerə bölünür: ağız samitləri, burun saitləri. İngilis və Azərbaycan dillərində burun saitləri yoxdur, lakin fransız dilində burun saitləri vardır. Məsələn: [ɛ̃:, ɔ̃:] və s.

İNGİLİS DİLİ SAMİTLƏRİNİN TƏSNİFİ

İngilis dilində samitlər aşağıdakı prinsiplər üzrə təsnif olunur.

I. Fəal danışmaq üzvlərinin iştirakına və maneənin əmələ gəlməsinə görə

II. Əmələ gəlmə üsuluna və maneənin növünə görə

III. Səs tellərinin iştirakına görə

IV. Yumşaq damağın vəziyyətinə görə

1. Fəal danışmaq üzvlərinin iştirakına görə samitlər aşağıdakı qruplara bölünür: 1) dodaq, 2) dil, 3) udlaq.

pa olunur.

a) qoşadodaq samitləri alt və üst dodaqların bir-birinə kiplə yaxud yaxınlaşması ilə tələffüz edilir. İngilis dilində [p, b, m, w] q daq samitləridir. Azərbaycan dilində [p, b, m].

b) dodaq-diş samitləri alt dodağın üst dişlərə toxunması ilə tə edilir. İngilis dilində [f, v], Azərbaycan dilində [f, v] dodaq-diş samitləridir.

2) Dil samitləri üç qrupa bölünür:

a) dilönü b) dilortası v) dilarxası

a) dilönü samilər dilin ucu və önü ilə tələffüz olunur. Dilin ön hissəsinin vəziyyətinə görə dilönü samitlər *apikal, dorsal* və *kakuminal* olur:

- apikal samitlər dil ucunun yuvaqlara, yaxud üst dişlərə toxunması ilə tələffüz edilir.

İngilis dilində dilönü samitlərin hamısı ([r] samitindən başqa) apikaldir.

Məsələn: [t, d, n, θ, ð, l, s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ].

Azərbaycan dilində bir dilönü apikal samit vardır [r].

- dorsal samitlərin tələffüzündə dilin ucu aşağı endirilməklə vəziyyətdə olur və maneə dilin ön hissəsi ilə yaranır. İngilis dilində [r] dorsal vəziyyətli dilönü samit yoxdur.

Azərbaycan dilində ([r] samitindən başqa) bütün dilönü samitləri dorsaldir.

- kakuminal samitlərin tələffüzündə dilin ucu yuvaların arxa qatlarına doğru qatlanır və dil ağız boşluğunda qasıqvari forma alır. İngilis dilində [r] kakuminal samitdir.

b) dilortası samitlər dilin orta hissəsinin sərt damağa toxunması ilə tələffüz olunur. İngilis dilində [j], Azərbaycan dilində isə [k, g, y] dilortası samitləridir.

v) dilarxası samitlər dilin arxa hissəsinin yumşaq dağama toxunması ilə tələffüz olunur.

İngilis dilində [k, g, ŋ].

Azərbaycan dilində [k, q, x, ǰ].

Maneənin əmələ gəlmə yerinə görə dil samitləri aşağıdakı qruplara təsnif olunur:

a) diş b) dişarası c) yuvaq ç) yuvaqarxası d) damaq e) yuvaq-cəmi f) yumşaq damaq (velyar).

a) diş samitləri dilin ön hissəsinin üst dişlərə toxunması ilə tələffüz olunur.

b) dişarası samitlər dilin ucunun alt və üst dişlər arasına qoyulması ilə tələffüz edilir. İngilis dilində [θ ð] dişarası samitlərdir.

c) yuvaq samitləri dilin ucunun yuvaqlara toxunması ilə tələffüz edilir. İngilis dilində [t, d, n, s, z, l] yuvaq samitləridir.

ç) yuvaqarxası samitlər dilin ucunun yuvaqların arxasına qaldırılması ilə tələffüz olunur. İngilis dilində [r] yuvaqarxası samitdir.

d) damaq samitləri dilin orta hissəsinin sərt damağa qaldırılması ilə tələffüz olunur. İngilis dilində [j], Azərbaycan dilində isə [k, g, y] damaq samitləridir.

e) yuvaq-damaq samitləri dilin ucunun yuvaqlara və orta hissəsinin sərt damağa toxunması ilə tələffüz olunur. İngilis dilində [ʃ, ʒ, tʃ, dʒ] yuvaq-damaq samitləridir. Azərbaycan dilində isə [ş, j, ç, c, r] yuvaq-damaq görə dilönü-yuvaq samitləridir.

ə) yumşaq damaq (velyar) samitləri dilin arxa hissəsinin yumşaq damağa sıxılması ilə tələffüz olunur. İngilis dilində [k, g, ŋ], Azərbaycan dilində [k, q, x, ğ] yumşaq damaq (velyar) samitləridir.

3) Udlaq samitləri dilin kökünün udlağın arxa divarına yaxınlaşması ilə tələffüz olunur.

İngilis dilində [h],
Azərbaycan dilində [h].

II. Əmələ gəlmə üsuluna və maneənin növünə görə samitlər dörd qrupa bölünür: 1) kipləşən samitlər; 2) novlu samitlər; 3) kipləşən-növlü samitlər, yaxud affrikatlar; 4) titrək samitlər.

1) Kipləşən samitlər fəal və qeyri-fəal danışq üzvlərinin yaratdığı tam maneə ilə tələffüz olunur. Kipləşən samitlər kipləşən-partlayışlı kipləşən sonor ola bilər.

Kipləşən-partlayışlı samitlərin tələffüzündə tam maneə yaranır və axını maneəni yararaq partlayışla xaric olur. İngilis dilində altı kipləşən-partlayışlı samit vardır: [p, b, t, d, k, g]. Azərbaycan dilində [p, t, k, g, k, q] kipləşən-partlayışlı samitləridir.

İngilis dilində kipləşən sonorları tələffüz edərkən hava axını boşluğunda yolu bağlar, yumşaq damaq aşağı endirilir və hava axını arın boşluğundan xaric olur. İngilis dilində üç kipləşən sonor samit vardır: [m, n, ŋ]. Azərbaycan dilində [m, n] kipləşən sonor samitləridir.

2) Novlu samitlər natamam maneə ilə tələffüz edilir. Novlu samitlər novlu-sürtünən və novlu-sonor ola bilər.

Novlu-sürtünən samitləri tələffüz edərkən ağız boşluğunda dar ne

belə samitlər novlu sürtünən samitlər adlanır.

İngilis dilində [f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h],

Azərbaycan dilində [f, v, s, z, ʃ, j, x, ğ, h].

Novlu sonorları tələffüz edərkən hava axını üçün geniş nov gəlir, hava axınının yaratdığı sürtünmə zəif olur və musiqili ton üstün gəlir.

Novlu sonorlar orta və yan olmaqla iki yerə ayrılır. Orta son tələffüzündə hava axını dilin ortası boyunca keçir, yan sonorda isə axını dilin yanlarından xaric olur. İngilis dilində [r, j, w] orta, [l] yan sonordur. Azərbaycan dilində də [l] yan sonor samitdir.

3) kipləşən-novlu samitlərin tələffüzündə danışığ üzvlərində vəlcə tam maneə yaranır və tədriclə bu maneə nova keçir və hava axını novdan sürtünərək xaric olur. İngilis dilində [tʃ, dʒ]. Azərbaycan dilində [ç, c] kipləşən-novlu samitlərdir.

4) titrək samitlərin tələffüzündə maneəni yaradan fəal cəhətin üzvü maneədən keçən hava axınından titrəyir. İngilis dilində titrək samitlərdə yoxdur. Azərbaycan dilində [r] titrək samitdir.

III. Səs tellərinin iştirakına görə samitlər kar və cingiltili olur.

Kar samitlərin tələffüzündə səs telləri bir-birindən aralı olur. Kar samitləri [t, p, s, θ] və s.

Cingiltili samitlərin tələffüzündə səs tellər bir-birinə yaxın olur və titrəyir. İngilis dilində [b, d, g, z] və s.

Cingiltili samitlərin tələffüzündə musiqili ton küyə üstün gəlir. Kar və belə samitlər sonor samitlər adlanır. İngilis dilində yeddi sonor samitdir: [m, n, ŋ, r, j, l, w], Azərbaycan dilində [m, n, r, l] sonor samitlərdir.

IV. Yumşaq damağın vəziyyətinə görə samitlər ağız və burun samitləri olmaqla iki yerə bölünür. Ağız samitlərinin tələffüzündə yumşaq damaq yuxarı qaldırılmış vəziyyətdə olur, hava axını ağız boşluğundan keçir və ağız samitləri tələffüz olunur [p, b, t, d, s, z] və s.

Burun samitlərini tələffüz edərkən yumşaq damaq aşağı endirilmiş vəziyyətdə olur, hava axını burun boşluğundan keçir və burun samitləri tələffüz olunur.

İngilis dilində [m, n, ŋ],

Azərbaycan dilində [m, n].

Sait səslər musiqili, sədalı və heca yaradan səslərdir. Sait səslərin tələffüzündə, samitlərdən fərqli olaraq, udlaq və ağız boşluğunda maneə yaranır və hava axını ağız boşluğundan sərbəst xaric olur. Odur ki, saitlərin samitlərdə olduğu kimi, dəqiq tələffüz məxrəci yoxdur. Bununla yanaşı, saitlərin tələffüzündə danışmaq üçün vasitəsilə müəyyən, bircinsli fərqli tələffüz məxrəcləri formalaşır və bu tələffüz məxrəclərinin həcmi və forması sait səslərin müəyyən keyfiyyətində, təbii tələffüzünə səbəb olur. Odur ki, saitlərin akustik baxımdan müxtəlif keyfiyyətlərdə, çalarlarda tələffüzü ağız boşluğunun (rezonatorun), dilin və samitlərin aldığı vəziyyətin həcmindən və formasından asılı olur.

İngilis dilində saitlər aşağıdakı prinsiplərə görə təsnif olunur:

1. Dilin üfüqi vəziyyətinə görə
2. Dilin şaquli vəziyyətinə görə
3. Dodaqların vəziyyətinə görə
4. Kəmiyyət və ya uzunluq dərəcəsinə görə
5. Gərginlik dərəcəsinə görə
6. Tələffüzün sabitlik dərəcəsinə görə

1. Dilin üfüqi vəziyyətinə görə saitlər beş qrupa bölünür: ön sıra saitlər, ön arxa tələffüzlü saitlər, orta sıra saitlər, arxa sıra saitlər, arxa ön tələffüzlü saitlər.

Ön sıra saitlərinin tələffüzündə dil kütləsi ağız boşluğunun ön hissəsində doğru çəkilir və dilin ön hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır, dilin alt dişlərin dibində olur. İngilis dilində [i:, e, æ] ön sıra saitləridir. Azərbaycan dilində [i, e, ə, ö, ü].

Ön arxa tələffüzlü saitlərin tələffüzündə dil kütləsi ön sıra saitlərinə bərabər bir qədər geri çəkilmiş vəziyyətdə olur və dilin ön hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır. İngilis dilində [ɪ] ön arxa tələffüzlü saittir. Azərbaycan dilində ön arxa tələffüzlü sait yoxdur.

Orta sıra saitlərin tələffüzündə dilin orta hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır. İngilis dilində iki orta sıra saiti vardır [ɜ:, ə].

Arxa sıra saitlərinin tələffüzündə dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsində olur. Dilin ucu alt dişlərdən geri çəkilir və dilin arxa hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır.

İngilis dilində [u: ɔ: ɒ, ɑ:], Azərbaycan dilində isə [a, o, u, ɪ] arxa sıra saitləridir.

Arxa ön tələffüzlü saitlərin tələffüzündə dil kütləsi ağız boşluğunun

dilin arxa hissəsi yumşaq damağa doğru qaldırılır. İngilis dilində arxa ön tələffüzlü saitlərdir.

Azərbaycan dilində arxa ön tələffüzlü saitlər yoxdur.

2. Dilin şaquli vəziyyətinə görə saitlər açıq, qapalı, yarımqapalı, yarımaçıq olur.

Qapalı saitlərin tələffüzündə dilin bir hissəsi damaq istiqamətində çox qaldırılır və hava axını üçün keçid kifayət qədər dar olur.

İngilis dilində qapalı saitlər [i:, u:],

Azərbaycan dilində [i, ü, u, ı].

Açıq saitlərin tələffüzündə dilin bir hissəsi damaq istiqamətində qaldırılır və hava axını üçün keçid çox geniş olur.

İngilis dilində açıq samitlər: [æ, ɑ:, ɔ:, ɒ],

Azərbaycan dilində açıq saitlər: [ə, a, ö, o].

Yarımqapalı saitlərin tələffüzündə dilin bir hissəsi qapalı saitin nisbətən damağa doğru bir qədər az qaldırılır. İngilis dilində [ɪ, ʊ] yarımqapalı saitlərdir.

Yarımaçıq saitlərin tələffüzündə dilin bir hissəsi açıq saitlərin nisbətən damağa doğru çox qaldırılır.

İngilis dilində [ʌ, e, ə, ɜ:] yarımaçıq saitlərdir. Azərbaycan dilində [e] saitinin tələffüzündə dilin qalxma dərəcəsi orta vəziyyətdə olduqdan bu sait yarımqapalı, yaxud yarımaçıq sait adlanır¹.

3. Dodaqların vəziyyətinə görə saitlər dodaqlanan və dodaqlanmayan olur.

Dodaqlanan saitlərin tələffüzünə dodaqlar az və ya çox dərəcədə dairəviləşir. Dodaq dairəviləşməsi irəliyə çıxmış, yaxud yastı formada ola bilər.

İngilis dilində dodaqlanan saitlər: [ɔ:, ɒ, ʊ, u:], Azərbaycan dilində dodaqlanan saitlər [u, o, ö, ü].

İngilis dilində dodaq dairəviləşməsi əsasən yastı, Azərbaycan dilində isə irəliyə çıxmış vəziyyətdə olur.

Dodaqlanmayan saitlərin tələffüzündə dodaqlar ya neytral, ya da əzəllərə çəkilməmiş vəziyyətdə olur.

İngilis dilində dodaqlanmayan saitlər: [i:, æ, e, ɜ:, ɑ:],

Azərbaycan dilində dodaqlanmayan saitlər: [i, e, ə, a].

4. Kəmiyyət və ya uzunluğa görə saitlər iki qrupa bölünür:

İngilis dilində beş uzun, yeddi qısa sait vardır.

Uzun saitlər: [i:, α:, ɜ:, u:, ɔ:].

Qısa saitlər [ɪ, e, æ, ʌ, ɒ, ʊ, ə].

İngilis dilində saitlərin uzunluq və qısalıq əlamətləri sözləri bir-birindən mənaca fərqləndirir. Məsələn: *beat-bit; port-pot; pool-pull* və s.

Azərbaycan dilində də bir sıra sözlərin mənaca fərqləndirilməsində uzunluq fərqləndiricisi əlamət kimi çıxış edə bilər. Məsələn: *nə-rə-nə, şanı-şa:nl, dava-da:va, fel-fe:l* və s.

5. Gərginlik dərəcəsinə görə saitlər iki qrupa bölünür: gərgin saitlər və qeyri-gərgin saitlər.

İngilis dilində uzun saitlər gərgin, qısa saitlər isə qeyri-gərgin olurlar. Azərbaycan dilində saitlərin gərginliyə görə bölgüsü yoxdur.

6. Tələffüzün məxrəc sabitliyinə görə saitlər monoftonq, diftonq və diftonqoyd olmaqla üç qrupa bölünür. İngilis dilində 10 monoftonq, 10 diftonq və 2 diftonqoyd vardır.

Monoftonqlar [ɪ, e, æ, α:, ʌ, ɔ:, ɒ, ʊ, ɜ:, ə];

Diftonqlar [eɪ, iə, εə, aɪ, aʊ, oʊ, ɔɪ, ʊə],

Diftonqoydlar [i:, u:].

Azərbaycan ədəbi dilində diftonq yoxdur.

İNGİLİS DİLİNİN ARTİKULYASIYA BAZASININ ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ (Azərbaycan dili ilə müqayisədə)

Hər bir dilin səslərinin (fonemlərinin) danışıq üzvlərində özünəməxsus tələffüz məxrəcləri, səs qəlibləri vardır. Başqa sözlə, hər bir dilin danışıq üzvlərindən, vurğu və intonasiya vasitələrindən özünəməxsus səslərdən istifadə edir. Belə ki, müxtəlif dillərdə eyni adlı səslər danışıq üzvlərində müxtəlif tələffüz məxrəclərinə, səs yuvalarına malikdir. Məsələn, apikal, dorsal, kakuminal, retrofleks, titrək və digər səs məxrəcləri Azərbaycan dilində olduğu kimi. Bununla belə, bir dildə olan danışıq səsi, yaxud səs qəlibləri digər dildə mövcud deyildir. Digər tərəfdən, bir dildə vurğu və səs qəlibləri söz formalığında müxtəlif hecalara düşdüyü halda, digər bir dildə eyni sözlərin son hecasına düşür, yaxud bir dildə düşüb-qalxan ton gərginliyi digər dildə işləndiyi halda (ingilis), digər bir dildə (rus) düşüb-qalxan ton gərginliyinə malikdir.

Beləliklə, hər bir xalqın dilində tarixən yaranmış dil səsləri, in tələffüz məxrəcləri, danışiq, vurğu, intonasiya, ritm vərdişlərinin məcmuynu həmin dilin artikulyasiya bazasını təşkil edir.

İngilis və Azərbaycan dillərinin artikulyasiya bazası arasında fərqlər mövcuddur. Bu fərqlər özünü samit və saitlərin tələffüzündə, orqanların işləmələrində, vurğu, intonasiya və danışiq ritmində göstərir.

SAMİTLƏR

1. İngilis dilində [ʃ, ʒ], [tʃ, dʒ] samitləri və saitlərdən əvvəl işləyən [l] samitinin yumşaq variantı istisna olmaqla, yerdə qalan dilönü samitlərin ön sıra saitlərdən əvvəl və sonra yumşalmır.

Lakin Azərbaycan dilində samitlərin saitlərə uyuşmasına əhəmiyyətli rol vardır. Belə ki, Azərbaycan dilində dilortası samitlər [k,g] samitlərinin əvvəlində ön sıra saitlərilə işlənir və [l] samiti ön sıra saitlərindən sonra işlənir.

Müqayisə et: *give-gil, get-get, girl-göl, bell-bel, tin-tin, kiçik-kənən-kənd, cake-kəsmik*.

2. İngilis dilində cingiltili küylü samitlər sözün sonunda qarşılaşır. Əgər sözlərin sonunda qismən qarşılaşan cingiltili samitlərin qarşılıqlı ilə qarşılaşdırılarsa, bu halda sözlərin mənası dəyişmiş olacaq və fonetika sahəsində səhvə aparıb çıxaracaq.

Məsələn: *cab-cap, leave-leaf, bus-buzz, bag-back, bid-bit, eat, ridge-rich*.

Azərbaycan dilində samitlər söz sonunda adətən qarşılaşır. Məsələn: *məktəb (p), məktəb (p), kənd (t), süd (t), cəhd (t), oynaq (k), hissiz (s)* və s. Bu qaydada, Azərbaycan dilində cingiltili samitlər söz sonu mövqeyində qarşılaşdırılarsa, bu halda sözlərin mənası dəyişmiş olacaq və fonetika sahəsində səhvə aparıb çıxaracaq.

3. İngilis dilində iki, üç, dörd, bəzən beş, hətta altı¹ samit yığılması mümkündür. Azərbaycan dilində buna oxşar samit ardıcılığı qarşılaşmır. Məsələn: *present, street, texts, sixths, functions* və s. Azərbaycan dilində cingiltili samitlər söz sonu mövqeyində qarşılaşdırılarsa, bu halda sözlərin mənası dəyişmiş olacaq və fonetika sahəsində səhvə aparıb çıxaracaq.

Məsələn: *entrants* [ˈentrnts], *remonstrant* [riˈmɒnstr(ə)nt] – *etiraz edən* və s. Azərbaycan dilinin öz sözlərində söz əvvəlində adətən bir samit, söz ortasında isə ən artıq samit gələ bilmir və söz sonunda işləyən iki samitdən birini

Вах: Г.П.Торсуев. Вопросы фонетической структуры слов (на материале английского языка). М-Л, 1962, с. 108-130.

4. İngilis dili samitlərinin tələffüzündə özələ gərginliyi Azərbaycan dili samitlərinə nisbətən çox olur. İngilis dili [p, t, k] kar samitlərinə nəfəsliliyi Azərbaycan dilindəki [p, t, k] kar samitlərinə nisbətən çoxdur.

5. İngilis dilində [r] samitindən başqa bütün dilönü samitlər apikaldir. Azərbaycan dilində isə bütün dilönü samitlər ([r] başqa) dorsal tonoffüzdür.

6. İngilis dilində [r] sonoru yuvaqarxası, novlu samitdir. Azərbaycan dilində isə [r] sonoru titrək yuvaq samitidir.

7. İngilis dilində üçüncü bir burun sonoru [ŋ] vardır. Azərbaycan dilində belə sonor səs yoxdur.

8. İngilis dilində qoşadodaq [w] sonoru vardır. Azərbaycan dilində belə bir sonor mövcud deyildir.

9. İngilis dilində iki dişarası [θ, ð], novlu samit vardır. Lakin Azərbaycan dilində dişarası samitlər mövcud deyildir.

10. Azərbaycan dilində, ingilis dilində mövcud olmayan, dilarxamşaq damaq novlu [x, ǧ] samitləri vardır.

11. İngilis dilində Azərbaycan dilindəki dilortası kipləşmələri ayıqlı, sərt damaq samitlərinə [k, g] oxşar samitlər yoxdur.

12. İngilis dilində [m, n, l] sonorları sözlərin sonunda başqa samitlərdən sonra dayandıqda heca yaratmaq xüsusiyyətinə malikdir. Məsələn: them [ˈrið m̩], garden [ˈgɑːdn̩], little [ˈlɪtl̩] və s.

Ancaq Azərbaycan dilində olan sonorlar [m, n, l] bu mövqedə heca yaratmaqda bilmir.

SAİTLƏR

1. İngilis dili saitləri vurğulu hecalarda Azərbaycan saitlərinə nisbətən daha gərgin olur, vurğusuz mövqedə isə reduksiyaya uğrayır və əsasən əlvan rəngə çevrilir, hətta tamamilə düşə bilər.

Ancaq Azərbaycan dil saitləri vurğusuz mövqələrdə öz keyfiyyətini saxlayaraq səsən itirmir.

2. İngilis ədəbi dilində saitlər məxrəc sabitliyinə görə monofonqlara və diftonqlara ayrılır, lakin Azərbaycan ədəbi dilində diftonqların sayı çoxdur.

3. İngilis ədəbi dilində uzun və qısa saitlər vardır. Onlar bir-birindən həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət cəhətdən fərqlənir. İngilis dilində

Azərbaycan ədəbi dilində uzunluq əsasən fonematik səciyyəlidir. Uzun saitlərə əsasən bir sıra xarici mənşəli sözlərdə rast gəlinir.

4. İngilis dili saitləri əsasən dodaqlanmayan saitlərdir. Belə ki, sözlərdən cəmi beşi [ɔ:, ɒ, u:, ʊ, ɒʊ] dodaqlanan, yerdə qalanları isə qalanmayan saitlərdir.

Azərbaycan ədəbi dilində doqquz saيتدən dördü dodaqlanan [ɔ:, ɒ, u:, ʊ, ɒʊ], beşi isə qalanmayan [a, i, e, ə, ɪ] saيتدir.

Azərbaycan dilində dodaq dairəviləşməsi fonematik səciyyəlidir. Məsələn: iz-üz, qul-qıl, bel-böl, ot-at və s.

İngilis dilində dodaqlanan saitlərdə dodaqlar dairəviləşir və azadlıq verilir. Azərbaycan dilində isə dodaqlar daha çox dairəviləşir və azadlıq ha çox irəliyə verilir.

5. İngilis dilində Azərbaycan dilində olmayan [ɜ:, ə] orta sıra saيتدə, Azərbaycan dilində isə ingilis dilində olmayan [ö, ü] ön sıra saيتدə vardır.

6. İngilis dilində ön arxa tələffüzlü [ɪ] və arxa ön tələffüzlü [ʌ] saيتدə vardır. Azərbaycan dilində ön arxa tələffüzlü və arxa ön tələffüzlü saيتدə yoxdur.

7. İngilis dilində qısa saيتدə bir qayda olaraq vurğulu qapalı hecalar da gəlir və ani, çox qısa (checked) tələffüzə malikdir. Azərbaycan dilində isə qısa saيتدə həm açıq, həm də qapalı hecalarda gələ bilən fərqli (unchecked) tələffüzə malikdir.

8. İngilis dilində arxa sıra, açıq [ɑ:, ɔ:, ɒ] saيتدərinin geniş və uzun intonasionatoru vardır. Lakin Azərbaycan dilində belə açıq, arxa sıra, gərgin arxada tələffüz edilən saيتدə yoxdur.

9. İngilis dili saيتدərinin tələffüzündə dil kütləsi daha çox gərginləşdirilmiş vəziyyətdə olur və dil ağız boşluğunda günbəzəoxşar forma alır. Lakin Azərbaycan dili saيتدərinin tələffüzündə dilin ön dişlərə doğru qabarması və kəmərlənmə və daha çox yastı vəziyyət alma meyli vardır. Azərbaycan saيتدəri üçün ahəng qanunu tipik bir qanun olduğu halda, ingilis dili üçün ahəng qanunu yoxdur.

İngilis dilində vurğu dinamik (ekspirator) səciyyəlidir, yəni vurğulu hecalar vurğusuz hecalardan enerji qüvvəsinin çoxluğu, səsin ucağı və aydınlığı ilə fərqlənir, sözlərdə artikulatör enerji vurğulu hecalar üzərində mərkəzləşir, nəticədə vurğusuz hallarda saيتدə kəmiyyət, keyfiyyət baxımından reduksiyaya uğrayır və bəzən də tam düşə bilər.

Azərbaycan dilində vurğu musiqili-dinamik səciyyəlidir. A

mərkəzləşmir, azvə ya çox dərəcədə hecalar üzərində bərabər pay və saitlər vurğulu mövqedə keyfiyyətə vurğusuz hecalardan o qədər fərqlənmir və saitlər əsasən reduksiya uğramır.

İngilis dilində vurğu yerinə görə sərbəst, Azərbaycan dilində əsasən sabitdir.

İngilis dilinin danışıq ritmi vurğulu (stress-timed rhythm) ritm tipidir. Azərbaycan dilinin danışıq ritmi isə hecalı (syllable-timed rhythm) ritm tipini əks etdirir.

İngilis və Azərbaycan dillərinin danışıq ritmi fizioloji-akustik baxımdan da fərqlidir. İngilis dilinin danışıq ritmi əzələ enerjisinin artması və axtırma axınında nəfəs vermənin kəskinliyi ilə xarakterikdirsə, Azərbaycan dilinin danışıq ritmi hava axınında nəfəs vermənin və əzələ enerjisinin güclü və müntəzəmliyi ilə səciyyəvidir.

İngilis dili sait və samitləri üçün işlənən fonetik işarələr

Vowels

1. [i:] as in see [si:]	11. [ɜ:] as in fur [fɜ:]
2. [ɪ] as in sit [sɪt]	12. [ə] as in ago [ə'gəʊ]
3. [e] as in ten [ten]	13. [eɪ] as in page [peɪdʒ]
4. [æ] as in hat [hæt]	14. [oʊ] as in home [hoʊm]
5. [ɑ:] as in arm [ɑ:m]	15. [aɪ] as in five [faɪv]
6. [ɒ] as in got [gɒt]	16. [aʊ] as in now [naʊ]
7. [ɔ:] as in saw [sɔ:]	17. [ɔɪ] as in join [dʒɔɪn]
8. [ʊ] as in put [pʊt]	18. [ɪə] as in near [nɪə]
9. [u:] as in too [tu:]	19. [ɛə] as in hair [hɛə]
10. [ʌ] as in cup [kʌp]	20. [ʊə] as in pure [pjʊə]

Consonants

1. [p] as in pen [pen]	13. [s] as in so [soʊ]
2. [b] as in bad [bæd]	14. [z] as in zoo [zu:]
3. [t] as in tea [ti:]	15. [ʃ] as in she [ʃi:]
4. [d] as in did [dɪd]	16. [ʒ] as in vision ['vɪʒən]
5. [k] as in cat [kæt]	17. [h] as in how [haʊ]

7. [tʃ] as in chin [tʃɪn]	19. [n] as in no [noʊ]
8. [dʒ] as in June [dʒu:n]	20. [ŋ] as in sing [sɪŋ]
9. [f] as in fall [fɔ:l]	21. [l] as in leg [leg]
10. [v] as in voice [vɔɪs]	22. [r] as in red [red]
11. [θ] as in thin [θɪn]	23. [j] as in yes [jes]
12. [ð] as in then [ðen]	24. [w] as in wet [wet]

**Samitlər [k, g], [t, d], [n], [s, z], [θ, ð], [p, b] [m]. Saitlər [i], [e].
Yumşalma (Palatalization). Saitlərin mövqə uzunluğu. Söz
vurğusu. Aspirasiya (Aspiration)**

1. **[k], [g]** samitlərini tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi yumşaq damağa toxunur, dil arxası ilə yumşaq damaq arasında tam maneə yaranır. Hava axını maneəni yararaq partlayışla ağız boşluğundan xaric olur. **[k]** samiti nəfəsli, **[g]** samiti isə cingildir. İngilis dilində **[k]** samiti güclü, **[g]** samiti isə zəifdir və sözlərin sonunda tamamilə deyil, qismən tələffüz edilir. İngilis dilində **[k]** və **[g]** dilarxası, yumşaq damaq, kipləşən-partlayışlı samitlərdir.

Azərbaycan dilində olan **[k, q]** samitləri də dilarxası, yumşaq damaq, kipləşən-partlayışlı ağız səsləridir. **[k]** samiti nəfəsli, **[q]** isə cingildir. Azərbaycan dilində bu samitlər əsasən arxa sıra saitləri ilə tələffüz edilir. Məs.: *konsert, kolxoz, qonşu, qanad, qurşaq* və s.

Azərbaycan dilində digər kipləşən-partlayışlı samit cütü də vardır: **[t, d]**. Lakin bu samitlərin tələffüzündə dilin arxa hissəsi deyil, orta hissəsi sərt damağa toxunur və dil ortası ilə sərt damaq arasında maneə yaranır, hava axını maneəni yararaq ağız boşluğundan xaric olur.

[k̟, g̟] dilortası, kipləşən-partlayışlı ağız samitləridir. **[k̟]** nəfəsli, **[g̟]** isə cingildir.

İngilis dili **[k, g]** samitlərini tələffüz edərkən azərbaycanlı tələffüzçülərin etdikləri başlıca səhv ondan ibarətdir ki, onlar **[k, g]** samitlərini Azərbaycan dilindəki dilortası **[k̟, g̟]** samitləri ilə əvəz edirlər. Bu səhvə qarşı çıxmaq üçün ingilis dili **[k, g]** samitlərini Azərbaycan dilindəki dilortası kipləşən-partlayışlı samitlər kimi deyil, Azərbaycan dilindəki dilortası olmayan eyni olan dilarxası kipləşən-partlayışlı **[k, q]** samitləri kimi tələffüz etmək lazımdır. Məsələn: **get, girl, give, kin, can** və s. İngilis dilindən olan sözlərin ilkin samitini Azərbaycan dilində qalın saitlərlə tələffüz etmək üçün **[k]** **[q]** samiti (*kanal, qanad*) ilə tələffüz edilməlidir.

2. **[t], [d]** samitlərini tələffüz edərkən dilin ucu yuvaqlara toxunur. Hava axını ucu ilə yuvaqlar arasında tam maneə yaranır. Dilin orta və arxa hissələri aşağı endirilir. Hava axını maneəni yararaq ağız boşluğundan partlayışla xaric olur. **[t]** samiti güclü, nəfəsli **[tʰ]** kar, **[d]** isə cingildir.

lönü, apikal-yuvaq, kipləşən-partlayışlı samitlərdir.

Azərbaycan dilində [t] və [d] samitlərini tələffüz edərkən dilin ön hissəsi yuvaqlara toxunur, dilin uc hissəsi aşağıya endirilir və yarı-fəal olur. Dilin ön hissəsi ilə yuvaqlar arasında maneə yaranır (dorsal tələffüz), hava axını maneəni yararaq partlayışla ağız boşluğundan xaric olur. İngilis dilində [t, d] samitləri apikal, Azərbaycan dilində dorsaldir.

İngilis və Azərbaycan dili [t, d] samitlərinin tələffüzündə fərqli cəhətlər üç əsas tipik səhvin yaranmasına gətirib çıxarır: 1) apikal tələffüz dorsal tələffüzlə əvəz edilir; 2) sözlərin sonunda qismən kəsilən ingilis dili [d] samiti sözlərin sonunda tamamilə kəsilir; 3) ingilis dilində [t, d] samitləri on sıra saitlərdən əvvəl yumşaldılır.

3. [n] samitini tələffüz edərkən dilin ucu [t, d] samitlərində olduğu kimi, yuvaqlara kipləşir, dilin ucu ilə yuvaqlar arasında tam maneə yaranır. Yumşaq damaq aşağı endirilir, səs telləri titrəyir hava axını burun boşluğundan xaric olur.

[n] samiti dilönü, apikal-yuvaq, kipləşən burun sonrudur. Bu samitlərin sonunda başqa samitdən sonra dayandıqda heca yarada bilər. Məsələn: garden ['gɑ:d,n], written ['ritʃ,n] və s.

Azərbaycan dilində [n] samitini tələffüz edərkən dilin ucu deyil, ön hissəsi yuvaqlara toxunur (dorsal tələffüz), yumşaq damaq aşağı endirilir və hava axını burun boşluğundan xaric olur. İngilis dilindən fərqli olaraq Azərbaycan dilində [n] sonoru heca yaratmır.

İngilis dili [n] sonorusunu tələffüz edərkən iki əsas tipik səhvin yaranması edilir: a) apikal tələffüz dorsal tələffüzlə əvəz edilir; b) [n] sonoru on sıra saitlərdən əvvəl yumşaldılır.

4. [s], [z] samitlərini tələffüz edərkən dilin ucu ilə yuvaqlar arasında dar növ əmələ gəlir və hava axını bu növdən sürtülərək xaric olur. [s] səsi kar, [z] isə zəif, cingiltili samitdir və sözlərin sonunda qismən kəsilir. [s], [z] dilönü, apikal - yuvaq, növlü sürtünən samitlərdir.

Azərbaycan dili [s, z] samitlərini tələffüz edərkən dilin ucu deyil, ön hissəsi yuvaqlara toxunur, dilin ucu aşağı salınmış vəziyyətdə (dorsal tələffüz). Dilin ön hissəsi ilə yuvaqlar arasında dar növ əmələ gəlir və hava axını bu növdən sürtünərək xaric olur.

Azərbaycan dilində [s], [z] samitləri dilönü, dorsal, növlü sürtünən samitlərdir.

tipik səhvə yol verilir: 1) apikal tələffüz dorsal tələffüz ilə əvəz olunur; 2) [z] samiti sözün sonunda tamamilə karlaşdırılır.

5. [ɪ] saitini tələffüz edərkən dil kütləsi ağız boşluğunun ön hissəsində olur. Dilin ön hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır, dilin ucunun isə arxa hissədə olur, dodaqlar azacıq yana çökülür.

[ɪ] saiti ön sıra (ön arxa tələffüzlü), yarımqapalı, dodaqlanmayan monoftonqdur. Azərbaycan dilində olan [i] sait də ön sıra, qapalıdır. Lakin Azərbaycan dilində [j] saiti ingilis dili [ɪ] saitinə nisbətən daha əvvəl və qapalı tələffüz olunur. İngilis dili [ɪ] saiti, Azərbaycan dilində [i] saitinə nisbətən fərqli olaraq, vurğulu mövqedə ani, çox qısa tələffüzə malikdir. Məsələn: 'city, 'sitter, sit, 'simple; itf, istf, ilk, iyirmí və s.

6. Yumşalma – palatalizasiya (palatalization).

Palatalizasiya sözü «palate» (damaq) sözündən olub samitlərin yumşaq tələffüz olunmasına deyilir. Samitlərin yumşaq tələffüz olunması onların əvvəlindən sonra gələn ön sıra saittlərin təsirindən baş verir. Dilin ön hissəsinin sərt damağa doğru qaldırılması və yaxud ona toxunması samitlərin yumşaq tələffüzünə səbəb olur. Məsələn, ingilis dilində [ʃ, ʒ, tʃ, ʒ] samitləri yumşaq tələffüz olunur, çünki bu samitlərin iki tələffüz məxrəci vardır və onların ikinci tələffüz məxrəcində dilin orta hissəsi sərt damağa toxunur. Azərbaycan dilində dilönü samitlər ön sıra saittlərin təsirindən əvvəl yumşaq tələffüz olunur. Belə ki, Azərbaycan dilində ön sıra saittlərin əvvəlindən dilortası kipləşən-partlayışlı [k, g] samitlərilə işlənir. Lakin ingilis dilində dilönü samitlər ([l] samitinin yumşaq variantı istisna olmaqla) əvvəl saittləri qarşısında yumşaq tələffüz olunmur. Odur ki, ingilis dilində dilönü samitləri tələffüz edərkən dilin orta hissəsini aşağı endirilməlidir. Samit tələffüz olunduqdan sonra, dilin ön hissəsi sonra gələn sait üçün sərt damağa doğru qaldırılmalıdır.

Dilin orxa hissəsinin yumşaq damağa doğru qaldırılması və ona toxunması səslərə tutqunluq (qalınlıq) çaları verir. İngilis dilində dilönü samitinin iki variantı vardır. Onlardan biri yumşaq, digəri isə tutqunluq çalıdır. [l] samitinin yumşaq variantı saittlərdən əvvəl və [j] qarşısında tutqunluq çaları verir. Belə ki, [l] səsini saiddən və [j] samitindən əvvəl tələffüz edərkən dilin ön və orta hissəsinin sərt damağa doğru qaldırılması [l] səsini tutqunluq çaları verir. Ancaq [l] samiti sözün sonunda və samit qarşısında tutqunluq çalıqda tutqun tələffüz olunur. Bu mövqələrdə [l] səsi tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi yumşaq damağa doğru qaldırılır ki, bu da dilin tutqunluq çaları verir. Məsələn: *bill, bell, wild, built* və s.

ınqların və diftonqların uzunluq dərəcəsi onların sözlərdə mövqeyi
sılı olur. Belə ki, vurğulu samitlər söz sonu mövqedə və fasilə qarşı
zun, cingiltili samit qarşısında nisbətən qısa, kar samit qarşısında
sa tələffüz olunur. Məsələn: **bee** [bi:], **bead** [bi:d], **beat** [bi:t]; **bid** [bɪd]
[bɪ t], **tie** [taɪ], **time** [taɪm], **tight** [taɪt]; **bad** [bæ d], **bat** [bæt] və s.

8. **Söz vurğusu (word stress)**. Sözdə olan hecalardan birinin, y
isinin digər hecalara nisbətən artikulator-akustik vasitələrlə ayrılma
vurğu deyilir. İngilis dilində vurğulu hecalar vurğusuz hecalardan e
üvvəsinin, gərginliyin və səsin ucalığının çox olması ilə ayrılır. Bu
u tipi *dinamik vurğu* adlanır. İki və daha artıq hecadan ibarət olan
rdə vurğu işarəsi qoyulur. Sözlərdə vurğu hecaların üzərində kiçik
uli xətlə işarə edilir. Məs.: '**city** ['sɪtɪ], '**Kitty** ['kɪtɪ], '**ticket** ['tɪkɪt] və s.

9. **[θ], [ð] samitlərini** tələffüz edərkən dilin ucu alt və üst dim
rasında olur. Dilin ucu ilə üst dişlər arasında nov əmələ gəlir və
xını bu növdən sürtünərək xaric olur. [θ] samiti kar, [ð] isə cingilti
ð, ð] səsləri dilönü, apikal, dişarası, növlü sürtünən, ağız samitləridir.
amiti [θ] samitinə nisbətən zəifdir və sözlərin sonunda qismən karla

Azərbaycan dilində [θ, ð] samitlərinə oxşar samit yoxdur. Od
u səslərin tələffüz məxrəci tez-tez digər səslərlə, xüsusilə [s, z], ha
v] və [t, d] samitlərinin tələffüz məxrəci ilə əvəz edilir. Bu da fon
arakterli səhvlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Məsələn: *thin* [θ
n [sin]; *thin* [θin] - *fin* [fin]; *thin* [θin] - *tin* [tin] və s.

Bu qəbildən olan fonoloji səhvləri aradan qaldırmaq üçün
aqları yana çəkərək gülümsəyər vəziyyətdə almalı və dilin ucunu alt v
işlərin arasına qoyaraq səsləri tələffüz etmək lazımdır.

10. **[p], [b] samitlərini** tələffüz edərkən alt və üst dodaq bir-b
kloşır və tam maneə yaranır. Hava axını maneəni yararaq partla
aric olur. [p] samiti nəfəsli, kar, [b] samiti isə zəif, cingiltilidir.
özlərin sonunda qismən karlaşır.

[p], [b] qoşadodaq, kipləşən-partlayışlı, kütlü samitlərdir.

Azərbaycan dilində də [p], [b] samitləri qoşadodaqla və partla
ləffüz olunur. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq, ingilis [p, b] sam
aha güclü hava axını ilə tələffüz olunur. Azərbaycan dilində d
amiti nəfəsidir. Lakin ingilis dilindəki [b] samiti sözlərin son
ismən karlaşdığı halda, Azərbaycan dilində [b] samiti sözlərin son
mamilə karlaşır. Məsələn: *məktəb*(p), *kıtab*(p) və s.

gərginliyi olmadan hava axınının səs cığırından keçərkən səs rinə toxunmasını nəzərdə tutur. İngilis dilində [p, t, k] samitlərlə nəsli tələffüz olunur. Nəfəslənmənin dərəcəsi bu səslərin sözlərdə qeyindən asılı olur. Belə ki, [p, t, k] samitləri vurğulu mövqedə əvvəl nəfəsli, vurğusuz və sözsonu mövqedə isə zəif nəfəslənmə tələffüz olunur. Lakin [p, t, k] samitlərinin nəfəsliliyi [s] samitinə nisbətən daha azdır, demək olar ki, tamamilə itir.

Məsələn: Kitty [kʰɪtɪ], pity [pʰɪtɪ], ticket [tʰɪkɪt], still [stɪl] still [stɪl] spy [spɑɪ] və s.

Nəfəslənmənin fonetik işarəsi transkripsiyada kiçik [h] hərfi ilə göstərilir: [pʰ] [tʰ] [kʰ].

11. **[m] samitini tələffüz edərkən** dodaqlar kipləşir, hava axını tam maneə yaranır, və hava axını burun boşluğundan xaric olur. İngilis dilində [m] qoşadodaq, kipləşən burun sonordur. [m] sonordun sonunda başqa samitdən sonra dayandıqda heca yaradır. *Məsələn: rhm [ˈrɪðm] prism [ˈprɪzm].*

Azərbaycan dilində [m] samiti eyni qaydada, üsulla tələffüz olunur. Azərbaycan dili ilə müqayisədə ingilis dili [m] samitini tələffüzündə dodaqlar daha gərgin və yana çəkilmiş vəziyyətdə olur. Azərbaycan dilində [m] sonoru sözlərin sonunda başqa samitdən sonra dayandıqda heca yaratmır. *Məsələn: zülm, rəhm* və s.

12. **[e] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun ortasında, dilin ucu isə alt dişlərin dibində olur. Dilin ön hissəsi səsi ağıza doğru çaldırılır, dodaqlar azacıq yana çəkilir. [e] saiti ön sırtı yarımqapalı (yarımaçıq) qısa, dodaqlanmayan monofonqdur. Bu saitin ixtisaratını qeyd etmək olar: 1) yarımqapalı variant; 2) yarımaçıq variant; 3) yarımqapalı variant tutqun [l] samitdən əvvəl [bɛl], yarımqapalı variant isə [bɛl] samitlərdən əvvəl işlənir. [e] saiti vurğulu hecalarda cingiltməli səsli, xüsusilə sonorlar qarşısında bir qədər uzun tələffüz olunur. *Məsələn: [te·n] [ste·m] [me·n] [be·l]* və s.

Azərbaycan dilində [e] saiti ingilis dili [e] saitinə tələffüzçə çox bənzərdir. Bu oxşarlıq alınma sözlərdə özünü daha çox göstərir. *Məsələn: mane, mane* və s.

Azərbaycan dili ilə müqayisədə ingilis dili [e] saiti həmişə vurğulu heca analı hecada gəlir və ani, çox qısa tələffüz xüsusiyyətinə malikdir və əvvələn əvvəl və sonra gələn samitləri yumşaltmır.

Azərbaycan dilində [e] səsi həm açıq, həm də qapalı heçədə
 lir və özündən əvvəl və sonra gələn samitləri yumşaldır. Məsələn:
 en, geniş, sel, tel, bel və s.

Setting exercise 1

kkk kɪp	t t t	tɪp	n-n-n	nɪk	s s s	sɪp
kkk kɪn	t t t	tɪt	n-n-n	nɪt	s s s	sɪn
kkk kɪs	t t t	tɪn	n-n-n	nɪp	s s s	sɪns
ggg gɪb	d d d	dɪp	n-n-n	nɪb	z z z	zɪp
ggg gɪg	d d d	dɪd	n-n-n	ɪn	z z z	ɪz
ggg gɪn	d d d	dɪŋ	n-n-n	tɪn	z z z	tɪz

Setting exercise 2

θθθ	θɪn	θθθ -- sss	mɪs -- mɪθ
θθθ	θɪk	θθθ ɪn -- sss ɪn	det -- deθ
θθθ	θɪn	θθθ ɪk -- sss ɪk	den -- ðen
ððð	ðɪs	θθθ ɪn -- ttt ɪn	sɪn -- θɪn
ððð	ðen	θθθ ɪk -- ttt ɪk	sɪn -- tɪn

Setting exercise 3

ppp	pep	pɪk-pɪg	mɪm	em -- em
ppp	peb	pɛk-peg	m-m-m	en -- pen
bbb	bep	nɛk-keg	m-m-m	ɪn -- pɪn
bbb	beb	pɛk-eg	mem	'mɛnɪ
ppp	pɪp	pɪɪ-pɪk		'mɪnɪ
bbb	pɪb	kɪt-kɪk		'pɛnɪ
bbb	bɪb	kɪt-kɪd		'tɛdɪ

ten – net	dɪp	pet	pek – peg
tes – set	dɪd	met	bɪg – beg
den – ned	dɪm	net	nek – keg
det – ted	dɪg	set	bet – bed
sed-set	dɪk	get	set – sed

Qeyd: Birinci dərsin (Lesson One) çalışmaları üzərində işləyərkən aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirin:

1. Ön sıra saitlərindən [ɪ], [e] əvvəl samitlər yumşalmır.
2. [t], [d], [n], [s], [z] samitləri dorsal deyil, apikal-yuvaq tələffüz məxrəcəsinə malikdir.
3. [t, k, p] samitləri vurğulu hecada saiddən əvvəl nəfəsli [tʰ], [kʰ, pʰ] tələffüz olunur.
4. Sözlərin sonunda kar samitlər güclü, cingiltili samitlər isə zəifləyərək qismən karlaşmış vəziyyətdə tələffüz olunur.
5. [ðɪs] sözünün tələffüzündə dişarası tələffüz [ð], [ɪ] səsinə əsasən apikal-yuvaq tələffüz [s] məxrəcəsinə keçir.

Phonetic exercise 1

dɪd	sɪt	'sɪtɪ	ɪt	sɪt-sɪd	kɪdz
dɪg	nɪt	'kɪtɪ	ɪz	dɪk-dɪg	sɪks
kɪd	nɪk	'tɪkɪt	ɪts	tɪk-tɪg	kɪks
sɪn	kɪs	'gɪdɪ	ɪn	pɪk-pɪg	'kɪsɪz

Phonetic exercise 2

θθθ - ððð	θθθ - θɪn	sɪn - θɪn - tɪn	θɪn
sss - θθθ	θθθ - θɪk	sɪk - θɪk - tɪk	θɪk
zzz - ððð	ððð - ðɪs	sɪn - θɪk - sɪks	sɪks
			sɪn

Phonetic exercise 3

ten	get	en	det-ded	sit-set	'bIZI-'benI	gets
pen	pet	eg	bet-bed	bIt-bet	'pItI-'betI	pets
men	net	et	set-sed	big-beg	'mInI-'menI	bedz
ben	bet	eb	bet-bed	dId-ded	'sItI-'kItI	kIdz

Phonetic exercise 4

pIt-pet	bId-bed	'penI	It-et	eg-ne
pIn-pen	nIt-net	'tedI	kIt-get	pIg-p
beg-big	bet-bed	'benI-'menI	bIt-bed	dct-d
men-pen	θIn-sIn		sIt-set	bIt-b

[l], [f,v], [j] samitləri. [ə] saiti. Assimilyasiya. Lateral (yan) partlayış. İntonasiya. Alçaqdan enən və alçaqdan qalxan nüvə tonlar. Sintaqın haqqında anlayış. Cümlə vurğusu.

1. [l] samitini tələffüz edərkən dilin ucu yuvaqlara sıxılır, dilin ucu aşağı endirilir və hava axını üçün nov yaranır. Hava axını yuvaqlardan xaric olur. [l] dilönü, apikal-yuvaq, novlu, yan sonordur. Azərbaycan dilində də [l] eyni üsulla tələffüz olunur. Lakin Azərbaycanda [l] samitinin tələffüzündə dilin ucu deyil, ön hissəsi yuvaqlara sıxılır (dorsal tələffüz).

İngilis dilindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilində [l] yumşaq tələffüz olunur və heca yaratmır. İngilis dilində [l] sonoru nisbətən avadan sədəlidir. Sözlərin sonunda başqa samitdən sonra dayandıqda heca yaratmır. Məsələn: **little** ['lɪtl̩] **settle** ['setl̩] **saddle** ['sædl̩] və s.

Əvvəlcə qeyd edildiyi kimi, ingilis dilində [l] samitinin iki variantı vardır: yumşaq və tutqun. [l] samitinin yumşaq variantı saitlərdən əvvəlki [j] samiti qarşısında işlənir. Belə ki, [l] samitini saitdən və əvvəlindən əvvəl tələffüz edərkən dilin orta hissəsi sərt damağa doğru sıxılır və bu da [l] səsini yumşaqlyıq çaları verir.

İngilis dilində [l] samitinin tutqun variantı samitdən əvvəl və söz ortasında işlənir. Bu mövqələrdə [l] samiti tələffüz olunarkən dilin arxa hissəsi yumşaq damağa doğru qaldırılır ki, bu da [l] səsini tutqunlyıq çaları verir.

Məsələn: **help** [help], **hold** [həʊld], **bell** [bel], **tell** [tel] və s.

Tutqun [l] səsini yumşaq [l] səsindən fərqləndirmək üçün fonetika sənədində sənətdə samitinin fonetik işarəsinə kiçik maili xətti əlavə edilmiş məsələn, **help** [help], **hell** [bel]. İngilis dili [l] samitini sözlərdə tələffüz edərkən azərbaycanlı tələbələr iki əsas səhvə yol verirlər.

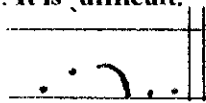
1) [l] samiti söz sonunda ön sıra saitlərdən sonra yumşaldılır; 2) söz ortasında heca yaradan [l] sonoru ilə samit arasında neytral sait işlədiyi kimi səhvi aradan qaldırmaq üçün söz sonunda [l] samitini tələffüz edərkən dilin arxa hissəsini yumşaq damaq istiqamətində qaldırmaq lazımdır. İkinci səhvi aradan qaldırmaq üçün [l] samitindən əvvəlki saitanın samiti sonuna nisbətən zəif tələffüz etmək lazımdır.

2. Lateral (yan) partlayış (lateral plosion).

lə bir və ya bir neçə sintaqmdan, yaxud intonasiya qrupundan ibarət ola bilər. *Mənaca bölünməz olan, nisbi fikir bitkinliyi ifadə edən cümlənin bir sintaktik və ritmik-melodik parçası sintaqm adlanır.* Lakin bir sintaqm bir cümləyə də bərabər ola bilər, yaxud bir cümlə bir sintaqmdan ibarət ola bilər. Məsələn, **he is a student.** (bir sintaqm), **As far as I know, | he is a student.** (bir cümlə, iki sintaqm). İntonasiya qrupu (və ya intonasiya qrupu). Fonetik cəhətdən hər bir sintaqm müəyyən intonasiya strukturu ilə xarakterizə olunur. **Tələffüz zamanı əsas ton yüksəkliyinin, intensivliyinin, temp və tembrin olaqəli dəyişməsinin bəzi əsas xüsusiyyətləri əvvəlki və sonrakı intonasiya qrupları ilə birlikdə əvvəlki intonasiya qrupu ilə birlikdə intonasiya adlanır.** İntonasiyanın ən mühüm tərkib hissələri *melodiya və cümlə vurğusudur.* *Melodiya* danışmaq prosesində intonasiyanın yüksəkliyinin və istiqamətinin dəyişməsidir. Hər bir sintaqm müəyyən vurğulu sözdə (heçədə) ya enən tonla, ya da qalxan tonla bitir. Bu tonlar nüvə tonları adlanır və onlar cümlənin məna mərkəzini nəzərdə tutur.

ALÇAQ SƏVIYYƏLİ ENƏN TON (Low Fall). Alçaq səviyyəli enən ton düşməyə başlayandan əvvəl, fikir bitkinliyini, mühakimənin qətiliyini ifadə edir. Əsasən funksional baxımdan neytral olan nəqli cümlələr, xüsusi sual cümlələri və ifadə edən əmr cümlələri və nida cümlələri alçaq səviyyəli enən tonla tələffüz edilir. Alçaq səviyyəli enən ton orta səs diapazonu və səsi tədricən enməsi ilə səciyyəvidir.

Məsələn: **It is difficult.**

ALÇAQ SƏVIYYƏLİ QALXAN TON (Low Rise). Alçaq səviyyəli qalxan ton təkrarən qəti, natamam olan fikirləri xarakterizə edir. Sintaqmların və yuxarı intonasiya qruplarının alçaq səviyyəli qalxan tonla işlənməsi həmişə müəyyən sintaqmların semantik cəhətdən sonrakı sintaqmla sıx bağlı olmasına işarə edir.

İngilis dilində natamam sintaqmlar, ümumi sual cümlələri, xahişlər, təkrarən əmr cümlələri, seçmə (alternativ) sualların birinci hissəsi, ayrılma və bəzi digər cümlələrin ikinci hissəsi alçaq səviyyəli qalxan tonla tələffüz olunur. Alçaq

...: N.S. Trubeskoy. Fonologiyanın əsasları (almancadan tərcümə «Son söz» Qeydlər» prof. Fəxrəddin Yadigarıdır). Bakı, «Mütərcim», 2001, s. 375.

vıyyəyə qədr qalxır.

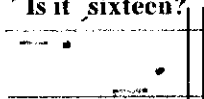
Məsələn: → **Is it, six?**

Əgər sonuncu vurğulu hecadan sonra vurğusuz hecalar gələrsə onunun qalxması vurğusuz hecalar üzərində baş verir.

Məsələn: **Isn't it?**

→ **Is it, sixteen?**

CÜMLƏ VURĞUSU. Cümlə vurğusu cümlədə bir və ya bir neçə sözlərinə nisbətən enerji qüvvəsinin nisbi çoxluğu ilə qabardılması və əzərə çarpdırılmasıdır. Cümlə vurğusunun ən adi növü sintaktik vurğudur. Sintaktik vurğu növü cümlədə əsas nitq hissələrinin, bir qayda olaraq, vurğulu, köməkçi nitq hissələrinin isə vurğusuz olmasını nəzərdə tutur. İngilis dili cümlələrində isim, sifət, say, əvəzlik (şəxs və yerdən əvəzliyin asılı formasından başqa) fel və zərflər vurğulu, moda köməkçi fellər, söz önləri, bağlayıcılar, artikllar isə vurğusuz olur. Bununla belə, bu ümumi qaydaya bəzi müstəsna hallar da vardır (reception №1,2).

TEMP. Temp cümlələrin və onun bir hissəsi olan intonasiya qruplarının nisbi tələffüz sürətidir.

TEMBR. Tembr səsə xüsusi rəng çalarları olub, danışanın emosional vəziyyətini (razılığını, narazılığını, kədərini, sevincini və s.) göstərir.

İntonasiya cümlələrin və intonasiya qruplarının formalaşma qanunlarının kommunikativ tipinin müəyyən edilməsinə, danışanın fikrini münasibətinin ifadəsinə xidmət edir.

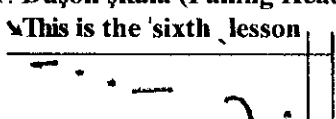
Tonun və cümlə vurğusunun hərəkəti sintaqmın intonasiya quruluşunun əsas səciyyəsinə təşkil edir. Hər bir sintaqm ya enən, ya qalxan tonla qurtarır. Uzun cümlələr, bir qayda olaraq, sintaqmların intonasiya qruplarına bölünür. İntonasiya qruplarının bölgüsü cümlənin mənasından, qrammatik quruluşundan və danışığın üslubundan asılıdır. Hər bir intonasiya qrupu müəyyən struktur elementlərdən ibarət olur.

_____ Bu iki paralel xətt danışığımızın aşağı və yuxarı səddir. Bu iki xətt arasında məsafə səs diapozonu adlanır. Vurğular tire (—) ilə, vurğusuz hecalar isə nöqtə (.) ilə göstərilir. Səsin enməsi aşağı istiqamətli qovslə (∩), səs tonunun qalxması isə yuxarı istiqamətli qovslə (∪) göstərilir. Lakin vurğulu hecadan sonra vurğusuz hecalar gələrsə, alçaqdan qalxan tonun vurğulu hecası tire (—) ilə vurğusuz hecalar isə yuxarı qalxan istiqamətli nöqtələrlə (—·) göstərilir.

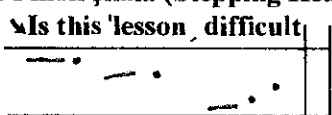
Bir şaquli xətt (I) yarım fasiləni, iki şaquli xətt (II) tam fasiləni, bir şaquli xətt və bir şaquli xətt isə (I/II) çox qısa fasiləni göstərir. İki paralel xətt arasında intonasiyanın qrafik işarələrlə təsviri *tonogramma* adlanır. Tonogrammadakı seqmentlərin (fonemlərin) fonetik işarələrlə təsviri (yazılış) *transkripsiya* adlanır. Fonetik və orfoqrafik yazılarda intonasiyanı göstərmək üçün şərti işarələrdən istifadə edilir. Belə işarələr *u-ton*, yaxud *tonetik işarələr* adlanır. Fonetik transkripsiyada vurğular vurğu işarəsilə göstərilir. Sonuncu vurğulu hecada enən ton aşağı istiqamətli kiçik maili xətlə | \ |, qalxan ton isə, qalxan istiqamətli kiçik maili xətlə | / | işarə edilir.

İlk vurğulu hecadan sonuncu vurğulu hecaya qədər olan vurğulu və vurğusuz hecaların məcmu *şkala* adlanır. İngilis dilində emosional təndən neytral olan cümlələr tələffüzdə enən istiqamətli şkala formaları vardır. Enən istiqamətli (**Descending Head**) şkalanın üç forması vardır.

1. Düşən şkala (Falling Head)

2. Pilləli şkala (Stepping Head)

3. Yüksək səviyyəli şkala (High Level Head). Əgər şkalada yalnız bir vurğulu söz olursa, bu halda yüksək səviyyəli şkala işlənir və vurğulu sözün (hecanın) qarşısında üfuqi istiqamətli ox işarə edilir.

→This is a lesson

MƏNTİQİ VURĞU (KONTRASTİV VURĞU). Məntiqi vurğu vurğusunun bir növüdür. Cümlədə bu və ya digər sözün (fikrin) qarşılaşdırılması nəzərdə tutulduqda məntiqi (kontrastiv) vurğu işlədilir.

Məsələn: →This is the sixth lesson (not the seventh).

Qarşılaşdırma zamanı cümlədə nüvə vurğusunun yeri dəyişir. Nüvə vurğusunun yer dəyişməsi kontekstin tələbindən irəli gəlir.

RİTM. İngilis dilinin danışq ritmi bərabər zaman intervalında vurğulu hecaların əvəzlənməsini nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, danışq vurğulu hecalar müəyyən zaman intervalında periodik olaraq növbə ilə təkrarlanır.

İngilis dilində bir vurğulu heca, yaxud bir vurğulu heca ilə bir vurğusuz hecaların birlikdə tələffüzü bir ritmik qrup yaradır.

Məsələn: →This is a lesson. The lesson is very difficult.

Birinci cümlədə iki, ikinci cümlədə isə üç ritmik qrup vardır. İngilis dilində vurğusuz hecalar zəif və sürətlə, vurğulu hecalar nisbətən ləng və qüvvətli tələffüz olunur.

Məsələn: We are at the lesson now. This is 'lesson six.

ASSTİLYASİYA (Assimilation). Sözləri və cümlələri tələffüz zamanı yanışı gələn qonşu samitlər bir-birinə təsir göstərir. Bu təsirin tələffüz məxrəcində müəyyən dəyişiklik baş verir. Təsirin zamanı bir qonşu səsin digərinə təsir edərək onu öz tələffüz məxrəcinə uyğunlaşdırması (uyuşdurması) assimilasiya adlanır. Assimilasiya fenomeni ingilis dilində geniş yayılmışdır. İngilis dilində yuvaq samitlər [t, d, n, l, s, z] sonra [θ, ð] dişarəsi samitləri gələrsə, bu halda yuvaq məxrəci diş məxrəci ilə əvəz edilir. Məsələn: in the, all the, at the, this book, and the, is this və s.

→This is the tenth lesson.

¹ Qarşılaşdırmada məntiqi anlam arxa plana keçdiyindən, «kontrastiv vurğu» anlayışına daha çox üstünlük verilir. Bu barədə ətraflı bax: Fəxrəddin Yaqubov. Fonetika və fonoloqiya məsələləri. Bakı, «Maarif», 1993, s. 51-52; R. Quinn-Jones və başqaları. A University Grammar of English. Longman, 1982. p. 353.

qaldırılır, dilin yanları üst dişlərə sıxılır, hava axını üçün dilin boyunca nov yaranır və hava axını bu novdan keçərək xaric olur. Samiti dilortası, damaq, novlu, orta sonordur. [j] samiti qısa və zəifdir və o, həmişə saitdən əvvəl işlənir və sürüşkən səciyyəlidir. Bu tələffüz edərkən danışığ orqanları tədriclə sonrakı saitin tələffüzünə keçir.

Azərbaycan dilində [j] samiti də eyni üsulla tələffüz olunur. Azərbaycan dilində də [j] dilortası, damaq, novlu samitdir. Lakin ingilis dilində fərqli olaraq, Azərbaycan dilində [j] samitinin tələffüzündə dilin ortası sərt damağ doğru daha çox qaldırılır və hava axını üçün keçiricilərdən dar olur. Odur ki, Azərbaycan dilində [j] samiti daha çox sürtünməli malikdir.

8. İki sözün qovşağında səs tellərinin işinə təsir edən geriassimilasiya hadisəsi ingilis ədəbi tələffüz norması üçün səciyyəvidir. Odur ki, ingilis dilində iki sözün qovşağında kar samitin cingiltisi [ðis(z)bel], yaxud cingiltili samitin karlaşması [tedi ız(s)ter] əvəzinə geriassimilativ variantların işlədilməsinə yol verilmir. Belə ki, ingilis dilində samitlərin karlılıq/cingiltilik əlamətlərinə görə oppozisiyası vardır.

Setting exercise 1

fff	fep	ppp	pıp	pıp	vıp	pep
fff	feb	fff	fıp	bıp	vıb	peb
vvv	vep	ppp	fıb	pıb	vif	beb
vvv	veb	ppp	pıb	vif	viv	bep
fff	fev	bbb	bıb	viv	piv	fep
vvv	vef	fff	pif	bıb	fiv	feb
fff	fef	fff	bif	fıb		
vvv	vev	vvv	vıp	pif		

Setting exercise 2

ö – ə'brt	zıp – 'zıpə	ö – ə'pen	beg – 'begə
ö – ə'bel	let – 'letə	ö – ə'pens	pen – 'penı
ö – ə'pın	sın – 'sınə		

vep	lɪp	bɪl	lɪp – pɪl	'nesl
veb	lɪt	fɪl	let – sel	'flkɪ
fev	lɪm	sel	lɪm – mɪl	'pɪkɪz
vef	let	kɪl	lɪk – kɪl	'lɪtɪ
fev	lɪk	ɪl	let – tel	'setɪ
vev	les	bel	lɪt – ɪl	'ketɪ
pɪf	lest	mɪl	fel – fɪl	'mɪdɪ

melt	bɪlz	es – jes
belt	belz	et – jet
delt	'pensɪlz	en – jen
kɪld	lɪdz	el – jel
bɪld	legz	els – jelz

Qeyd: İkinci dərsin (Lesson Two) çalışmaları üzərində işləyənlərə aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirin.

1. İngilis dilində [l] samiti apikal-yuvaq tələffüz məxrəci ilə əldə edilir. [tɪ] birləşməsi yan (dilyanı) partalyışla, [l] isə tutqun variantda tələffüz olunur.

2. [vn] və [znt] samit birləşməsi bitişik tələffüz olunur və [n] son hecədə heca yaradır.

3. Vurğulu hecaları qüvvətli, vurğusuz hecaları zəif və sümbül tələffüz edin.

4. Sözlər cümlə daxilində bitişik tələffüz edilir.

5. [z] samiti [ð] qarşısında dişarası samit kimi deyil, diş (dentiv) samit kimi tələffüz olunur.

6. İki söz qovşağında kar samitlər cingiltiləşmir, cingiltili samitlər qarşılıqlı təmasda qarlaşmır.

Phonetic exercise 1

les - sel	lɪk - kɪl	'setɪ	let - ɪl	gɪld
let - tel	lɪt - tɪl	'ketɪ	lɪk - kɪl	bɪlt

Phonetic exercise 2

fil	liv	giv	fens	'vivid
def	'velvit	liv	felt	'vizi b
'definit	'sevn̩	fɪt	fɪst	'vɪzɪt
m'definit	r'levn̩	fɪl	fɪkst	vɪ'sɪnɪtɪ

Phonetic exercise 3

ə 'lesn̩	→ ðɪs ɪz ə ˌlesn̩	
ə 'sentəns	→ ðɪs ɪz ðə ˌsɪksθ̩ lesn̩	
ən' end	↘ ðɪs ɪz ðə 'tenθ̩ ˌsentəns	
ðə 'lesn̩	ɪn ðə ˌsɪti	ət ðə ˌlesn̩
ðə 'sentəns	ɪn ðə ˌdesk	ət ðə ˌdesk

Phonetic exercise 4

et - jet	es jes	jel	jet
el - jel	ˌjes ɪt ɪz	jen	jes
		jep	jelp
			'jestədi

Phonetic exercise 5

→ ɪz ðɪs ə ˌsentəns | ˌjes | ɪt ɪz ||
 → ɪz ɪt ə ˌdɪfɪkəlt sentəns ||
 ˌjes | ɪt ɪz || ðɪs - > sentəns ɪz ˌdɪfɪkəlt ||
 ɪts ə ˌdɪfɪkəlt sentəns | ɪz ɪt ɪt || ˌjes | ɪt ɪz ||

→kıtı ız ,sıks	↘ız 'kıtı ,sıks
→bekı ız ,sevŋ	↘ız 'bekı ,sevŋ
→tedı ız ,ten	↘ız 'tedı ,ten
→lılı ız ı ,levŋ	↘ız 'lılı ı ,levŋ
mısız ↘nelsən ız 'sıkstı ,sıks	↘ız mısız 'nelsən 'sıkstı ,sıks

Phonetic exercise 7

lit - let	→ <u>ð</u> ıs ız ə ,tekst	→ız <u>ð</u> ıs ə ,tekst
fil - fel	→ <u>ð</u> ıs ız ə ,sıtı	→ız <u>ð</u> ıs ə ,sıtı
lıft - left	→ <u>ð</u> ıs ız ə ,penı	→ız <u>ð</u> ıs ə ,penı

Sait səslər [i:], [ɑ:], [ɒ], [u:], [ʊ] [ɜ:] [oʊ]. Burun partlayışı. Partlayışın itməsi. Reduksiya. Sait hərflərin Ee, Oo oxunuş qaydaları.

1. **Uzun [i:] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun ön hissəsinə doğru çökür, dilin ön hissəsi sərt damaq istiqamətində çökür, dilin ucu alt dişlərin dibində olur, dodaqlar yana çökür, hava üçün keçid dar olur. Uzun [i:] saiti diftonqoid səciyyəli səsdir. Bəzi tələffüzü zamanı dil daha açıq vəziyyətdən qapalı vəziyyətə doğru keçir. [i:] saiti ön sıra, qapalı, dodaqlanmayan, uzun, gərgin monofonqdu. Mövqedən asılı olaraq [i:] saitinin uzunluğu variativləşir.

İngilis dili ilə müqayisədə Azərbaycan dilində [i:] saiti daha irəli vəziyyətdə tələffüz olunur və dilin ön hissəsi sərt damaq istiqamətində daha çox qaldırılır, dodaqlar neytral vəziyyətdə olur.

2. **[ɑ:] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsinə doğru çökür. Dilin ucu alt dişlərdən geriyyə çökür, dilin arxa hissəsi sərt damağa doğru azacıq qaldırılır, dil ağız boşluğunda yarıq vəziyyətdə olur, alt çənə xeyli aşağı endirilir, hava axını üçün keçid geniş olur. [ɑ:] arxa sıra, açıq, dodaqlanmayan, uzun, gərgin monofonqdu. Mövqedən asılı olaraq [ɑ:] saitinin uzunluğu variativləşir.

Azərbaycan dilində [a] saiti arxa sıra, açıq, uzun, dodaqlanmayan monofonqdu. Lakin Azərbaycan dilində [a] saiti ingilis dilində olan [ɑ:] saiti ilə eyni gərgin deyildir. Azərbaycan dili [a] saitinin tələffüzündə dil daha irəli yastı və geriyyə az çökülmüş vəziyyətdə olur.

3. **Burun partlayışı (nasal plosion).** Kipləşən-partlayışlı dil üçün [t] və [d] özündən sonra gələn burun sonorları ([n], yaxud [ŋ]) ilə bitişik tələffüz olunur. Belə ki, [tn, dn] birləşmələrinin tələffüzü zamanı [t, d] səsləri üçün dilin ucu yuvaqlara qaldırılır, və hava axını üçün tam maneə yaranır. Eyni zamanda yumşaq damaq dilçəklə birlikdə aşağı endirilir, [t] [d] samitlərinin partlayışı sonorların tələffüzü zamanı baş verir. Belə ki, [t, d] samitlərinin partlayışı burun boşluqda baş verir. Belə ki, bu da *burun partlayışı* adlanır. İngilis dilində [tn, dn] birləşmələrini düzgün tələffüz etmək üçün elə etmək lazımdır ki, [t] və [d] səslərinin tələffüzündən sonra dilin ucu yuvaqlardan çökülməsin və burun boşluğunda yuvaqlarda qalmaqla birləşmə bitişik tələffüz edilsin. *Məsələ.*

nisbətən uzun tələffüz olunur.

4. **Partlayışın itməsi (loss of plosion)**. İngilis dilində birləşdiriləndə, yaxud iki sözün qovşağında [p], [b], [t], [d], [k] samitlərindən sonra digər kipləşən-partlayışlı samit, yaxud affrikatla [tʃ] gələrsə, bu halda birinci samitin partlayışı itir, partlayış samitindən sonra baş verir.

Məsələn: [ɑ: k'sk_t], [dɔ 'da: k 'ga: dn], [stɒp_pli:z] və s.

5. **[ɒ] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsində olur və dilin arxa hissəsi [ɑ:] səsinə nisbətən bir qədər qaldırılır, alt çənə xeyli aşağı endirilir və hava axını üçün keçid olur. Dodaqlar azacıq dairəviləşir, lakin irəliyə uzanmır.

[ɑ:] saiti ilə müqayisədə [ɒ] saiti bir qədər arxa və bir qədər qapalıdır.

[ɒ] saiti arxa sıra, açıq, dodaqlanan, qısa monofonqdur.

İngilis dili [ɒ] saitindən fərqli olaraq, Azərbaycan dili [o] saitini tələffüzündə dilin arxa hissəsi yumşaq damaq istiqamətində daha qaldırılır, dil kütləsi daha çox irəliyə çəkilmiş və yastı vəziyyətdə olur. Alt çənə azacıq endirilir, dodaqlar dairəviləşir və irəliyə verilir.

6. **[u:] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsində olur. Dilin arxa hissəsi yumşaq damaq istiqamətində daha qaldırılır. [u:] saitinin tələffüzündə dil daha irəli çəkilmiş və yastı vəziyyətdən, daha arxaya çəkilmiş və qapalı vəziyyətə doğru hərəkət edir. Dodaqlar dairəviləşir və tələffüzün sonuna yaxın dodaqlar dairəviləşmə dərəcəsi artır. [u:] saiti arxa sıra, qapalı, dodaqlanan, gəzən uzun monofonqdur.

İngilis dili ilə müqayisədə Azərbaycan dilində olan [u] daha qaldırılır və tələffüz olunur, dodaqlar daha çox dairəviləşir və irəliyə verilir. Nisbətən azərbaycanlı tələbələr ingilis dili [u:] saitini daha öndə və daha çox dodaq dairəviləşməsi və dodaqların irəli verilməsi ilə tələffüz edirlər. Bu səhvi aradan qaldırmaq üçün [u:] səsini tələffüz edərkən dil kütləsini və dilin ucunu alt dişlərdən arxaya çəkmək, dodaqları dairəviləşdirmək, lakin irəli verməmək lazımdır.

İngilis dili [u:] saiti də mövqedən asılı olaraq müxtəlif uzunluqda tələffüz olunur, yəni variativləşir.

7. **REDUKSIYA**. Reduksiya hadisəsi vurğusuzluq şəraiti ilə əlaqəlidir. İngilis dilində cümlədə adətən vurğusuz olan köməkçi nitq hissələri

larda vurğusuzluq şəraitində saitlərdə kəmiyyət, keyfiyyət, həssas səciyyəli reduksiya hadisəsi baş verir. Məsələn: [ɑ: - ɑ - ə].

8. **[ʊ] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsində olur və dilin arxa hissəsi yumşaq damaq istiqamətində uzunlaşma təsirinə nisbətən az qaldırılır. Dodaqlar yüngülcə dairəviləşir və azacıq əyilir.

[ʊ] saiti arxa ön tələffüzlü, yarımqapalı, dodaqlanan, qısa monofonqdur. [ʊ] saiti vurğulu mövqedə həmişə qapalı hecədə dayanır. Azərbaycan dilində [u] saiti ingilis dili [ʊ] saitinə nisbətən daha çox arxa tələffüz olunur, dodaqlar xeyli dairəviləşir və irəliyə çıxır. Azərbaycan tələbələr ingilis dili [ʊ] səsini tələffüz edərkən onu Azərbaycan [u] səsinə bənzər əvəz edirlər. Bu tipik səhvi aradan qaldırmaq üçün [ʊ] saitini çox qısa və tələffüzə kifayət dərəcədə dairəviləşməsilə tələffüz etmək lazımdır.

9. **[ɜ:] saitini tələffüz edərkən** dilin orta hissəsi damağa doğru qaldırılır, dilin ucu alt dişlərin dibində olur. Dodaqlar yana çəkilmiş və tələbələr (dişlər) arasındakı məsafə dar olur. [ɜ:] saiti orta sıra, yarımaqapalı, dodaqlanan, uzun, gərgin monofonqdur. Mövqedən asıdı olaraq [ɜ:] saiti uzunluğu variativləşir.

Azərbaycan dilində olan [ö] saiti, ingilis dilindən fərqli olaraq, yarımaqapalı, dodaqlanan saitdir. Odur ki, [ɜ:] saitini tələffüz edərkən, Azərbaycan tələbələr onu [ö] saiti ilə əvəz edirlər. [ɜ:] saitini düzgün tələffüz etmək üçün dilin ucunu alt dişlərin dibinə qoymalı, dodaqları gülümsər vəziyyətdə yüngülcə yana çəkərək səsi ([e] saitinin çalarında deyil), [ö] çalarına bənzər tələffüz etmək lazımdır.

10. **[oʊ] diftonqu.** Bu diftonqun birinci elementi arxa önə çəkilmiş və yarımaqapalı, dodaqlanan, ayrılıqda işlənməyən [o] saiidir. İkinci elementi arxa ön tələffüzlü, yarımqapalı, dodaqlanan [ʊ] saiidir. [oʊ] diftonqun tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi yumşaq damağın ön hissəsinə doğru qaldırılır, dodaqlar yüngülcə dairəviləşir. [o] səsini tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi bir qədər də yüksəyə qaldırılır və danışıq üzvlərində [o] səsini tələffüzünə keçir. Dodaqlar diftonqun sonuna doğru daha çox çəkilir, lakin irəliyə uzanmır.

Azərbaycan dilində diftonq səciyyəli sait birləşmələri olduğundan ingilis dili [oʊ] diftonqu azərbaycanlı tələbələr üçün ən çətin tələffüz edilən saidlərdəndir. Belə ki, bu diftonqun birinci elementi Azərbaycan

ə, ikinci elementi isə arxa sıra, dodaqlanan [u], yaxud ön dodaqlanan [ü] saiti ilə övöz edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, [əv] diftonqunun birinci elementi arxa sıra saiti deyildir. Bu diftonqun birinci elementi ön tələffüzə mərtəbəli orta sıra saitlərinin [ə, ɜ:] səslənməsinə yaxın bir çalarda tələffüz olunan ə ayrılıqda işlənməyən saitdir. Bu səbəbdəndir ki, [əv] diftonqun birinci elementinin fonetik işarəsi əsasən [əv] kimi, nadir hallarda isə [ə] kimi işarə edilir¹. Lakin ingilis dilinin amerikan variantında isə bu diftonq [əv] kimi işarə edilir.

[əv] diftonqunu düzgün tələffüz etmək üçün onun birinci elementini [ə] önə çəkilməmiş vəziyyətdə orta sıra saitlərinin səslənməsinə yaxın çalarda tələffüz etmək və tədriclə [v] saitinin tələffüzünə keçməklə tələffüzə gətirib çıxarılır.

SAİT HƏRFLƏRİN HECA TIPLƏRİNƏ GÖRƏ OXUNUŞU

İngilis dilində sait hərflər hecanın tipindən asılı olaraq müxtəlif oxunur. Birinci heca tipi açıq heca adlanır. Bu heca tipində sait hərfləri qrafikadəkki adları kimi oxunur. Açıq heca tipində saitlər ya uzun sait, ya diftonq kimi oxunur. Birinci heca tipinin iki forması vardır:

1) **mütləq açıq heca**. Mütləq açıq heca o hecadır ki, burada qrafikadəkki saitlərlə fonetik heca üst-üstə düşür. Məsələn: **me [mi:]**, **no [noʊ]** **go [goʊ]** və s.

2) **şərti açıq heca**. Şərti açıq heca o hecaya deyilir ki, həmin heca qrafik cəhətdən açıq olur, fonetik baxımdan isə qapalıdır. Məsələn: **note [noʊt]**, **Pete [pi:t]**, **mete [mi:t]** və s.

Müasir ingilis dilində şərti açıq hecanın qrafik göstəricisi tək hərfli saitlərin sonunda oxunmayan, «lab» «e» hərfidir.

İkinci tip heca qapalı hecadır. Qapalı heca tipində qrafik heca fonetik heca bir-birinə uyğun gəlir. Qapalı heca tipində vurğulu saitlərin ətrafında bir və ya bir neçə samit (yaxud samit hərfin) gəlməsi («ə» hərfindən başqa) tələb olunur. Qapalı heca tipində sait hərflər oxunur, yaxud qısa sait səsləri ifadə edir.

Məsələn: on [on], not [not]; pen [pen] men [men], uct [ʌkt]
helped [helpt], pin, put və s.

pi: - pi: z	pi: z	mi: nz	'i: zI
bi: - bi: z	bi: z	bi: mz	'bi:zI
fi: - fi: z	ni: z	penz	'benI
si: - si: z	fi: z	i:z	'mInI
vi: - vi: z	si:z	si:z	'tedI
ni: - ni: z	vi:z	ti:z	'ledI
mi: - mi: nz			

Setting exercise 2

pi: - t - pet	bi: d - bed	ti: - di:
mi: t - met	fi: d - fed	ti: m - di: m
ni: t - net	ni:d - ned	ti:z - di: n
si: t - set	si: d - sed	ti: k - di: p

Exercise for reading

pea - Pete	pea - peas - piece
bee - beat	bee - beam - beef
me - meet	me - mean - meek
fee - feet	knee - knees - niece
see - seat	key - keen - keep

Setting exercise 3

pɑ:	pɑ:m	gɑ:d - dɑ:k
bɑ:	bɑ:m	bɑ:b - pɑ:k
mɑ:	mɑ:m	kɑ:d - kɑ:t
kɑ:	kɑ:p	gɑ:b - dɑ:t
tɑ:	tɑ:t	ɑ:k - bɑ:k
zɑ:	gɑ:d	

car – calm – carp
 mar – mars – mark
 par – palm – park
 bar – barn – bark
 far – farm – farce
 lar – lard – lark

Setting exercise 4

ɒks – fɒks	ɒ - ɒks - 'ɒksn	ɒn
ɒks – vɒks	ɒ - dɒg – dok	ɒd
ɒks – pɒks	ɒ - lɒg – lɒk	ɒv
ɒks – bɒks	ɒ - nɒd - nɒt	'ɒfə
ɒks – mɒks	ɒ - kɒk - 'k ɒtɪ	'ɒnə
ɒks – kɒks	ɒ - bɒk - 'b ɒtɪ	'ɒfɪs
ɒks – kɒps		
ɒks – d ɒks		

Setting exercise 5

bi:t - 'bi:tɪ	bɪd - 'bɪdɪ	bi: t - 'bi:tɪ
mɪt - 'mɪtɪ	gɑ:d - 'gɑ:dɪ	ni:d - 'ni:dɪ
kɪt - 'kɪtɪ	pɑ:d - 'pɑ:dɪ	set - 'setɪ
i:t - 'i:tɪ	dɪd - 'dɪdɪ	fɪd - 'fɪdɪ
kɒt - 'kɒtɪ	kʊd - 'kʊdɪ	

Setting exercise 6

mu: n	kju:	kkkuk	put	fɒt
du:m	fju:	kkkɒd	pʊl	fʊl
su:n	tju:n	gggɒd	bʊk	tʊk
gu:s	'bju:ɪ	kkkvʊkɪ	bʊl	hʊk
		gggɒdɪ	'bʊlɪt	nʊk
			'bʊklɪt	stʊd

kʊk - kʊk - kʊk - ku:
 tʊk - tʊk - tʊk - tu:
 pʊt - pʊt - pʊt - pu:
 bʊk - bʊk - bʊk - bu:
 hʊk - hʊk - hʊk - lu:

kʊd - ku:
 pu:l - pu:l
 bu:t - bu:t
 bu:m - bu:m
 lu:n - lu:n

Setting exercise 7

θ - θ - θ - θ	θ3: m	3:θ	3:l
θ - θ - θ - θ	θ3: d	'3:θl	'3:ll
θ - θ - θ - θ	θ3: t	3:k	3:n
θ - θ - θ - θ	'θ3: tɪ	f3:	'3:nɪst
θ - θ - θ - θ	'θ3: stɪ	v3:s	'v3:sɪz
θ - θ - θ - θ	'θ3: ti:n	b3:θ	n3:s
θ - θ - θ - θ	'θ3: zdɪ	b3:n	'n3:sɪz
		p3:s	'b3:dɪ

Setting exercise 8

ov	ould	k3: - kov	f3: - fov
ovk	out	g3: - gov	f3: - fovk
ovn	oud	t3: - touv	3:n - ovn
ovf	ould	t3: - tov	3:n - 'ouvə
ovθ	'ovnə	d3: - dov	3:θ - ovθ

Setting exercise 9

k3: - kout	b3:n - boun
k3:l - kout	t3:n - touv
g3:l - gouv	p3:s - poust
n3:v - nov	3:n - ovn
b3:θ - bouθ	l3:n - louv

go – goal – goat
 co – coal – coat
 no – nose – note
 toe – tone – toast
 dough – dome – dope

foe – foam – folk
 fur – firm – first
 fir – firm – firth
 cur – curve – curt
 sir – serve – certain
 low – loan – loaf

Qeyd: Üçüncü dərsin (Lesson Three) çalışmaları üçün tələp olunan əşyalara xüsusi diqqət yetirin.

1. [i:] və [ɪ] saitlərinin mövqe uzunluğuna.
2. Burun partlayışı ilə tələffüz olunan sözlərə və partlayışın itki tələffüz olunan söz birləşmələrinə.
3. Söz sonunda «s» və «es» şəkilçisinin oxunuşuna.
4. [u:] və [ʊ] saitlərinin müxtəlif keyfiyyət və kəmiyyət də tələffüzünə.
5. Samitlərin [i:], [ɪ], [ɜ:] saitləri qarşısında yumşaldılmamasına.
6. [l, n, t, d] samitlərinin apikal-yuvaq məxrəcdə tələffüzünə.
7. [k] samitinin nəfəsli tələffüzə.
8. [ðɪs ɪz ðə] [ɪz ðɪs ðə] samit birləşmələrinin tələffüzünə diqqət yetirin.

Phonetic exercise 1

bi: - bi:n - bi:t	i:v	dɪd - di:d	sɪt - si:t
di: - di:n - di:p	'i:zɪ	hɪd - hi:d	bɪt - bi:t
ni: - ni:d - ni:t	i:t	hɪv - hi:v	nɪt - ni:t
si: - si:d - si:t		fɪld - fi:ld	hɪst - hi:st
li: - li:g - li:k		sɪn - si:n	slɪp - sli:p

Phonetic exercise 2

kɑ: - kɑ:m - kɑ:t	ɑ:m	o → fɑ: , stɑ:	gɑ:d	dɑ:k
fɑ: - fɑ:m - pɑ:t	ɑ:t	→ ask , fɑ:ðə	kɑ:d	kɑ:p
bɑ: - bɑ:d - bɑ:k	ɑ:sk	ðə → dɑ:k , gɑ:dŋ	gɑ:b	dɑ:t
			pɑ:k	tɑ:t

gɒd - gɔt	ɒn	ə 'dɒg - dɒgz	ə 'bɒks - 'bɒksɪz
nɒd - nɔt	ɒd	ə 'dɒl - dɒlz	ə 'fɒks - 'fɒksɪz
dɒg - dɒk	'bɒfə	ə 'kɒk - kɒks	→ mɒd(ə)n , nɒv(ə)lz
lɒg - lɒk	'ɒksən	ə 'lɒk - lɒks	↳ gɪv 'pɒli , kɒfi

Phonetic exercise 4

- lu:s	nju:, fju:	ju:	ɑ:	ju:s	'hju:meɪ
d - mu:t	'mju:zɪk	ju:	ɑ: , nɒt	ju:z	'ju:ntɪ
- su:p	'mju:zɪkəl	ɑ: ju:		su:m	'ju:sɪz
	'stju:dənts	ju: , ɑ:nt		gu:s	'ju:nɪz

Phonetic exercise 5

gʊd	pʊl - pu:l	ə → gʊd , bʊk
kʊd	fʊl - fu:l	ə → gʊd , kʊk
kʊk	fʊt-fu:d	→ lʊk ət ðə , bʊk
tʊk	pʊt-bu:t	

Phonetic exercise 6

sɜ: - sɜ:v - sɜ:f	ɜ:n	ən → ɜ:lɪ , bɜ:d	ɜ:k	'pɜ:sɪz
fɜ: - lɜ:n - nɜ:s	'ɜ:lɪ	ðə → fɜ:st , vɜ:b	kɜ:k	'mɜ:kɪ
bɜ: - bɜ:d - bɜ:θ	ɜ:θ	ðə → θɜ:tɪ , fɜ:st	tɜ:n	'bɜ:tɪ
ɜ: - ɜ:n - kɜ:k	kɜ:l	ðə → θɜ:d , vɜ:s	vɜ:s	'nɜ:sɪz

Phonetic exercise 7

- noʊn - noʊt	oʊ	sɜ: - soʊ → soʊ , soʊ
- koʊl - koʊt	oʊn	fɜ: - foʊ → oʊ , noʊ ↳ doʊnt 'goʊ ə , loʊ
- soʊl - soʊk	'oʊnlɪ	tɜ:n - toʊn
boʊ - boʊn -boʊt	'oʊpɪ	bɜ:n - boʊn

→ðɪs ɪz ə ˌklɒk	→ɪz ðɪs ə ˌgʊd klɒk
→ðɪs ɪz ə ˌdesk	→ɪz ðɪs ə ˌləv desk
↘ðɪs ɪz ðə ˈbest ˌɑːnsə	→ɪz ðɪs ðə ˌbest ˌɑːnsə
↘ðɪs ɪz ðə ˈfɪfθ ˌlesŋ	→ɪz ðɪs ðə ˌfɪfθ lesŋ
↘ðɪs ɪz ðə ˈsekənd ˌleɪtə	→ɪz ðɪs ðə ˌsekənd leɪtə
↘ðɪs ɪz ðiː ɪˈlevŋ θ ˌsentəns	→ ðɪs ɪz ðiː ˌend

Phonetic exercise 9

gɒt - gəʊt

nɒt - nəʊt

fɜ:m - fəʊm

bɜ:θ - bəʊθ

kɒt - kəʊt

fəʊnd - faʊnd

pɜ:l - pəʊl

bɜ:st - bəʊst

sɒk - səʊk

kləʊθ - kləʊðz

gɜ:l - gəʊl

lɜ:n - əˈləʊn

1, [ʃ], [ʒ] samitləri. [ɔ:], [æ], [eɪ], [aɪ] saitləri. Heca bölgüsü. İhcecalı və çoxhecalı sözlərdə vurğu. Oxu qaydaları.

1. **[h] samitini tələffüz edərkən** dilin kökü ilə udlağın arxa divanda geniş nov omələ gəlir və hava axını zəif sürtünmə ilə bu novda olur. [h] səsi udlaq, novlu sürtünən, kar samitdir. İngilis dilində [h] ti bir qayda olaraq saitlərdən əvvəl işlənir və iki sait arasında ən cingiltələşir. Müqayisə et: *'human - in'human, hind - be'hind - in'habit* və s.

Azərbaycan dilində də [h] saiti eyni üsulla tələffüz olunur. Lakin Azərbaycan dilində [h] samiti hər üç mövqedə işləyə bilər. Məsələ: **günah, məhkum** və s.

2. **[ɔ:] saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun arxa hissəsində olur. Dilin arxa hissəsi yumşaq damağa doğru qısa [ɔ] saitinə bənzər bir qədər çox qaldırılır, dodaqlar dairəviləşir, azacıq irəliyə və [ɔ:] saiti arxa sıra, yarım açıq, dodaqlanan, gərgin, uzun monoftonqudu. Azərbaycan dilində uzun [ɔ:] saiti yoxdur. Azərbaycan dilində olan [ɔ] saiti isə arxa ön tələffüzə malikdir, onun tələffüzündə dodaqlar dairəviləşir və irəliyə verilir. Çənələr arasındakı məsafə də nisbətən böyükdür.

3. **İngilis dilində kipləşən-partlayışlı kar samitlərin [p, t, k] mərkəzi [s] samitindən sonra** itir. Məsələ: [spi:k], [stɔ:t], [skɪn] və s.

4. **[æ] saitini tələffüz edərkən** alt çənə xeyli aşağıya endirilir, ağız geniş açılır. Dil kütləsi ağız boşluğunun ön hissəsində yastı vəziyyətdə olur və dilin ön hissəsi sərt damağa doğru az qaldırılır. Dilin ucu arxa sıra dibində olur. Dodaqlar yana çəkilir. İngilis dili [æ] saiti ön sıra, qısa, dodaqlanmayan monoftonqudur. [æ] saiti cingiltili samitlərlə sonorlar qarşıda uzadılır. [mæ:n] land [læ:nd] və s. Bu səbəbdən Azərbaycan dilində [æ] saiti adlandırılır.

Azərbaycan dilində olan ön sıra [ə] saiti ingilis [æ] saithə oxşayır. Azərbaycan dilində [ə] bir qədər öndə tələffüz olunur və dodaqlar geniş vəziyyətdə olur. Azərbaycan dilində [ə] açıq və qapalı hecalar arasında olduğu halda, ingilis dilində [æ] saiti yalnız vurğulu qapalı hecalarda işlənir.

[e] diftonqundan birinci elementini ön sıra saitdir. Bu diftonqu tölffüz edərkən dil ağız boşluğunun ön hissəsində olur. Dilin ön hissəsinə nisbətən açıq [e] saiti üçün sərt damağa doğru qaldırılır. [e] saiti tölffüzündən sonra dil [i] səsi üçün bir qədər də yuxarı qaldırılır. Damaqlar yanlara çəkilir.

Bu diftonqu tölffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, birinci sait [e] q, ikinci sait isə [j] kimi tölffüz olunmasın və samitlərin ayrılması diftonqundan sonra və əvvəl yumşaldılmasın.

6. [ai] diftonquunun birinci elementi (nüvəsi) ayrılıqda monofonqu kimi işlənməyən açıq, ön sıra saitidir. Bu diftonqu tölffüz edərkən dil ağız boşluğunun ön hissəsində olur və dilin ön hissəsi sərt damağa nisbətən [æ] səsinə nisbətən az qaldırılır və danışq üzvləri tədricən [a] saitinin tölffüz məxrəcinə keçir, dodaqlar yanlara çəkilir, dil əhəmiyyətli dərəcədə aşağıya endirilir.

Bu diftonqu tölffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, onun nüvəsi Azərbaycan dilində olan [a] kimi (çünki Azərbaycan dilində [a] arxa sıra saiti) və ikinci elementi (sürüşkən) isə dilortası [j] samiti kimi tölffüz olunmasın.

7. [j], [ʒ] samit səslərini tölffüz edərkən dilin ucu yuvaqlaşır və dilin orta hissəsi sərt damağa qaldırılır. Dilin orta hissəsinin yuvaqlaşdırılması [j], [ʒ] samitlərinə yumşaq qalınlaşdırma verir. Odur ki, bütün samitlər bütün mövqələrdə yumşaq tölffüz olunur.

[j], [ʒ] dilönü, yuvaq-damaq, apikal, növlü sürtünən samitlərdir. [j], [ʒ] isə cingiltilidir.

Azərbaycan dilində [ʃ] və [j] samitləri dilönü, yuvaq, dorsal, növlü sürtünən samitlərdir. Azərbaycan dilində [ʃ, j] arxa sıra saitlərindən əvvəlki saitlərdən sonra tutqun tölffüz olunur. Məsələn: *şan, şura, janr, jurnal* və s.

Bu da [ʃ, j] samitlərin ikinci tölffüz məxrəci zamanı dilin arxa hissəsinin yumşaq damağa doğru qaldırılması ilə əlaqədardır. Lakin ingilis dilində [ʃ, ʒ] samitləri saitlərin təsirinə məruz qalmır və onlar bütün mövqələrdə yumşaq tölffüz olunur.

SAITLƏRİN ÜÇÜNCÜ TIP HECADA OXUNUŞU

Üçüncü tip qrafik hecanın quruluşunu **sait + r (v+r)** hərf birləşməsi təşkil edir. Vurgulu hecada **a, o, e, i, y, u** sait hərfi «r» hərfi ilə birləşmənin saiti oxunuşuna malikdir. Bu birləşmədə «r» hərfi oxunmur, lakin «r» hərfi birləşmənin uzun oxunuşa malik olmasını göstərir.

Məsələn: park [pɑ:k], dark [dɑ:k], fork [fɔ:k], sort [sɔ:t], kor [kɔ:r] [gɜ:l]; first [fɜ:st], firm [fɜ:m], myrtle ['mɜ:təl], fur [fɜ:].

HECA BÖLGÜSÜ QAYDALARI

1. Əgər iki sait arasında bir samit gələrsə və birinci sait uzun və ya qısa diftonq olarsa, bu halda heca bölgüsü saitin əvvəl olur.

Məsələn: student ['stju: - dənt]. Bu halda qrafik və fonetik heca bölgüsü üst-üstə düşür stu | dent ['stju: - dənt].

2. Əgər iki qısa sait arasında bir samit gələrsə, bu halda heca bölgüsü birinci saimlərdən sonra olur. Məsələn, city ['sɪ-tɪ] pity ['pɪ-tɪ], copy ['kɒ-pi] verify ['ver-ɪ] və s.

İngilis dilində bu qəbildən olan bir qrup ikihecalı sözlər vardır. Bu sözlərin tərkibində vurğulu sait açıq hecəyə düşür və qısa oxunur. Bu qəbildən olan sözlər qrafik baxımdan adətən hecalara bölünür. Fonetik baxımdan isə hər sözlər iki heca təşkil edir; birinci heca qapalı, ikinci isə açıq hecəyə düşür. İngilis dilində qısa saimlər vurğulu hecədə, bir qayda olaraq, qapalı hecəyə düşür.

3. Əgər bir söz daxilində iki qoşa və iki müxtəlif samit yanası gələrsə, heca bölgüsü bu samitlərin arasından keçir. Məsələn: *unknown* ['nɒn- 'nɒn], *mountain* ['maʊn-tɪn], *master* ['mɑ:s-tə].

4. Sonorla düzələn hecədən əvvəl dayanan vurğulu sait uzun və ya qısa diftonq olarsa, bu halda heca bölgüsü saitdən sonra olur. Məsələn: *table*, ['teɪ-bəl], *garden* ['gɑ:-dən], *people* ['pi:pəl].

Əgər sonorla düzələn hecədən əvvəl gələn vurğulu hecədə qısa sait gələrsə, bu halda sonor özü heca təşkil edir və bu qəbildən olan sözlər adətən qoşa samit hərflə yazılır və qrafik heca bölgüsü isə bu samitlərdən sonra keçir. Məsələn: *cot-ton* ['kɒt-n],* *hap-pen* ['hæp-n] və s.

İKİHECALI VƏ ÇOXHECALI SÖZLƏRDƏ VURĞU

İngilis dilində iki və daha artıq hecası olan sözlərdə vurğu işarəsi qoyulur. Vurğu işarəsi kiçik şaquli xətlə vurğulu hecənin üzərinə qoyulur.

family ['fæmɪli], **demonstrate** ['demənstreɪt] və s.

İngilis dilində sonorla düzələn ikihecalı sözlərdə də vurğu işləyir. Məsələn: **table** ['teɪbl̩], **garden** ['gɑ:dən], **bottle** ['bɒtl̩].
mələ gətirən sonorların altında kiçik şaquli xətt qoyulur [ɪ, m, ɪ].

İngilis dilində ikihecalı sözlərdə vurğu əsasən birinci heca üzərində düşür, lakin sözlərin birinci hecası zəif prefiks olduqda, vurğu ikinci hecası üzərinə düşür. Məsələn: **begin** [bɪ'gɪn], **before** [bɪ'fɔ:ə], **return** [rɪ'tɜ:n] və s.

İngilis dilində çoxhecalı sözlərdə vurğu əsasən sondan üç hecanın üzərinə düşür. Məsələn: **family** ['fæmɪli], **factory** ['fæktɔ:ri], **experiment** [ɪks'perɪmənt], **recognize** ['rekəgnaɪz] və s.

İngilis dilində dörd və dördədən artıq hecası olan sözlərdə əsasən üç vurğu olur; biri əsas, digəri isə ikinci dərəcəli. Əsas vurğu sondan ikinci, yaxud üçüncü, ikinci dərəcəli vurğu isə əsasən kök heca üzərində düşür. Məsələn: **demonstration** [ˌdemə'nstreɪʃən] **possibilities** [pɒsɪ'bɪlɪti]. İkinci dərəcəli vurğu vurğulu hecanın altında qoyulur.

İngilis dilində bir sıra sözlər iki əsas vurğuya malik olur. İngilis dilində 13-dən 19-a qədər olan saylar, sözlərə yeni mənə gətirən əvəzlənən əkilçilər, mürekkəb sifətlər və fəllər iki əsas vurğu daşıyır.

Məsələn: **thirteen** ['θɜ:ti:n] **nineteen** ['naɪn'ti:n]; **known** [nɒn], **unknown** ['ʌn'nəʊn], **write-rewrite** ['ri:'raɪt]; **old-fashioned** ['əʊld'fæʃnd], **blue-eyed** ['blu:'aɪd]; **to'put'ɒn**, **to'give'ʌp**, **to'take'ɒf** və s.

NƏQLİ CÜMLƏLƏRİN İNTONASIYASI

→Nick is at home

They are in the garden

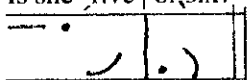
Nəqli cümlələr qətilik, bitkinlik ifadə etdikdə alçaqdan enən intonasiya tələffüz edilir.

SEÇMƏ (ALTERNATİV) SUALLARIN İNTONASIYASI

Seçmə sual cümlələri, bir qayda olaraq, iki intonasiya qrupu (əsasən intonasiya qrupu) ibarət olur. Birinci intonasiya qrupu ümumi sual cümləsinin əsas hissəsidir.

ğundan alçaq qalxan tonla, ikinci intonasiya qrupu isə alçaq enən tələffüz olunur.

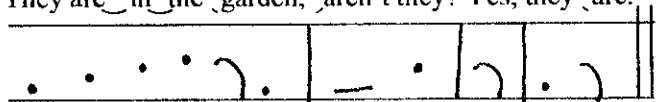
Məsələn: → Is she five | or, six?

AYRICI SUALLARIN İNTONASIYASI

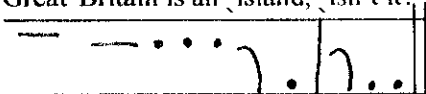
Ayrıci suallar iki intonasiya qrupundan ibarət olur. Birinci intonasiya qrupu alçaq enən tonla, ikinci intonasiya qrupu isə əsasən alçaq qalxan tonla tələffüz olunur. Bu halda suala cavab tələb olunur.

They are in the garden, aren't they? Yes, they are.

Əgər danışan şəxs cümlədə ifadə edilən fikrin (faktın) doğruluğundan əmindirsə, bu halda ayrıci sualın ikinci tərəfi də alçaq enən tonla tələffüz olunur və suala cavab tələb olunmur.

↘ Great 'Britain is an island, isn't it?

İngilis dilində təsdiq və inkar formada olan nəqli cümlələrə verilən cavabın intonasiya quruluşu ayrıci suallara çox oxşayır. Lakin nəqli cümlələrə edilən replika alçaq qalxan tonla tələffüz edilir və əsasən təsdiq və şübhə ifadə edir.

Məsələn: → This is a mill. - Is it?

↘ This is 'not an oak. - Isn't it.

Aşağıdakı cümlələrə replika verin və onları təəccüb və şübhə ifadəsi ilə alçaq qalxan tonla tələffüz edin. It is hot. It is cold. He is in the park. Ann is in the hospital. He is not at home. They are in the garden. He is not in the garden. Betty is not at home. Mother is not at home.

Setting exercise 1.

i:t – hi:t

ɑ:t – hə:t

hɑ:t – kɑ:t

hit – kit

ɪl – hɪl

ɑ:m – hə:m

hɑ:m – kɑ:m

hil – kil

eit - heit

ould - kould

houp - koup

sil-til

Setting exercise 2.

a: - ɔ:	bɔ:l	fɔ:k	ɑ:t - ɔ:t
kɑ:	- kɔ:	bɔ:n	bɔ:t
pɑ:k	- pɔ:k		
fɑ:	- fɔ:	tɔ:l	pɔ:k
stɑ:	- stɔ:		
bɑ:	- bɔ:	tɔ:n	sɔ:t
fɑ:st	- fɔ:st		
pɑ:	- pɔ:	dɔ:n	tɔ:t
kɑ:t	- kɔ:t		
tɑ:	tɔ:	fɔ:m	dɔ:t
kɑ:d	kɔ:d		
mɑ:	- mɔ:	skɔ:l	fɔ:t
pɑ:t	- pɔ:t		
lɑ:	- lɔ:		

Exercise for reading

core - corn - cought

four - form - force

pour - pawn - pork

bore - torn - talk

shore shorn - short

Setting exercise 3

æm	pæm	æ - æt - æd - kæt
æn	pæn	æ - æn - æm - pæt
æt	pæd	æ - æz - æs - mæt
æz	bæg	æ - kæp - kæb - bæd
æs	pæt	æ - tæp - tæb - sæd
æk	mæs	æ - tæk - tæg - bæt
æf	bæk	æ - næp - pæd - mæp

pæn - pæt

bæn - bæt

fæn - fæt

væn - væt

pen pæn

ben bæn

fen fæn

den dæn

it - it - et - æt

ki: - kit - get - kæt

bi: bit - bet - bæt

si: - sit - set - sæt

ðæn - ðæt men - mæn
mæn - mæp ðen - ðon

Setting exercise 4

pei	eɪ - eɪp	peɪz	pen - peɪn
bei	eɪ - eɪb	seɪm	ben - beɪn
fei	eɪ - seɪf	meɪn	men - meɪn
meɪ	eɪ - eɪm	geɪv	bes - beɪs
neɪ	eɪ - peɪn	meɪk	mes - meɪs
seɪ	eɪ - eɪk	feɪm	let - leɪt
keɪ	eɪ - eɪs	keɪs	get - geɪt
geɪ	eɪ - veɪg	keɪk	ken - keɪs

Exercise for reading

Ben - ban - bain	pay - pain - pace
pen - pan - pain	bay - bays - bake
men - man - main	May - main - make
vent - van - vain	
fen - fan - fame	fay - fame - fate
den - Dan - Dane	neigh - name - nape
send - sand - Saint	say - same - safe

Setting exercise 5

paɪ - aɪ - paɪn	paɪ - peɪ	aɪ	maɪs
baɪ - aɪ - baɪk	baɪ - beɪ	aɪs	saɪz
maɪ - daɪ - maɪn	maɪ - me	aɪz	naɪs
faɪ - aɪ - faɪv	saɪ - seɪ	'aɪsɪ	baɪz
vaɪ - aɪ - vaɪt	daɪ - deɪ	'aɪvɪ	faɪv
taɪ - aɪ - taɪv	laɪ - leɪ		
ðaɪ - aɪ - ðaɪn	gaɪ - geɪ		
paɪ - paɪn - paɪk	taɪp		
baɪ - baɪn - baɪt	'taɪpɪst		

mai	main	mat	tam
fa	fam	fart	mark
sa	sdm - satt		man

Exercise for reading

pack	pie	sack	sigh	pie	pine	Pike
bat	buy	gas	guy	by	bine	bite
mad	my	tan	tie	my	mine	might
fan	fie	dani	die	lie	fine	fight
vat	vie	that	thy	sigh	sign	sight
nap	nigh	icy	ivy			

Setting exercise 6

fff	fi:	fem	333	-zi:	'vi:zə	'me:zə
fff	fi:	fə:	be:z		di'si:zə	'ple:zə
fff	fed	fəv	'mæsə:z		in'tru:zə	'æ:zə
fff	-fək	fif	'zɑ:ndə:m		in'vei:zə	'si:zə
fff	fai	dæf	'gærə:z		o'kei:zə	m'klou:zə
fff	fə:	kæf	pres'ti:z			
fff	fæl	mæft	ru:z			
fff	--f	ip				

Qeyd: Dördüncü darsin (Lesson Four) çalışmaları üzərində yoxun aşağıdakılara diqqət yetirin.

1. Sözlərdə vurğunun yerinə, vurğulu və vurğusuz hecaların ffüzünə.
2. Uzun saitlərin, diftonqların, habelə qısa saitlərin mövqənlüğü.
3. Söz birləşmələrində partlayışın itməsinə.
4. [r, e, æ, ɜ:] saitləri qarşısında samitlərin yumşaldılmamasına.
5. Cingiltili samitlərin söz sonu mövqədə düzgün tələffüzünə.
6. [p, t, k] samitlərinin vurğulu hecədə nəfəsli, [s] samitindən sonra nəfəssiz tələffüzünə.
7. Seçmə (alternativ) və ayırma sualın intonasiyasına.

Phonetic exercise 1

i: - hi:	hə'loʊ	
ɪz - hɪz	hoʊ'tel	
ɑ:m - hæ:m	'hɒspɪtəl	
ɑ:t - hæ:t	→gəʊ , hoʊm	→gəʊ , hoʊm
hɪz , hed	ˌdaʊnt 'gəʊ , hoʊm	
hɪz , hæ:t	ˌdaʊnt 'gəʊ , hoʊm	

Phonetic exercise 2

kə: - kə:d - kə:t	ɔ:l	kɑ:d - kə:d
sə: - sə:d - sə:t	'ɔ:gəst	kɑ:t - kə:t
fə: - fə:m - fə:k	ɑ:t	pɑ:t - pə:t
tə: - tə:l - tə:k	'ɔ:θə	pɑ:k - pə:k
ten - tɜ:n - tɔ:n	kɒk - kə:k - 'kɒkəʊ	
hed - hɜ:d - hɔ:d	hɒt - hə:l - hoʊp	
ben - bɜ:n - bɔ:n	pɒt - pɑ:t - poʊk	
bed - bɜ:d - bɔ:d	spɒt - spɑ:t - spoʊk	

→nɒt ət , ɔ:l || ˌɪz , ðɪs 'bɔ:l , bɪg , ɔ: , smɔ:l ||

Phonetic exercise 3

læb - læp	æd	did - ded - dæd	pɪt - pet - pæt	o → bɪg , bæç
kæb - kæp	æm	hid - hed - hæd	tɪn - ten - tæn	o → blæk , ka
hæd - hæt	æt	sɪt - set - sæt	pɪn - pen - pæn	→ get , ðə , m

Phonetic exercise 4

let - leit - leit	eɪ	ðə	→ seɪm , neɪm
meɪ - meɪd - meɪt	eɪd	ðə	→ geɪ , deɪ
seɪ - seɪv - seɪf	eɪf	ˌdeʊnt 'teɪk	ðə , keɪk

Phonetic exercise 5

said - saɪt	aɪ	hei - haɪ	->faɪn_aɪz
laɪd - laɪt	aɪz	meɪ - maɪ	->deɪ baɪ_deɪ
taɪd - taɪt	aɪs	leɪk - laɪk	->leɪt ət_narɪ

Phonetic exercise 6

	fæl	fɪ_ɪz	hi_ɪz	aɪ_æm
	'fɪnɪʃ	fɪ_ɪzɪt	hi_ɪzɪt	aɪ(ə)m_nɒt
o	'pleʒə	fɪ_ɪz_nɒt	hi_ɪz_nɒt	_æm aɪ
ʒu	dɪ'sɪʒu	_ɪz fɪ:	_ɪz hi:	

Phonetic exercise 7

kæt - kæt	hæt - ha:t	hɪz_bæg	hɜ: - hɜ:d - hɜ:t
pæk - pæk	hæd - hæ:d	hɪz_hæt	fɜ: - fɜ:m - fɜ:st

[w], [ŋ], [r] samitləri. [ʌ], [aʊ] saitləri. Xitabın intonasiyası
Rabitəli danışqda köməkçi sözlərin tələffüzü.

1. [w] samitini tələffüz edərkən dodaqlar dairəvi vəziyyətə alınıb irəliyə verilir. Dilin arxa hissəsi yumşaq damağa doğru qaldırılır. Hava axını üçün dairəvi növ əmələ gəlir və hava axını dilin ortası boyunca yaranan novdan xaric olur. [w] qoşadodaq, novlu, orta sonordur. [w] samiti bir qayda olaraq, saitlərdən əvvəl işlənir və sürüşkən səciyyəli dodaqlar və dil [w] saitinin ani tələffüzündən sonrakı saitin tələffüzünə keçir.

Azərbaycan dilində belə samit səs yoxdur. Odur ki, Azərbaycan tələbələrini tələffüzüdə [w] samiti tez-tez Azərbaycan dilindəki [v] samitilə əvəz edilir. Bu da fonoloji səhvə gətirib çıxarır. Müqayisə üçün: **wheel [wi:l]** çarx, **veal [vi:l]** dana əti və s.

2. [ŋ] samitini tələffüz edərkən dilin arxa hissəsi yumşaq damağa toxunur, dilin arxa hissəsilə yumşaq damaq arasında tam maneə yaranır. Yumşaq damaq dilçəklə birlikdə aşağı endirilir və hava axını burun boşluğundan keçir. Dilin ucu alt dişlərin dibində olur, alt çənə aşağı endirilir. [ŋ] dilarxası, yumşaq damaq, kipləşən burun sonordur. [ŋ] sonuru ancaq hecaların sonunda işlənir. Məsələn: **sing [sɪŋ]**, **singing [sɪŋɪŋ]**, **angry [æŋ-ɡri]** və s.

İngilis dilində [ŋ] sonurunu düzgün tələffüz etmək üçün əlavə təlimlər lazımdır ki, dilin ucu alt dişlərin dibində, çənələr arasında məsafəni geniş olsun və dilin arxa hissəsi yumşaq damağa kipləşsin və hava axını burun boşluğundan xaric olsun.

3. [r] samitini tələffüz edərkən dilin ucu yuvaqların arxa hissəsinə qaldırılır, dilin orta hissəsi aşağı endirilir, dil ağız boşluğunda qarşıya qalır, dil ucu ilə yuvaqların arasında geniş növ əmələ gəlir və hava axını dilin ortası boyunca yaranan novdan xaric olur. [r] dilönü, yuvaqların arxası, kakuminal, novlu orta sonordur.

İngilis dilindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilində [r] samitini tələffüz edərkən dilin ucu yuvaqlara qaldırılır və yüngülcə ona toxunur.

Ödür ki, Azərbaycan dilində [r] titrək, dilönü, apikal, yuvaq samitidir.

İngilis dilində [r] samitini düzgün tələffüz etmək üçün or samitindən başlamaq və tədriclə dilin ucunu yuvaqlara toxundurması şərtlə geriye qatlayaraq [r] səsini tələffüz etmək tövsiyə olunur.

4. [ʌ] **saitini tələffüz edərkən** dil kütləsi ağız boşluğunun hissəsində olur. Dilin arxa hissəsi yumşaq damağın ön hissəsinə qaldırılır, dilin ucu alt dişlərin arxasında olur. Ağız boşluğu yarıvəziyyətdə olur və dodaqlar azacıq yana çəkilir. [ʌ] saiti arxa ön tələffüzlü (arxa önə çəkilmiş) yarımacıq, dodaqlanmayan, qısa monoftong [ʌ] saiti bir qayda olaraq, vurğulu qapalı hecada gəlir.

Azərbaycan dili ilə müqayisədə ingilis [ʌ] saiti daha çox ön tələffüzlü, qapalı və qısa saittir. [ʌ] saitini düzgün tələffüz etmək üçün ucu alt dişlərin arxasında olmaqla, dodaqları azacıq yana çəkməli, və çox qısa və ani halda tələffüz etmək tövsiyə olunur.

[aʊ] **diftonqunun birinci elementi** (nüvəsi) ayrılıqda işləndikdə ön sıra saittir. [aʊ] diftonqunun nüvəsini tələffüz edərkən dil kütləsi ağız boşluğunun ön hissəsində, dilin ucu isə alt dişlərin dibində olur, alt dodağı endirilir, dodaqlar bir qədər yana çəkilir. Diftonqun nüvəsini tələffüz etdikdən sonra dil kütləsi arxaya çəkilir və [ʊ] saitinin tələffüzü üçün yuxarıya qaldırılır.

[aʊ] diftonqunu tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, nüvəsi Azərbaycan dilində arxa sıra [a] ilə, sürüşkən hissəsi isə arxa dodaqlanan və irəli verilən [u] saiti ilə əvəz edilməsin.

Bu səhvləri aradan qaldırmaq üçün [a] saitini ön tələffüzlü kimi, [ʊ] saitini isə dodaqları irəli vermədən qısa, zəif [ʊ] saiti çalaraq tələffüz etmək lazımdır.

Sait hərflərin vurğusuz hecada oxunuşu

İngilis dilində sait hərflər vurğusuz hecalarda [ɪ] və [ə] oxunur.

Belə ki, e, i, y, a sait hərfləri vurğusuz hecada əsasən [ɪ] oxunur. Məsələn: **delegate** ['delɪɡət], **pity** ['pɪtɪ], **return** [rɪ'tɜ:n] və **vəhd**. Lakin – "ate" şəkilçisi sifət və fə'l kimi işləndikdə [eɪ] tələffüz olunur.

Mr. Məsələn: **cinema** ['sɪnɪmə], **territory** ['terɪtəri], **until** [ən'tɪl]
s ['sɜ:kəs], **pilot** ['paɪlət] və s. Lakin «o» hərfi sözlərin sonunda
 əvəzlənmiş və əvəzlənmiş [əv] kimi oxunur. Məsələn: **photo** ['fəʊtəʊ]
o [pə'teɪtəʊ], **tomato** [tə'ma:təʊ] və s.

İkihecali sözlərin sonunda gələn «ow» hərflər birləşməsi də [əv] kimi
 oxunur. Məsələn: **window** ['wɪndəʊ], **fellow** ['feləʊ] və s.

Köməkçi sözlərin tələffüzü

Köməkçi sözlər (bağlayıcılar, söz önləri, artikllar, köməkçi və
 əvəzlənmiş (fellər) və şəxs əvəzlilikləri iki tələffüz formasına malikdir.
 güclü və zəif. Bu qəbildən olan sözlər rabitəli danışmada vurğulu
 formada güclü, vurğusuz olduqda isə zəif formada tələffüz olunur.

Məsələn: **has** [hæz - həz-z] **she** [ʃi - ʃi - ʃi]. **can** [kən - kən - kən]
 [ʃi:z] > ə:lwəz 'glæd tə: si:ju:

XİTABLI CÜMLƏLƏRİN İNTONASIYASI

Xitab cümlənin sonunda, yaxud ortasında gəldikdə vurğusuz ol
 zündən əvvəlki intonasiya qrupunun melodiyasını davam etdirir.

Good → after noon, Mr. White.

→ Come in, Mr. White, and have a talk with Mrs. Sandford.

Cümlələrin övvəldə gələn ara sözləri vurğulu olur, intonasiya qrupu təşkil edir və əsasən alçaq qalxan tonla tələffüz edilir.

Pe	rhaps,		he	'll	∨	come	to	'town	soon.

Setting exercise 1

w w w – wi:	wen	wet – vet
w w w – wi:l	went	west – vest
w w w – wi:k	warl	weɪl – veɪl
www – wɪn	wɔ: m	warl – varl
www – weɪ	wɜ: m	wɜ: s – vɜ: s
www – weɪ	wɜ:ld	wi:l – vi:l
www – waɪ	wʊd	went – vent

Setting exercise 2

g – g – g – ɪ	'i:vnɪŋ	pɪŋ – pɪn
pɪŋŋŋ	'ɛnɪθɪŋ	bæŋ – bæn
bi:ɪŋ	'baɪɪŋ	tɪŋ – tɪn
bæŋ	'mɔ:nɪŋ	kɪŋ – kɪn
fæŋ	'sʌmθɪŋ	fæŋ – fæn
kɪŋ	'mi: nɪŋ	dɪŋ – dɪn
ʃɔŋ	'nʌθɪŋ	θɪŋ – θɪn
θɪŋ	'wertɪŋ	sɪŋ – sɪn

Setting exercise 3

r r r – ri:d	rest	'veri
r r r – ri:l	reɪd	'berɪ
r r r – rɪd	rɔ:	'mæɪ
r r r – rɪn	rɒk	'mɪrə
r r r – red	roud	'sɒruv

r r r - raɪp	ræt	'ærou
r r r - ru:t	raɪt	'lɔ:ɪ

Setting exercise 4

pʌp	dʌz	pʌk - pɑ:k	ʌp
pʌk	dʌk	bʌn - bɑ:n	ʌs
bʌk	lʌk	mʌst - mɑ:st	'ʌpə
kʌp	mʌnθ	fʌn - fɑ:st	'ʌtə
mʌd	fʌn	dʌk - dɑ:k	'ʌvŋ
hʌt	'mʌðə	lʌk - lɑ:k	'ʌglɪ
nʌt	'mʌdɪ	kʌm - kɑ:m	'ʌnjən
kʌt	'lʌndən	hʌt - hæ:t	'ʌŋkɪ

Setting exercise 5

paɪ - paʊ	baɪnd - baʊnd	naʊn
baɪ - baʊ	faɪnd - faʊnd	raʊnd
daɪ - daʊ	daɪn - daʊn	gaʊn
maɪ - maʊ	saɪnd - saʊnd	daʊn
saɪ - saʊ	maɪs - maʊs	ʃaʊt
naɪ - naʊ	taɪn - taʊn	kaʊnt
haɪ - haʊ	paɪ - paʊnd	haʊs
ðɑɪ - ðaʊ	laɪ - laʊnd	maʊθ

Exercise for reading

pink	rank	England	Congress
brink	drank	English	Conger
drink	punk	angle	singer
sink	bunk	angry	stronger
tank	monk	hungry	finger
trank	sunk	single	sitting
bank	link	longer	uncle

ən aşağıdakılara diqqət yetirin.

1. [w] samitini qoşa dodaqla və dodaqların irəli verilməsi ilə iz edilməsinə; [wɒts ðə] birləşməsinin aydın tələffüzünə.
2. Qısa [ɒ] saitinin düzgün səslənməsinə.
3. Xüsusi sualların intonasiya tərtibatına.
4. [g] və [b] samitlərinin [r] sonoru ilə bitişik tələffüzü greit'brɪtʃ], burun partlayışına və [ŋ] sonorusunun hecayaratma xüsusiyyətinə.
5. Vurgusuz vəziyyətdə "to have" felinin əsas mənada [hæz] əvəzləndirici formada işlənməsinə.
6. İngilis dili [ʌ] saitinin və [aʊ] diftonqunun mövqe uzunluğuna.
7. Cümlənin (söyləmin) nüvədəki əvvəlki hissələrinin ritmik intonasiya baxımdan düzgün tərtibatına.

Phonetic exercise 1

wi:	'wɪntə	wi: ʌ:	→ wɒts ðə mætə
wel	'wɪndəʊ	wi: ʌ: nɒt	→ wen ɪz hi: bɪzɪ
wai	wɒnt	ʌ: wi:	↘ wai 'ɪzɪt ðə 'wɔ:tə wɒnt
wɪð	wəʊnt		

Phonetic exercise 2

ɪŋ	bæŋk	(a) gʊd mə:nɪŋ	(b) gʊd mə:nɪŋ
ɪŋ	tæŋk	gʊd → ʌ:ftə nu:n	gʊd → ʌ:ftə nu:n
ɪŋ	'hɪŋkɪŋ	gʊd ɪ:vɪnɪŋ	gʊd ɪ:vɪnɪŋ
keɪtɪŋ	'θɪŋkɪŋ		gʊd naɪt 'sɒv ɪd
			gʊd baɪ

Phonetic exercise 3

d	'ben	→ rɪ:d ðə raɪnz	'sɒrɪ
nt	'nærəʊ	→ bɪ:t ðə rɒm	'kærɪ

Phonetic exercise 4

kʌb	kʌp	ʌs	→sʌmθiŋ ,fʌni
bʌd	bʌt	ʌp	→kʌm tə ðə ,kʌb
sʌn	lʌk	'ʌndə	maɪ \məʌðəz 'kʌzn̩ ɪz ə ,dɒktə
tʌŋ	hʌt	'ʌðə	\evri 'kʌntri hæz its ,kʌstəmz

Phonetic exercise 5

u - naʊn - ə'baʊt	avɪ	→haʊ ,hai	→ʌp ən(d) ,daʊn
u - taʊn - haʊs	avt	→haʊ ,hæ:d	ə → baʊt ,faɪv
au - laʊd - daʊt	avst	→haʊ ,hɒt	→wɒt əbaʊt ðə ,saʊn

TEXT

A VISIT ||

W: He ,llo , Betty!¹ ||

B: Good → a:fter ,noon, Mr. White! ||

W: →Is Doctor' Sandford ,in? ||

B: ,No, | he ,isn't. || Doctor \Sandford is 'still in ,the ,hospital. ||

W: \Is Mrs. 'Sandford at ,home? ||

B: ,No, | she ,isn't. || Mrs. →Sandford is ,out. || She is in ,the p
th ,Benny, | and \old Mrs. 'Sandford is 'not ,well. ||

W: ,Oh, | →that's a ,pity! || →What's ,the ,matter? || It →isn't
u, | is it? ||

B: ,Oh, | ,no, it's a →bad ,cold, | she's ,better to ,day. ||

W: →Is she in ,bed? ||

Qeyd: Düşən tondan sonra son mövqeli xitablar alçaq qalxan tonla da tələffüz edilə bilər. Alçaq qalxan ton son mövqeli xitablarda o halda işlənir ki, xitabın tələffüzünə əsasən təsadüfən çalarlarında yüksək nəzakət, hörmət, məhəbbət ifadə edilir.

B: NO, | she isn't. || → Come in, Mr. White, | and have a
with Mrs. Sandford. || She is always glad to see you. ||

W: Perhaps, | some other day, Betty! ||

B: I'm so sorry Mr. Sandford isn't at home yet. ||

W: That's all right. | Remember me to Mrs. Sandford. ||

B: Yes, Mr. White. ||

W: → So long then, Betty! ||

B: → So long, Mr. White. || On Saturday | Mr. Sandford
come after four. ||

[tʃ] [dʒ] samitləri. [ɔɪ] diftonqu. Sonor samit birləşmələri. Birləşdirici [r]. Əlavələrin intonasiyası. Cümlənin sonunda olan ara sözlərin intonasiyası. Mürəkkəb sifətlərdə vurğu.

1. **[tʃ] [dʒ] samitlərini (affrikatlarını) tələffüz edərkən** dilin u ilə birlikdə yuvaqlara toxunur, tam maneə yaranır, eyni zaman orta hissəsi sərt damağa doğru qaldırılır və tədriclə dilin u tqlardan çəkilir, tam maneə natamam maneəyə keçir və dar nələ gəlir, hava axını bu novdan sürtünərək xaric olur.

[tʃ], [dʒ] samitləri bütün mövqələrdə bir qədər yumşaldılır. Bu rin ikinci tələffüz məxrəcində dilin orta hissəsinin sərt damağa doğru ması ilə əlaqədardır.

[tʃ] [dʒ] dilönü, apikal, yuvaq-damaq, kipləşən - novlu samitlərdə ar, [dʒ] isə cingiltidir.

Azərbaycan dilində olan [ç, c] samitləri eyni üsulla - dilin əsinin dişlərin arxasına və yuvaqlara toxunması ilə tələffüz olunur. in Azərbaycan dilində [ç, c] samitləri ön sıra saitləri ilə işləndiklis dili [tʃ, dʒ] samitlərinə nisbətən daha çox yumşalır.

2. **[ɔɪ] diftonqu.** [ɔɪ] diftonqunun birinci elementi (nüvəsi) arxa sı, dodaqlanan, qısa [ɒ] və uzun [ɔ:] saitləri arasında keyfiyyət çalarık olan [ɔ] saitidir. [ɔɪ] diftonqunu tələffüz edərkən damışıq üzvləri nin tələffüzündən tədriclə qısa [ɪ] saitinin tələffüz məxçəsinə keçir.

[ɔɪ] diftonqunu tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, dodaq dairəviləşib irəli verilməsin və sürüşkən element isə [j] kimi tələffümmasın.

3. **İngilis dilində [r, l, w, j] sonorları özündən əvvəlki samitlərlə birlikdə tələffüz olunur.** Məsələn: bred, bright, glide, glad, dew [dju:ll [dwell] və s.

[r, l, w, j] sonorlarından əvvəl kar samit gələrsə, bu zaman l, w, j samitləri qismən karlaşır.

Məsələn: tree, play, twenty, tune [tju:n] və s.

[tr, dr] samit birləşmələrində yuvaq tələffüzü [t, d], [r] samitlərinin təsiri ilə yuvaq - arxası tələffüzə keçir.

Məsələn: try [traɪ], dry [draɪ], tree [tri:] drew [dru:] və s.

İngilis dilində [l] sonoru [j] samiti qarşısında [l+j] yumşaq, açıq şəkildə tələffüz olunur. Məsələn: **wil_ju-ri:d (will you read).**

4. **Bitişdirici [r] samiti.** Əgər iki sözün qovşağında birinci sözün sonu "er" və "re" hərfi birləşməsilə bitirsə, ikinci söz sait səsli olarsa, bu halda iki sözün qovşağında [r] samiti tələffüz olunur. Bu da bitişdirici (linking) [r] adlanır.

Məsələn: **I have a father and a mother.**

ai hæv ə'fɑ:ðər ənd ə məðə//

Əgər bu qəbildən olan söz qovşağı fasilə ilə ayrılarsa, bu halda bitişdirici [r] samiti yox olur.

Məsələn: I have a father | a mother | a sister | and a brother.

ƏLAVƏLİ CÜMLƏLƏRİN İNTONASIYASI

İngilis dilində sərbəst əlavələr vurğulu olur, ayrıca intonasiya qrupu təşkil edir və aid olduğu üzvdən fasilə ilə ayrılır, aid olduğu üzvə əlavə tonla tələffüz olunursa, əlavə də həmin tonla tələffüz edilir.

Məsələn: *My →brother-in-law | →Henry Sandford | ↘married to my sister Helen.*

Ara sözləri cümlənin sonunda vurğusuz olur, ayrıca intonasiya qrupu təşkil etmir və özündən əvvəlki cümlənin melodiyasını davam etdirir. Məsələn: *I am a writer | →just a beginner, you know. We shall go to the sea, I expect.*

Ara sözləri cümlənin ortasında vurğusuz olur, lakin cümlə iki intonasiya qrupuna bölünür. Ara sözü birinci intonasiya qrupuna aid olur və həmin melodiyasını davam etdirir. Məsələn: *You know, of course, | he is my brother.*

Mürəkkəb sifətlər iki əsas (qüvvətli) vurğu daşıyır. Məsələn: *well-known, kind-hearted, good-looking, absent-minded* və s.

Lakin canlı danışmada rümin təsirindən iki əsas vurğuya malik olan cümlələrin vurğularının biri düşə bilər.

Müqayisə et: *good-looking well-planned.*

She is a 'good-looking girl.

She is 'just good-looking.

The 'house is well-planned.

It is a 'well-planned house.

Setting exercise 1

tʃi:z	pi:tʃ	dʒi:	peidʒ	'lektʃə
tʃɪn	bætʃ	dʒɪn	bædʒ	'pɪktʃə
tʃem	fetʃ	dʒest	si:dʒ	butʃə
tʃæt	mʌtʃ	dʒæk	tʃɔ:dʒ	ti:tʃə
tʃaɪm	sɜ:tʃ	dʒɔ:	spʌndʒ	'ɪndʒə
tʃu:z	ti:tʃ	dʒʌn	brɪdʒ	'merɪdʒə
tʃʊk	mʃ	dʒʊk	dʒʌdʒ	'mɑ:dʒɪn

Setting exercise 2

kə: - kəɪ	kəɪl - əɪl	kəɪn
bə: - bəɪ	bəɪl - əɪl	nəɪz
tə: - təɪ	fəɪl - əɪl	məɪst
dʒə: - dʒəɪ	wəɪl - əɪl	lən
rə: - rəɪ	səɪl - əɪl	həɪst
sə: - səɪ	spəɪl - əɪl	tʃəɪs

Setting exercise 3

preɪ	kri:	tri:	fri:
pru:v	krat	træp	fref
'preznt	kreɪn	trerd	fru:t
brɪz	grʊ	dri:m	θri:
brat	gret	drə:	θred
breɪv	graʊnd	dra:ft	θru:

Setting exercise 4

pli:z	kli:n	sli:p	swɪ:t	twats
plæn	klɪp	sli:m	swɪm	twelv
pleɪn	klæp	slai	swer	'twentɪ

blæk	glæd	fli:	kwɪk	dwel
blend	glɛɪz	flæt	kwart	dwelə
blarnd	glarnd	flem	'kwɔ:tə	dwɔ:f

Setting exercise 5

wɪn-twɪn	wɪnd-'dwɪnd]	wɪk-kwɪk
wɪst-twɪst	wel-dwel	wel-kwel
wen-twent	went-dwer]	west-kwest
wel-twelv	wart-dwart	weɪk-kweɪk
wai-twais	wɔ:-dwɔ:f	'wɔ:tə-'kwɔ:tə

wɪm-swɪm	nju:	fju:	dju:
wet-swet	nju:z	vju:	'dju:tɪ
wɪ:p-swɪ:p	sju:	mju:t	kju:
wɒʃ-swɒʃ	sju:t	mju:l	gju:
	'sju:pə	tju:m	'ɑ:gju:
	zju:s	'tju:tə	

hju:ɔʒ	pju:	'bju:g]
'hju:mə	'pju:tə	'bju:tɪ
'hju:mən	'pju:p]	lju:

Qeyd: Altıncı dərslin (Lesson Six) çalışmaları üzərində işləyərkən diqqət yetirin.

1. [ɔʒ] samitinin sözlərin sonunda tam karlaşmamasına.
2. Affrikatların düzgün tələffüzünə.
3. [l] samitinin [j] qarşısında açtq, yumşaq variantda tələffüzünə.
4. Söz başında gələn samit birləşmələrinin bitişik tələffüzünə.
5. [p] samitinin [s] qarşısında nəfəssiz tələffüzünə.
6. [ɪ] diftonqunun mövqe uzunluğuna.
7. "to have" fəlinin əsas mənada işləndikdə qüvvətli formada işlənməsinə.
8. Sözlərin qovşağında işlənən bitişdirici [r] samitinin tələffüzünə.

Phonetic exercise 1

tʃi:z	dʒ æm	
tʃaɪld	dʒʊ'laɪ	→ dʒem ɒn(d) , dʒ ɒn
tʃɔ:k	vɪlɪdʒ	→ doʊnt 'lʌtʃ ðə , wɒtʃ
tɪ:tʃ	tʃeɪndʒ	

Phonetic exercise 2

nɔɪz -- vɔɪs	→ ðɪs , bɔɪ -	→ ði:z , bɔɪz	mætʃ	dʒʌdʒ
bɔɪl -- tʃ ɔɪs	> ðɪs , tɔɪ -	→ ði:z , tɔɪz	kætʃ	dʒɔ:ʃ
kəʊn -- ɪk'spləʊt	→ ðæt , vɔɪs -	→ ðəʊz , vɔɪsɪz	skætʃ	bædʒ

wɪtʃ	lɔ:ʃ
------	------

ðə \ bɔɪ 'spɔɪz ðə , tɔɪz ||

Phonetic exercise 3

tri:	fri:	twɪnz	→ wɪl , ju , rɪd
traɪ	frend	twelv	→ wɪl , ju , kʌm
træm	praʊd	kwɪk	→ wɪl , ju , ɡəʊ
draɪ	'prəʊnəʊn	kwɪt	\ wɪl , ju , hæv 'braʊn 'bred fə , brek fə
dri:m	θrəʊ	'kwetʃn	

Phonetic exercise 4

at hæv ə > fæ:ðə , ɒnd ə , mʌ ðə ||

→ hæv ju , em , ə , nts || , jes | at hæv , tu: || → noʊ at hæv , nɒt ||

, noʊ at hæv , noʊ ə , nts || , noʊ - at , hæv , ɪ em , ə , nts ||

\ hæv , ʃi , em 'ɡɜ:l frendz ɪn , lʌndən || , jes - ʃi , hæv sʌm | be

nɒt , mem ||

etʃ	tʃest	dʒestʃə	edʒ	dʒɔɪn	ri:tʃ - ri:dʒ
æʃ	tʃæt	dʒʌst	bædʒ	pɔɪnt	bæʃ - bædʒ
etʃ	tʃɑ:t	dʒɒb	lɑ:dʒ	ɪn'dʒɔɪ	lɑ:tʃ - lɑ:dʒ

→ fetʃ ðə , bæg → kɑ:l , dʒɔɪn ə → draɪ , tri:
→ kæ ʃ ðə , dɒg → faɪnd , dʒɔ:dʒ ə → brɒvkn , tɔɪ
→ ri:tʃ ðə , pɑ:k → ti:tʃ , dʒɛɪn ə → frɒvzn , rɒvz

Phonetic exercise 6

a) pi:t - pit - pet - pæt - pɑ:t - pɒt - pɜ:t - pət - pʊt
ri:d - rid - red - reɪd - raid - rɒvd - ru:d

b) → mʌ ðər ɪz ət , hoʊm || → fɑ:ðər ɪz ɪn ði , ɒfɪs || → sistə
ə , ɡɑ:dn || → brʌ ðər ɪz ət ðə , steɪdiəm || ðə → mæn ɪz ɪn ðə , stri
→ wʊmən ɪz ɪn ðə , mɑ:kɪt || ðə → ɡɜ:l ɪz ɪn ðə , pɑ:k ||

TEXT

'BETTY , SMITH ||

I am → Betty , Smith. || My \full 'name is E'lizabeth 'I
Smith. || I am → twenty -two. || I am a → college , graduate || I
writer, | → just a be , ginner, you know. || I have a → lot of , frie
Most of them are my 'former , school-mates. || My , best , compa
re → two , girl-friends. || They are → very , kind, | jolly | and -
bred. ||

My → brother-in-law, | → Henry , Sandford, | is \married
elder 'sister , Helen. || I am a → member _ of her , family.
brother-in-law is a , doctor. || He has a , mother, | but he has
father. || My → sister is a , house-wife. || They have \only 'onle , c

3. || Benny is my nephew, | he is four. || Sometimes he
nty. | He is fond of birds and animals. || We have → white
| a hedgehog | and a parrot in the house. || Now Benny
to have a rabbit. || But his → mother is against it, | we have
peace | because of all Benny's animals and birds.

[iə], [ɛə], [ʊə] diftonqları. Alçaq enən-qalxan ton (Fall-Rise) Xitabın intonasiyası. Sadalama intonasiyası. Sait hərfli dördüncü heca tipində oxunuşu.

1. **[iə] diftonqu.** [iə] diftonqunun nüvəsi ön sıra, yarım dodaqlanmayan [i], sürüşkən elementi isə orta sıra [ə] saitidir. [iə] diftonqunu tələffüz edərkən danışmaq orqanları qısa, açıq variantlı [i] saitinin tələffüz məxrəzindən tədricən kifayət qədər açıq [ə] saitə tələffüz məxrəcinə keçir. [iə] diftonqunu tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, onun nüvəsi Azərbaycan [i] saiti, sürüşkən hissəsi isə [ə] saiti kimi tələffüz olunmasın. Digər tərəfdən, diftonq uzun [i:] əvəz edilməsin, çünki bu saitlərin biri digəri ilə əvəzlənməsi mənasının dəyişməsinə gətirib çıxarır. Məsələn: real [riəl] real, real [ri:l] sarğı və s. [iə] diftonqu qarşısında samitlər yumşalmır. Məsələn: dear [tiə], dear [diə] və s.

2. **[ɛə] diftonqu.** [ɛə] diftonqunun nüvəsi ayrılıqda işləyən monofonqdur. Sürüşkən elementi isə orta sıra [ə] saitidir. [ɛə] diftonqunu tələffüz edərkən dilin orta hissəsi sərt damaq istiqamətində [ɛ] nisbətən çox, [e] saitinə nisbətən az qaldırılır. Dodaqlar yana çəkilmiş danışmaq orqanları tədricən [ə] saitinin tələffüz məxrəcinə keçir.

[ɛə] diftonqunu tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, onun nüvəsi uzun [ɛ:], sürüşkən hissəsi isə [ə] saiti kimi tələffüz edilməsin.

3. **[ʊə] diftonqu.** [ʊə] diftonqunun nüvəsi arxa sıra ön tələffüzə yarımqapalı, dodaqlanan, qısa monofonqdur. Sürüşkən elementi isə ön sıra [ə] saitidir. [ʊə] diftonqunu tələffüz edərkən danışmaq orqanları ön tələffüzlü və nisbətən açıq variantlı [ʊ] saitinin tələffüzündən tədricən orta sıra [ə] saitinin tələffüz məxrəcinə keçir. [ʊə] diftonqunu tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, onun nüvəsi Azərbaycan dilində olan [u] saiti, dodaqlanan [u], sürüşkən elementi isə [ʌ] saiti kimi tələffüz olunmasın. Digər tərəfdən, diftonqunu uzun [u:] saiti ilə əvəzlənməz, əks halda bu, sözlərin mənasında dolaşıqlığa gətirib çıxarar.

Müqayisə et: *sure* [ʃʊə] - *shoe* [ʃu:], *tour* [tuə] - *too* [tu:] və s.

İngilis dili üçün xarakterik olan tonlardan biri də mürəkkəb enən tonundur. Enən-qalxan ton kommunikativ mərkəzi enən tonla nəzərdə tutulan, lakin qalxan ton tələb edən intonasiya qruplarında müşahidə edilir. Enən-qalxan ton (Fall-Rise) emosional çalarlı danışmada sadə tonun yerinə işlənir. Enən-qalxan ton əsasən düzəliş, xəbərdarlıq, şübhə, ziddiyyət mənalını ifadə edir.

→ *This is Mary's book. - It is mine. (not Mary's).* → Bu kitab Məryənin kitabıdır.

Enən-qalxan ton bir və yaxud bir neçə heca üzərinə yayıla bilər.

XİTABIN İNTONASIYASI

Cümlənin əvvəlində gələn xitablar vurğu daşıyır və ayrıca intonasiya qrupu təşkil edir.

Rəsmi müraciətlərdə və narazılıq bildirilən hallarda xitablar alçaq tonla tələffüz edilir. Məsələn: *Children. | listen to me.*

Dinləyicinin diqqətini cəlb etdikdə, dostcasına söhbətdə cümlənin əvvəlində işlənən xitablar enən-qalxan tonla tələffüz edilir. Məsələn: *I have any, | have I any, cousins? Mary, | may I use your ruler?*

Həmcinz üzvlü cümlələrin intonasiyası

Həmcins üzvlü cümlələr bir qayda olaraq, sadalama yolu ilə tələffüz edilir, yəni hər bir həmcins üzv qalxan tonla tələffüz edilir. Hər bir üzv isə düşən tonla deyilir. Məsələn:

We grow potatoes | cabbages | cucumbers | onions | and carrots.

Sait hərflərin dördüncü heca tipində oxunuşu

Dördüncü heca tipi qrafik cəhətdən birinci heca tipinə oxşayır. Bu tipin qrafik quruluşu «sait+re» birləşməsindən ibarətdir.

Bu heca tipində saitlər əsasən [æ], [ɒ], [uə] diftonqlarını və [æə] diftonqu kimi oxunur: Məsələn: *fa-re* [fæə], *he-re* [hɛə], *pu-re* [pjʊə], *fi-re* [fiə], *ty-re* [taɪə].

oxunur, more [mɔ:], core [kɔ:] və s. Digər bir heca tipi də «*ə*» qarşısında olan örtülü heca tipidir. Bu heca tipində saitlər qısa o qısa sait səsləri ilə ifadə edir. Məsələn: *merry, error, borrow, mirror, pyrrhic* və s.

Bu heca tipləri ilə yanaşı, «*r*» hərfi ilə olan sait birləşmələrinin tipini «*diqraf+r*» hərf birləşməsi təşkil edir. Bu birləşmələr də «*s*» birləşməsi kimi diftonqları, triftonqu və uzun [ɔ:] saitini ifadə edir.

ai+r – [ɛə] air, chair

ei+r – [ɛə] their

ee+r – [Iə] beer, deer

ea+r – [Iə] near, dear

ea+r – [ɛə] bear, pear

oa+r – [ɔ:] board

oo+r – [uə] poor, moor, boar

ou+r – [aʊə] our, flour

Bununla belə, ingilis dilində bütün diqraflar deyil, bir qrup diqraflar «*r*» hərfi ilə işlənə bilər. Madam ki, bu samit birlimələri (diqrafik forma, tərkib və funksiya baxımından oxşardırsa, yəni eyni heca tipində olan sait səsləri ifadə edirsə, yalnız quruluşa fərqlənirsə, «*diqraf+r*» samit birlənməsinə ayrığa bir heca tipi kimi baxmaq olar.

Sait hərflərin heca tiplərinə görə oxunuşu

hərflər	acıq və şərti acıq heca tipi	ganalı heca tipi	sait+r heca tipi	sait+re heca tipi	sait+sait+r heca tipi	sait+heca
a	[eɪ] name	[æ] man	[ɑ:] car	[ɛə] care	[ɛə] hair	[a] car
e	[i:] me Pete	[e] meu pen	[ɜ:] term	[Iə] here	[Iə] deer hear their	[a] me ern
i	[aɪ] tie time	[i] in inn	[ɜ:] fir	[aɪə] fire	[Iə] pier	[I] mir
y	[aɪ]	[ɪ]	[ɜ:]	[aɪə]	-	[I]

type	gypsy				
[oʊ] go note	[ɒ] not dog	[ɔ:] short	[ɔ:] shore	[uə] poor [ɔ:] four	[p] sorry lorry
[ju:] [u:] tune rule	[ʌ] [u] cup put	[ɜ:] burn	[juə], [ʊə] pure sure	[uə] tour [aʊə] our flour	[ʌ] current

Setting exercise 1

pɪk-pɪə	pɪt-pɪə-ɪə
bɪt-bɪə	bɪʃ-bɪə-ɪə
mɪd-mɪə	fɪn-fɪə-ɪə
fɪt-fɪə	nɪp-nɪə-ɪə
hɪt-hɪə	tɪn-tɪə-ɪə
nɪt-nɪə	dɪp-dɪə-ɪə
dɪk-dɪə	lɪd-lɪə-ɪə
tɪp-tɪə	nɪd-rɪə-ɪə

Setting exercise 2

pɛt-pɛə	pɛn-pɛə-ɛə
bɛg-bɛə	bɛn-bɛə-ɛə
mɛn-mɛə	fɛl-fɛə-ɛə
fɛd-fɛə	hɛd-hɛə-ɛə
tɛd-tɛə	kɛg-kɛə-ɛə
dɛt-dɛə	wɛt-wɛə-ɛə
rɛd-rɛə	sɛd-sɛə-ɛə

put-puə	nuə	'ju:ʒuəl
buk-buə	pjuə	'kæ ʒuəl
tuk-tuə	'tuəri:st	'djuəri:ŋ
ʃuk-suə	'pluərəl	'dʒænjuəri
kuk-kjuə	'ruərəl	'februəri
		'juərəp

Qeyd: Yeddinci dərsin (Lesson Seven) çalışmaları üzrə işləyərkən aşağıdakılara diqqət yetirin:

1. [iə] və [eə] diftonqları qarşısında samitləri yumşaldılman.
 2. Cümlələrdə [r] samitini tələffüzünə.
 3. [p, t, k] samitlərinin [s] qarşısında nəfəssiz tələffüzünə.
- [eə] diftonqunun tələffüzündə dilin alçaq vəziyyət almasına

Phonetic exercise 1

'seldəm	'letə	ðə → su:nə ðə , betə
'Intəvəl	'betə	↳betə 'leit ðən , nevə
'eksəlont	'nevə	

Phonetic exercise 2

diə	bɛə	puə	→ wɛər ɪz , mɛəri
niə	ðɛə	ʃ uə	→ wɛər ɪz ðə , ʃɛə
hiə	hɛə	'juərəp	→ wɒt ɪz ðɛər ɪn ðə , bæŋ
'pɛərənts	'ju:ʒ uəli		→ wɒt ɪz ðɛər ɒn ðə , ʃelf

Phonetic exercise 3

'litl	'sʌdn	'dɪdn	paɪ -- spaɪ	tɪl -- stɪl
'teɪbl	'rɪtŋ	'kʊdn	peɪn -- speɪn	tə:l -- stə:l
'pi:p	'teɪkŋ	'hæzn	keɪt -- skeɪt	stɑ: - stə:
'trʌbl	'bi:tŋ	'ni:dŋ	ku:l -- sku:l	fɑ:st -- fə:

ə - tɛə - tʊə	ə → riə , kɔ:nə	'bɒt	'rɒtɪ
ə - dɛə - dʊə	ə → spɛə , mɪnɪ	'dʌb	'pætn
niə - mɛə - mʊə	ə → puər , ænɪmə	'sɪmp	'hɪdn
		'rɪd	fə'brɪdn

DOCTOR 'SANDFORD'S FAMILY||

Doctor ↘Sandford's 'family is 'not 'very , large. || There are , five
n. || The ↘five 'members of his 'family , are: | his , mother, | his
-in-law, | his→son , Benny, | his→wife , Helen | and him , self. ||
n has 'no , parents. ||

Old Mrs. 'Sandford is 'fifty-, eight. || ↘Helen is 'twenty-, six. ||
→Sandford is , thirty. || ↘Benny is an 'only , child | and there
o , boys | and , girls in the , family | for him to , play with. ||

TEXT

ABOUT 'BENNY'S , COUSINS ||

'Gran , ny, | →have I any , cousins?" ||

'Yes, , Benny! || You have , two." ||

'→Whose , children are they? || →How , old are they? || →Are
boys | or , girls?" ||

'↘Not so 'many 'questions at , once, please, , Benny! || Your
ins , are: | a ↘five-year-'old , boy, | , George, | and a ↘four-year
girl, | May. || They are your ↘Aunt 'Emily's , children. || They are
nada , now | with their , parents: | your→Aunt , Emily, | my
nter, | and her , husband, | Mr.→Thomas , Brown." ||

'In , Canada? | →What's , Canada, , granny? || , Where is it?"

'Cana , da| is a→far-away , country. || It is in the→North o
ica." ||

"In the North of America? || → Where is it? ↘ Is it as
London?" ||

"Oh, | no, Benny! || It's → much farther." ||

"But, granny..." |

"Come along, my dearest. || It's ↘ just the time for
midday milk." ||

[aɪə], [aʊə] sait birləşmələri. "Please" və "Thank you" özlərinin intonasiyası.

İngilis dilində bir neçə sait birləşməsi vardır: [aɪə, aʊə, eɪə, oʊə]. Bu birləşmələr bəzən trifonqlar¹ da adlanır. Diftonqlardan fərqli olaraq, bu sait birləşmələri iki hecəyə tələffüz olunur. Bu birləşmələrin tələffüzündə ikinci elementdən sonra səsintensivliyinin zəifləməsi müşahidə edilən artması müşahidə edilir ki, bu da birinci hecənin sonunu, ikinci hecənin əvvəlini qeyd edir. Çalışmaq lazımdır ki, bu birləşmələri aydın tələffüz edəsiniz. Digər tərəfdən, [aɪə eɪə oʊə] birləşmələri tələffüz edərkən elə etmək lazımdır ki, qısa [ɪ] [j] kimi, və [aʊə, oʊə] birləşmələrinin tələffüzündə isə ikinci qısa [ʊ], [w] kimi tələffüz etməsəniz. Bu birləşmələrin səhv tələffüzü bəzən mənə dolaşlıqlıq gətirir. Məsələn: Müqayisə et: *tied-tired* [taɪd-ˈtaɪəd] *line-lion* [laɪn-ˈlaɪən] *quiet* [kwaɪt-kwaɪət].

"Please" sözü cümlənin əvvəlində vurğulu olur və adətən ayrı intonasiya qrupu təşkil etmir.

Cümlənin ortasında gələn "please" sözü vurğulu, yaxud vurğusuz olur. Lakin ayrıca intonasiya qrupu təşkil etmir və əsasən vurğusuz olur.

Cümlənin sonunda gələn "please" sözü vurğusuz olur və özündən əvvəl gələn intonasiya qrupunun melodiyasını davam etdirir.

- 1) → Please, Tom, → read the text.
- 2) ↘ Will you please open the window.
- 3) → Sit down, please.

"Thank you" ifadəsi həqiqi, səmimi təşəkkür ifadə etdikdə ənənəvi, formal təşəkkür ifadə etdikdə isə qalxan tonla tələffüz edilir.

Məsələn: ↘ *Would you like an apple. Thank you. Your change.*
Thank you.

Setting exercise 1

paɪ-'paɪə	aʊt-'aʊə
faɪ-'faɪə	paʊ-'paʊə
vaɪ-'vaɪə	taʊ-'taʊə
maɪ-'maɪə	saʊ-'saʊə
daɪ -'daɪə	vaʊ-'vaʊəl
laɪ-'laɪə	kaʊ-'kaʊəd
saɪ-'saɪə	taʊn-'taʊəl
waɪ-'waɪə	saʊt-'saʊə

Phonetic exercise 1

'faɪə	'aʊə	ðeɪə α ʌflaʊəz ənd 'flaʊəz , evrɪwɛə
'waɪə	'faʊə	taɪd - 'taɪəd
'taɪəd	'taʊə	laɪn - 'laɪən
'laɪən	'paʊə	kwaɪt - 'kwaɪət
		'aɪlənd - 'aɪələnd

Phonetic exercise 2

æn hi· 'spi:k , ɪŋɡlɪʃ || → jes hi· , kæn|| → noʊ hi· , kɑ:nt || → no
enət||

meɪ aɪ 'kʌm , ɪn || → jes , pli:z || , du: , pli:z || → jes ju· , meɪ ||

ʊ | ju· , mʌsɪt | ɪts → tu: , leɪt ||

nʌst wi· 'raɪt ɪt , daʊn || → jes ju· , mʌst | ɪts ə ʌveri 'ɡʊd , prɒvɜ:b |

ʊ | ju· , ni:dɪt | ʌswɪtʃ 'bʌn , ðə , teɪp rɪ , kɔ:ðə | ənd → lɪsɪn tu· ɪt ə , ɡe

Phonetic exercise 3

ə	'aʊə	'geɪə	'rouə	'kɔɪə
ə	ɪn'daʊə	'ɡreɪə	'loʊə	'rɔɪə

	'plʌʊə	'leɪə	'nəʊəl	'sɔɪə
reə	'hʌʊəd	'pleɪə	'θrəʊə	ɪm'pləʊ

Phonetic exercise 4

'traɪəl	ə →	feməs ,særəntɪst
'kwærət	ə →	freɪgrənt ,vərɪlɪt
'taɪərənt	ə →	kəʊld ,ʃʌʊə
əd'maɪə	ə →	kli:n ,tʌʊəl
dɪ'zærə	ə →	frʌnt ,vʌʊəl

TEXT

OUR ENGLISH LESSON ||

Teacher: Good ,morning, all! || → Sit ,down please! | I ex\p
ne is a ,way?

Monitor: ,Nobody is. || → All are ,present. ,Oh, | ,sorry, | \A
t ,here.

Teacher: → What's ,up? → Is she ,ill? ||

Monitor: It's ,flu | with a → high ,temperature. ||

Teacher: \That's 'too ,bad. || ,Well now. || → Let's be ,gin. || We
ck our ,homework. || ,Mike | \will you 'take your ,exercise-boo
→ come to the ,board? ||

Mike: \Shall I 'write the 'words in ,trans ,cription? ||

Teacher: ,Do | And ,you, Helen | \read 'Text ,7, | ,will you
\others should 'write ,down the mis ,takes | if she has ,any. || → I
,follow me? || \Will you 'read a 'little ,louder, ,please. || → Tha
\Any mis'takes ,noticed? ||

Julia: I be ,lieve | there's \some ,palatali'zation in ,the 'noun
nily" | and ,“Benny”. ||

Teacher: That's it. | \Please, Helen, **pronounce** the word
now it's correct. You must →work more. || **Pronunciation** is
weak **point**, I'm afraid. ||

Helen: \Shall I 'read the' text a'gain for the' next time? ||

Teacher: Yes. | \Have a'nother try | and \make your' re
more **dis**tinct. || Now \everybody 'look at the board!

Mike: \Shall I 'read the exercise? ||

Teacher: Of course. || (Mike reads). || \Is 'everything cor
ete? ||

Pete: I →think it is. ||

Teacher: Thank you, Mike. | → Clean the board, please,
go to your seat. (To the monitor). \Have we 'got the **headphon**

Monitor: Here they are. ||

Teacher: Fine. || \Let's 'listen to the 'new text. || \Open
books at 'page '8, 1|| \Will you please 'switch 'on the **tape-recor**
Thank you. ||

[w:] səs birləşməsi. Zərflik qruplarının intonasiyası. Besiz mürəkkəb gümlələrin intonasiyası. Müəllifin tələffüzünün intonasiyası

[w:] səs birləşməsini tələffüz edərkən dodaqlar bir-birinə toxunur və dairəviləşmiş halda irəli verilir, dodaqlar arasında növ əmələ gələn dilin arxası yumuşaq damağa doğru keriyə çəkilir.

[w] samiti sürüşkən xarakterli olduğundan dodaqlar dərhal sonra ayrılır.

[w:] tələffüz məxrəginə keçir. [w:] birləşməsini tələffüz edərkən əvvəlcədən istifadə etmək təvsiyə olunur.

Phonetic exercise 1

sın – sɪŋ – sɪŋk	sɪŋ – 'sɪŋŋ	mɑ:kɪŋ	mi:tɪŋ
θɪn – θɪŋ – θɪŋk	rɪŋ – 'rɪŋŋ	pɑ:kɪŋ	bi:tɪŋ
wɪn – wɪŋ – wɪŋk	brɪŋ – 'brɪŋŋ	bɑ:kɪŋ	sɪtɪŋ
ræn – ræŋ – ræŋk	bæŋ – 'bæŋŋ	sti:mɪŋ	pʊtɪŋ

Phonetic exercise 2

wɜ:d – wɜ:dz	wɜ:k – wɜ:k	ɜ:s – ɜ:θ	
wɜ:k – wɜ:kt – wɜ:kɪŋ	wɜ:d – wɜ:d	wɜ:s – wɜ:θ	
wɜ:s ənd wɜ:s	wɜ:m – wɜ:m	wɜ:st – wɜ:ðɪ	
wɜ:dz	wɜ:θ	wɜ:dɪ	wɜ:ðɪn
wɜ:mz	wɜ:dɪs	wɜ:ðɪŋ	wɜ:klaɪn
wɜ:kɪnən	wɜ:mwi:l	wɜ:ʃɪp	wɜ:kfɒl

Phonetic exercise 3

Λδə	ðis ˌ θiŋ	sʌm - θʌm	def deθ
α:ðə	ðæt ˌ θiŋ	tɪn - θɪn	pɑ:s - pɑ:θ
Λδə	ði:z ˌ θiŋz	tɪk - θɪk	tens - tenθ
·'λδə	ðoʊz ˌ θiŋz	fɪn - θɪn	wɜ:s - wɜ:θ
		si:m - θi:m	bout bouθ

Phonetic exercise 4

t - θo:t - sɔ:t - fɔ:t	ri:θ - ri:ðz	mʌnθ - mʌnθs	feɪθ
ʌn 'bɑ:θ - 'θri: 'bɑ:ðz	bɜ:θ - bɜ:ðz	breθ - breθs	sɪkθ
ʌn 'maʊθ - 'θri: 'maʊðz	tru:θ - tru:ðz	smɪθ - smɪθs	fɪfθ
ʌn 'bu:ð - 'θri: 'bu:ðz	klɒθ - klɒ:ðz	deθ - deθs	eɪθ
ʌn 'pɑ:θ - 'θri: 'pɑ:ðz		depθ - depθs	
ʌn 'ju:θ - 'θri: 'ju:ðz		leŋθ - leŋθs	

ə ˌ snou 'waɪt ˌ teɪbl klɒ θ || → redɪ meɪd ˌ kɒvðz ||

Phonetic exercise 5

→ sɪŋ ə ˌ sɒŋ
 → straɪk ə ˌ ɡrɒŋ
 ˌ pleɪ ə 'ɡeɪm ə - ˌ pɪŋ pɒŋ
 → ɡoʊŋ ʌp ðə ˌ stri:t
 → lʊkɪŋ ət ðə ˌ pɪkʃə
 → wɜ:kɪŋ ət ðə ˌ prɒbləm

wɜ:k - wɜ:k - wɒk	wɜ:k	'wɜ:kmən
wɜ:l - wɜ:l - wɒld	'wɜ:kə	'wɜ:kbæg
wɜ:m - wɜ:m - wɒsəm	'wɜ:kəz	'wɜ:khaʊs

Setting exercise 1

wɜ: - wɜ: - wɜ:k	wɜ: - wɜ: - wɜ:s
wɜ: - wɜ: - wɜ:d	wɜ: - wɜ: - wɜ:st
wɜ: - wɜ: - wɜ:m	wɜ: - wɜ: - wɜ:θ

Phonetic exercise 1

tiŋ ə ,letə	→ veri ,wel	wai - vai
diŋ ə ,nɒv(ə)l	→ wɒt ,vəʊəl	wail - vail
niŋ ə ,pɒʊm	ə → swi:t ,vɔɪs	waipə - vaipə
ŋ ən ,ɒpərə haʊs	↳ wɒt 'faɪn ,vɜ:sɪz	west - vest
t → seiŋ ə ,wɜ:d	tə → win ə ,vɪkt(ə)rɪ	wim - vim

ɒt ɪz ðə ,wedə laɪk ðeər ɪn ,wɪntə || its → kwaɪt ,wɔ:m ||

Phonetic exercise 2

maɪ → red ,pensl	→ glæd tə ,si: ju:
jo: → wi:k ,pɔɪnt	aɪ → wɒnttu ,ɑ:sk ju:
hɜ: → ʃɔ:t ,kɒʊt	hi: → hæznt ,gɒt ɪt
hɪz → greɪt ,trʌbl	ʃi: → dʌznt ,ti:tʃ hɜ:
ðeər → ɒʊld ,klɒk	

Phonetic exercise 3

t ,naʊ	→ let ,mi: ,si:	laʊd - laʊd
nt ,naʊ	aɪ → doʊnt ,nəʊ	nəʊn - naʊn
ɒp ,mɛəri	wi: → doʊnt ,laɪk ɪt	təʊn - taʊn
nt ət ,naɪt	hi: → dʌznt ,lɜ:n ɪt	bləʊz - blaʊz

Phonetic exercise 4

'ɪz ,ðɪs	ɪz 'θɜ:tɪ	'hæz ,ðɪs
'ɪz ,ðæt	əz 'θɪn	'hæz ,ðæt
'ɪz ,ðen	'sɪks'θɜ:tɪ	'gɪvz ,ðem
'ɪz ,ðaɪ	mʌnθ	mi:n ,ðeɪ
ɪts ,ðɪs	'sevŋθ	'kɑ:nt θɪ k

its_ 'ðis	'sevɪθ	ku:nt_ 'ɒnjk
'meɪks_ 'ðis	sɪksθ	m_ 'ðis
'meɪks_ 'ðæt	ɪ'levɪθ	'fɪl_ 'ðæt
		'tel_ 'ðem

Phonetic exercise 5

mʌnθs	'helθ 'zest	wɪð_ 'ðis
deθs	'feɪθ 'zi:l	wɪð_ 'ðæt
beɪðz	'beɪð 'sɪks	'brɪ:ð_ 'ðis
mɪθs	'beɪð 'sevɪ	'beɪð_ 'ði:z
brɪ:ðz		
smɪθs		

Zerflık gruplarının İntonasiyası

Cümlələrin əvvəlində gələn zərflık qrupları, bir qayda cürdə vurğulu olur və ayrıca intonasiya qrupu təşkil edir və əsasən alçaq səslərlə tələffüz edilir.

In →front of the house | we have →a small garden.

On Friday | we have →six lessons.

Cümlələrin sonunda gələn zərflık qrupları adətən vurğusuz olur və ayrıca intonasiya qrupu təşkil etmir.

He is at home on Sunday.

There is a small round table in front of the sofa.

Lakin bu ümumi qaydaya müəyyən müstəsna hallar da vardır.

Əgər cümlənin son möviyində gələn zərflık qrupu cümlənin intonasiyasını xüsusiləndirirsə, fikir ardı kimi ona izahat, məhdudlaşdırma və ya aydınlaşdırma çalarları əlavə edərsə, bu halda zərflık qrupları intonasiya qrupu təşkil edir, tonaya uyğun olaraq ya enən, ya da qalxan səslərlə tələffüz edilir. Məsələn: Any news of Mr.Thompson. -

→coming to London | to tomorrow ||

There are also several rooms up stair | on the first floor

What shall I do with these papers? →Send them a way | at once

There are → three 'cinnimeys on the 'top of the 'roof.
The ↘ Browns have a 'bowl of 'fruit on the 'sideboard.

Tabesiz mürəkkəb cümlələrin intonasiyası

Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkibinə daxil olan cümlələr müstəqil fərdi ifadə etdiyindən onlar, bir qayda olaraq, alçaq enən tonla tələffüz olunur.

I have → two 'girl friends | and they are ↘very 'kind and 'jolly. |

Doctor ↘Sandford's 'house is 'not 'large | but it is 'comfortable. |

Lakin tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentləri arasında sıralı bağlılığının olduğu ifadə edildikdə birinci cümlə alçaq qalxan tonla tələffüz edilə bilər.¹

→ Mary is the 'youngest in the 'family | and → I am the 'oldest. |

Doctor ↘Sandford's 'house is 'not 'large | but it is 'comfortable. |

Müəllifin sözlərinin intonasiyası

Cümlənin əvvəlində işlənən müəllifin sözləri vurğulu olur və ya enən tonla, ayrıca intonasiya qrupu təşkil edir, ya alçaq qalxan, ya da enən tonla tələffüz edilir.

She 'says: "The ↘play is 'worth 'seeing". ||

He 'says: "I am from Gara 'bagh. ||

He 'said: The → play is 'perfect. ||

Cümlənin əvvəlində gələn müəllifin sözlərinin qalxan və ya enən tonla tələffüz edilməsi danışanın vasitəsiz nitqin məzmununda ifadə etdiyi fikrə münasibətindən asılı ola bilər. Belə ki, əminlik, qətilik ifadə etdikdə müəllifin sözləri enən tonla, qeyri-qətilik, qeyri-əminlik ifadə etdikdə isə alçaq qalxan tonla tələffüz edilir.

Cümlənin sonunda işlənən müəllifin sözləri qısa olduqda onlar, bir qayda olaraq, vurğusuz olur, ayrıca intonasiya qrupu təşkil etmir və əsasən əvvəlki sözlərin melodiyasını davam etdirir.

¹barədə ətraflı bax: A.Axundov, S.Babayev, F.Zeynalov. İngilis və Azərbaycan dillərində vurğunun ritmik-melodik xüsusiyyətləri, Bakı, 1997, s. 242.

→ "Are you ready?" he asked. ||

Cümlənin sonunda işlənən müəllifin sözləri uzun müəllifin sözünün bir hissəsi vurğusuz olmaqla vasitəsiz nitqə bənzər qalan hissəsi isə vasitəsiz nitqin melodiyasını davam etdirmək üçün vurğuya malik olur və ayrıca intonasiya qrupu təşkil edir.

"It is → rather expensive" she remarked | ,looking in the window.

→ "Did you hear" he repeated | with ,angry ,frown.

Cümlənin ortasında gələn müəllifin sözləri cümləni iki intonasiya qrupuna bölür. Müəllifin sözləri birinci intonasiya qrupuna aid olur və vurğusuz olmaqla onun melodiyasını davam etdirir.

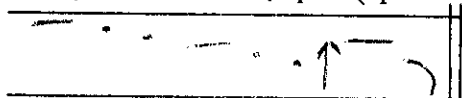
"I speak" said Frank | →not as a ,scholar | but as a ,gentleman". ||

„Well" said the man| "you may → call it an ,accident. ||

Şkalanın sınıması (xüsusi qalxma)

Enən istiqamətli pilləli və düşən şkalalarda bəzən elə hallar olur ki, vurğulu hecaların pilləvari enmə ardıcılığı pozulur. Bu da şkalanın sınıması ilə nəticələnir. Belə şkala sınımış enən şkala adlanır (The Broken Descending Scale). Şkalanın sınıması o halda baş verir ki, danışanın cümlədə (söyləmədə) bir, yaxud iki sözə xüsusi əhəmiyyət verir və bu sözü (sözləri) özündən əvvəl gələn vurğulu hecalara nisbətən bir qədər yüksək tonal səviyyədə tələffüz edir. Tonoqrammada şkalanın sınıması ətrafı ox işarəsi [↑] ilə göstərilir və ondan sonra gələn vurğulu heca isə həmin tonal səviyyədə başlayaraq pilləvari istiqamətini saxlayaraq vurğulu hecaya kimi davam etdirir.

↘Mary's um'brella is ↑ quite ,spoilt

He must pay the money for ↑ many years now. ||
He was gilded ↑ all over | with thin leaves of ↑ fine gold.

TEXT

DOCTOR SANDFORD'S HOUSE ||

Doctor Sandford's house is not large, | but it is → comfortable
well-planned. || It is a small two-storeyed cottage. ||

In → front of the house | there is a → green lawn | and a → lot of
flowers. || Behind it | there is a → little orchard | with a few fruit
trees in it. || On the → ground floor | there is a kitchen, | a pantry, |
a dining-room, | a → cosy sitting-room | and Dr. Sandford's study.
There are also several rooms up stairs | on the → first floor: | the
Sandfords' bedrooms, | Grandmother's room, | which is also
Betty's nursery, | Betty's room | and the bathroom. ||

The → furniture is modern | and → quite new. || But Doctor
Sandford says | he must pay a lot of money for the house | and
the furniture. || He must pay the money for ↑ many years | he can't
buy the house his own. ||

Assimilativ birləşmələr. Nida gümlələrinin intonasiyası Cümlənin son movqeyində söz onlərinin tənəffüzü.

İngilis danışığı dali üçün səğiyyəvi olan xüsusiyyətlərdən assimilasiyadır. Assimilasiya, xüsusilə geriyə assimilasiya ingilislərlə danışığı dilinin ən səciyyəvi xüsusiyyətidir. Assimilativ birləşmələr, yaxud iki sözün qovşağında özünün göstərir. İki söz qovşağına gələn assimilasiya ingilis dilində daha geniş yayılmışdır. Danışığı normasından assimilasiya məcburi və qeyri - mığburi ola bilər. Məsələn, assimilasiya danışığı normasına daxildir və onların öyrənməsi və tədrisi ingilis dilində çətin tələffüz edilən assimilativ birləşmələr birləşmələr tələffüz ediləndə, yaxud iki sözün qovşağında gələn dilöqü yuvaq samitlərinin qarşısını çıxaran samitlərdən ibarət olan birləşmələrdir.

1. İngilis dilində dinönu-yuvaq samitlərindən [t, d, n, l, s, z] qrupuna daxil olan dişarasi [θ, ð] samitlər onlara təsir edir və yuvaq məxrəclərini məxrəcinlə keçir.

Setting exercise 1

zzz ððð 'izzz_ 'ðððis
sss ððð 'izzz_ 'ðððæt
zzz θθθ 'izzz_ 'ðððen
sss θθθ 'izzz_ 'ðððai

θθθ sss 'izzz_ 'ðððis
ððð zzz 'izzz_ 'ðððæt
θθθ zzz 'meɪks_ 'ðððis
ððð sss 'meɪks_ 'ðððæt

Setting exercise 2

'fɪl_ ðɪs
'fɪl_ ðæt
'tel_ ðɪs
'tel_ ðæt
ɪn_ ðɪs
ɪn_ ðæt
ɪn_ ði: z
ɪn_ ðovz

'set_ ðɪs
'set_ ðæt
ət_ ðɪ: z
'æd_ ðɪs
'dɪd_ ðeɪ
'kud_ ðeɪ
'hæz_ ðɪs
'sɪks_ 'θ3:tɪ

helθ
'sevnθ
tenθ
sɪksθ
bredθ
wɪdθ

layışı ilə tələffüz olunan samit birləşmələri [tl, dl; tn, dn] təşkil edir. Bu birləşmələrdə [l] və [n] sonorlarının təsirindən [t, d] samit partlayışı dilin yanlarından və burun boşluğundan xaric olur.

Setting exercise 3

'lɪt	'bɪtɪ	'bɪdɪ
'set	'mɪtɪ	'meɪdɪ
'sæd	'i:tɪ	'gɑ:dɪ
'aɪd	'kɒtɪ	'pɑ:dɪ
'ket	'rɪtɪ	'dɪdɪt
'mɪd		

Setting exercise 4

hau ˌprɪtɪ ʃiː ɪz //
 hau ˌklevə əv juː //
 hau ˌnaɪs əv juː tə ˌkʌm //
 hau ˌstreɪndʒ ðiː oʊld, mæn ɪz //
 wɒt → nɑːstɪ weðə //
 wɒt → wʌndəfʊl ˌrouzɪz //
 wɒt → lʌvlɪ vɑːrɪəts juːv, gəʊ //

Phonetic exercise 1

'selɪbreɪt -- ,selɪ'breɪʃn	ɪn ˌðə ˌnə:θ
'demənstreɪt -- ,demən'streɪʃn	ɪn ˌðə ˌsəʊθ
'sɪtʃʊeɪt -- ,sɪtʃʊ'eɪʃn	ɪn ˌðə ˌwest
'ɪmɪteɪt -- ,ɪmɪ'teɪʃn	ɪn ˌði ˌɪst
ɪ'lju:mɪneɪt -- ,ɪlju:mɪ'neɪʃn	ɪn ˌðə pə'sɪfɪk ˌoʊʃn
'ɔ:gənəɪz -- ,ɔ:gənəɪ'zeɪʃn	ɪn ˌði ˌətˌlæntɪk ˌoʊʃn
'dekəreɪt -- ,dekə'reɪʃn	ɪn ˌði ˌæntə:kɪtɪk

Phonetic exercise 2

fiθ	'hæv θɪn		
twelfθ	'hæv θɪk		
ɪf ðɪs	'gɪv ðæt		
ɪf ðeɪ	'gɪv ðɪs		
'wɜ:kə	'wɜ:dɪ	'wɜ:dzwɜ:θ	'wɜ:ðɪnɪs
'wɜ:ðɪ	wɜ:ðɪŋ	'wɜ:dz wɜ:dɪən	'wɜ:kɪŋhɑ:
'wɜ:mɪ	wɜ: [ɪp	'wɜ:kɪən	'wɜ:kʃɒp

Phonetic exercise 3

[sp, st, sk] samit birləşmələri bitişik tələffüz olunur. Bu birləşmələrdə [p, t, k] kipləşən-partlayışlı samitlərin nəfəssiz səsləndir.

spɪn	spæn	sɪl	stænd	skɪn	skɑ:
spi:k	spɔ:k	sti:m	stə:	ski:	sku:l
spel	spu:n	step	stu:l	skeɪt	skɑɪ
speɪs		steɪk		skæn	

Phonetic exercise 4

ə - ə'bit	ə - ə'mæn	pəɪp - 'paɪpə	seɪf - 'seɪf
ə - ə'bel	ə - ə'meɪl	ki:p - 'ki:pə	let - 'leto
ə - ə'bæn	ə - ə'pɪn	taɪp - 'taɪpə	sɪn - 'sɪnə
ə - ə'mi:l	ə - ə'paɪp	zɪp - 'zɪpə	mæn - 'mæn
	ə - ə'pæk		beg - 'beg

1. **“Well”** ara sözü cümlənin əvvəlində işləndikdə əsasən intonasiya qururu təşkil edir və alçaq qalxan tonla tələffüz edilir.

It is my book. **Well** | take it then ||

Well Mr. White | it is → five o'clock || You'll have some fun with us, | won't you?

“Well” sözü düşən və orta səviyyəli düzxətli neytral tonla tələffüz edilə bilər. Bu, danışanın əsas fikrə münasivətindən asılıdır.

Well | I → don't know.

>Well | I → don't know.

2. **Nida cümlələri** adətən bir qədər geniş diarazonlu düşən tonla oxunur.

Do you receive the Times? – Certainly.

How clever of you.

What → wonderful roses

3. Cümlənin mütləq sonunda və bu mövqedə şəxs əvəzliləndə işlənən söz önlərinin saitləri neytrallaşmır, qüvvəti formada qalır.

What can I do for you → wɒt kən aɪ du: fɔ: ju: ||

Cümlənin sonunda şəxs əvəzlilikləri qırşısında ikihecalı söz önləri qalır.

The dog ran after him. ||

They divided it between them ||

TEXT

MR. 'WHITE 'COMES A_GAIN ||

It is Saturday afternoon. || Doctor → Sandford is in his study. || → Betty knocks. ||

→ "Come in, please. || What is it, Betty?" ||

"Mr. White wants to see you, Henry" ||

"Well, yes. | → Show him in please." || (Mr. White enters).

"Good afternoon, doctor." ||

"Good afternoon, Mr. White". ||

"I'm → terribly sorry to trouble you". ||

→What can I do for you?" ||
↳ "Do you receive the 'Morning Star'?" ||
"Certainly". ||
↳ "Would you like to have it for the 'next year'?" ||
"Oh, | I forget. || We ↳ never remember such 'things in
↳ Must I 'pay anything right now?"
"→ No you needn't. || For the present, | you can → sign
paper. || Here you are." ||
"→ Where do I sign?" ||
"Here, please. || Thank you, doctor."
"Well, Mr. White. | It's → five o'clock. || You'll → have
tea with us, | won't you?" ||
"Thank you. || I'd be glad to." ||
↳ "Let's 'go to the dining-room. || This way, please." ||

Tabeli mürəkkəb cümlələrin intonasiyası

Tabelsiz mürəkkəb cümlələrdən fərqli olaraq, tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentləri arasında daha çox mənə asılılığı vardır. Bu da tabeli mürəkkəb cümlələrin intonasiyasına ciddi təsir göstərir. Belə ki, tabeli cümlə baş cümlədən əvvəl gələrsə, bu halda budaq cümlə alçaq tonla, baş cümlə isə enən tonla tələffüz olunur.

When we ' go to 'foreign , countries | we shall \ see and 'learn a lot of things. ||

If you ' want to 'have a , rest | → go to the , country. ||

Əgər baş cümlə budaq cümlədən əvvəl gələrsə, bu halda hər iki cümlə enən tonla tələffüz olunur.

I prefer to 'speak , English | as I \ know it ' much ' better than you. ||

Tabeli mürəkkəb cümlənin baş cümləsi qalxan tonla tələffüz olunduqda bu, baş cümlədə ifadə edilən fikrin tam dərk edilmədiyini, budaq cümlədə ifadə edilən əlavə, izahedici fikrə ehtiyac olduğunu göstərir. Ənənəyə görə, tabeli cümlə tələffüz olunur.

I prefer to 'speak , English | as I \ know it 'much 'better than you. ||

The \ weather was sur'prisingly , wonderful | \ when he a'rri'ved in London. ||

Bəzi hallarda tabeli mürəkkəb cümlələr bir intonasiya qrupu kimi tələffüz oluna bilər. Bu o halda baş verir ki, cümlələr çox qısa cümlələrdir.

I \ don't 'think he is ,right. || I \ thought he was ,married. ||

Please 'wire if I am to , come. ||

You are \ wondering who I , am. ||

Dialogue ||

Alex meets a group of foreign students.

Alex: Ex_cuse me, | →what _country are you from?||

Voitek: I am from _Poland. ||

Alex: ∨Do you 'live in _Warsaw?||

Voitek: _No, | I _don't. | I ∨live in a 'small' town in the 'N
_Poland. || ∨Let me intro 'duce you to my 'friend _Lucy. ||

Alex: I am ∨ever so 'glad to _meet you. ||

Voitek: →Lucy is from _France , | from _Paris. || She is _Fr
By the _way, | ∨do you 'speak _French? ||

Alex: I am →afraid I _don't. || I ∨speak 'only 'two
_languages. || _English | and _Spanish. || And I pre∨fer to 'speak _Sp
as I ∨know it much 'better than _English. ||

Voitek: _Oh, | →that's _fine! || ∨Lucy 'speaks 'Spanish 'rathe
|| His ∨mother is from 'South A_merica. || As for _me | I ∨can'
_Spanish | but I under∨stand 'nearly _everything. || →Lucy and
_penfriends. ||

Alex: ∨Would you 'like to _join me | and my →fellow-_stud
We can ∨have a 'good time to _gether.||

Voitek: →That'd be _lovely.||

Alex: →Come _on _then. ||

VOWEL PHONEMES

Spelling forms for / i: /

- e – me, she, be, eve, Pete, mete
- ee – see, tree, fee, keep, seed, green
- ea – bean, beat, cheap, reach, heat, eat
- ei, ey – seize, ceiling, receive, deceive, key
- ie – piece, niece, chief, yield, thief
- machine, fatigue, technique
- ae – Aesop, Caesar, aesthetic

Spelling forms for / ɪ /

- sit, bit, ship, vivid, tin, ell, kiss
- y – penny, city, lady, lucky, lazy
- ey – (vurğusuz hecada) money, honey, monkey, parsley
- ai – (vurğusuz hecada) mountain, captain,
- ii – guild, guilt, guinea
- (vurğusuz hecada) cottage, luggage, village, postage, language
- (vurğusuz hecada) before, decide, reproach, prepare, because
- es, hopeless, dances, ladies, wicked, except vø s.

Spelling forms for / e /

- e – set, red, let, wet, pen, merry, pencil, cherry, send, spell
- ea – head, dead, breath, bread, heavy, spread, deaf, sweat
- vø s.
- eo – leopard
- e – friend
- ai – said
- ay – says
- ur – bury
- a – any, many, Thames

Spelling forms for / æ /

a - sad, mad, sand, back, black, battle, marry, narrow, valid, pattern, channel shall, Pall Mall, balcony.
ai - plaid, plait.

Spelling forms for / ɑ: /

ar - car, harm, remark, army, charge, sharp, article və s.
a+samit + samit - a) pass, class, grass, glass; b) past, last, nasty, master
c) ask mask, basket, task; d) after, raft, craft, shaft; e) palm, psalm, calf, half; f) bath, path, lath; g) dance, chance, glance, demand, command, lance, grant, answer.
a - pass, after, bath, father, branch
ar - part, car, march
ear - heart, hearth
er - clerk, sergeant
al - calm, palm, half
au - aunt, laugh

Spelling forms for / ɒ /

o - hot, pot, box, job, toss, lock, lorry, horror, shop, often, object, solid, office loss, cost.
a - want, was, wander, wash, wasp, quantity, quality, wallet
ou, ow - cough, trough, knowledge
au - because, sausage, cauliflower, Austria

Spelling forms for / ɔ: /

or - short, horse, port, forest, more
oor - door, floor
ore - before, more
our - your, course, four, pour
oar - oar, roar, coarse, hoarse, soar

al -- all, hall, tall, walk, false

au -- pause, cause, applause, bald

aw -- saw, law, paw, thaw, straw

ough -- ought, thought, bought, brought

aught -- caught, taught, naught

Spelling forms for / ʊ /

u -- pull, full, put, push, pudding

oo -- book, look, took, cook, stood, good, hood, rook, foot, wood, wool

ou -- could, would, should, bouquet

o -- woman, wolf, bosom, worsted

Spelling forms for / uː /

u -- rule, tune, mule, mute, rude

oo -- too, tool, mood, food, soon, zoo, spoon, proof, school

oe -- shoe

o -- do, who, whose, lose, move, tomb

ou -- soup, group, you, youth, route, rouge, coupon, through

ue -- true, blue, clue, due, hue

ui -- suit, fruit, juice, bruise

ew -- few, new, view, grew, crew

eu -- neuter, eulogy, rheumatism

eau -- beauty

Spelling forms for / ʌ /

u -- cut, nut, gun, fuss, under, hurry

o -- dove, come, none, one, brother, tongue, onion, colour, son

oo -- blood, flood

ou -- cousin, country, enough, courage, young, southern

h, flourish

oe -- does

- er** – serve, nerve, term, refer, service
ir – fir, girl, bird, firm, shirt, thirteen
yr – myrtle, syrtis
ur, urr – fur, curl, curdle, murder, curve, purr
ear – earth, pearl, early, learn, earn
or – (after w) work, worm, word, worse
our – journal, journey, courteous, courtesy, scourge

Spelling forms for / ə /

- a, e, o, ou, er, ar, or, ur, yr, our** (in unstressed position)
a – ago, about, attend, asleep, sofa
e – confident, student, benevolence
o – obtain, offence
ou – nervous, famous, enormous
ar – beggar, scholar, liar, pilar
er – driver, singer, teacher, painter
or – author, doctor, mayor, major
ur – survive, pursuit
yr – martyr
our – favour, colour, honour

Spelling forms for / eɪ /

- a** – made, sale, name, shape, came, ape, rate, grape, paper
ai – rain, main, explain, contain, remain, straight, afraid
ay – day, may, say, gray, pray
ei – veil, eight, vein, neigh, rein
ey – they, convey, survey
ea – great, break steak

Spelling forms for / oʊ /

- o** – so, no, home, vote, smoke, foe;
 fold, old, gold, folk, hold, sold;
 roll, toll, stroll, knoll, poll;

a – oak, soap, foam, coat boat
ough – dough, though
ou – soul, shoulder, mould, poultry
ow – know, grow, sow, snow, fellow

Spelling forms for / aɪ /

ie – tie, die, fine, nine, size, nice, ice;
ind – find, blind, kind, grind, mind
y – my, dry, fly, shy, eye, rely, dye
testify, specify, modify, qualify (fellər)
igh – light sight, mighty, high və s.
ei – either, neither, height, sleight
ui – guide, guise, guile, guiding

Spelling forms for / aʊ /

ou – out, house, found, round, loud, ground, doubt, ounce
ow – cow, now, row, town, allow, owl, fowl, down, brow
ough – bough, plough, drought

Spelling forms for / ɔɪ /

oi – oil, tiol, coil, coin, noise, soil.
oy – boy, joy, enjoy, oyster, boy

Spelling forms for / iə /

ere – here, mere, severe, sphere, ad here
eer – deer, cheer, beer, engineer
ear – dear, hear, year, beard, fear
ier – pier, pierce, fierce, tier, bier
eir – weird, weir
ir – fakir, emir
ea – idea, real, theatre cereal
eu, eo – museum, theological

are – care, fare, share, aware, stare

air – pair, air, hair, affair

ear – bear, tear (v), wear, pear

ere – there, where, ere

eir – their, heir

ae – aerate, aerial, aeroplane

Spelling forms for /və/

oor – poor, moor, boor, boorish

ure – cure, pure, endure, sure

ur – curious, spurious, during, security

u – rual, usual, plural, mutual

our – tourist, tour, dour, contour, gourd

ue – fuel, cruel, duel, fluent, gruel

ewer – sewer, fewer, newer, reviewer, brewer, viewer, steward

uer – bluer, truer

SPELLING FORMS FOR THE ENGLISH CONSONANT PHONES

Spelling forms for /p, b/

p – part, paper, keep, stupid

pp – supper, upper, support

b – bell, about, cab, rub, ruby

bb – shabby, cbb, hobby

Spelling forms for /t, d/

t – tea, cat, tempt, caught

tt – better, butter, sitting

th – Thames, Thomas, Anthony, Thompson, Esther

ed – licked, talked (after voiceless consonants)

d – dear, sad, deed, did

dd – add, middle, pudding

ed – begged (after voiced consonants)

- king like, took, oak
- car, cage, coat, contract
- account
- back, black clock, cock
- chemist, character, scheme
- biscuit
- quick, quite, liquid, queue

Spelling forms for / g /

- bag, gutter, began, dog
- egg, beggar, bigger
- guest guide, guard
- ghost
- exam, examine

Spelling forms for / f, v /

- fine, life, calf, self
- offer, suffer, different
- physics, phoneme, photo
- enough, rough, cough
- verse, vote, vivid, heavy
- nephew, Stephen

Spelling forms for / θ /

- thin, theme, mouth, month

Spelling forms for / ð /

- this, that, then, mother, father, brother, either

Spelling forms for / s, z /

- sit, soon, cats, Dick's takes
- miss, Bess, mass brass

sc – scent, scene, science
c – city, cent, cinema
sch – schism
ps – psychology
z – quartz, waltz
z – zeal, zero, zoo Zealand
zz – buzz, puzzle
s – busy
ss – scissors
x – xylophone

Spelling forms for / ʃ, ʒ /

sh – she, share, shop, wish, wash
si – Asia, pension, version, mansion
ssi – mission, session, concession
ss – assure, pressure
s – sure, sugar
ci – ancient, special, social
sci – conscience, conscious
ce – ocean, oceanic
sch – schwa
ti – nation, section, dictation
ch – machine, chaise, chivalry, champagne
s – measure, pleasure usual
z – assure, seizure
si – occasion, decision, vision
zi – glazier
ge – rouge, garage, mirage, genre

Spelling forms for / h /

h – his, have, behave, happy
wh – who, whose, whom, whole

Spelling forms for / m /

m – men, memory, ham, member
mm – summer, mummy, Tommy

autumn, column, column
b – comb, tomb, dumb, lamb

Spelling forms for / n /

– name, not, nine, on, none
n – dinner, penny, tennis
n – gnome, gnaw, reign
n – know, kneel, knarl
n – pneumonia

Spelling forms for [ŋ]

g – long, string, bring ceiling
– think, pink, ink
gue – tongue

Spelling forms for / l /

– live, told, cruel, fuel
– bell, fell, all, yell, well
l – island

Spelling forms for / r /

– read, reveal, every, very
r – merry, marry, sorry horror
vr – write, wry, wrong
h – rhythm, rhyme

Spelling forms for / j /

– yes, year, your, yeast, yield
– onion, opinion, billiard
i – union unite, use, duty, due
u – euphony, Europe, neuter
w – new, dew, view, few
we – ewe, ewer
au – beauty, beautician

Spelling forms for / w /

- w** - we, war, wet, well, wait
- wh** - what, when, why, where, which
- qu** - quick, quite, question
- u** - language, linguist, acquish, persuade
- o** - choir

Spelling forms for / tʃ /

- ch** - teach, cheap, bench, chin
- tch** - watch, match, catch, hatch
- ti** - question
- te** - righteous
- tu** - future, nature, culture

Spelling forms for / dʒ /

- j** - jam, job, join, major, just
- g** - large, page, gypsi, gin, gentle
- di** - soldier
- dg** - bridge, Cambridge, edge
- du** - verdure
- de** - grandeur
- dj** - adjust, adjective
- ch** - Greenwich, sandwich

İngilis dilində samit hərflərin yazıştı ilə oxunuşu arasında müəyyən uyğunsüzlük vardır. Belə ki, bir sıra sözlərdə samit hərflər yazılıdır, ancaq müəyyən səbəblərdən (tarixi və fonetik) oxunmur. Onların yazılışlarını nəzərdən keçirək.

1. «**b**» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur:

a) **lamb, comb, limb, plumber, bomb, dumb, tomb, thimb, climb, crumb**

b) **debt, doubt, subtle**

2. a) «**p**» hərfi **pu, ps, pt** hərflərin birləşmələrində oxunmur: **pneumonia, psalm, pseudonym, psychology, ptamigan, ptomaine;**

b) «**p**» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: **cupboard, raspberry, receipt, sapphier**

3. «d» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: **handkerchief, handson
ndscape, Wednesday, granddaughter, Windsor, Guidford.**

4. «g» hərfi aşağıdakı samit birləşmələrində oxunmur **gn, gm, ig
ht**

a) **gnaw, gnarl, gnome, gneiss, gnostic, impugn, reign;**

b) **phlegm, diaphragm, paradigm;**

c) **high, right, weigh, weight** və s.

Lakin «gh» hərf birləşməsində «g» hərfi söz başında oxun
hastly, aghast, ghost, ghoul, Ghent, Ghetto. «h» hərfi isə
rləşmədə həmişə səssiz olur, yəni oxunmur.

5. «h» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur:

a) **heir, heiress, hour, honour, honourable, honest hostler;**

b) **shepherd, exhibit, exhaust, vehicle, annihilate, forehead; rhy
ythm, rhobus, pyrrhic, rheumatism, buddhism, vehement.** «h» hərfi

ham» sonluğunda xüsusi isimlərə əlavə olunduqda oxunmur: **Wickha
irmingham.** «h» hərfi **what, when, whence, where, which, why, whis
özlərində oxunmur.**

6. «Kn» hərf birləşməsində «k» hərfi oxunmur: **know, knif
nee, knot, knock** və s.

7. «b» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: **could, would, should.**

8. «t» samit hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: **often, bus
histle, nestle, whistle, bristle, castle, fasten, hasten, jostle listen, rus
stler, soften, chestnut, Christmas, boatswain, trait, mortgage bounqu
ankruptcy.**

9. «w» hərfi «wr» birləşməsində oxunmur: **write, wrote, wr
w» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: two, two pence, answer, swo
boatswain.** «w» hərfi coğrafi adları əlavə edilən **wich, - w
onluqlarında oxunmur. Greenwich, Chiswick.**

10. «s» hərfi aşağıdakı sözlərdə oxunmur: **isle, Island, aisle, cor
hamois, debris, demesne [dɪ'meɪn], viscount, Grosvenor.**

11. «n» hərfi «mn» birləşməsində oxunmur: **autumn, colu
olemn.**

THE SUBJECT OF PHONETICS

Language is the most important means of human intercourse. People use language in order to understand each other. Spoken and written words consist of speech sounds. Letters serve to represent spoken words in writing. Phonetics studies sounds of speech and their aspects and functions. Phonetics also studies syllable, stress, intonation, phonostyles, relations of sounds to writing, rules of reading etc.

Phonetics is an essential part of language and it gives language a definite form. The other branches of linguistics can function only when they have phonetic form. So grammar, lexicology, stylistics depend on phonetics because all grammatical, lexical, as well as stylistic means are expressed phonetically. All words of a language live in definite phonetic forms and one word may differ from another in one sound only. Therefore the basis of the phonetic structure of a language is its system of sounds (phonemes).

A phoneme is a speech sound which is capable to distinguish the meaning of one word from another word of the same language e.g. bag-bad-ad-bed.

Besides, a phoneme may distinguish one grammatical form of a word from another grammatical form of the same word e.g. man - men; advise - advise.

The sounds by which a phoneme is realized in speech are called variants or allophones e.g. the [t] sound in the words **tree, tall, eighth** and various allophones of the phoneme [t]. Though they are different from articulatory and acoustic point of view they cannot change the meaning and grammatical forms of words. Phonemes usually occur in the same phonetic position but allophones in different positions. Compare:

phonemes eup - cut; tenth - tense; sad - sat; hand - land etc.

allophones: let (soft) - tell (dark); telling (soft) belt (dark)

THE ORGANS OF SPEECH

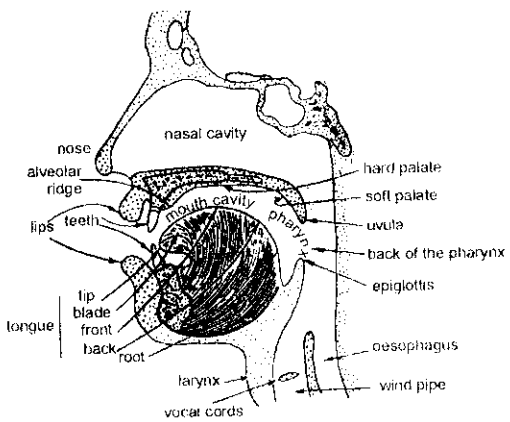
In order to study sounds of speech it is necessary to have an idea of the organs of speech. There are three cavities in the speech apparatus. 1. T

Dünyanın 120 yerinde merkezi olan Yaponiyanın «Sony» (Language Laboratory System) korporasiyasının gəlidiyi notico belədir ki. «Language Laboratory System» (Linguistically sound).

mouth cavity. 2. The nasal cavity. 3. The pharynx. The organs of speech are as follows:

The lungs, the wind pipe, the larynx, the vocal cords, the glottis (the space between the vocal cords), the back wall of the pharynx, the soft palate with the uvula, the hard palate, the teeth ridge (alveoli), the teeth, the lips, the tongue: the tip of the tongue, the blade of the tongue, the front of the tongue, the back of the tongue, the root of the tongue, the lower-jaw, the upper jaw.

The tongue is the most important organ of speech. The tongue consists of several parts: the part which is opposite the soft palate is called the back part of the tongue; the part which is opposite the hard palate is called the front part of the tongue; the part which lies opposite the junction of the hard and soft palate is called the central part of the tongue. The part which lies under the teeth-ridge is called the blade of the tongue and its tip. The position of the lips in pronouncing sounds may be neutral, spread, rounded and protruded.

Organs of speech (schematic diagram)

ACTIVE AND PASSIVE ORGANS OF SPEECH

Organs of speech can be divided into two groups: active and passive. Active organs of speech are those which are moveable and take an active part in the formation of sounds of speech. The vocal cords, the tongue, the lips, the soft palate with the uvula, the back wall of

larynx, the lower jaw are active organs. Passive organs of speech are the lips, the teeth which are fixed and passive in the production of sounds of speech. The teeth, the teeth ridge (alveoli), the hard palate are passive organs.

THE WORK OF THE ORGANS OF SPEECH

From the lungs the air passes into the wind-pipe. The upper part of the wind pipe forms the larynx. ~~Inside the larynx~~ there are two vocal cords. When the vocal chords vibrate we produce voice. When the vocal chords do not vibrate we produce breath. From the larynx through the trachea the air passes into the pharynx. When the soft palate is lowered the air passes through the nasal cavity and we produce nasal sounds, e.g. [m, n, ŋ]. When the soft palate is raised the air passes through the mouth cavity and we produce oral sounds, e.g. [i:, u:, t, z, l, j] etc.

THE CLASSIFICATION OF THE SOUNDS OF SPEECH

The sounds of speech are divided into vowels and consonants. A vowel is a speech sound in the articulation of which the air passes through the mouth cavity freely. There is no obstruction to the stream of the air. There are 20 vowels in the English language. They are subdivided into monophthongs and diphthongs. In the pronunciation of monophthongs the organs of speech do not change their positions during the articulation. There are 12 monophthongs in the English language. They are: [i: I, e, æ, ə, ʌ, ɔ:, ɒ, u, ʊ]. In the pronunciation of diphthongs the organs of speech glide from one vowel position to another. There are 8 diphthongs in the English language. They are: [Iə, eI, eə, aI, aʊ, ʊI, ʊə].

A consonant is a speech sound in the pronunciation of which an obstruction is formed in the mouth cavity by the active and passive organs of speech. There are 24 consonants in the English language. Consonants are subdivided into noise and sonorous consonants. Noise consonants are those in the production of which the noise prevails over the musical tone. There are 17 noise consonants in English. Noise consonants may be voiced and voiceless. In the production of the voiced consonants the vocal chords are brought together and vibrate e.g. [b, d, g, z] etc. In the production of voiceless consonants the vocal cords are kept apart and do not vibrate, e. g. [p, t, k, s] etc. Sonorous consonants are those in the

production of which the musical tone prevails over the noise. There are seven sonorous consonants in the English language. They are: [m, n, ŋ, p, b, t, d, k, g, r, j, l].

TYPES OF OBSTRUCTION

In the articulation of consonants there may be three types of obstruction: complete, incomplete and moving or momentary. Obstruction is complete as in the case of [p, b, t, d, k, g, m, n, ŋ] when the passage through the mouth cavity is blocked. Obstruction is incomplete as in the case of [f, v, s, z, h] etc. When the passage through the mouth cavity is narrowed. Obstruction is moving or momentary as in the case of the Azerbaijani rolled [r] when the tip of the tongue makes several quick contacts against the alveolar ridge.

THE CLASSIFICATION OF ENGLISH CONSONANT PHONEMES

English consonants are classified according to the following principles:

- I. According to the active organs and the place of obstruction.
- II. According to the type of obstruction and the manner of production of noise.
- III. According to the work of the vocal cords and the force of articulation.
- IV. According to the position of the soft palate.

I. According to the active organs of speech and the place of obstruction English consonants are divided into following groups: labial, labiodental and pharyngeal. Labial consonants may be bilabial [p, b, w, m] and labio-dental [f, v]. Lingual consonants may be forelingual, mediolingual and backlingual.

Forelingual consonants are articulated by the tip or blade of the tongue. According to the different positions of the tongue forelingual consonants may be: dorsal, apical and caecuminal. Dorsal consonants are articulated by the blade of the tongue against the upper teeth or the alveolar ridge and the tip of the tongue is passive and lowered. There are no dorsal consonants in the English language. But the Azerbaijani forelingual consonants are dorsal, except [r] which is apical.

Apical consonants are articulated by the sharp tip of the tongue against the upper teeth or the alveolar ridge e.g. [t, d, n, s, z] etc.

Cacuminal consonants are articulated by the tip of the tongue which is raised against the back part of the teeth-ridge and turns back a little, as in the case of English [r].

Mediolingual consonants are articulated by the middle part of the tongue against the hard palate, as in the case of English [j] and Azerbaijani [g, y].

Backlingual consonants are articulated by the back part of the tongue against the soft palate, as in the case of English [k, g, ŋ] and Azerbaijani [k, q, x, ğ].

Pharyngeal consonants are formed by the root of the tongue against the back wall of the pharynx, as in the case of English and Azerbaijani [ħ]. The English [h] is very often called a glottal consonant.

According to the place of obstruction English consonants may be classified as labial, labiodental, dental, alveolar, post-alveolar, palato-alveolar, palatal, velar, glottal.

Labial consonants are articulated by the lips pressed together, as in the case of English [p, b, m, w]; Azerbaijani [p, b, m]. Labio-dental consonants are articulated by the lower lip and the upper teeth, as in the case of English [f, v] and Azerbaijani [f, v].

Dental consonants may be interdental, as in the case of English [θ, ð]; and post-dental, as in the case of Azerbaijani [t, d, s, z] etc.

Alveolar consonants are articulated by the tip of the tongue against the alveolar ridge, as in the case of English [t, d, n, l, s, z] etc. and Azerbaijani [t, d, n, l, s, z].

Post-alveolar consonants are articulated by the tip of the tongue against the back of the teeth ridge, as in the case of English [r].

Palato-alveolar consonants are articulated by the tip of the tongue against the alveolar ridge while the front part of the tongue is raised in contact with the hard palate, as in the case of English [ʃ, ʒ, tʃ, dʒ].

Palatal consonants are articulated by the front (middle) part of the tongue raised high to the hard palate, as in the case of English [j] and Azerbaijani [k, g, y].

Velar consonants are articulated by the back part of the tongue raised towards the soft palate, as in the case of English [k, g, ŋ] and Azerbaijani [k, g, x, ğ]. Glottal consonants are articulated in the larynx at the glottis as in the case of English [h] and [ʔ] (glottal stop).

1). According to the type of obstruction and the manner of production of noise consonants may be: occlusive, constrictive, occlusive constrictive (or affricates) and rolled.

• Occlusive consonants are produced with a complete obstruction of the air stream in the case of English [p, b, t, d, k, g, m, n, ŋ] and Azerbaijani [p, b, t, d, k, g, m, n].

• Occlusive consonants may be: occlusive noise and occlusive sonorants.

Occlusive noise consonants are called stops as the passage for air is completely blocked at the point of articulation and the obstruction is broken with a slight explosion therefore they are called plosives. There are six plosives in English [p, b, t, d, k, g]. The Azerbaijani plosives: [p, b, t, d, k, g, k, q].

Occlusive sonorants are also formed with a complete obstruction but soft palate is lowered and the air passes through the nasal cavity, as in the case of English [m, n, ŋ] and Azerbaijani [m, n].

• Constrictive consonants are produced with an incomplete obstruction. Constrictive consonants may be constrictive noise consonants and constrictive sonorants. Constrictive noise consonants are called affricates as the passage for the air is narrowed and the air passes through the narrowing with noise of friction. The English fricative consonants are [f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h]. The Azerbaijani fricatives: [f, v, s, z, ʃ, h, x, ğ].

Constrictive sonorants are also formed with an incomplete obstruction but the passage for the air is rather wide therefore noise prevails over friction. There are four constrictive sonorants in English. They are: [w, r, j, l]. Constrictive sonorants may be medial and lateral. In the production of medial sonorants the air passes through the central part of the tongue as in the case of [w, r, j] but in the production of lateral sonorant the tip of the tongue is pressed against the alveoli and the sides of the tongue are lowered and the air passes along the sides of the tongue as in the case of English [l] and Azerbaijani [l].

• Occlusive – constrictive consonants are produced with a complete obstruction which is gradually opened forming a narrow passage for

constrictive and blend into one sound, as in the case of English and Azerbaijani [ç, c].

· Rolled consonants are sounds in the production of which the point of obstruction vibrates in the stream of the air, as in the case of Azerbaijani [r]. There is no rolled consonant in English.

· III. According to the work of the vocal cords consonants are divided into voiced and voiceless. From the degree of force of articulation consonants may be strong and weak. Voiced consonants are relatively weak or lenis, voiceless consonants are relatively strong or fortis.

· IV. According to the position of the soft palate consonants are divided into oral and nasal. Oral consonants are produced when the soft palate with the uvula is raised and the air passes through the mouth, as in the case of [p, t, s, z, k, g] etc. Nasal consonants are produced when the soft palate with the uvula is lowered and the air passes through the nasal cavity, as in the case of English [m, n, ŋ] and Azerbaijani [m, n, ŋ].

THE CLASSIFICATION OF ENGLISH VOWEL PHONEMES

English vowels are classified according to the following principles:

1. According to the stability of articulation.
2. According to the horizontal position (movement) of the tongue.
3. According to the vertical position (movement) of the tongue.
4. According to the position of the lips.
5. According to the length of the vowel.
6. According to the degree of tenseness.
7. According to the character of vowel end.

I. According to the stability of articulation all English vowels are divided into three groups: monophthongs, diphthongs and diphthongs. Monophthongs are vowels in the pronunciation of which the organs of speech do not change their position during the articulation. The English monophthongs are: [ɪ, e, æ, ɑ:, ɔ:, ɒ, ʊ, ʌ, ɜ:, ɔ].

Diphthongs are vowels in the pronunciation of which the organs of speech glide from one vowel position to another. A diphthong is a vowel consisting of two elements which is pronounced within one syllable.

which is weak. The English diphthongs are: [eɪ, aɪ, ɪə, əə, əʊ, ɔə]. There are no diphthongs in the Azerbaijani literary language.

A diphthongoid is a vowel sound in the pronunciation of which the positions of speech change their position slightly. Such vowels are called diphthongized vowels or diphthongoids. There are two diphthongoids in Azerbaijani. They are: [i:, u:].

II. According to the horizontal position or movement of the tongue, Azerbaijani vowels are divided into front, front-retracted, central, back and back-advanced.

For front vowels the front part of the tongue is raised in the direction of the hard palate, as in the case of English [i:, e, æ] and Azerbaijani [i, ə, ö, ü].

The front-retracted vowels are formed as the front vowels but the front part of the tongue is somewhat retracted, as in the case of English [ɛ, ɔ]. There are no front-retracted vowels in the Azerbaijani language.

For central vowels the central part of the tongue is raised towards the middle between the hard and soft palate as in the case of English [ɜ: ə].

For back vowels the back part of the tongue is raised in the direction of the soft palate, as in the case of English [ɑ:, ɔ, ɔ:, u:] and Azerbaijani [a, ɪ, o, u].

The back-advanced vowels are formed almost in the same way as the back vowels but the back part of the tongue is slightly advanced, as in the case of English [ʌ, ʊ]. There are no back-advanced vowels in the Azerbaijani language.

III. According to the vertical position or movement of the tongue, Azerbaijani vowels are divided into close, half-close, open, half-open.

For close (or high) vowels one part of the tongue is raised high in the direction of the palate and the passage for the air is narrow, as in the case of English vowels [i:, u:] and the Azerbaijani vowels [i, ü, u, ɪ].

For half-close vowels the tongue is raised less than for the close vowels as in the English vowels [ɪ, ʊ].

For open (or low) vowels one part of the tongue is raised very little in the direction of the palate as in the English vowels [æ, ɑ:, ɒ, ɔ:] and the Azerbaijani vowels [ə, a, ö, o].

For half-open (or mid) vowels the tongue is raised more than for the open vowels, as in the English vowels [ʌ, e, ɜ:, ə].

IV. According to the position of the lips vowels may be rounded and unrounded. Rounded vowels are produced when the lips are more rounded and protruded. The English rounded vowels are less rounded slightly protruded but the Azerbaijani rounded vowels are rounded and more protruded. The English rounded vowels are: [ɔ:, ʊ] and the first element of diphthongs [oʊ, ʊə]. The Azerbaijani rounded vowels are: [ö, ü, o, u].

Unrounded vowels are produced when the lips are neutral. The English unrounded vowels are: [i:, ɪ, e, æ, a:, ʌ, ɜ:, ə]. Azerbaijani unrounded vowels are [a, e, ə, i, ɪ].

V. According to the length vowels may be long and short. The English long vowels are [i:, ɔ:, ɜ:, u:, ɜ:]; the English short vowels are [æ, ɒ, ʌ, ʊ, ə].

VI. According to the degree of tenseness vowels are divided into tense and lax. In the pronunciation of tense vowels the speech organs become tense. In the pronunciation of lax vowels the organs of speech have lesser tenseness. As a rule, all the English long vowels are tense and short vowels are lax. But the Azerbaijani long and short vowels are usually tense and there is no division of Azerbaijani vowels according to the degree of tenseness.

VII. According to the character of vowel end the English vowels may be checked and unchecked. Checked vowels are pronounced with more force towards their end. Free vowels are pronounced with less force towards their end. Generally, short stressed vowels are said to be checked and long vowels – unchecked or free. But the quality of an English monophthong in stressed position is strongly affected by the following consonant of the same syllable. Therefore, whether a monophthong (long or short) is checked or unchecked depends on its position in the words. When the English short, long monophthongs are followed by a strong voiceless consonant in stressed position in this case the vowel is checked. If a stressed vowel (short, long or a diphthong) is followed by a voiced weak consonant, or sonorant in this case the vowel is free or unchecked.

Compare: better, hot, mat, type, speak, caught (e, ɒ, æ, aɪ, ɔ:, ʊ) (checked vowels); man, tell, dim, inn, pull, sea, seed, beg, card [æ, e, ɪ, ɜ:, ʊ] (unchecked vowels).

CONSONANTS

1. There are no palatalized consonants in English except [ʃ, ʒ, tʃ, dʒ], but in their articulation the middle part of the tongue is raised to the hard palate, but the Azerbaijani consonants are palatalized before and after vowels.
2. The English voiced consonants are weak but they are not fully devoiced at the end of the words. But the Azerbaijani voiced consonants are fully devoiced at the end of the words.
3. The English forelingual consonants are apical but the Azerbaijani forelingual consonants are dorsal.
4. The English sonorants [m, n, l] are very strong and syllabic but the Azerbaijani sonorants [m, n, l] are not so strong as to form syllable.
5. The English consonant [r] is cacuminal but the Azerbaijani [r] is alveolar.
6. There are interdental consonants [θ, ð] and bilabial [w] in English. But there are no such consonants in the Azerbaijani language.
7. In Azerbaijani there are such consonants as [k, g, x, ǧ] which do not exist in the English language.
8. There is a third nasal sonorant [ŋ] in English which is absent in the Azerbaijani literary pronunciation.
9. The aspiration of the English voiceless plosives is much more noticeable than the Azerbaijani voiceless plosive consonants.
10. In English two, three, four, five even six consonants may follow one another in a word.
e. g. street, sixth, texts, functional, entrants etc.

But we don't have such combinations of consonants in the Azerbaijani words. Not more than one consonant may occur at the beginning of the Azerbaijani words. But two consonants may occur at the beginning of words. In this case the first consonant is usually constrictive, e. g. alt, üst, gurd, bərk etc.

1. English vowels are divided into monophthongs and diphthongs but there are no diphthongs in Azerbaijani literary pronunciation.
2. English vowels are divided into long and short vowels and the length of vowels is phonemic. In Azerbaijani there are long vowels in some words of foreign origin and the length of vowels is not phonemic.
3. English vowels may be tense and lax, but there is no division of Azerbaijani vowels according to tenseness.
4. English vowels may be checked and unchecked.
5. English vowels are more tense in stressed position, and in unstressed position they become weak, neutral or even may be diphthongized. But Azerbaijani vowels do not basically lose their quality in unstressed position.
6. In pronouncing English rounded vowels the lips are protruded. But for Azerbaijani rounded vowels the lips are not protruded.
7. There are two central vowels in English [ɜ: (ə:), ə] which are absent in Azerbaijani. There is one central vowel [e]*, and front vowels [i, e] in the Azerbaijani language.
8. English vowels may be front-retracted [ɪ], and back-advanced [ɔ].
9. In English there is no vowel harmony so typical for the Azerbaijani language.
10. In the pronunciation of the English vowels the tongue in the mouth cavity takes more retracted position than in corresponding Azerbaijani vowels. But in the pronunciation of the Azerbaijani vowels the tongue takes more front position.

SYLLABLE

When we pronounce a word containing more than one vowel, it easily falls into smaller phonetic parts. So every sense group and what we pronounce are acoustically broken up into smaller units. The smallest articulatory unit is called syllable. A syllable is mainly a phonetic unit. As they do not coincide with morphemes. A syllable consists

hers. The louder and stronger sound is called syllabic. All vowels are syllabic.

There are as many syllables in a word as there are syllabic sounds, e.g. mountain ['maun-tin], family ['fæm-i-li]. In English some consonant sounds may be syllabic too, e.g. saddle ['sædl̩], garden ['gɑ:dn̩], prism [prɪz̩m].

There are two types of syllables: 1) open syllable, 2) closed syllable. A syllable which ends in a vowel sound is called an open syllable, e.g. reader ['ri:-də] order [ɔ:-də] etc.

A syllable which ends in a consonant sound is called a closed syllable, as in helpful [help-ful] aim [eɪm], hopeless [həʊp-lɪs] etc. Long monophthongs and diphthongs may come both in open and closed syllables. But short monophthongs usually come in a closed syllable. Short monophthongs may also come in open syllables if they are unstressed, e.g. begin [bɪ-'gɪn], better ['bet-ə] to answer [tu'ɑ:nsə] etc.

English syllables may be weak and strong according to their relative stress. Stressed syllables are called strong and unstressed syllables are called weak. A vowel in a weak syllable tends to be shorter, of lower intensity and different in quality. One of the noticeable features of English is that many syllables are weak. There are some phonetic phenomena in English such as elision, reduction, assimilation, strong and weak forms, which are closely connected with weak and strong syllables. Therefore it is necessary to study how these weak, as well as strong syllables are pronounced and they occur in English.

SYLLABLE DIVISION IN ENGLISH

1. Syllable division is between two consonants if they follow one another in a word, e.g. mountain ['maʊn-tɪn] discover [dɪs-kʌvə] etc.
2. Syllable division is between two vowels if they follow one another in a word, e.g. poet [pou-ɪt] create ['kri-eɪt] tower [tau-ə].
3. Syllable division is before a consonant if the preceding vowel is a monophthong or a diphthong, e.g. teacher ['ti:tʃə], writer ['raɪ-tə], easy [i-'zi:], corner ['kɔ:-nə].

4. Syllable division is after a consonant if the preceding following vowels are short, e.g. letter [let-ə], upper [ʌp-ə], funny [fʌn-ɪ] pretty [prɪt-ɪ] etc.

5. When two similar consonants follow one another in a word, the syllable division is between them, e.g. unknown [ʌn-'nəʊn], books [bʊk-ɪz] etc.

6. If a syllabic sonorant is preceded by long monophthong or diphthong the syllable division is before the consonant, e.g. pardon [pɑ:dn̩] parcel [pɑ:sl̩], table [teɪbl̩], people [pi:pl̩] etc.

7. If a syllabic sonorant is preceded by a short vowel the syllable division is after the consonant and the second syllable is formed by the sonorant itself, e.g. saddle [sæd-əl] mutton [mʌt-ən], prism [prɪz-m̩] etc.

PHONETIC AND ORTHOGRAPHIC SYLLABLES

It should be noted that a syllable is a phonetic unit. However, the necessity arises to divide a word into syllables in writing. The graphic equivalent of a syllable is called *syllabograph* or *orthographic syllable*. In some cases the parts of orthographic and phonetic syllables coincide, e.g. e-gin, Sep-ten-ber, re-fine-ment, beau-ti-ful etc. Nevertheless, phonetic and orthographic syllables do not always coincide.

e.g. abol-ish [ə-'bɒl-ɪʃ], abol-ition [æbə'liʃn]. In English division of words into syllables in writing depends on phonetic, morphological and lexical factors.

1. Orthographic syllable division is between two identical consonant letters if they follow one another in a word, e.g. *ac-cent*, *in-cess*, *ac-ces-sion*, *com-mon*, *gos-sip*, *pup-pet*, *traf-fic*.

2. Orthographic syllable division is between two different consonant letters if they follow one another in a word, e.g. *es-ta-ment*, *es-cape*, *fac-tor*, *moun-tain*, *im-port* etc.

3. Place and degrees of stress influence the place of orthographic syllable division.

e.g. *re-fuse* – *ref-use*; *'ana-logue* – *a'nal-ogy*; *ca-'tas-trophe* – *catas-trophic* etc.

4. Phonotactic structure of English words influence the place of correct orthographic syllable division too. If three or four con-

ken into consideration.

e.g. *ab-stract*, not *abs-tract*; *ab-straction*; *con-strict*, not *cons-triction*; *con-sti-tute*, not *cons-ti-tute*; *con-struct* etc.

5. Words can be divided into orthographic syllable according to syllabic structure.

e.g. *ag-ri-cul-ture*, *ail-ment*, *com-po-nent*, *com-po-si-tion*, *in-ter-*

6. Words can be divided into orthographic syllable according to their morphological structure and lexical composition. It means that the part of a word, which is divided, should be either a prefix, or suffix, or a root, or a part of a compound word. e.g. *spot-less-ly*, *police-man*, *ir-re-move-able*, *way*, *book-case*, *be-hind*, *un-known*, *un-easi-ness*, *be-neath* etc.

Besides, there are some rules to be kept in mind in dividing a word into orthographic syllables.

1. suffixes *-able*, *-ably*, *-fully* are not divided into orthographic syllables.

2. suffixes *-ed*, *-ic*, *-er* are not divided into separate orthographic syllables.

3. Words consisting of one phonetic syllable is not divided into orthographic syllable.

4. Words consisting of less than five letters are not divided into orthographic syllable.

STRESS

When we pronounce a word consisting of two or more syllables we clearly hear that not all the syllables are pronounced with the same amount of energy. Some seem to stand out as more distinct and tense, while others are weak and lax. The distinct, strong and tense syllables are said to be stressed. Thus, *stress is the degree of force with which a sound or syllable may be pronounced*. There are different means of making a syllable stressed.

1. If a stressed syllable (or vowel) is pronounced with a greater amount of energy and tensivity of utterance, such kind of stress is said to be dynamic.

2. If a stressed syllable (or vowel) is pronounced a tone higher than that of other syllables, such kind of stress is said to be musical stress.

3. If the stressed syllable (or vowel) becomes longer than the other syllables of the word, such kind of stress is said to be quantitative stress.

4. If a vowel of stressed syllable is clear and tense than the vowel in unstressed syllable, such kind of stress is said to be qualitative stress.

English stress is mainly dynamic and all other means of stress in a syllable stressed play a secondary role.

PLACE OF STRESS

Stress is fixed or definite if it falls on a certain syllable in all words of a language. In the Azerbaijani and the French languages stress generally falls on the last syllable of a word.

Stress is said to be free if it falls on different syllables in different words. In Russian and more or less in English stress falls on different syllables in a word.

Most of the English words having two syllables have stress on the first syllable. e.g. *'children*, *'woman*, *'enter*, *'useful* etc.

But if the first syllable is a weak prefix the stress falls on the second syllable. e.g. *be'gin*, *in'deed*, *a'way*, *be'tween*, *be'fore*. At the same time many words consisting of two syllables have stress on the second syllable. e.g. *ma'chine*, *res'pect* etc. Such words are generally of French origin.

WORD STRESS IN ENGLISH

1. English words consisting of four or more syllables generally have two stresses. One of them which is strong called primary stress and the weaker one is called secondary stress. e.g. *con'ver'sation*, *men'dation*. The primary stress generally falls on the second syllable from the end of the word, and the secondary stress - on the first syllable from the beginning. The primary stress is put above the stressed syllable and the secondary stress is put below the stressed syllable. Words beginning with weak prefixes have the secondary stress on the second syllable. e.g. *ex,ami'nation*, *a,ssimi'lation*.

es, e.g. *'unknown*, *re'write*, *ex'minister*, *'anti-war*, *mis'use* etc.

3. Compound nouns, in which the first element is more important. The primary stress is on the first element e.g. *'bedroom*, *'railway* etc. If the second element is also important they have two strong stresses, e.g. *'gas 'stove* etc., *'gas-'shell*. etc.

Compound adjectives have two strong stresses. e.g. *'dark-'eye*, *'hearted*, *'well-'planned*, *'old-'fashioned*, *'first 'class* etc.

5. Verbs with prepositions changing their meaning have two strong stresses, e.g. *to 'get 'up*, *'put 'on*, *'take 'off*, *'give 'up*.

6. Numerals from 13 to 19 have two strong stress, e.g. *'four'teen*, *'fif'teen*, *'thirt'teen*, *'six'teen* etc.

7. The grammatical or contrastive function of word stress is realized by different words with the same spelling.

e.g. *'object(n)* *object(v)*; *'present(n)*, *pre'sent(v)*; *'progress(n)*, *pro'gress (v)* etc.

In English there are cases when the primary stress is opposed to the absence of stress. Compare: *re'cover* (become well) *'re'cover* (cover) *pre'cession* (advance) *'pre'cession* (cession beforehand). Tertiary stress is opposed to the primary stress which is also contrastive. This is mainly observed in free word combinations.

Compare: *'iron 'master* (a very severe master)

'iron ,master (manufacture of iron)

'silver 'skate (made of silver)

'silver ,skate (silver box)

'dark 'room (one that is dark)

'dark ,room (for photography)

Similar example, may be found in the Azerbaijani language where the place of stress distinguishes parts of speech, e.g. *bari* (n) – *ba'ri* adverb, *ab – boşqáb*; *sábah-sabáh*; *balacá-bálaca*; *áğ(x)şamlár-axşamlár*.

In Azerbaijani the place of stress may distinguish a word from another. Compare:

almá (an apple) – *álma* (don't buy)

sürmə' (sour milk) – *śürmə* (don't pour out)

gəli'n (bride) – *g'əlin!* (come on!)

RHYTHMICAL VARIATIONS OF STRESS

The words with two strong stresses may lose one of their stresses in connected speech. The first stress may disappear if the word is preceded by a stressed word, e.g. *It is 'number four, teen.* The second stress may disappear if the word is closely followed by a stressed word, e.g. *It is the 'fourteenth, number. It is a 'well-planned, house. The house is well-, planned.*

SENTENCE STRESS

Stress of the words in a sentence depends on their relative importance. *Sentence stress is the relative degree of force given to words in a sentence.* The more important words in the sentence are *nouns, adjectives, numerals, demonstrative and interrogative pronouns, principal verbs and adverbs.* When all the words in a sentence are equally important they are all stressed, e.g. *'Tom has 'just 'bought 'two inter-, 'English, books.*

The unstressed words of a sentence are: *personal and possessive pronouns, auxiliary and modal verbs, prepositions, conjunctions, articles*

EXCEPTION I

1. When a sentence contains a word which has been used before, that word is not stressed. e.g. *'How many 'times have you 'been to, London, -? 'Two times.*

2. Demonstrative pronouns are stressed when they are used in the function of subject, object and predicative, but it is generally unstressed when they are used in the function of attribute. (When it is equivalent to the definite article "the") e.g. *'These are, flowers; I 'don't 'like, that; My 'books are, interesting. I 'don't 'know the 'meaning of these, words.*

3. The pronoun "one" is not stressed, e.g. *One book is missing. 'Which one.*

4. The word "street" in the name of "Street" is not stressed. e.g. *Niza, mi Street, , Oxford Street, , Bond Street etc.*

The reflexive pronouns "himself, myself" etc. are not stressed when they are used as an object, e.g. *They found themselves in 'difficult*
n. The same pronouns are stressed if they are used to emphasize the subject of the verb, e.g. *I my'self bought it. He liked the pictures but not the book.* The same pronouns are stressed when they are used as an isolated pronoun, e.g. *The 'child is by him, self.*
 Absolute forms of possessive pronouns are stressed in the same position, e.g. *That 'book is mine | but 'this one is yours.*
 Personal and dependent forms of possessive pronouns are stressed when a contrast is expressed, e.g. *'I am Mr. Black. My 'wife is Black. I 'like 'his painting better | than her drawing.*

EXCEPTION II

Auxiliary and modal verbs are stressed in the following cases.
 1) When introducing a general question, e.g. *'Does this 'bus 'go to the center of the city? 'Must we 'do as he says?*
 2) When written together with short negation "n't".
 3) When the principal verb is omitted.
 4) The verb "to have" is usually unstressed but it stands in its strong form when the verb "to have" is stressed in combination "*to have a lesson, to have a detention, smoke* etc. and "to have to – had to" e.g. *'When do you have your 'English lessons? 'Why did you 'have to 'stay home today?*
 5) Prepositions, consisting of two or more syllables, such as "after", "between" are stressed when they stand at the end of the sentence before unstressed personal pronouns, e.g. *The 'dog ran after him.* Prepositions "upon" and "about" are unstressed in the same position, but they stand in their strong forms when they are final.
 6) Prepositions consisting of one syllable are usually unstressed and are used in their weak forms. The same prepositions are used in their strong forms when they stand at the end of the sentences before unstressed personal pronouns. They are also used in their strong forms when they are used as a question, e.g. *'Why are you staring at me?*

ve it to us.

'What are they ,staring at?

'Whom are you ,waiting for?

'That's the ,game | I was ,thinking of.

'That 'isn't where I ,come from.

'Whom are you 'sending that ,parcel to?

4. Prepositions and conjunctions standing at the beginning of a sentence are usually unstressed. But they are stressed in the same position if they are followed by unstressed personal pronouns, e.g. 'Where is the book? It / is a ,mystery. Be'cause I was ,late / he was ,angry. On the / table there is a ,piano. 'On my 'way ,home / I ,met him.

But prepositions and conjunctions become unstressed in the same position if they follow stressed word. Compare: 'As it was ,dark / he de'cided to ,stay.

As 'Tom was ,ill / he de'cided to 'go ,home. "As" is unstressed in the same position as conjunctions "as well as", e.g. It is as 'hard as a ,rock.

INTONATION AND ITS FUNCTIONS

Intonation is a complex unity of variations in pitch, stress, tempo, rhythm and timbre. **The pitch component of intonation or melody**, is the changes in the pitch of voice in connected speech. **Sentence stress** or the force component of intonation is the prominence of one or more words among other words in the sentence. **Speech tempo** is the relative speed with which sentence intonation-groups are pronounced in connected speech.

Speech timbre is a special colouring of voice which shows the speaker's emotions: pleasure, displeasure, sorrow, sadness, joy etc.

Rhythm is the recurrence of stressed syllables at relatively regular intervals of time in an intonation group.

Intonation has the following functions.

1. **The constitutive function.** Intonation serves to form sentence intonation groups and texts.

ative types of sentences, i.e. it indicates whether a given utterance is a statement, a question, a command or an exclamation.

3. The syntactical (or grammatical) function. Long sentences are divided into intonation groups. The division of sentences into intonation groups depends on the meaning of the sentence, grammatical structure, the length of the utterances and the style of speech. So intonation points out syntactical relations between the words in the sentences. Sometimes the actual relationship between the words is related through intonation division.

e.g. The teacher ₁ says | his pupil is ₂ good.

The ₁ teacher says his pupil | is ₂ good.

Turn the water ₁ on, children (direct address)

Turn the water on ₁ children (object).

Intonation also determines whether the given sentence is simple or extended, complex, compound or sentences with homogenous members or parenthetical elements etc.

4. The accental function. Speech melody and sentence stress (intonation and sentence stress) are the most important components of intonation.

Besides, they are always in close interconnection. Sentence stress is a guide of the speech melody and it is chiefly thanks to them that the meaning of the sentence can be expressed. In this respect the function of sentence stress is not very often separated from the melody as well as intonation as a whole. Therefore when it is said that intonation has an accentual function the distribution and placement of tonic stress in the sentence is implied. So intonation gives precision to the information by indicating more or less important elements within the utterance through contrasts in the degree of prominence rendered to its different parts. This is called the accentual function of intonation. e.g. I have 'plans to ₁ leave (I am planning to leave); I have ₁ plans to leave (=I have to leave plans)

5. The attitudinal or modal function.

Intonation conveys the speaker's attitude to the subject-matter and the communicative situation and his emotional state at the moment of communication.

e.g. Harry's not coming to tea. – 'Who is 'coming to ₁ tea this afternoon (surprise)

He is eager to have rabbit – 'Where do you in'tend to 'keep the rabbit? (sounding interested)

One and the same sentence with grammatical structure and composition may express different meaning when pronounced with different intonation.

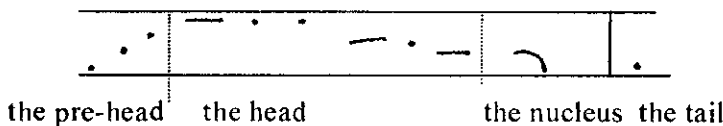
e.g. 'Must we 'do as he ,says (interest)

Must we do as he says (disapproving)

STRUCTURAL DIVISION OF INTONATION

The structure of every intonation group may consist of the following elements: *the pre-head, the head, the nucleus, the tail.*

e.g. I am a \fraid you have 'got a 'wrong ,number.

Unstressed and half-stressed syllables before the first stressed syllable are called *the pre-head*. There are two types of pre-head: *the pre-head, the high pre-head.*

All the syllables beginning with the first stressed syllable up to the last stressed syllable are called *the head*.

There are different types of head in English and Head Patterns are classified into three main groups.

1. Descending Heads, 2. Ascending Heads, 3. Level Heads.

The stressed syllable of the last important word is called *the nucleus*. All the syllables following the nucleus are called *the tail*. There are two types of tail: a low tail which comes after the falling tone and a *rising tail* which occurs after a rising tone.

The rises and falls that take place in the nucleus are called *nuclear tones*. There are six main nuclear tones in English.

1. The Low Fall |_~m|, 2. The low Rise |_~m|, 3. The High Fall |_~m|, 4. The High Rise |[~]m|, 5. The Fall-Rise |_~[~]m|, 6. The Rise-Fall |[~]_~m|; The Fall-Rise |[~]_~m|

The nucleus is the most important part of the intonation structure. It defines the communicative types of sentence and determines the semantic value of the intonation group. There are four communicative types

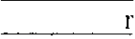
...ce. They are: *statements, questions, imperatives or commands and intonations.*

The falling nuclear tone shows that the non-final intonation group is incomplete, important by itself and not so closely connected with the following intonation group.

e.g. ↘College 'opens in 'two ,weeks | and I shall be glad to be'g a ,gain.

The rising nuclear tone shows that the non-final intonation group is closely connected in meaning with the following intonation group, it is important by itself and implies continuation. e.g. ↗When he 'learnt th s | he 'got ,angry.

GRAPHICAL INDICATION OF INTONATION

Two parallel lines represent the upper and lower limits of a voice range. Unstressed syllables are represented by dots, stressed syllables are marked by dashes and curves.

A dash represents a level tone.

A downward curve represents the final fall.

An upward curve represents the final rise.

A single vertical bar [|] denotes a short pause.

Two vertical bars [||] denote a long pause at the end of the sentence.

A single vertical wavy bar [{ }] denotes a very short pause inside an intonation group.

Three vertical bars [|||] denote longer pause which usually occur at the end of supraphrasal units. e.g. College 'gets 'nicer and

er, | I liked the ,girl | and the ,teachers | and the ,classes | and the

ous | and the 'things to ,eat || we have 'ice-'cream 'twice a ,week | and

ever have 'corn-meal ,mush |||

Tones are divided into two main groups in English.

1) The Falling tones. 2) The Rising tones.

The Falling tones includes the Low Fall, the High Fall and Rise-Fall.

In general sense the Falling tones express finality, completeness and definiteness.

The Rising tones include the Low Rise, the High Rise and Rise-Fall.

The Rising tones express non-finality, incompleteness, hesitation and implication.

The range of the pitch movement (Low Fall / High Fall and Low Rise / High Rise) in the nucleus serves different purposes. For instance, the High Fall adds *personal concern, interest, warmth* to the feeling. The Low Fall which express finality and definiteness on interjective. And the emotional attitude of the speaker is expressed by increasing range of the falling tone.

e.g. I 'heard you had 'won the _ˌmatch (categoric matter of fact)

I 'heard you had 'won the _ˋmatch (categoric, with interpersonal warmth).

The High Rise in an interrogative tone. It expresses the speaker's active searching for information. The Low Rise is often used in statements of a non-categoric type. However, The High Rise always in interrogative. e.g. There is nothing to _ˌworry (reassuring statement)

He is 'late a _ˌgain – He is 'late a _ˋgain

Telephone me - _ˋTelephone you?

The Fall-Rise is an implicatory tone. It expresses implication, correction, contradiction etc. The character of implication is deduced from the concrete situation.

e.g. She will be nine next year. – _ˌTen.

Have Bob and Jane arrived? – _ˌJane's _ˌhere. (implication Bob is here)

The Fall-Rise is usually used in statements and request, but never in questions.

The Rise-Fall implies definiteness, finality, completeness. Utterances with the Rise-Fall show that the speaker is greatly impressed.

...s, this tone has intensifying function which is similar to the use of the word "even".

e.g. He →wouldn't 'listen to ^me = even to his father.

The Head

Heads are the second important element in the structure of the intonation group. The Descending Head moves down from high pitch to a low one. The direction of the voice in the Descending Head is indicated by a downward arrow which is put on the first stressed syllable. e.g. I ↘haven't 'heard from him for ↘ages.

If there is only one stressed word in the sentence in this case High Pitch is used and it is marked by a horizontal arrow, e.g. He's →passed ↘exams.

The Descending Head has several subtypes.

1. The Stepping Head in which the stressed and unstressed syllables are pronounced on the same level [↘↘].

2. The Falling Head in which the unstressed syllables carry pitch down [↘↘].

3. The Scandent Head in which the unstressed syllables carry pitch up [↘↗].

4. The Sliding Head in which the voice moves down by slide on the stressed syllables and unstressed syllables continue the fall. Apart from the other subtypes of the Descending Head all the stressed syllables in the Sliding Head is marked by downward arrows, e.g. I ↘don't ↘swear ↘at ↘any ↘one ↘in ↘bed.

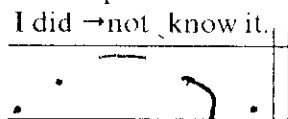
THE FUNCTION OF THE DESCENDING HEADS

The Stepping and the Falling Heads convey the impression of a relaxed, active, normal mood of the speaker. Besides, the Stepping Head also conveys the impression of weightiness of the utterances. The Sliding Head usually reflects an excited state of mind and a highly emotional attitude to the situation. The Sliding Head is usually combined with the Fall-Rise.

The Scandent Head reflects a highly emotional state of the speaker. It expresses interest, surprise, incredulity, encouragement etc.

The Level Heads may be: the High Level Head; the Medium Head; the Low Level Head.

Stressed and unstressed syllables of the High Level Head pronounced on the same level, the stressed and unstressed syllables of the Medium and Low Level Head are also pronounced on the same level. The High Level Head conveys the impression of businesslike, active, firm mood of the speaker.

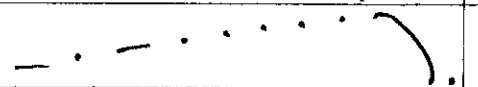

But the Low Level Head conveys an impression ranging from indifferent to sulky and hostile when combined with Low Fall or Rise. (See: Intonation pattern VIII-IX)

THE ASCENDING HEAD

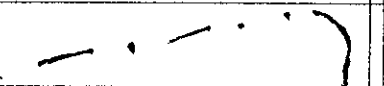
The Ascending Heads are opposite of Descending Heads. In Ascending Heads the first stressed syllable has low pitch and the following stress syllables form gradually ascending sequence. Ascending Heads may be of two subtypes: rising and climbing.

If the voice (or stressed syllables) moves up step by step and the intervening unstressed syllables continue rise the head is called rising.

The first syllable of the rising head is marked by a up arrow. [↗]

If the voice moves up by slides the head is called climbing.

are marked by upward arrows.

The Rising Head conveys an impression of *protesting unpleasant*, *surprised*, *affronted surprise* when it is combined with the High Fall, and is very inquisitive and official when it is combined with the High Rise.

The Low Pre-Head occurs in both unemphatic and emphatic sentences. Its function is to mark the comparative unimportance of the unstressed syllables. The Low Pre-Head has no graphical indication in the text.

The High Pre-Head has an emphatic function. It adds vivacity, interest or excitement to the attitudes expressed in the sentence. At the same time the attitudes may differ before nuclear tones. Before the Low Pre-Head usually gives a bright, lively, encouraging character to the utterance. e.g. See you presently ~ So long, old chap!

Before a fall it may give the utterance an indignant, quarrelsome character. (A.Gimson)

e.g. I don't believe you posted it ~ I did post it.

The High Pre-Head is marked in the text by a (-) dash before the first unstressed syllable.

ENGLISH RHYTHM

Every language has its own characteristic rhythm. The rhythm is determined by the general manner how speakers of their language speak it. Speech rhythm together with other components of intonation is the most important features of pronunciation side by side with the speech segment. There are two types of rhythm: *syllable-timed rhythm* and *stress-timed rhythm*.

In syllable-timed languages such as French, Spanish, Japanese the speaker gives almost equal amount of time, as well as length, force to the stressed and unstressed syllables within the sense or intonation group. So the time between stressed syllables will be longer or shorter in proportion to the number of unstressed syllables. In syllable-timed rhythm one feels a regular rhythm, based on smooth flow of syllables without strong contrast of stress.

According to its rhythmic character the Azerbaijani language may be classified as syllable-timed rhythm.

time given to stressed and unstressed of syllables vary. Stressed rhythm is based on alternation of strongly and weakly stress syllables. This means that stressed syllables tend to occur at relatively regular intervals of time within the intonation group.

The minimal unit of stressed-timed rhythm is a rhythmic group. A rhythmic group may consist of one or several syllables. e.g. **Try at it.** A single stressed syllable or a stressed syllable together with more unstressed syllables form a rhythmic group. e.g. **He 'started to the man.**

There are three rhythmic groups in the given sentences. The number of rhythmic groups in an intonation group depend on the number of strongly stressed syllables. An intonation group may consist of several rhythmic groups, e.g. **Yesterday / we 'went to the country**

The first intonation group consists of one, and the second of two rhythmic groups. In speech each rhythmic group takes almost the same time to pronounce and the stressed syllables occur at certain intervals of time. Rhythmic groups may consist of only stressed syllables. In this case stress pulses or beats follow one another having silent pulses between them, e.g. 'One 'two 'three 'four five. 'Tom 'bought 'five 'good books

Words with two strong stresses may lose their first or second stress in speech. e.g. **A 'middle-aged 'man 'came into the room. He is 'quite middle-aged.**

In English speech all notional words are usually stressed. Structural (form) words are unstressed. However, when two nouns follow one another in an intonation group, in this case the second one has the stress, e.g. 'telephone 'book', **where is the telephone book. She is 'a film star.**

The unstressed syllables preceding each rhythmic group are called **proclitics** and unstressed syllables following each rhythmic group are called **enclitics**. e.g. I have a book (proclitics).

Look at them (enclitics).

English speech rhythm is mainly formed by contrast of stressed and unstressed syllables in intonation groups.

If there are unstressed syllables between stressed ones, in this case these syllables, whether they are few or many, have to be fitted in

the regular beat of the stress pulses. e.g., I think he wants to go
oo.

The unstressed syllables between the stressed syllables tend to be
used and are pronounced weakly and rapidly. Due to strong
y of English speech rhythm structural (form) words are usually
their weak, reduced and elided forms but sometimes stressed or
forms, e.g.

'wonder if he'll 'ask you for ad_vice.

as it was _dark | we de'cided to _stay.

In some cases notional words may become unstressed in intonation
under the influence of rhythmic tendency.

Compare: 'Say it a_gain. 'Try to say it a_gain. Pro_nounce it.
_nce it a_gain. 'Try to pronounce it a_gain.

In English speech the stress of the notional words may be dropped
onment of stressed words, e.g.

He is 'still very at_tractive.

He 'still looks 'very at_tractive.

Part from prose, the poetic language has its own somewhat
rhythmical arrangement. Verses are rhythmically arranged
Behind the words of good verses there is always rhythm. The
ation of one stressed syllable with either one or two unstressed
s in English verse is called *a foot*. The foot is the measure of
verse. By measure or metre it is meant the arrangement of
s in such order as to form verse. The number of the feet in a verse
in different kinds of poetry. The combination of stressed and
ed syllables constitute the metrical patterns of English verses.

ENGLISH METRICAL PATTERNS

The following metrical patterns are used in English verses:

1. **the i'ambus**, consisting of an unstressed syllable, followed by a
d syllable, as in the word in'deed [v ˌ].

2. **the 'trochee**, consisting of a stressed syllable, followed by an
sed syllable, as in 'beauty [ˌ v]

3. **the dactyl**, consisting of a stressed syllable, followed by two
sed syllable, as in 'carelessness [ˌ vv].

4. the 'amphibrach, consisting of an unstressed syllable, followed

by a stressed syllable, and one unstressed syllable as in im'portant

5. the 'anapest, consisting of two unstressed syllables, followed by one stressed syllable, as in under'stand [v v ˈ].

Besides, in English verse a foot may consist of two stressed unstressed syllables the former is called **spondy** [ˈ ˈ] metre, latter is called the **pyrrhic** [v v].

e.g. I 'saw thee 'weep the 'big 'bright ,tear

Come 'o'er that 'eye of ,blue

The 'land it is the ,landlords (Byron)

The 'trader's is the ,sea. (E.Jones)

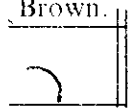
FUNDAMENTAL ENGLISH INTONATION PATTERNS

INTONATION PATTERN I

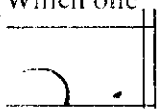
Structural tune shape: (Low Pre-Head) Low Fall (+Tail)

Stress-and - tone marks in the text: Low Fall | \ |

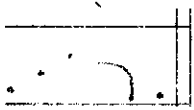
Models: What is your name? ,Brown.

Pass me the book, Tom. ,Which one.

What is he? He is a ,turner

The Low Fall in the nucleus starts from the mid-level or lower level and usually reaches the lowest level.

The unstressed syllables forming the tail are pronounced on the lowest level pitch. The unstressed syllables forming the pre-head are pronounced either on the low level pitch or rise gradually.

Intonation Pattern I is used:

1. **In statements**, final, categoric, calm, reserved.
e.g. Where is your brother? -- At the office.
2. **In special questions**, calm, serious, flat, reserved, very sympathetic.
e.g. I have got a flat. Where?
3. **In imperatives**, calm, unemotional, serious.
e.g. It is my book. -- Then take it.
4. **In exclamations**, calm, unsurprised, reserved.
e.g. We have got no ear-phones. -- Pity.

Exercise 1. Read the following conversational situations. Concentrate your attention on Intonation Pattern I in replies.

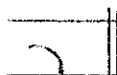
Is your brother in?	Yes.
Have you any cousins?	No.
Whose book is this?	Mine.
How old are you?	Twenty.
May we go?	No, girls.
May I go?	Yes, Betty.
Who is on duty?	I am.
Who is absent to day?	No one is.
Where is your sister?	At the Institute.
Where is Ann?	She is out now.
One book is missing.	Which?
Pass me the book, Tom.	Which one?
May I go and see her?	When?
Will you bring the tape?	Which tape?
I've got a new flat.	Where?
I must go now.	Don't
How can I get in touch with him.	Phone him.
I am afraid to miss the train.	Hurry up, then.

We can go now.
Don't go fast.
Here is the book.

Fine!
Good!
Thank you, Tom.

Exercise 2. Read the following conversational situations. Concentrate your attention on the intonation of replies.

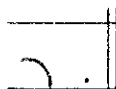
Model I. Yes

Can you come tomorrow?
Whose book is his?
What is his name?
Make them at once.
Take only one of them.
Shall we have another game?
He has just arrived.

Yes.
Mine.
Tom.
How?
Which?
Let's
Good!
Fine!

Model II. Yes, sir.

How old are you?
Will you send it to me?

Pass me the box.
I have broken a window.

Twenty.
Yes, sir.
No, John.
Gladly, madam.
Certainly, professor.
Which box?
Whose window?
Whose window, may I ask?
Whose window has he broken?

How can I get in touch with him?
Would you like an apple?

Phone him.
Thank you.

Model III. He is a doctor

Whose pen is this?

It's mine.

It's Tom's.

It's Freddie's.

You will find it in the drawer.

In which drawer.

Well, take it then.

It's my book.

Exercise 3. Transcribe and intone the following sentences.

Write to her. Read to me. Wait for them. Talk to her. Answer it.
I can answer you. I can wait for you. It was wonderful. He can
answer you. I can give it to him. They must keep it for you. You could do
it better.

INTONATION PATTERN II

Structural tune shape: (Low Pre-Head+) Descending Head + Low Tail).

The first stressed syllable of the descending head is pronounced on a level pitch. The first stressed word of the descending head is marked by the downward slanting arrow and the following stressed syllables – by ordinary stress marks. But if there is only one stressed syllable in the head the first stressed syllable is marked by the horizontal line in the first stressed syllable and the head in this case is called the Level Head.

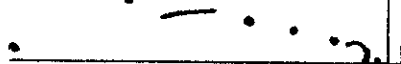
The stressed syllables in the descending head form a descending line until the nucleus is reached. But unstressed syllables may either pitch down or may be pronounced on the level of the preceding stressed syllable.

When the unstressed syllables carry the pitch down or lower, the head is called **falling**. When the unstressed syllables are pronounced with the level or note as the preceding stressed syllables the head is called **level**.

Example. Compare:

Where is my book?

I think you 'left it on the table.

(The Falling Head)

How long can I have it for?

- ↘Keep it as 'long as you ,like

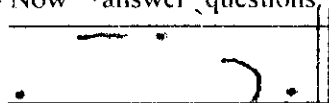

(The Stepping Head)

The stepping head makes the utterance more weighty).

I have finished my translation.

- Now →answer ,questions

(The High Level Head)

Intonation Pattern II is used:

1. **In statements**, final, categoric, considered.

e.g. Have you any news of Tom? – We ↘haven't 'heard from
r ,ages.

2. **In special question**, serious, responsible, intense,
suggesting irritability or impatience.

e.g. Harry is not coming to tea. – ↘Who is 'coming to ,tea, then?

3. **In imperatives**, firm, serious, pressing.

e.g. Here are the magazines. – ↘Don't 'put them 'all on my ,table.

4. **In exclamations**, rather emphatic.

e.g. So sorry he has left. – What a ↘pity we 'didn't 'ring ,soon.

Exercise 1. Read the following conversational situation and
concentrate your attention on intonation pattern II in replies.

When can you come?	Any time after six.
What did you do on Sunday?	I spend the whole day in the park.
Where is my book?	I think you left it on the table.
What is the time?	I suppose it is about eleven.
Will you give me your book?	What do you want it for?
Will you go and see Helen?	What street does she live in?
I have missed the last bus.	How are you going to get home?
I have done my translation.	What will you do next?
The weather is horriable.	Then why can't you stay.
I have finished my translation.	Now answer questions.
What shall I do?	Read the first paragraph.
I don't like porridge?	Eat it up, I say.
I didn't quite catch that?	Pay attention then.
I can't undo the door?	Try another key.
It's my birthday.	Many happy returns.
Lovely day, isn't it?	Isn't it wonderful!
She asked us to tea.	How perfectly charming of her!
How do you do?	How do you do!

Exercise 2. Read the conversational situations according to the models.

Model 1. As soon as the weather improves. (The Falling Head)

- When am I to expect you? -- Toward the end of the next week.
- When did you start learning English? -- I started to learn it about three years ago.
- Where did you see him? -- In room twenty four.
- I am afraid I've broken the vase. -- Why can't you leave things alone.
- What do you say? -- When are you going to visit your parents.
- What shall I tell John? -- Ask him to come as soon as he is free.
- What shall I do after tea? -- Take the cups into the kitchen and wash them up.
- I am so sorry, he has left. -- What a pity we didn't ring sooner.

Model 2. ↘ What are you 'going to do about it? (The S Head)

How did you spend the morning? – I stayed in bed until near lunch time.

I have lost my handbag. – What are you going to do about it?

Good morning, madam. – When does the next train for London leave?

How many pencils do you want? – Buy me half a dozen,

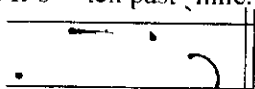
What shall I do with the boots? – Take them into the kitchen to clean them.

Here are the magazines. – Don't put them all on my table.

I'll make you a present of it. – Thank you very much.

Fine day, isn't it? – What a lovely weather we are having today!

Model 3. It's → ten past nine. (The High Head)

I hate cabbage. – So do I. So does Peter. So do we all.

How much does it cost? – Five shillings. Ten pounds.

What is the time? – Five past eleven.

You can't have that book. – Which one can I have?

What do you want? – Write him a letter.

What do you think you are doing? – Mind your own business!

He says it was your fault. – How ridiculous!

I have sprained my ankle. – Too bad!

Bad luck!

Exercise 3. Use intonation pattern II in replies.

Model: What is your name? – My name is Tom.

How old are you? – I am twenty years old.

1. How many brother's have you? -

2. Where do you live? -

3. Where do you come from? -

- When can you do it? -
- What do you think of the book? -
- How much have you paid for it? -
- Where do you usually rest? -
- When is your birthday? -
- How many sisters have you? -
9. What do you see in the picture? -

INTONATION PATTERN III

Structural tune shape: (Low Pre+Head) Low Rise (+Tail)

Stress-and-tone marks in the text: Low-Rise | / |

The Low Rise in the nucleus starts from the lowest level and reaches the medium level. If the nucleus is followed by a tail, in the nucleus is pronounced on the lowest level (in tonogram it is marked by a dash) and the syllables of the tail rise gradually.

Just before the Low-Rise the low pre-head is pronounced on the same level as the start of the rise.

e.g. Whose book is this? – Mine

My father's

My friend's

Intonation pattern III is used:

in statements, not categoric, non-final, encouraging further information, reserving judgement.

e.g. You know where Jack lives? – Yes.

in special questions, (with the nuclear tone on the interrogative word), wondering, mildly puzzled.

e.g. You must do it this way – How?

How old are you? – How old am I?

in general questions, disapproving, sceptical.

e.g. They are arriving next week – Are they?

In imperatives, calmly warning, soothing.

e.g. Teacher to class – Start. A gain. Stop.

In exclamations, reserving judgement; encouraging conversation; expressing calm, casual acknowledgement; often heard in greetings. Good morning – Morning.

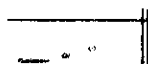
Exercise 1. Read the following conversational situations and choose the intonation pattern III in replies according to the given models.

Model 1. No.

Have you heard about Max?	-	No.
Whose book is this?	-	Mine.
Which is Tom's book	-	Which?
How must I do it?	-	How?
(Teacher to class)	-	Start!
	-	Stop!
	-	Go!
	-	Well!

Model 2. That's all right

Aren't they rather expensive?	-	Some of them are.
He is late again.	-	That's all right.
Can Tommy come to tea tomorrow?	-	Maybe he can.
That one is yours.	-	Which one.
How old are you?	-	How old am I.
It's very important.	-	Is it?
I thought she was pretty.	-	Did you?
You were quite wrong.	-	Was I?
(Mother to small daughter)	-	Slowly
Your change, sir.	-	Thank you!

Do you do your morning exercise? - Sometimes I do.

- They didn't like it - I did.
The pen is in that box. - In what box.
(The teacher to class) - Again.
Will he ring her up? - Perhaps.
Good morning, sir. - Good morning!

Exercise 2. Read the following conversational situations. Use the pattern III in replies.

- Thank you very much. - It was nothing!
Do you play the piano? - No.
Do the students dance? - Many.
Do you play chess? - Sometimes.
When is your birthday? - On Monday.
Do you speak French? - Certainly.
They didn't like it. - I like it.
Do you get early in the morning? - As a rule.
What are they doing? - What?
He is at home at four. - When?
Where shall we meet? - Where?
Come round at five. - What time do you want me to come?
He is a writer. - He is what?
I can't go there. - Can't you?
I am making a new dress. - Are you?
I have entered this University. - Have you?
I wasn't lucky at the exams. - Weren't you?
(Sister to small brother). - Careful.
We'll be there by seven. - Well.
Can you put the iron right? - Of course!
Here you are. - Thanks!
I have passed my exam. - Wonderful!
Your book, Mary. - Thank you!
Everybody is present to day. - Really!

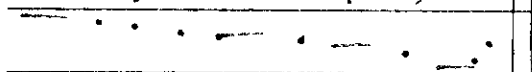
INTONATION PATTERN IV

Structural tune shape: (Low Pre-Head+) Descending Head
Rise (+Tail).

The three forms (i.e. the falling head, the stepping head, the high level head) of the descending head are also used with the L

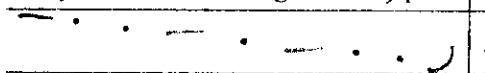
e.g. Benny is eager to have a rabbit.

- \Where do you in'tend to 'keep the ,animal? (The Falling

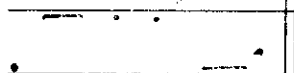
I am going to the stadium.

- \Do you have 'time to 'go in for ,sports? (The Stepping

Are you ready to go?

- →I shan't be a ,moment (The High Head)

Intonation pattern IV is used:

1. **In statements**, not categoric, non-final, soothing, reassuring (echoes) questioning, sometimes surprised.

e.g. Shall I buy the TV-set? -- \If you 'don't 'find it 'too ,e

2. **In special questions**, expressing sympathy, interest, nuclear tone on the interrogative word, puzzled.

e.g. Alice is on the phone -- \Whom does she 'want to ,spe

It took me four hours to do the exercise. -- It \took you' f
to 'do ,what?

3. **In general questions**, expressing interest (it is the most common pattern for general questions).

4. **In imperatives**, soothing, encouraging, calmly patronising (often addressed to children) e.g. I can't do it -- "Try it a gain."

5. **In exclamations**, encouraging, airy, often used in leave-taking in bright friendly greetings.

e.g. Anything else? No, thank you.

Exercise 1. Read the following conversational situations. Use the models (heads) in replies.

Model 1. The Falling Head.

When shall we start?	- Any time that suit you.
Shall I buy the TV-set?	- If you don't find it expensive.
Benny is eager to have a rabbit.	- Where do you intent to keep it?
animal
Henry is my brother-in-law.	- Is your brother - in-law a doctor?
My pen won't write.	- What's wrong with your pen?
Shall I read the words?	- Be careful while pronouncing.
I have arranged your lecture for tomorrow.	- I am terribly sorry for giving you all that trouble.

Model 2. The Stepping Head

Is he badly hurt?	Nothing at all serious.
I am so tired.	Why don't you have a rest?
I am afraid they have gone out.	- How soon will they be back?
I am just going.	- Have a good time.
I have just come from Paris.	- Is Paris as large as London?
I can't hear what you say.	- Switch off the radio then.

Model 3. The High Level Head.

I hate climbing ladders.

Kitty, why are you so slow?

Are you ready to go?

Alice is on the phone.

Oh, dear, oh, dear!

I can't do it.

It's so hot here

Here is my new hat.

I'll be back later.

More tea?

It's all right, you won't fall.

I am not slow.

I shan't be a moment.

Whom does she want to speak?

What's the matter?

Try it again.

Open the window.

May I try it on?

See you then.

No, thanks.

Exercise 2. Read the following conversational situations. Use intonation pattern IV in replies.

Are you well prepared for exam? - Not quite well.

When shall we start? - Anytime that suits you.

He is leaving for London. - Leaving for London.

Look at this dictation. - Whose work is it?

I am going to the stadium. - Do you have time to go in for sports?

I shall put on my coat. - Do you think it's cold to day?

The cake tastes good. - Will you have some more?

I can't go to the cinema. - Are you very busy to day?

I am so tired. - Why don't you have a rest?

I shall go to the country. - Don't be silly. The frost is severe.

I can't do it. - Try it again.

It's so hot here. - Open the window.

I am going for a walk. - Don't be long.

I am cold. - Shut the door.

What a frightful storm! - Don't be afraid.

I'll see you on Sunday. - Right you are!

More tea? - No, thank you.

Exercise 3. Read the conversational situations. Use intonation pattern III and IV in replies. Observe their difference.

- She is at home. - Is she?
 It is already six. - Is it?
 Jane is at school. - Where is she?
 I shall take my umbrella. - Is it raining?
 My friend is a student. - You friend is what?
 I must leave you. - Are you in a hurry?
 She is waiting for you. - Whom is she waiting for?
 My brother is a doctor. - Is he?
 She is from the Crimea. - She is from where?
 We have bought a piano. - How much does it cost?
 I can't translate this article alone. - Let me have a look.
 My mother is a teacher. - Is your father a teacher too?
 You have too many mistakes. - Have you?
 Your book, Tom. - Thank you!

INTONATION PATTERN V

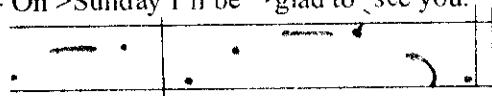
Structural tune shape: (Low Pre-Head+) (Descending Head Level (+Tail))

Stress-and-tone marks in the text: Mid-Level Tone [$>$].

The Mid-Level tone in the nucleus is pronounced on the medium level and syllables of the tail are pronounced on the same level as the preceding stressed syllable.

e.g. Shall I call on you on Sunday?

- On $>$ Sunday I'll be \rightarrow glad to see you.

Intonation pattern V is used in non-final intonation-groups crossing non-finality without any impression of expectancy.

Exercise 1. Transcribe and intone the replies using intonation pattern V. Read the conversational situations.

Where is his son now? - Frankly, I don't know.

Couldn't you help me? - At present I am too busy.

What about Saturday? - On Saturday we'll go to the country.

Am I mistaken? – In future try to be more careful.

How many books would you like? – If possible, give me three.

What did Tom say? – Naturally, he was delighted.

How often do you play? – Generally, at least once a week.

Why not buy a car? – Frankly, I can't afford.

Exercise 2. Transcribe and intone the following sentences. Concentrate your attention on intonation pattern V.

1. At present I am too busy. 2. On Sunday we'll go to the park.
3. Frankly, I don't know. 4. If possible, give me three. 5. For my part, I
it a bit linger. 6. In that case shall I have a try? 7. If necessary, I'll
know. 8. Yesterday I stayed in all day. 9. Of course, I do. 10. My
said: "You looked tired". 11. The teacher said: "Stand up!". 12. I
to know the time, I look at my watch.

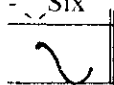
INTONATION PATTERN VI

Structural tune shape: (Low Pre-Head+) Fall Rise (+Tail)

Stress and – tone marks in the text: Fall Rise: |v|, |v /|, |.../|.

The fall of the voice in the nucleus starts high or medium pitch and
usually ends rather low. The rise begins very low and doesn't go
high. The Fall-Rise can be pronounced within one syllable or spread
two or more syllables.

There were seven boys there. - Six

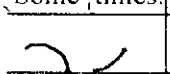

If the Fall Rise occurs within one syllable the fall occurs on the first
part of the vowel and the rise – on the second part of the vowel or on
following sonorant.

If the Fall Rise is spread over two or more syllables the rise is
separated from the fall. The syllables between the fall and the rise
always on a very low level.

Can you play chess? - Some times.

Can you play chess? Some times.

INTONATION PATTERN VI IS USED

n statements, expressing concern, reproach, contradiction, concern, hurt feelings, sometimes soothing.

e.g. Can you play chess? – Once I could.

But you are not free on Sunday – Usually I am not.

What do you think of my new suit. – The colour is all right.

The Fall-Rise is also used in non-final intonation groups or in groups of different communicative types instead of low-rising nuclear groups.

It is used to draw particular attention to one of the words for the purpose of emphasis or to intensify the significance of the communicative centre.

Exercise 1. Read the following conversational situations. Illustrate your attention on intonation pattern VI in replies.

This is Mary's book. – Mine.

You have four lessons today. – Five.

It is nearly five, isn't it? – Six.

(Attracting attention) – Tom.

- Ann.

My holiday starts tomorrow – Not tomorrow.

Must I go by train? – You don't have to.

I have passed my driving test. – That's good.

Can you play chess? – Once I could.

Have you finished? – Practically.

You will be thirty five then. – Thirty four.

It's so hot in the room. – I don't think so.

I don't like the heat. – I do.

Is it going to rain? – I hope not.

Do you work every day? – On week days I work, but on Sunday I don't.

Let's ask that fellow over there. – He won't know what's happened.

What do you think of my new coat? – The colour is all right.

Structural tune shape: (Low Pre Head+) Falling Head+Fall-

Model 1. Shall we meet next Sunday?

- I am a \sfráid I 'can't 'make it 'next Sun ,day. |

Model 2. Are you using the ruler?

- →Not at the ,mo ,ment.

This intonation pattern is used in statements, commands (warning) and other communicative types of sentences to express the attitudes as intonation pattern VI. Stressed syllables of the sometimes glide down, i.e. the Fall-Rise may be also used with S lead. If the voice moves down by slides within stressed syllables this is called *sliding*. e.g. What about this green dress?

- I \sshouldn't \sbuy \sthat one if ,I were ,you. |

Exercise 1. Read the following conversational situations using intonation pattern VII in replies. Transcribe and intone the sentences

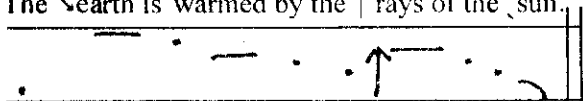
Do you smoke?	- I do sometimes.
Can we smoke here?	- It is not forbidden.
She is a pretty girl, isn't she?	- She has a lovely face.
May I come to your lecture?	- There will be nothing new in it for you.
Here I am.	- You are rather late.
We got here about midnight.	- It was earlier than that.
You look cold.	- I am not exactly cold.
We'll leave before dawn.	- Have a heart.
Look, Mummy, I am right at the top.	- Mind you don't fall.

It's time to go. – Be careful to cross the road.
 I think it's going to rain. – Oh, don't say that.

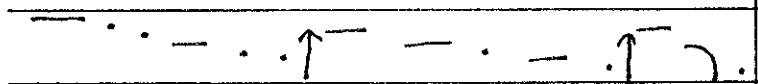
ACCIDENTAL RISE

If the speaker wants to make one or two words of the descending intonation more prominent than the others he pronounces it (or them) a higher pitch than the preceding syllables and breaks the descending succession of the intonation. This non-final rise is called accidental. The accidental rise never occurs on the first stressed syllable of the intonation group as the first stressed syllable is always highest in the descending head.

e.g. The \earth is 'warmed by the ↑ rays of the \sun.

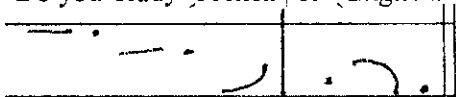
\Football is 'one of the ↑ most 'popular 'sports in ↑ Great \Britain.

INTONATION OF ALTERNATIVE AND DISJUNCTIVE QUESTIONS

1. **Alternative questions** usually consist of two intonation groups. In a general question the first intonation group is usually pronounced with the low rising tone and the second intonation group - with the low falling tone. The range of the rise and fall are always narrow.

\Do you 'study \French | or \English.

2. **Disjunctive questions** consist of two intonation groups. Being disjunctive the first intonation group is usually pronounced with the low falling tone. But the use of the low rise or low falling nuclear tone in the second intonation group depends on the attitude of the speaker towards the significance of the utterance. When the low rising tone is used in the second part of the question it shows that the speaker is not certain of the answer expressed in the first part of the question and an answer is expected.

e.g. She is better to day, | isn't she? | Yes, she is.

When the low falling tone is used in the second part of the question it shows that the speaker is certain of the facts expressed in the first part of the question and demands agreement from the listener. In this case an affirmative answer is expected. e.g. Where could we get the book? It is difficult | isn't it.

INTONATION OF ADVERBIALS

1. Adverbial phrases at the beginning of a simple sentence are stressed and form a separate intonation group. In this position adverbial phrases are usually pronounced with the low-rising or mid-level tone.

e.g. For the present | he is 'not in town.

On >Sunday | we 'usually go to the concert.

2. Adverbial phrases at the end of the sentences do not usually form a separate intonation group and they are often remain unstressed.

e.g. We shall 'go to the country on Sunday.

3. Adverbial phrase at the end of the sentences may form a separate intonation group if the adverbial phrase in final position qualifies the meaning of the sentence, rather in a manner of an afterthought, comments, restrictions or classifications.

e.g. Any news of Tim? He is 'coming to London | to morrow.

She speaks 'languages 'very much | and she is 'going to 'learn French | 'next year.

In the given examples adverbial phrases in final position form a separate intonation group and they are often stressed. They are additional comments qualifying the meaning of the sentences.

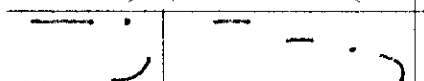
INTONATION OF PARENTHESES

Parentheses are words or combination of words which express the speaker's attitude towards the utterance.

Parentheses may come at the beginning, in the middle and at the end of the sentences.

When parentheses stand at the beginning of the sentence they are stressed and form a separate intonation group. In this position parentheses are usually pronounced with low rising or mid-level tone.

e.g. → First of all | ↘let's 'see the site.

When the speaker wants to attract the listener's attention he stresses parenthesis with falling-rising tone; when he agrees with the opinion of his companion he pronounces parenthesis with the low falling tone. When the speaker does not attach any importance to the parenthetical phrase he doesn't make it as a separate intonation group, in this case it is unstressed and is pronounced very quickly.

e.g. Generally | I → drink coffee in the morning.

But I thought you mended it last year.

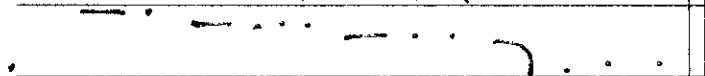
Well, | I ↘mended it 'several times.

What are you going to do next?

Well, I → don't know.

Parenthetical words and phrases standing in the middle and at the end of the sentences are not stressed. But parenthetical words standing in the middle of the sentence divide the sentence into two intonation groups. The first group belongs to the preceding intonation group and continues its melody.

e.g. A ↘walking holiday depends on the weather, of course.

Timothy, indeed, | was 'seen seldom. (Galsworthy)

Intonation of Direct Address (Vocatives)

Direct address may stand at the beginning, in the middle and at the end of the sentences. Direct address at the beginning of the sentence is stressed and form a separate intonation group. It is pronounced with the

low falling tone in formal serious speech and the falling tone to attract the listener's attention or friendly conversation.

e.g. Children, | → look at the blackboard.

Pe, ter, | ↘ may I 'use your pencil?

Initial direct address may be pronounced with rising tone and the following intonation group should also be said with the rising tone.

e.g. Miss Robertson, | ↘ will you 'take the letter, please.

Such address sounds urgent and supports the order or request expressed in the following intonation group.

Direct address in the middle or at the end of the sentence is stressed and does not form a separate intonation group. But direct address standing in the middle of the sentence divides the sentence into two intonation groups. In this case it belongs to the preceding intonation group and continues its melody.

e.g. Good → 'ɑ:fternoon, Mrs. White, | 'how are you.

You are wrong, Peter, | that was yesterday.

↓ What do you 'think of London, Mrs. Thompson?

INTONATION OF COMPLEX AND COMPOUND SENTENCES

Complex sentences usually consist of two intonation groups. If the subordinate clause precedes the principal clause, in this case the subordinate clause is pronounced with low rising or mid-level tone and implies continuation.

e.g. → As I was 'feeling tired | → I stopped working.

→ If you > walk, it'll ↘ take you 'ten minutes.

If the complex sentence begins with the principal clause, the sentence contains more than one intonation group both clauses are pronounced with the falling tone.

e.g. I → want to see you | before you leave.

If the principal clause implies continuation in this case the subordinate clause is pronounced with low rising or falling-rising tone. e.g. You can write your letters | while I am shopping.

Compound sentences consist of two intonation groups and the second clause is usually pronounced with the low falling tone. e.g. The first

the dining room / and they → are having breakfast. // We ↘ reached
port in time / and the → plane was just landing.

Intonation of Complex General and Special Questions

1. Complex general questions are said with the rising tone as the
ones. Complex general questions usually consists of two intonation
groups. If the subordinate clause follows the principal one, in this case the
principal clause is said with the low level tone, and the subordinate one
with the low rising tone.

e.g. → Can you > tell us | ↘ what you have de'cided to ,do?

But if the principal clause follows the subordinate one, in this case
both clauses are said with the low rising tone.

e.g. → If I ,do | → will you be ,silent?

If the complex general question is short, it is often said in one
intonation group.

e.g. ↘ Do you 'know why he's ,done it?

↘ Will he 'come if I ,ask him?

2. Complex special questions are said with the falling tone as the
ones.

e.g. ↘ How do you 'know it was a ,man?

If the complex special questions become long, in this case the
complex special questions are divided into two intonation groups: the first
intonation group is said with a level tone and the second one with the low
falling tone.

↘ Why 'couldn't you 'wait to > tell us | until the → father has ,gone?

If the principal clause follows the subordinate one in this case the
first intonation group is said with the low rising tone and the second
intonation group – with the low falling tone.

e.g. But ↘if she is 'not English | →what is she?

→When you saw me | ↘what did you 'mean by 'saying that?

Intonation of the Author's Words (Reporting Phrases)

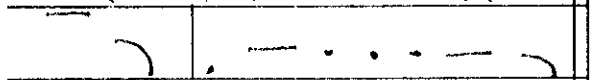
The author's words may come at the beginning in the middle or at the end of the direct speech. When author's words follow the direct speech, and if they are short, they are usually unstressed and do not form a separate intonation group and continues the melody of the direct speech.

e.g. "I →don't know" he said quickly.

"→Are you ready?" he said slowly.

If the author's words in final position form a separate intonation group, but in this case it is stressed and is pronounced with the same nuclear tone as the preceding intonation group but on a lower pitch level.

e.g. "→Come here", | he ordered in a sharp voice.

If the author's words in final position form two or more intonation groups in this case the first of them does not form a separate intonation group. But the second and the third intonation groups are always stressed and each is pronounced on a lower pitch level. The nuclear tone of the final intonation group is usually that of the sentence of the direct speech. That is to say the intonation groups may be pronounced either with the low-rising or with the low-falling tone.

e.g. "↘Will you 'kindly 'sit down" said Mr. Cawlishaw |, turning on the light, |, pointing the chair of chairs. "I disaagree" said the speaker |, rising to his feet.

The author's words introducing the direct speech (at the beginning of the direct speech) are usually stressed and form a separate intonation group and may be pronounced either with the low-rising, low-falling or mid-level tone.

e.g. She said "they will ↘do it 'very well"

He asked "→What can I do for you"

He said "You look very tired."

At the beginning of the direct speech the author's words may be stressed. In this case they form a separate intonation group, each of them pronounced either low-rising or low-falling tone. e.g.

→ Showing him the letter | she → asked sternly: "→ Is it your handwriting?"

In the middle of the direct speech the author's words are unstressed or half stressed. The author's word in the middle position divides the direct speech into two intonation groups and belongs to the preceding intonation group and follows its melody.

e.g. "Why" said they | "did not gather grain in summer?"

"I speak" said Frank a little proudly | not → merely as a scholar but as a gentleman".

Intonation of Enumeration (Intonation of Homogenous Members)

1. If a sentence contains enumeration (homogenous members) each of them forms a separate intonation group and usually is pronounced with the low-rising tone except the last notional word, e.g.

We usually grow potatoes | cabbages, | onions | and tomatos in our garden.

2. If the speaker wishes the enumeration to be regarded as a separate intonation group of interest each of them is pronounced with the low-falling tone.

Sometimes | the skies are overcast with heavy clouds.

There are storms, | with thunder, | lightning | and hail.

She has a lot of dresses, | shoes, | hats | and bags.

3. If the enumeration is not completed the final intonation group is pronounced with the low-rising or mid-level tone, e.g.

You can have tea, | milk, | cocoa, | coffee.

Intonation of Appositions

The apposition is a special kind of attribute expressed by a noun (sometimes a pronoun) which denotes the same person or thing as the head-noun.

If a sentence contains detached or loose apposition, in this case the sentence is divided into two intonation groups, and the appositional sentence is stressed and it forms a separate intonation group. It is pronounced with the same nuclear tone that precedes the apposition.

e.g. → This is my ,niece | Miss ,Smith.

My → brother-in- ,law | 'Henry ,Sandford | is ↘ married to my sister Helen.

She → was dressed in ,grey, | the ↘ colour of a 'pigeon's ,feathers (cf. Galsworthy).

Contrastive Stress (Logical stress)

Sometimes the speaker does not stress all the notional words in the sentence. When the speaker wants to contrast a word or an idea with other information he makes one or two words more prominent than the others. The word which is most important and shows the communicative center of the utterance is often marked by contrastive stress while other words following it remain unstressed or half stressed. They do not introduce anything new but refer to something already known. If the nucleus is shifted from the last notional word to some other important word of the intonation group the sentence stress is contrastive stress. The shift of the stress in the intonation group is determined from the content and concrete situation. e.g.

Who are you working 'for? (not with)'

He was speaking to `me (not to you).

I put them on the bed (not under it).

Who is going to the races?

→ 'We are going to the races.

Danışığın fonetik şəklinin təsviri, cizgiləri)

On the segmental and suprasegmental levels speech profile
ically may be negative and positive.

Negative (Articulation)

Slushy
Lazy lips
Tangled tongue
Tight jaw
Mumbling
Mispronunciation
Voice quality
Nasal
Breathy
Harsh, raspy
Lifeless
Loudness
Too quiet
Inaudible
Flat
Pitch
High
Shrill
Monotonous
Timing or Rate
Jerky
Slow, plodding
Unvaried
Hesitant
Vocal variety
Emotionless
Unfriendly
Strained
Dull

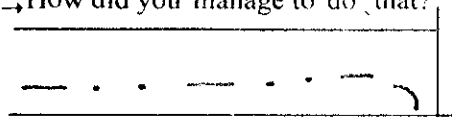
Positive (Articulation)

Clear
Crisp
Controlled
Open mouth
Projection
Pronunciation
Voice quality
Open
Clear
Mellow
Enthusiastic
Loudness
Good projection
Easily heard
Vibrant, dynamic
Pitch
Low
Full
Varied
Timing or Rate
Smooth
Fluent
Varied, exciting
Deliberate
Vocal variety
Conveys emotions
Genial
Natural
Vital

Structural tune shape: (Low-Pre-Head+) Low Head + Low Level Head + Tail).

Model: I have lost my gloves.

→How did you 'manage to 'do , that?

The first stressed syllable of the Low Level Head is marked by a horizontal arrow |→| which is placed under the first stressed syllable.

All the syllables of the Low Level Head are said on the same, low pitch. But before the low falling tone the syllables of Low Level Head are pronounced with a slight rise.

Intonation pattern VIII is used:

1. **In statements**, final, cool, calm, phlegmatic, reserved, expressing no interest or sympathy.

When will it be finished – As →, soon as I can , manage it.

2. **Special questions**, detached, reserved, flat, unsympathetic, hostile.

I'll ring you up as soon as I can – →, When will it , be?

3. **In imperatives**, calm, reserved, unemotional.

I can't see to sew here – →, Put the 'other 'light , on.

4. **In exclamations**, calm, reserved, unsurprised.

I've got a leading part – →, Good for , you.

Exercise 1. Read the following conversational situations and use intonation pattern VIII in replies.

What does it cost?

Almost a pound. Three and six.

When will it be finished?

Next Wednesday. This afternoon.

Why have you come?

I wanted to have a chat with you.

What's the house like?

Quite a convenient one.

You could have my book.

I didn't think about it before.

It's quite wrong.

How do you know it's wrong?

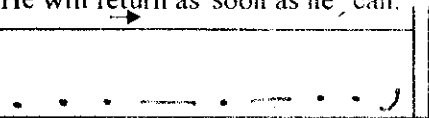
I have lost my key.	How did you manage to do that?
The doctor's just examined me?	What did he say?
Can you lend me some money?	What do you want it for?
I think it will be easy.	How do you make that out?
Which road shall I take?	Which is the quicker.
It's going to rain.	Well, take your umbrella then.
I think he will get it.	Don't be too sure.
Thank you so much.	Don't mention it.
Friday is more convenient.	Come on Friday then.
The key doesn't work.	Try some of the others on the bunch.
Thank you very much.	Not at all.
What do you think of my garden?	Pretty good. Not bad.
Peter's sprained his ankle.	Poor old chap.
I twisted my knee.	Better luck next time.

INTONATION PATTERN IX

Structural tune shape: (Low Pre-Head+)Low Head+Low Rise

Model: When will he return?

He will return as 'soon as he can.

All the syllables of the Low Level Head are said on the same level before the low-rising tone.

Intonation pattern IX is used:

1. *In statements*, encouraging further conversation; reprovably critical, guarded, reserving judgement, appealing to listener's attitude.

e.g. How long have you been there? ... Not 'very long.

2. *In special questions*, calm, but very disapproving.

- I'd like a new hat . . . , Who is 'going to 'pay for it?
3. *In general questions*, expressing disapproval, scepticism.
I am really sorry, Mummy . . . , Are you 'really 'sorry?
4. *In imperatives*, reprovingly critical, resentful.
He'll let me have it by Monday - - - , Don't be 'too 'sure.
5. *In exclamations*, calm, reserving judgement, expressing casual acknowledgement.
You can have it if you like . . . , Thank you 'very 'much.

Exercise 2. Read the following conversational situations and use the intonation pattern IX in replies.

What is your opinion of his work?	It is not bad.
I am told you refused his offer.	That's quite right.
Can I have another apple?	Well, I don't know.
How much did you win?	About a thousand pounds.
I have got odd socks on	No one will notice.
Hello, Mary!	You're looking very tired.
When will he return?	He'll return as soon as he can.
I'd like a new hat.	Who is going to pay for it?
I thought she was in France.	Where did you get that idea?
I have broken the vase.	How did you manage to do that?
Oh, I am miserable!	What is the matter with you?
I've no idea how to get there.	Couldn't you have asked?
The bus is not at five, I am told.	Have you made sure?
I am really sorry, John.	Are you sure you are sorry?
Here is a cake for you.	Can't you give me more than that?
I shall never see him again.	Don't be so silly.
Look! A hedgehog!	Don't touch it.
She is terribly rude.	Don't take any notice of her.
I can't make it at six o'clock.	All right.
You can have it if you like.	Thank you very much.

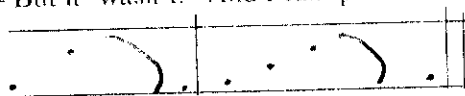
Structural tune shape: (Low Pre-Head -) High Fall (+Tail)

Stress-and-tone marks in the text: High Fall | \ |

The High Fall in the nucleus starts very high and usually reaches the lowest pitch. The syllables of the tail are pronounced on the low level. High Fall provides a greater degree of prominence for the word it more emphatic. The degree of prominence depends on the length of the fall.

Model: It was all your fault.

- But it 'wasn't. And I can 'prove it.

Intonation pattern X is used:

1. **In statements**, conveying personal concern or involvement; sounding lively, interested, airy; very common in conversation.

Where is my copy? - 'Peter, took it, for you.

2. **In special questions**, sounding lively, interested.

I am late. - 'How, late?

3. **In general questions**, conveying mildly surprise, acceptance of the speaker's premises.

I like it here. - 'Do you? (I thought you hate it)

4. **In imperatives**, sounding warm.

What's the matter? - 'Look (It is raining).

5. **In exclamations**, very emotional.

I'll give it to you. How 'lovely.

Exercise 1. Read the following conversational situations. Use intonation pattern X in replies.

What have you done to Mary?

Nothing.

Which will you take, Henry?

This one. That one.

How many of his books have you read?

All of them. None of them.

When did you see him?

On Thursday.

Would you like to join us?
Come on. Let's get going.
It was all your fault.
Where is my book?
Have you been there before?
You'll never guess who's here.
He is coming to stay with us.
You mustn't take them.
I'm sorry to be so late.
I ought to write to him.
I said no such thing.
Today is out of question, too.
I'll give them one of these books.
I like it here.
He is thirty five.
They won't help us.
I can't bear cats.
I must be home by six.
Everybody agrees with you.
I wouldn't listen to me.
Do you think this hat will fit me?
I will be angry.
The letter won't reach Ann in time.
He doesn't want to play.
I'm awfully sorry.
I'll look at the door.
She is coming as well.
I'll give it to you.
He says you are to blame.
I'm most grateful to you.

I'd love to.
We can't. It's raining.
But it wasn't. And I can prove it.
Mary took it for you.
Of course, I have.
Who?
When, may I ask?
Why mustn't you take them?
What's happened?
Why bother?
What did you say then?
When can you come, may I ask?
Which one, do you think?
Do you?
Is she?
Won't they?
Can't you?
Must you?
Oh, do they?
Wouldn't she?
Try it.
Let him.
Phone her then.
Then make him.
Forget it.
Wait a minute.
Really! Splendid!
How lovely.
What nonsense!
Don't mention it, my dear child.

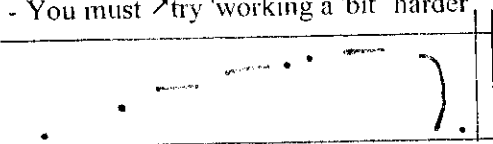
Structural tune shape:**(Low Pre-Head +) Rising Head+High Fall (+Tail).**

The syllables of the Rising Head preceding the High Fall usually carry the pitch up.

The first stressed syllable of the Rising Head is marked by upward arrow [↗].

I am afraid I failed my exam.

- You must ↗try 'working a 'bit 'harder

Intonation pattern XI is used:

1. **In statements**, conveying personal concern, involvement, untled protest.

Haven't you brought the carp?

- You ↗didn't 'ask me to.

2. **In special questions**, sounding unpleasantly surprised, protesting.

Send them at once. - ↗Where 'to.

3. **In general questions**, protesting, sometimes impatience.

Thursday is a hopeless day for me.

- ↗Can't we 'make it on a 'Friday, then?

4. **In imperatives**, sounding lively, with a note of critical surprise.

What shall I do? - ↗Try it a 'gain.

5. **In exclamations**, conveying afflicted surprise, protesting.

You are a bit grummy to day - ↗Not in the 'least.

Exercise 1. Read the following conversational situations. Use intonation pattern XI in replies.

Can't see Mr. Roberts.

I'm afraid you can't.

He has just gone out.

What did you think of the house?

It seems quite nice.

Have you finished that book yet?
I'm afraid I failed my exam.
You ought to have informed
me at once.
What made you go there?
Do you really want to see her?
What's that you say?
I can't find the file.
I gave it to her personally.
Which one shall I have?
I will be here by six.
You can't easily mend it.
I'm terribly hard up.
In my view, he is a culprit.
I can't meet you this Thursday.
What on earth shall I do?
What should I tell him?
How many sandwiches shall I make?
I have lost my invitation.
I've given up this idea.
She says she is twenty nine.
Look! It works!
I can't take you out to night.

I have only just begun it.
I am not at all surprised.
You must try working a bit
harder.
I didn't realize, it was so
important.
I went there because I
wanted to.
I haven't seen her for ages.
Why don't you listen?
What have done with it?
But when did you see her?
Which will you prefer?
What makes you so sure?
What do you mean easily?
Aren't we all?
Could you be mistaken?
Shall we leave it till next week?
Try it again.
Tell him exactly what you think.
Make as many as you think.
Write and ask them to send
you another one.
Sensible chap!
Absolute nonsense!
So it does. How very odd.
What a pity you didn't say
so sooner.

ARTICULATION OF THE ENGLISH CONSONANT PHONEMES ENGLISH OCCLUSIVE-PLOSIVE CONSONANTS

There are three pairs of occlusive-plosive consonants in English. They are [p, b, t, d, k, g].

They are formed by a complete obstruction and the breath is trapped at the place of articulation and then released with an explosion.

The consonants [p, b] are articulated with the lips pressed together. The consonants [t, d] are articulated with the tip of the tongue pressed

the tongue pressed against the soft palate.

In the articulation of all English occlusive-plosives the soft palate and the air passes through the mouth cavity. The vocal cards do not vibrate when [p, t, k] are produced. But [b, d, g] are produced with vibration of the vocal cards.

In the articulation of [p, b] keep your lips pressed firmly together and then push the air with an explosion through the mouth cavity as strongly as possible; in the articulation of [t, d] make an explosion by pressing the tongue against the alveoli (teeth-ridge); in the articulation of [k, g] make an explosion by the back part of the tongue against the soft palate.

The English voiceless plosive consonants [p, t, k] are strong as they are produced with more energy than voiced plosives [b, d, g]. Therefore English voiceless plosives are strong or fortis, and voiced plosives are weak or lenis.

The English voiceless plosives [p, t, k] in initial position in stressed syllables are pronounced with a strong puff of breath which makes them aspirated. But their aspiration may be of different degree; aspiration is strongest before a long vowel or a diphthong (*palm, pound; tea, top; care*) it is weaker before a short vowel (*pet, pot; tip, ten; cot, coat*) and less noticeable in unstressed and final positions (*paper, help; turkey, about; contain, dark*) and it is usually absent if [p, t, k] are preceded by voiceless fricative [s], e.g. *speak, start, sky* etc.

The English voiced plosive [b, d, g] are fully voiced in intervocalic positions and partially devoiced in final position (*labour, study, easy; bad, bag*).

The English vowels (monophthongs and diphthongs) are shorter before [p, t, k] than before [b, d, g] compare: *nib-nip; cab-cap; fid-fit; dig-dick*.

The English [p, b] are bilabial occlusive, plosive, consonants; [p] is voiceless (fortis), aspirated and [b] is voiced, weak (lenis), non-aspirated and partially devoiced in final position.

The English [t, d] are forelingual, apical, alveolar, occlusive consonants; [t] is strong (fortis), voiceless, aspirated and [d] is weak (lenis), non-aspirated and partially devoiced in final position.

The English [k, g] are backlingual, velar, occlusive, plosive consonants; [k] is strong, voiceless (fortis), aspirated, and [g] is weak (lenis), non-aspirated and partially devoiced in final position.

The English occlusive-plosive consonants occur in word initial position (*peace, boy; tea, day; key, gay*) word medial (*happy, robin; wedding; doctor, begin*) and word final positions (*cab, cup; shut, work, dog*).

The Azerbaijani consonants [p, b] are pronounced in the same way as the English [p, b] but the lips are not so tense, and the breath effort is not so strong as for the English [p, b].

The Azerbaijani consonants [t, d] are pronounced with the blade of the tongue against the alveoli and the tip of the tongue is passive. (Circumlocution).

The Azerbaijani consonants [k, q] are produced with the soft palate, i.e. the back part of the tongue is against the soft palate. But the other pair of occlusive-plosive consonants [k, g] in the Azerbaijani language which are produced with the middle part of the tongue against the hard palate. Azerbaijani learner of English often replace the backlingual English [k, g] by the Azerbaijani mediolingual [k, g]. In this case they lateralize the English [k, g] and make a phonetic mistake.

The corresponding Azerbaijani [p, t, k] are also aspirated but the aspiration is not so strong as for the English [p, t, k].

The English occlusive-plosive consonants [p, b, t, d, k, g] have different subsidiary variants or allophones as they occur in various phonetic contexts.

1. The position of the lips in pronouncing the English occlusive-plosives depend on the following and preceding vowels, i.e. the lips are either spread, rounded or neutral. Compare: *peas, bees, tea, key* (with lip spreading); *pool, cool, tool, goal, cord* (with lip rounding); *up, get, cat, tip* (the lips are somewhat neutral).

2. The explosion takes place nasally when the English plosive is immediately followed by a nasal consonant, e.g. *open, happen, submarine, topmost; ribbon, stubborn; beaten, written, kitten, garden't; taken, bacon, thicken; dragon, signal, fragment, banknote* etc.

3. The breath passes out laterally when the English plosive is immediately followed by [l], e.g. *people, couple, apple, place, ball*

, *clean, glide* etc.

4. When plosives [p, b, t, d, k, g] are followed by another plosive the plosion of the first plosive consonant is lost and only one plosion is heard. e.g. *kept, helped, football, sideboard, blackboard, base, hot day* etc.

5. A plosive before any constrictive consonant becomes fricative, i.e. the explosion of plosive releases during a following fricative. This is called *fricative plosion* or *release*, e.g. *wants, begs, maps, debts, width*.

6. The labialized allophone of [t, d, k, g] are used before bilabial consonants. e.g. *twenty, dwell, question, language* etc.

7. Dental allophones of [t, d] are used before [θ, ð], e.g. *eight, add, this, look at, the book* etc.

8. Post-alveolar allophone of [t, d] are used when they are followed by a fricative. e.g. *tree, dry, trip, drug* etc.

9. Aspirated allophone of [p, t, k] are used in stressed position, and unaspirated allophone of [p, t, k] are used in unstressed and final positions and after [s], e.g. *sport, street, scream* etc.

10. The English plosives [b, d, g] are fully voiced in intervocalic position and partially devoiced in final position, e.g. *labour, ready, again*.

Note: But complete devoicing of the final voiced plosives leads to phonological mistakes. Compare word contrasts: *cab-cap, nib-nip; bid-bit, bed-seat; pig-pick, bag-back, dog-dock* etc.

English occlusive sonorants

There are three occlusive sonorants in the English language. All of them are nasal because in their articulation a complete obstruction to the flow of air is formed in the mouth cavity and the air passes through the nasal cavity.

The English occlusive nasal sonorant [m] is produced with lips pressed together (kept) together. The soft palate is lowered and the air passes through the nose. In the articulation of [m] press your lips together and let the air through the nose.

The English consonant [m] is bilabial, occlusive nasal sonorant. The consonant [m] is syllabic in word final position when immediately preceded by a consonant, e.g. *film, rhythm, prism* etc.

The Azerbaijani sonorant [m] is articulated in the same way but the lips are not so tense as for the English [m]. Besides it, the Azerbaijani [m] is not syllabic.

The nasal sonorant [m] becomes partially devoiced when preceded by a voiceless consonant, e.g. *smack, smile, utmost, upmost, smith* etc.

The labio-dental allophone of [m] is used after [f,v] e.g. *uncomfortable. I am very glad, Begin from very beginning.*

The position of the lips in the articulation of [m] depends on the following or preceding vowel, e.g. *me, moon, seem, storm, Sam, harm* etc.

The breath passes laterally when [m] is followed by [l], e.g. *call* etc.

The sonorant [m] is palatalized before [j], e.g. *mule, mute.*

The nasal sonorant [m] sounds the longest after short vowels and a little bit shorter after diphthongs and long vowels. It sounds shorter after voiced consonants and the shortest before voiceless consonants.

Compare: *dim, ham, come; beam, aim, aims; dream-dreamt; dreamt; drum-harm-beams-limph.*

The English nasal sonorant [m] occurs in all word positions e.g. *ill, more; somebody, summer; seem, harm* etc.

The English nasal sonorant [n] is formed with the tip of the tongue pressed against the alveoli (teeth-ridge), the soft palate is lowered, the vocal cords vibrate and the air passes through the nasal cavity. In the articulation of the English sonorant [n] press the tip of the tongue against the alveoli and push the air through the nose.

The English sonorant [n] is forelingual, apical, alveolar, occlusive nasal sonorant.

The Azerbaijani consonant [n] is formed with the blade of the tongue pressed against the alveoli (dorsal articulation), and the air passes through nose.

The English nasal sonorant [n] is syllabic when it stands alone or after another consonant in final position, e.g. *eaten, beaten, garden, hidden, bitten* etc.

But the Azerbaijani nasal sonorant [n] is not syllabic in any position after another consonants.

not to replace apical articulation by dorsal, and not to palatalize the English nasal consonant [n] before and after front vowels.

The English nasal sonorant [n] has dental allophone when it is used before interdental consonants [θ, ð], e.g. *month, in this, in that, ten* etc. The post-alveolar allophone of [n] is used when it is followed by voiceless consonants, e.g. *Henry*.

The partially devoiced allophone of [n] is used after voiceless consonants, especially after [s], e.g. *snack, sneeze, snow, hasten* etc.

The breath passes out laterally when [n] is followed by [l], e.g. *well, channel*. It is palatalized before [j], e.g. *new, neutral*. In the articulation of [n] the position of the lips depends on the following preceding vowel, e.g. *knee, noon, no, now, own, dawn, corn* etc.

The English nasal sonorant [ŋ] sounds the longest after short vowels, a little bit shorter after diphthongs and long vowels. It is also shorter before terminal voiceless consonants, e.g. *tin, ten, ton; teen, pine; Ann-end-ant, hand-bend-bend-ant, send-sent*.

The English nasal sonorant [ŋ] is produced with the back part of the tongue pressed against the soft palate, the vocal cords vibrate and the breath passes through the nasal cavity.

In the articulation of [ŋ] open your mouth wide, put the tip of the tongue at the lower teeth and raise the back part of the tongue to the soft palate so that you can feel the firm contact of them and push the breath through the nose. The English nasal sonorant [ŋ], as a rule is used after long vowels and therefore it naturally sounds very long, e.g. *sing [sɪŋŋŋ], sung [sʌŋŋŋ]*. The English nasal sonorant [ŋ] is a velar, occlusive, nasal sonorant.

It occurs in the middle and final positions and never occurs initially, e.g. *ring [rɪŋ], thing [θɪŋ]; angry [æŋɡrɪ], language [læŋɡwɪdʒ], England [ɪŋɡlənd], English [ɪŋɡlɪʃ]*.

The English nasal sonorant [ŋ] has different length depending on the phonetic contexts. It sounds the longest in final position, shorter before voiceless consonants, and shorter than before voiced consonants. Compare: *sing, long, rang, ring, angry [æŋɡrɪ], anxious [æŋkʃəs]; sink-stingo-sing* etc.

words have two pronunciation forms, i.e. with [ŋg] and without [g]

For example: finger [fɪŋgə], anger [æŋgə];
singer [sɪŋə], hanger [hæŋə]

The difference lies in their morphological structure. The “finger” and “anger” consist of one morpheme but the words “singer” and “hanger” consist of two morphemes. Nevertheless, there is an exception to the morpheme-based rule. So comparative and superlative suffixes (-er, -est) of adjectives are pronounced with [ŋg] but other suffixes are pronounced without [g].

Compare: long-longer [lɒŋgə], longest [lɒŋgɪst];
long [lɒŋ], longish [lɒŋɪʃ].

Note: *In case of replacing [ŋ] by [n] leads to a phonetic mistake. Compare: sing-sin; sung-sun; rung-run etc.*

ENGLISH CONSTRICTIVE FRICATIVE CONSONANTS

There are nine constrictive fricative consonants in the English language. They are: [f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, h].

Constrictive consonants are formed by an incomplete obstruction of the air passage. The air passage is narrowed at the place of articulation, and the air passing through the narrow passage with audible friction.

The English constrictive fricatives [s, z] are produced with flat narrowing and [f, v, θ, ð, ʃ, ʒ, h] – with flat narrowing.

The English constrictive fricative consonants [f, v] are produced with the lower lip against the edge of the upper teeth; [θ, ð] are articulated with the tip of the tongue which is placed between the upper and lower teeth; [s, z] are articulated with the tip of the tongue against the alveolar ridge; [ʃ, ʒ] are articulated with the tip of the tongue against the alveolar ridge; [h] is produced with the root of the tongue which is raised against the back wall of the pharynx.

In the articulation of the English consonants [f, v] the lower lip is put close to the edge of the upper front teeth and blow breath through the narrow passage. The English consonants [f, v] are labio-dental, constrictive, fricative consonants. [f] is strong, voiceless (fortis), [v] is weak, voiced (lenis). In the word final position [v] is partially devoiced.

ated with the inner part of the lower lip and outer part of the upper lip. The Azerbaijani learners of English often replace English [v] by the voiceless [f].

Complete devoicing [v], especially in word final position is a phonological mistake, and it should be avoided by word contrasts with [f]. Compare the word contrasts: *safe-save, leaf-leave, serf-serve, staff-staff, proof-prove, fine-vine, few-view, fat-vat, infest-invest.*

But [v] is fully voiced only when it occurs between vowels, e.g. *re-define, over, vivid* etc.

In the articulation of [θ, ð] spread the lips and keep them away from the teeth and put the tip of the tongue between the edge of the upper and lower teeth and blow the breath through the narrowing.

The English consonants [θ, ð] are forelingual, interdental, voiceless, fricative consonants. [θ] is strong and voiceless (fortis), [ð] is weak, voiced and (lenis) it is partially devoiced in word final position.

There are no similar consonants in the Azerbaijani language. Azerbaijani learners of English very often pronounce [s,z,t,d] and [f,v] instead of the English fricatives [θ, ð]. It should be noted that replacing [θ, ð] by [s,z,t,d,f,v] is a phonological mistake.

Compare the following word contrasts: *thin-tin-fin; thill-sill-till-fill; then-den; thence-dense; think-sink-fin* etc. To avoid it 1) the lower lip should not be touched the upper teeth; 2) the tip of the tongue should not be pressed against the alveoli or back of the upper teeth.

The English voiced fricative [ð] is partially voiced in word final position, and it is fully voiced between vowels, e.g. *scythe, breathe, wreathe, wreathing, either* etc.

The position of the lips for [θ, ð] depends on the following articulation of the vowel: *therm, these, booth, path, oath* etc.

In the articulation of [s, z] put the tip of the tongue at the alveoli and push the air through the narrowing so that the friction is heard.

The English consonants [s,z] are forelingual, apical, alveolar, voiceless, fricative consonants. [s] is strong (fortis), voiceless, [z] is weak (lenis), and voiced, it is partially devoiced in word final position.

The Azerbaijani consonants [s,z] have dorsal articulation, i.e. the back of the tongue is raised against the alveoli.

[s,z] instead of the English apical, alveolar [s,z]. Then the English consonants [s,z] are palatalized before and after front vowels. Besides, [s] is usually devoiced in word final position. But this is a phonetic mistake. To avoid complete devoicing of [z] in final position one can make the friction weaker. In this case the word contrast exercise is more useful.

Compare: hiss-his, cease-seize, since-sins, hence-hens.

Dental allophones of [s,z] are used before [θ, ð] sixth, is this, them, that, does this bus etc.

The position of the lips in pronouncing [s,z] depends on the following and preceding vowel; *soon, serve, zoo, seize, geese, causing* etc.

Labialized allophone of [s] is used before [w], e.g. *sweet, swallow* etc.

[z] is fully voiced when occurs between vowels, e.g. *scissors, visitors, seizing, razor* etc.

The breath passes out nasally when [s,z] immediately follow a nasal consonant in final position, e.g. *listen, hasten; reason, prism* etc.

The breath passes out laterally when [s,z] are immediately followed by [l], e.g. *castle, whistle, parcel, teasel, nasal, measles* etc. The English consonants [s,z] occur in word initial, word medial and word final positions.

In the articulation of the English consonants [ʃ, ʒ] put the tip of the tongue at the alveoli as in [s] and draw the tip of the tongue backward and raise the front part of the tongue to the hard palate and draw the breath strongly through the narrowing. So in the articulation of [ʃ] the tip and blade of the tongue make a contact with the alveoli and the front (middle) part of the tongue is raised to the hard palate.

English consonants [ʃ, ʒ] are constrictive fricative, forelingual, palato-alveolar, bicentral; [ʃ] is strong (fortis) and voiceless, [ʒ] is weak (lenis) and voiced, it is partially devoiced in word final position.

The Azerbaijani constrictive fricative consonants [s, j] are forelingual, alveolar but they have dorsal articulation. They are different from English consonants as the second narrowing is formed by the back part of the tongue raised to the soft palate. In order not to pronounce Azeri

nd soft.

The English constrictive fricatives [ʃ, ʒ] occur in word initial, word medial and word final positions, e.g. *fish, social, vacation, wash bush; ʒa:nr] jabot, vision, garage.*

The consonants [ʃ, ʒ] are modified by the following and preceding vowels, e.g. *sheep, share, wash, rush, push; rouge, jabot, garage.*

The breath passes laterally and nasally when [ʃ, ʒ] are followed by a nasal consonant, e.g. *social, special; station, nation, passion, vision; usual, decision, vision.*

[ʃ] is partially devoiced in final position and fully voiced between vowels, e.g. *rouge-asure.*

[ʃ, ʒ] sound longer in word final position than in word initial, e.g. *fish, shut-smash, jabot-rouge.*

The consonant [ʃ] becomes dental before [ð] and post-alveolar before [r]; *wash the dishes, wash them; shriek, shred.*

In the articulation of [h] draw the air inward and breathe it out without adding some friction to the noise. As the passage for the air is unimpeded, the friction of [h] is weak.

The Azerbaijani constrictive fricative [h] are produced in the same manner as the English [h], which is used only before vowels, the Azerbaijani [h] is used in word initial, word medial and word final positions, e.g. *həyat, mahnı, pənah, günah, məhəbbət* etc.

The English consonant [h] becomes voiced between vowels and between vowels and consonants. Compare: *habit – inhabit, hind-behind, prohibit, inhabit.*

ENGLISH CONSTRICTIVE SONORANTS

There are four constrictive sonorants in the English language. They are [w, r, j, l]. The English constrictive sonorants fall into two groups: labial [w, r, j] and lateral [l].

The English [w] is produced with the upper and the lower lip and the back part of the tongue which is raised to the soft palate.

In the articulation of [w] round and protrude the lips forming a narrowing for the air stream, at the same time raise the back part of the tongue towards the soft palate and push the air through mouth.

the soft palate is raised, the sides of the tongue are pressed against the upper teeth and the air goes along the central part of the tongue. The front part of the tongue, which is raised towards the soft palate, adds to the sound its dark shade.

The English consonant [w] is bilabial, constrictive medial, bilabial sonorant.

There is no similar consonant sound in the Azerbaijani language. Therefore Azerbaijani learner of English often replace bilabial [w] with labio-dental [v], and making a phonological mistake. Compare: *wane-vain; wail-veil, wiper-viper* etc.

To avoid it, the lips should be rounded and protruded and the articulation of [w] should be made quickly. Besides, word contrast exercises are very useful.

The English consonant [w] occur only before vowels. It is devoiced when it stands before voiceless consonants, e.g. *twenty, quick, sweet, twice, swim, twin*.

The voiceless allophone of [w] is used with the words spelled with *wh* such as *when, what, why, which*, and may be pronounced with [hw] or voiceless, fortis labio-velar fricative. [ʍ].

The position of lips is modified by the following vowels. When pronouncing bilabial constrictive [w], e.g. *we, word, worse* etc.

The English constrictive sonorant [r] is produced with the tip of the tongue and the back of the alveoli. In the articulation of [r] the tip of the tongue is curved downwards forming a spoon-shaped part (cacuminal articulation). The soft palate is raised and the vocal cords vibrate. In the articulation of [r] put the tip of the tongue to the alveolar position without touching it press the sides of the tongue against the upper teeth, push the air through the mouth and pronounce the [rrr] with the lips flat. The English consonant [r] is forelingual, cacuminal, post-alveolar, constrictive medial sonorant. It occurs in word initial and word medial positions. And as linking [r] it also occurs in word final position, e.g. **here** it is.

The Azerbaijani consonant [r] is rolled one as the pharynx obstruction vibrates in the stream of passing air. Azerbaijani learner of English often replace the English post-alveolar cacuminal [r] by a pharyngeal, rolled [r]. In order to avoid this phonetic mistake it is advised

announce by prolonging the [rrr] sound for several seconds in order to make occasional taps.

The English constrictive sonorant [r] is alveolar when it is preceded by voiceless consonants [θ, ð], e.g. *three, through; with Ruth, with rhyme*. The rhotic allophone of the sound [r] is used when it is preceded by voiceless consonants, e.g. *crane, price, free, tree, thread, shrub, shriek*.

In all English accents one can hear some forms of [r] sound; *rhotic, rhotic, linking and intrusive*. Rhotic accent is that one which is pronounced corresponding to orthographic "r".

Rhotic accent is main characteristic features of American English. Non-rhotic accent – British English. Linking [r] is used when orthographic "r" stands in word final position before a vowel in the beginning of words where intonation group division of words is absent, e.g. *father and mother are engineers. She has got a father a mother and brothers*.

Sometimes when there is no letter "r" in spelling the [r] sound is inserted between words by analogy with linking "r". It is called an intrusive [r], e.g. *idea_r_of, Africa_r and Asia, China_r and Japan etc.* Intrusive [r] is heard in young speakers speech after [ə] corresponding to orthographic "a".

The English constrictive sonorant [j] is produced with the middle part of the tongue against the hard palate.

In the articulation of [j] raise the middle part of the tongue to the hard palate so that the passage could be wide and push the air through the narrow channel. The soft palate is raised and the vocal cords vibrate. The English sonorant [j] is mediolingual, palatal, constrictive medial sonorant. It occurs in word initial and medial positions before vowels.

The Azerbaijani constrictive consonant [y] is produced in the same way as [j] but the middle of the tongue is raised higher than the English sonorant [j]. The Azerbaijani consonant [y] occur in all word positions. It becomes devoiced in word final position, e.g. *göy, soy, toy, iy, iynə, ayol, aylıq*.

The English constrictive sonorant [j] becomes devoiced when it is preceded by voiceless consonants, e.g. *piano, tube, curious, cute, pewter, brew, stew*.

east, your, young, year.

The English constrictive lateral sonorant [l] is produced with the tip of the tongue pressed firmly against the alveoli. The soft palate is lowered and the vocal cords vibrate. In the articulation of [l] the tip of the tongue against the alveoli and press it firmly and push the air through the sides of the tongue. The English consonant [l] is forelingual, alveolar, constrictive lateral sonorant. It occurs in all word positions.

The English constrictive lateral sonorant has two main allophones: clear or soft, dark or hard. Clear allophone is used before vowels (e.g. *million*), dark allophone is used before consonants and in word final position. In the articulation of clear [l] the middle part of the tongue is raised to the hard palate and it adds to the sound its clear, soft shade. In the articulation of dark [l] the back part of the tongue is raised to the soft palate and it adds to the sound its dark, hard shade. Compare: *light-cold, live-little, learn-evil, lip-pill, less-sell, lit-till*.

English [l] is syllabic in final position after another consonant (e.g. *saddle, battle, parcel, eagle, cycle, evil* etc).

The Azerbaijani consonant [l] is produced in the same way as the English [l], it is palatalized in word final position after vowels. Besides, Azerbaijani learners of English use a weak distinction between a consonant and final dark [ɫ]. Compare: *parcel* [pɑ:s]-pasɔl [ɫɪl]-ɫɪlɔl].

To avoid this mistake one should raise the back part of the tongue towards the soft palate in the articulation of dark [ɫ], and not to remove the tip of the tongue from the alveoli after the consonant preceding the [ɫ], i.e. the preceding consonant and the sonorant [l] must be pronounced jointly.

Besides, the English constrictive sonorant [l] has also several subsidiary allophones: the dental allophones instead of alveolar is used before [θ, ð], e.g. *filthy, health, breathless, wealth; all the boys, all the girls*.

Post-alveolar [ɫ] is used when followed by [r], e.g. *all the children*.

The English constrictive [l] devoiced after voiceless consonants (e.g. *please, clean, plenty, flap, slap, sleep, sparkle, riple, metal, people, etc.*

w, leap, lamp; fall, earl, oil, owl etc.

Labialized allophone is used before [ɒ, ɔ:, w], e.g. *lot, law, railway*

The English lateral sonorant [l] sounds the longest after short vowels and a little bit shorter after diphthongs and long vowels, e.g. *ill, bill, shall; pool, hall, mile*. It sounds shorter before voiceless consonants and the shortest before voiceless consonants. Compare: *doll, fault; sill-build-silk; ill-spelled-belt; kill-killed-knelt*.

English Occlusive-Constrictive Consonants (Affricates)

There are two occlusive-constrictive consonants in the English language. They are [tʃ, dʒ]. The English occlusive-constrictive consonant is produced with the tip and blade and the middle of the tongue against the alveoli and the hard palate. In the articulation of [tʃ, dʒ] complete obstruction is formed by the tip and blade of the tongue and the middle part of the tongue is raised to the hard palate forming a narrow opening for the stream of the air and the air passes through the narrow opening with a noise of friction. So they begin with occlusive and end in fricative and blend into one sound.

The English consonants [tʃ, dʒ] are forelingual, palato-alveolar, occlusive-constrictive, bicentral. [tʃ] is strong, voiceless (fortis) and [dʒ] is weak, voiced (lenis).

The Azerbaijani consonants [ç, c] are almost produced in the same way as they have dorsal articulation.

Azerbaijani learners of English often completely devoice the consonant [dʒ] in word final position. This is a phonological error. Compare: *rich-ridge, march-marge, batch-badge, leech-liege*.

The English consonants [tʃ, dʒ] are modified by following an unstressed vowel, i.e. the position of the lips in pronouncing [tʃ, dʒ] depends on the vowels, e.g. *cheese, chalk search; urge, joy, journey* etc.

The breath passes out laterally and nasally when [tʃ, dʒ] are followed by [l] and a nasal consonant, e.g. *Rachel, satchel, question, kitchen, cudgel, region, surgeon*.

The consonant [dʒ] is fully voiced in word initial position before vowels and between two vowels, e.g. *Jim, Jenny, pigeon, engineer*

marrages, margin. But it is partially devoiced in word final position, e.g. *page, change, large, edge, barge*.

The consonant [dʒ] is short in final position, especially when followed by [d], e.g. *changed, obliged, urged, forget*.

The consonant [ʃ] is short in final position, especially when followed by [t], e.g. *reached, fetched, matched, searched, watched*.

ARTICULATION OF THE ENGLISH VOWEL PHONEMES

English Front Monophthongs

There are four front monophthongs in the English language: [i:], [ɪ], [e], [æ].

The vowel [i:] is pronounced with the front part of the tongue which is raised to the hard palate. The front part of the tongue is high in the mouth cavity. The tip of the tongue is at the lower teeth and the lips are spread. The English vowel [i:] has a slightly gliding or changeable articulation and therefore it is usually called a diphthong.

The English [i:] is front, close, unrounded, (diphthongized) and tense vowel.

The Azerbaijan vowel [i:] is also front but apart from English it has a more advanced articulation and the tongue is raised higher than the English [i:].

The English vowel [i:] occurs in word initial, in word medial and in word final positions, e.g. *eat [i:t], meet [mi:t], bee [bi:]* etc. The vowel [i:] may come both in open and closed syllables; it is longer and more open in the open syllable, it is shorter in the closed syllable before a weak, unstressed consonant at the end. It is much shorter and checked in closed syllables before voiceless (strong) consonants, e.g. *bee-bean-beaten-been-seat*.

The length of the English vowel [i:] is also shortened in unstressed syllables and in disyllabic and polysyllabic words, e.g. *leefy; teamaster, extremely* etc. Before dark [ɪ] more open and relaxed allophone of the English vowel [i:] is used, e.g. *feel, meal, head, field*.

The vowel [ɪ] is articulated with the front part of the tongue which is raised to the hard palate. But the tongue is slightly retracted and the lips are spread. The vowel [ɪ] is front-retracted, half-closed, short, lax monophthong.

The Azerbaijani [i] is also short but it has more front and closed position than the English [ɪ].

The vowel [ɪ] occurs in word initial, in word medial and in word final positions, e.g. *it is; city, pity, bringing, vivid, army, lady, village.*

The vowel [ɪ] may stand both in closed and open syllables. It is longer in open syllable, e.g. *city, possibility, many, money.*

The vowel [ɪ] sounds somewhat long before voiced consonants at the end of a word, e.g. *ill, sing, dim, did hill* etc.

But the vowel [ɪ] is much shorter in stressed closed syllables before voiceless consonants, e.g. *bit, pick, lip, pith, fifth* etc.

It should be noted that the vowel [ɪ] may be checked and non-checked before one and the same consonant. Compare: *ill, sing, dim* (long and non-checked); *illness, singing, dimness* (short and checked).

Before dark [ɔ] more open, retracted allophone of [ɪ] is used.

Azerbaijani learners of English often replace the English [ɪ] by the Azerbaijani [i] or the English long [i:] and making it non-checked in word final position before consonants. It should be noted that replacing a short vowel [ɪ] by the long vowel [i:] or vice versa is a phonological mistake. Compare the following word contrasts: *bid-bead, bin-bean, ill-isle, ho-heap, live-leave, mill-meal* etc.

To avoid this phonological mistake word contrast exercises may be used. Besides, in any case the degree of length of long and short vowel should be taken into consideration.

The vowel [e] is articulated with the front part of the tongue which is raised to the hard palate. But the tongue is raised less than for the vowel [ɪ] and the lips are spread. The vowel [e] is front, half open, unrounded, short, lax monophthong. The vowel [e] may occur in word initial and in word medial positions. It always occurs in stressed closed syllable. The vowel [e] is longer in closed syllables before voiced consonants at the

voiceless consonants, e.g. *ten, beg, bed; set, Bess, deck*.

But the vowel [e] is long and non-checked before voiceless consonants. In the word "yes" – [je:s]. It is also checked and short before sonorant consonants and before voiceless consonant, e.g. *belt, sent, felt*. The phoneme [e] is also checked in disyllabic and polysyllabic words, e.g. *many, better, wedding, blending*.

Before dark [ɚ] more open and retracted allophone of the vowel [e] is used. In phonetic transcription it is denoted as in *tell [tɛ:ɚ], bell [bɛ:ɚ]*.

The Azerbaijani vowel [e] is central but apart from the English [e], it occurs both in open and closed syllables and it is not checked. Azerbaijani learners of English often replace checked English vowels by the Azerbaijani non-checked [e]. To avoid this mistake one should make the vowel stressed and cut it off quickly by the following consonant. Besides, correct syllable division should be made, e.g. *many [men -I], tender [ten -də]*.

The English vowel [æ] is articulated with the front part of the tongue which is raised to the hard palate. But the tongue is slightly retracted. The lips are spread. The opening between the jaws is less than the vowel [e] and the opening between the jaws are less. The lips are spread. The vowel [æ] is front, open, unrounded, monophthong. It occurs in word initial, in word medial position and always stands in closed syllable. The vowel [æ] becomes much longer before voiced, weak consonants. It becomes checked and much shorter before voiceless consonants. Compare: *sat-sad, mat-mad, had-hat, cat, land, sand*.

It is also shorter in disyllabic words, e.g. *cabbage, sack, carrage, manager, lagging*.

The Azerbaijani [ə] is articulated almost in the same way. It is front, open, short and unrounded. But the lips are neutral. In comparison with the English vowel [æ] the Azerbaijani [ə] is more front and occurs in all positions and it stands both in open and closed syllable. *lək, çörək, kəklik, ər, ərğən, ərışdə, əlaqə*.

In the articulation of front monophthongs the tongue in the front part of the mouth takes close position for [i:], half-close for [I]. half-

and open for [æ] which can be reflected in their acoustic effect
are the articulation and acoustic effect of the front monophthongs.

i: - ɪ - e - æ
eat - it - ate - at
beat - bit - bet - bat
seat - sit - set - sat

English Back Monophthongs

There are six back monophthongs in the English language. They are [ɔ:, ɒ, u:, ʊ].

The back monophthongs are articulated with the back part of the tongue which is raised to the soft palate.

The English vowel [ɑ:] is pronounced with the back part of the tongue which is slightly raised to the soft palate. The lips are neutral and the opening between the jaws are wide. The English vowel [ɑ:] is back, unrounded, long and tense monophthong. It occurs in all positions in a word and may come both in open and closed syllables.

More open and more back allophone of [ɑ:] is used before dark [ɑ:] [ɑ:snɑ:l].

The vowel [ɑ:] is the longest in the stressed open syllable and in this position it is free. It is shorter in closed syllables before voiceless consonants. The vowel [ɑ:] is rather short in stressed closed syllables before voiceless consonants and in this position it is checked. Compare card-bart, car-card-cart.

The Azerbaijani [ɑ:] is pronounced in the similar way. It is also back, long and unrounded. But in comparison with the English [ɑ:] the tongue for the Azerbaijani vowel [ɑ:] is more flat and it is not so tense as the English [ɑ:].

The English vowel [ɒ] is articulated with the back part of the tongue which is slightly raised to the soft palate. But the back part of the tongue is raised a little more than for [ɑ:]. The lips are slightly rounded and protruded. The passage for the air is wide. The English vowel [ɒ] is back, open, unrounded, short, lax monophthong.

The English vowel [ɒ] occurs in word initial and medial positions. It may come only in closed syllable, e.g. *ox, oxen, offer, odd; watch, large, cotton, horror, cottage.*

The English vowel [ɒ] is longer in the stressed closed syllable before voiced consonants at the end. In this position it is free. It is shorter in the stressed closed syllables before voiceless consonants. In this position it is checked. Compare: log-lock, dog-dock, god-got, c

The English vowel [ɒ] has more back and retracted allophone before dark [ɪ], e.g. doll, golf, sol, vol, loll, pol, polka.

In comparison with the Azerbaijani vowel [o] is not so back, open and the lips are rounded and protruded. The main mistake of Azerbaijani learners of English is that they pronounce the English [ɒ] with lip protrusion and non-checked.

To avoid it, one should pronounce the vowel [ɒ] with the slight lip rounding and without lip protrusion and the sound should come from the very back of the mouth cavity. To make the vowel checked one should cut off it quickly by the following voiceless consonants. At the same time correct syllable division should be made, e.g. *hotter, potter, sorry, porridge, coffee*.

The English vowel [ɔ:] is pronounced with the back part of the tongue which is raised to the soft palate. But the tongue is raised less and the lips are more rounded than for the vowel [ɒ]. The lips are protruded. The vowel [ɔ:] is back, open, ± rounded, long, monophthong. The vowel [ɔ:] occurs in all positions in a word and can come both in open and closed syllables.

The vowel [ɔ:] is longer in the open syllable and it is free in this position. It is shorter in the closed syllable before voiced consonants. The vowel [ɔ:] is much shorter in the stressed closed syllable before voiceless consonants at the end. Compare: *pour-poured-port, core-cord-caught*

Before dark [ɪ] more open and retracted allophone of the vowel is used, e.g. *all, call, hall, fault, salt, water*.

There is no long [ɔ:] vowel in the Azerbaijani language. Azerbaijani learners of English should not strongly rounded and protrude the lips in pronouncing the English [ɔ:] and should make the vowel short and tense.

The English vowel [ʌ] has an advanced articulation in comparison with the fully back vowels. Therefore it is sometimes introduced as

what ambiguous.

In the articulation of the English [ʌ] the mouth is opened considerably, but not so wide as for [ɑ:]. The lips are slightly spread. The [ʌ] is back-advanced, half-open, unrounded, short and lax monophthong. The vowel [ʌ] occur in word initial and medial positions. It occurs only in closed syllable, e.g. *upper, utter, up, onion, unusual, son, mother, brother, bother*. The vowel [ʌ] is longer in closed syllable before voiced consonants. It is much shorter and checked in the closed syllable before voiceless consonants, e.g. *come, cub, mud, judge; cut, putt, pus, putter, hut*. Before dark [ɜ] retracted allophone the vowel [ʌ] is used, e.g. *dull, pulse, result*.

In comparison with the Azerbaijani [a] the English [ʌ] has more retracted and less open articulation.

The main mistake of Azerbaijani learners of English is that they do not make the English vowel [ʌ] short and checked and this leads to a phonological mistake. Compare the word contrasts: *buck-bark, cart, come-calm, cud-card*.

To avoid it, one should cut off the vowel quickly by the following consonant. And word contrast exercises with [ʌ-ɑ:] may be useful.

The English vowel [ʊ] is not fully back as the back part of the tongue takes somewhat advanced position. In the articulation of the vowel [ʊ] the back part of the tongue is raised to the soft palate more than for the [ʌ]. The lips are rounded slightly with a little lip protrusion. The [ʊ] is back-advanced, half-close, rounded, short and lax monophthong.

The vowel [ʊ] may occur in word initial and medial positions. It occurs in final position only before a vowel and unstressed personal names in terminal position. The vowel [ʊ] usually comes in closed syllable. The phoneme [u] occurs initially only in proper names of foreign

...nor. Phonetics, London, 1977; Peter Roach. English Phonetics and Phonology, Cambridge, 1996; S.M.Babayev, M.Garayeva. English Phonetics, Baku, 1999; V.A.Vasilyev and others. English Phonetics. M.,

bring, e.g. *bring* [brɪŋ], *bring* [brɪŋ], *bring* [brɪŋ], *bring* [brɪŋ],
[u'ru:mjə].

The vowel [ʊ] is longer in the closed stressed syllable before consonants at the end. It is much shorter in the stressed closed syllable before voiceless consonants at the end. In this position it is checked, e.g. *pull, full; book, cook, hook, brook, foot*. Before dark [ɰ] more of the retracted allophone of the vowel [ʊ] is used, e.g. *bull, pull, wool, wool*.

In disyllabic words the checked allophone of the vowel [ʊ] is used, e.g. *pulling, woolen, fuller, pulpit, pullman*.

In comparison with the English vowel [ʊ] the Azerbaijani vowel [u] is more back and is articulated with more rounded lip protrusion. The main mistake of Azerbaijani learners of English is that they replace the English vowel [ʊ] by the Azerbaijani [u] and pronounce the English vowel [ʊ] with lip protrusion. To avoid it, one should pronounce the vowel [ʊ] short and cut it off quickly by the following consonant.

The English vowel [u:] is articulated with the back of the tongue which is raised higher than for the vowel [ʊ]. The mouth is open and the lips are rounded and slightly protruded. The vowel [u:] has a diphthongoid or changeable articulation, therefore it is called a diphthongoid.

The English [u:] is back, close, (diphthongized), rounded, long, tense vowel.

The vowel [u:] may occur in word initial, medial and final positions. It may come both in open and closed syllables, e.g. *who, fool, poodle, oozy*.

The vowel is longer in open syllable. In this phonetic position it is free. It is shorter in the closed syllable before voiced consonants at the end. It is much shorter in the stressed closed syllable before voiceless terminal consonants. In this position it is checked.

Before dark [ɰ] more open and retracted allophone of the vowel [u:] is used, e.g. *pool, cool, rule, school, stool, fool, spool*.

More advanced allophone of the vowel [u:] is used before a sonorant [j], e.g.: *new, use, tune, few, cue, mew, tutor*.

In comparison with English vowel [u:] the Azerbaijani vowel [u] is more front and the lips are more rounded and more protruded. To avoid this mistake one should make the English vowel [u:] back and pronounce it with a little lip-protrusion.

There are two central monophthongs in the English language. They are [ɜ:] and [ə].

The English central vowels are articulated with the central part of the tongue which is raised towards the back part of the hard palate.

The vowel [ɜ:] is articulated with the central part of the tongue raised to the hard palate as high as far the English vowel [e]. The space between the jaws is narrow and the lips are spread. The vowel is central, half-open, unrounded, long and tense monophthong.

The vowel [ɜ:] occurs in word initial, in word medial and in word final positions, e.g. *fur, firm, earth, early*. The vowel [ɜ:] may come in open and closed syllables. It is longer in the open syllable and in this position it is free. The vowel [ɜ:] is shorter in closed syllable before terminal voiced consonants. It is much shorter in the stressed closed syllable before terminal voiceless consonants. Compare: *fir-firm-earth*. The dark [ɪ] more open and retracted allophone of the vowel [ɜ:] is found in words like *world, girl, pearl, earl, curl, hurl, twirl*.

In comparison with the English vowel [ɜ:] the Azerbaijani vowel [ö] is front and rounded. Azerbaijani learners of English often replace the English vowel [ɜ:] by the Azerbaijani front, rounded vowel [ö]. It is a common mistake. To avoid it, one should spread the lips showing the teeth and the lower teeth while pronouncing the English vowel [ɜ:]

The English vowel [ə] is articulated with the central part of the tongue raised a little less than for [ɜ:]. The vowel [ə] always occurs in unstressed position, therefore it is called the neutral vowel.

The vowel [ə] is central, half-open, unrounded, short and lax monophthong.

The vowel [ə] may occur in word initial, in word medial and in word final positions.

The vowel [ə] may come in open and closed syllables. Three main allophones of the vowel [ə] are usually distinguished: 1) a more open allophone of [ə] is used in final position, e.g. *teacher, sister, China* etc. 2) the most common allophone of the vowel [ə] is used at the beginning and in the middle of words. In these positions the short allophone of the vowel [ə] is used, e.g. *but, away, excellent, a man, the book, a toy* etc.

A half-close allophone of the vowel [ə] is used before and after alveolar consonants [k, ɡ, ŋ], e.g. *to come, again, to go, to go, long ago* etc.

A long allophone of the vowel [ə] is used with the voiced consonants [z] at the end, e.g. *sisters [ˈsɪstəz], letters, teachers, actors, doctors*

The acoustic effect of the vowel [ə] is different in various positions. Therefore it is advisable to pronounce the vowel [ə] at the beginning of the word or as an article as weak [ɜ:]; in final position as weak [ə]; in final position before [z] as weak [æ] sound colouring. In the vicinity of the consonants [k, ɡ, ŋ] it is advisable to pronounce the vowel [ə] as Azerbaijani [ɪ-ɪ] sound colouring.

English Diphthongs

A diphthong is a vowel sound consisting of two elements pronounced within one syllable. One of the elements of a diphthong is usually strong and the other is weak. The strong element of a diphthong is called *the nucleus* and the weak element is called *the glide*.

If the first element of a diphthong is strong and the second element is weak such diphthongs are called falling. But if the second element of a diphthong is strong and the first element is weak such diphthongs are called rising. The English diphthongs are falling as their first element is strong.

There are eight diphthongs in the English language. They are [ɪə, eə, aɪ, aʊ, ɔɪ, oʊ, ʊə].

According to their first element the English diphthongs are front and back. There are five front [ɪə, eɪ, eə, aɪ, aʊ] and three back [ɔɪ, oʊ, ʊə] diphthongs in English.

According to their gliding element the English diphthongs are divided into three groups: 1) the gliding element ending in [ə] – [ɪə, eə, ʊə]; 2) the gliding element ending in [ɪ] – [eɪ, aɪ, ɔɪ]; 3) the gliding element ending in [ʊ] – [aʊ, oʊ]. Besides these diphthongs, there is one more diphthong in English used by some English people. Its phonetic symbol is [ɔə]. Some people use the diphthong [ɔə] mainly with the rhotic "r", such as *floor, four, door, oar, roar, course, hoarse, before, implore, bore, more, core, sore, pore, ore, four, pour, you*

ving pairs of words with long [ɔ:] and [ɔə], e.g. saw [sɔ:] – so
law [lɔ:] – lore [lɔə]; raw [rɔ:] – roar [rɔə]; Shaw [ʃɔ:] – sho
There is a tendency to pronounce words with [ɔə] spelt with “
ong [ɔ:] with the words spelt with “aw”.

The length of each English diphthong is equal to a long vowel and
the English long vowels the degree of length of the diphthong
nds on certain phonetic context. English diphthongs may occur both
n and closed syllables.

English Front Diphthongs

The English diphthong [ɪə]. In the articulation of the English
diphthong [ɪə] the organs of speech start from an open variant of [ɪ]
on and then the tongue moves in the direction of the central vowel
ne lips are spread at the beginning but they are neutral at the end.

The diphthong [ɪə] occurs in all positions of the word, e.g. *ea
ence, appear*. The nucleus of the diphthong [ɪə] is longer in the open
le. It is shorter in the closed syllable before terminal voiced
nant and it is much shorter in the closed syllable before termin
ess consonant, e.g. *fear-feared-fierce*. The glide of the diphthong
ounds like the vowel [ʌ] in the open syllable before a pause, e.
magazine appears once a year.

In the middle of the words the glide of the diphthong [ɪə] is not s
as in final position. Compare: *near, dear, beer, cheer; museum
ial, fierce, serial*.

More open and retracted variant of the nucleus of the diphthong [ɪə]
d before dark [ɪ], e.g. *real, ideal, material*.

Azerbaijani learners of English make both phonetic and
logical mistakes in pronouncing the English diphthong [ɪə]. So the
consonant [j] between the nucleus and the glide as in [ɪjə]; the glide
diphthong [ɪə] is made too open as in [ʌ], the English consonant
lateralized before and after the English diphthong [ɪə]; they ofte
g the nucleus replacing the English diphthong [ɪə] by the vowel [i:
his leads to making a phonological mistake. Compare the wor
sts: *real-reel; fear-fee, beard-bead; feared-feed; pearce-peac
ee; or bid-bead-beard*.

the tongue too high to the hard palate, and should make the glide to avoid a monophthongal variant of the diphthong [ɪə] one should use the short nucleus by the weak and short neutral vowel [ə].

The English diphthong [eɪ]. In the articulation of the English diphthong [eɪ] the organs of speech starts from an open variety of the vowel [e] and then the front part of the tongue rises still higher in the direction of the hard palate for [ɪ]. The lips are spread. The diphthong occurs in word initial, medial and final positions, e.g. *ache, aim, paper, famous, waitress; gay, say, play.*

The nucleus of the English diphthong [eɪ] is longer in the open syllable, shorter in the closed syllable before terminal voiced consonants and it is much shorter in the closed syllable before terminal voiceless consonants. Compare: *gay-gain - gate; may- maid-mate; way-wave - my-save-safe.*

More open and retracted variant of the nucleus of the diphthong [eɪ] is used before dark [ɪ], e.g. *tale, fail, sail, pale, mail.*

Azerbaijani learners of English often make mistakes in pronouncing the diphthong [eɪ]; 1) they pronounce the diphthong as [eɪ]; 2) they palatalized English consonants before and after the diphthong [eɪ]; 3) they sometimes drop the second element of the diphthong [eɪ] and leads to making a phonological mistake, e.g. *sail-sell, hail-hell, waste-ate-debt, gate-get, mate-met.*

To avoid these mistakes one should not raise the front part of the tongue for [ɪ] too high and should not prolong [e] and cut it off by the weak vowel [ɪ].

The English diphthong [ɛə]. The first element of the diphthong [ɛə] is not used as a separate vowel. The nucleus of this diphthong is a vowel between [e] and [ə]. It is a front vowel which is more open than the English [e]. In the articulation of the diphthong the tongue starts from the half-open front position, i.e. from the [ɛ] vowel and then the tongue moves back to the position of the neutral vowel [ə]. The lips are spread.

The diphthong [ɛə] occurs in word initial, medial and final positions and may come both in the open and the closed syllables, e.g. *air, pair, compare, prepare, careful, affair.*

er in closed syllable before terminal voiced consonants. But it is t
est before terminal voiceless consonants, e.g. *scare-scares-scarce*.

The half-open variant of the vowel [ə] is used in the glide of t
hough [ɛə] in the middle and in final positions. In these positions
ds like [ʌ], e.g. *their-theirs, chairs, care-cares-careful*.

Azerbaijani learners of English make the following mistakes.
ouncing the English diphthong [ɛə]; 1) they insert the consonant
een the elements of the diphthong, as in [ɛjə]; 2) they make the gli
pen and strong; 3) they prolong the nucleus of the diphthong befo
opping the glide. e.g. *parents, fairy, canary* etc.

To avoid these mistakes one should not prolong the nucleus of t
hough and should make the glide weaker and half-open.

The English diphthong [aɪ]. The first element of the diphthong
sed as a separate vowel. It is a front, open vowel. In the articulation
e diphthong [aɪ] the tip of the tongue is at the lower teeth. The jaw
ed. The mouth is wide open. The tongue starts from low position and
s up in the direction of the [ɪ]. The lips are spread.

The diphthong [aɪ] occurs in all positions of the word, e.g. *all, id
, Friday, tie, lie*.

It may come both in the open and in the closed syllables, e.g. *tr
frighten; hide, child, ninety*.

The nucleus of the diphthong [aɪ] is the longest in the open
ple, it is shorter in the closed syllable before terminal voice
nants. But it is the shortest in the closed syllable before termin
less consonants, e.g. *lie-lied-light, rye-ride-right; sigh-side-sigh
ied-trite*. Before dark [ɪ] the nucleus of the diphthong [aɪ] has mo
ted articulation; e.g. *while, child, mild, mile, file*.

Azerbaijani learners of English often replace the English diphthor
y the Azerbaijani word "ay" making the nucleus of the diphthor
and the glide mediolingual, as in *tay, say, lay, ay*.

Care should be taken to make the nucleus of the diphthong from
vowel and the glide of the diphthong weak [ɪ]. Besides, there is
ncy of prolonging the nucleus of the diphthong and dropping th
And this leads to making a phonological mistake. Compare: *liec
sky-scar, tie-tar, eye-are, buy-bar* etc.

To avoid this mistake the glide of the diphthong [aʊ] should be pronounced.

The English diphthong [aʊ]. The first element of the diphthong [aʊ] is similar to the sound used in the diphthong [aɪ] but it is retracted. In the articulation of the diphthong [aʊ] the tongue starts at the front, open and retracted position and moves higher in the direction of [ʊ]. The mouth is wide open. The lips are spread for the nucleus and slightly rounded for the glide.

The diphthong [aʊ] occurs in all positions of the word, e.g. *count, out, owl*.

The nucleus of the diphthong [aʊ] is longer in the open syllable and shorter in the closed syllable before terminal voiced consonants, but still shorter before terminal voiceless consonants, e.g. *how-bowed* and *row-cowed-count, row-round-rout*.

There is a tendency among English learners to prolong the nucleus of the diphthong [aʊ] and to drop the glide. And this leads to major phonological mistake. Compare: cow [kaʊ]-car [kɑː]; loud [laʊd]-hard [hɑːd]; town [taʊn] - tarn [tɑːn].

Azerbaijani learners of English replace the nucleus of the diphthong [aʊ] by the Azerbaijani [a] and the glide by the Azerbaijani [u]. To avoid this, one should make the nucleus front, open vowel and the glide short but without lip protrusion.

English Back Diphthongs

There are three back diphthongs in the English language. They are [ɔɪ, ɒʊ, ʊə].

The English diphthong [ɔɪ]. The nucleus of the diphthong [ɔɪ] is the sound between the vowels [ɒ] and [ɔː]. In the articulation of the diphthong [ɔɪ] the back part of the tongue is slightly raised and the tongue moves upwards in the direction of [ɪ]. The lips are slightly rounded at the beginning but becomes neutral at the end of the diphthong. The diphthong occurs in all the positions of the word, e.g. *oil, coil, boy*.

It may come both in the open and in the closed syllables, e.g. *enjoy, destroy; moist, oyster, exploit, choice*.

r in the closed syllable before voiced consonants. It is the shortest closed syllable before voiceless consonants. Compare: *coy-coil*; *soy-soiled-hoist*.

The diphthong [ou-əʊ]. The first element of the diphthong [ou] is an advanced vowel. In the articulation of the diphthong [ou] the front of the back of the tongue is raised to the front part of the soft palate or the glide the tongue moves upwards in the direction of [ʊ]. The nucleus is slightly rounded. It should be noted that the articulatory status of the diphthong [ou] is somewhat ambiguous. Therefore it is indicated by different phonetic symbols as in [ou-əʊ-ɔʊ]. Among these symbols [ou] is suitable for teaching purpose as it is traditional one. The diphthong [ou] occurs in all positions in the word, e.g. *own, photo, shoulder, patato*.

It may come both in the open and closed syllables, e.g. *toe, low, loud*. The nucleus of the diphthong [ou] is longer in the open syllable and shorter in the closed syllable before terminal voiced consonants, it is the shortest before terminal voiceless consonants, e.g. *low-loud-loaf; bow boat; toe-toad-toast*.

Some people sometimes prolong the nucleus of the diphthong [ou] making it so advanced that it leads to completely making it similar to the vowel [ɜ:,ə]. This is made specially before dark [ɫ] which leads to a confusing pair of homophones. Compare: *goal-girl, cold-curled, coal-cure*, *so-sir* etc.

Azerbaijani learners of English often replace the English diphthong [ou] by the Azerbaijani vowel combinations [ou-öü] and making phonetic errors. To avoid it, one should make the nucleus advanced vowel with slight lip rounding and the glide should not be pronounced with lip rounding. In addition, it should be made weaker with slight lip rounding.

The English diphthong [ʊə]. The nucleus of the diphthong [ʊə] is an advanced vowel. The articulation of the diphthong [ʊə] starts from the front variety of [ʊ] position and then the tongue moves towards the central sound [ə]. The lips are slightly rounded but not protruded.

The diphthong [ʊə] may occur in word medial, final and initial positions, e.g. *cure, curious, Urdu [ʊə du:]*. It may come both in the open and in the closed syllables, e.g. *tour, cruel, usual*. The nucleus of the

llable, e.g. *lure-lured*.

There is tendency among many English speakers to pronounce diphthong [ɔə] instead of [ʊə] in words as *poor, sure, moor, boor, you*.

However, this leads to confusing the meaning of the words.

Compare: *poor* [pʊə] – *pour* [pɔ:] > [pɔə]

sure [ʃʊə] – *shore* [ʃɔ:] > [ʃɔə]

boor [bʊə] – *bore* [bɔ:] > [bɔə]

moor [mʊə] – *more* [mɔ:] > [mɔə]

Besides, in unstressed position the nucleus of the diphthong sometimes is replaced by [w], e.g. *usual* ['ju:ʒʊə] > ['ju:ʒwəl], *usual* [kæʒʊə] > ['kæʒwəl] etc.

This is not literary norm and should be avoided. There is a tendency of prolonging the nucleus of the diphthong [ʊə] and dropping the glide and this leads to making a phonological mistake. Compare: *tour-ture-shoe, doer-do; cure-cue, boor-boo, moor-moo*.

Azerbaijani learners of English often replace the nucleus of the diphthong [ʊə] by the Azerbaijani rounded vowel [u], which is pronounced with the lip protrusion, and the glide is replaced by the Azerbaijani [j] > [ua].

To avoid these mistakes, one should pronounce the nucleus with lip protrusion and make the glide weaker, not too open as the English vowel [ʌ].

Vowel Combinations (Triphthongs)

There are some vowel combinations in the English language. They are also called triphthongs.¹ The English vowel combinations consist of a diphthong and the neutral vowel. There are the following combinations in English [aɪə, aʊə, eɪə, oʊə, ɔɪə].

These vowel combinations are difficult for Azerbaijani students to pronounce. They often pronounce the second element of the three-vowel combinations as [j] and [w]. Compare: [aɪə > ajə], [aʊə > awə]. In combinations [eɪə, eɪə, ɔɪə] Azerbaijani students should take care not to make

the tongue too high. And in case of [awə, owə], one should take care to round the lips and to push the lips forward. In both cases one should make the second and third elements of the vowel combination weak and short. All the elements of the vowel combination should be produced rapidly without interruption and prolonging, e.g. *hour* [aʊə], *power*, *shower*; *fire* [faɪə], *liar*, *shire*; *layer* [leɪə], *player*; *lower* [loʊə], *thrower*; *loyal*, *royal*, *coyer*.

It should be noted that in quick speech very often the first element of the vowel combinations is prolonged and the second element is omitted. Besides, the third element is also omitted and the combination sometimes is replaced by one long monophthong.

Compare:

fire [faɪə] > [fa:ə] > [fa:]

flour [flaʊə] > [fla:ə] > [fla:]

employer [ɪm'plɔɪə] > [ɪmplɔ:ə] > [ɪmplɔ:]

player [pleɪə] > [plɛ:ə] > [plɛ:]

lower [loʊə] > [lɔ:ə] > [lɔ:]

The omission of the second and the third elements, as well as the prolonging of the first element of the vowel combinations leads to the arising of homophones and misunderstanding.

e.g. tyre-tower-tar; buyer-bower-bar, shire-shower-shah; fire-far.

Therefore one should take care not to prolong the first element of the vowel combinations and not to omit the second and the third elements. All three elements of the combinations should be pronounced clearly.

PHONEMES IN CONNECTED SPEECH

In connected speech sounds are pronounced in sequences and they follow one another in various combinations. In every language consonants are joined in different ways. In English consonants may occur in various sequences. So two, three, four and even five or six consonants may stand together within one word e.g. *acts*, *glimpsed*, *entranced*, *straw*, *plant*. The way in which phonemes (sounds) combine together in a particular language is termed *phonotactics*. According to English phonotactics all consonants occur singly before vowels except [ŋ, ʒ]. Two or three consonant clusters occur before a vowel, [spr, str, skw] tw

... and four consonant clusters (sixth, prompts) occur. Many vowel etc. There are some consonant clusters which are typical of and create difficulties for English learners therefore they should be studied.

Incomplete plosion. In clusters of two plosives, whether identical or different, the first consonant has no plosion but at the end there is a distinct weakening of tenseness which marks the end of the first consonant. The tenseness increases again at the beginning of the second consonant. Thus the first consonant has no plosion and the second has a plosion and the plosion takes place after the second consonant. This kind of plosion is called **incomplete**, e.g. *hot time, good day, worked, helped, act* etc.

Nasal plosion. The cluster of consonants may be different but they all have the same place of articulation. When a plosive consonant is followed by the nasal consonant [n] in this case there is no plosion at the end of [t,d] as the tip of the tongue does not move away from the teeth before the consonant [n], and remains in its place. To the end of [t,d] the soft palate is lowered and the plosion takes place after [n] and the air rushes out through the nasal cavity making the preceding consonant slightly nasal. This kind of plosion is called **nasal**. In this case the plosion is strong and syllabic, e.g. *garden, mutton, sudden, written*.

Lateral plosion. In the clusters of [tl] and [dl] the tip of the tongue does not move away from the teeth-ridge after [t] and [d] and it remains in its place. The beginning of [l] is marked by the lowering of the sides of the tongue. So there is no plosion at the end of [t] and [d] and the air flows out along the sides of the tongue as for lateral sonorant [l]. This kind of plosion is called **lateral**. In this case the dark [l] is strong and syllabic, e.g. *saddle, battle, cattle, model*.

There are no similar consonant clusters in the Azerbaijani language. Because of that students often pronounce a weak neutral vowel [ɪ] between [dl], [dn], and between [tl] and [tn]. In order to avoid this mistake it is necessary not to move the tip of the tongue away from the teeth-ridge at the end of [n] and [l] and make them longer and more energetic than the preceding consonants.

* See: Jan Cygan. Aspects of English Syllable Structure. Wrocław, 1978. pp.86-87.

fricative consonants [s] and [z] in this case plosive consonants have no complete obstruction is replaced by incomplete one and the air passes through the narrowing and makes a strong noise of friction. This kind of plosion is called **fricative**, e.g. maps[s] wants[s], begs[z] [s], sends[z], lips[s] etc.

ASSIMILATION

Assimilation is one of the aspects of connected speech. In connected speech the articulatory work of two neighbouring consonants influences each other and as result of this one of them becomes similar or identical to the other one. This phenomenon is termed assimilation. Assimilation may take place within one word or at word boundaries. *Assimilation is a word of Latin origin means to become similar or alike.* The consonant which becomes similar or identical is called *the assimilated sound*. The consonant which influences is called *the assimilating sound*.

The following articulatory-acoustic types of assimilation may be distinguished.

1. Assimilation affecting the point (place) of articulation and the organs of speech.

a) Instead of alveolar, dental allophones of the English forelingual consonants [t, d, n, l, s, z] are used before interdental consonants [θ, ð] due to assimilation affecting the point of articulation and the active speech organs. e.g. *length, width, health, sixth; although, close the door, get them, in themselves.*

b) Instead of alveolar, post-alveolar allophones of the consonant [ʃ] are used before [r]. e.g. *tree, dry, already, ultra, Henry; at rest, rest, all right* etc.

c) Instead of post-alveolar, alveolar allophone of the consonant [θ] is used before interdental consonants [θ, ð]. e.g. *three thread, thrice; with*

d) Instead of bilabial and alveolar, labiodental allophones of the consonants [m, n] are used before labiodental [f, v]. e.g. *comfortable, infant, triumph; come first, ten forks, warm vest.*

sonant [ŋ] is used before the consonants [k, g] due to the assimilation affecting to the point of articulation and the active speech organ
bank, sink, congress, conquest, concord.

Note: When the prefix "con" is unstressed assimilation does not take place. e.g. *conclude concur* etc.

2. Assimilation affecting the manner of production of noise.

The manner of articulation is changed in *give me - gimme*, *ground - thus sound* where the final plosive in "let" becomes nasal, final plosive in "give" becomes occlusive nasal, final plosive in "that" becomes fricative. In the word "actual" assimilation also affects the manner of production of noise. e.g. *actual* ['æktjuəl] - ['æktʃuəl].

In particular case one can find wrong assimilation affecting the manner of production when at a word boundary the interdental consonant [θ] follows a plosive or nasal, as in *in the* - [in nə]; *get them* - [geθəm]; *read these* - [ri:d di:z].

Changes in the manner of release of plosive consonants take place: incomplete, nasal, lateral, and fricative plosions. In this case assimilation affects the manner of production of noise, e.g. *wedged, helped, what time; garden, written; little, saddle; wants, depends.*

3. Assimilation affecting the work of the vocal cords.

a) English sonorants [m, n, r, j, l, w] become partially devoiced when preceded voiceless consonants. e.g. *smile, snarl, present, lace, swim* etc.

b) plural and possessive suffix of nouns - 's' and third singular present indefinite of verbs suffix - 's' and suffix 'ed' have no voicing due to the assimilation affecting to the work of the vocal cords. e.g. *bags[z], maps[s], worked[t], begged[d]*.

c) Assimilative voiceless allophones of the consonants [z] and [d] are used in the following words: *newspaper, newsstand, newssheet, five[f]pence, have[f] to, has[s] to, does[s] she, trans[s]cribe, trans[s]fer*.

But in the words "gooseberry", *raspberry* assimilative voiceless allophone the consonant [s] is used.

Assimilation affecting the work of the vocal cords take place at word boundaries; when a voiced consonant is followed a voiceless consonant in this case the voiced consonant has no voicing under the influence

ation.

e.g. *a big supper, a sad story, kind-hearted, Jim's shoe, Bob's ties, leisure* etc.

Wrong assimilation often take place at the word boundaries in the pronunciation of English words when a voiceless consonant is followed by a voiced one. In this case under the influence of voiced consonants the voiceless ones become voiced which should be avoided, e.g. *in [g]board, like [g]that, black [g] dog, shut [d] the door* etc.

4. Assimilation affecting the position of the lips. Assimilation affects the position of the lips in case when consonants are used before a labial sonorant [w], e.g. *sweet, twenty, language, quick, swallow*.

5. Assimilation affecting the position of the soft palate. The position of the soft palate is changed when nasal consonants influence the position of oral ones, e.g. *han(d)some, han(d)made, han(ā)kerchief, mess, gran(d)son, gran(d)daughter, san(d)wich, individual, actual, let me – lemme*.

Direction of Assimilation

According to its direction assimilation may be: *progressive, regressive and reciprocal or double*. In case of progressive assimilation the preceding consonant influences the following one. *This assimilation is called progressive*. e.g. *place, maps, worked, calls, begged, what's, that's* etc. In case of regressive assimilation the following consonant influences the preceding one. *This assimilation is called regressive*. Regressive assimilation of consonants is very common in English. e.g. *put the book to, have to, kindness, granddaughter, newspaper, gooseberry, grace, horseshoe* etc.

English forelingual alveolar consonants became dental before [θ, ð] due to the regressive assimilation, e.g. *in this, all these, and this though, last Thursday, six thousand, all the time, he's thirsty* etc. In case of reciprocal or double assimilation two neighbouring consonants influence each other mutually, as a result of such assimilation they give way to a third one which is neither the first nor the second but they have features common to both. When two neighbouring consonants influence each other more or less equally *this assimilation is*

devoiced under the influence of preceding voiceless [t], at the s under the influence of [r], the sounds [t] become post alveola words *twenty*, *quick* we have reciprocal assimilation.

Reciprocal assimilation took place in the sound combinatio tj, dj, ti) historically and changed into [ʃ, ʒ, dʒ, tʃ] respectively. R assimilative process is observed in the words ending in suttixes -*-ture*, *-dure*, *-sure*, e.g. *session*, *question*, *culture*, *nature*, *pleasure*, *measure*, *occasion*, etc.

Degrees of Assimilation

According to its degree assimilation may be: *complete*, *in* or *partial and intermediate*.

Assimilation is complete when the assimilated sou coincides in its articulation with the assimilating one. For exam words *horseshoe*, *kindness*, *use to*, *sandwich*, *handsome*.

In fluent speech one can find complete assimilation in t *individual-inividual*, *les(f)shy*, *does(f)she*, *this(f)shop*, *giv ten(m)minutes*, *let(m)me*, *that(p)person*, *good(g)girl*, *don't(* etc.

Assimilation is incomplete when the assimilated sound partially similar to the assimilating one. Thus when the English s [m, n, l, r, j, w] are immediately preceded by a voiceless conso become partially devoiced, e.g. *place*, *sneeze*, *pure*, *small*, *tree*, the words "*behind*", "*inhabit*" the sound [h] becomes partially v the words "*tree*", *try* the sound [t] becomes post-alveolar u influence of post-alveolar [r]. In the words "*sudden*", "*writ* consonants [t, d] become nasal before [n]; in words "*little*", "*sa* consonants [t, d] have lateral plosion.

Assimilation may be termed **intermediate** when the as sound is changed into another one, which is more like the ass sound, e.g. In the word "*newspaper*" [z] becomes [s] under the of [p]; but in the word *gooseberry* vice versa, [s] becomes [z] u influence of [b]. In the following words such as *newspaper*, *go raspberry*, *newsstand*, *use to*, *have to*, *has to*, *fivepence*, *congr* etc. homogenous allophones of consonants are used due to r intermediate assimilation.

According to degree of stability *assimilation may be stable or finished and unstable or unfinished*. In some words the process of assimilation took place during the earlier period of the development of the language. We realized this when we compare these words to their earlier forms or other words in which the process of assimilation has not yet taken place. In modern English completed assimilation of consonants is reflected in such words as *picture grandeur, sure, question, session, literature, culture, casual, occasion, texture, television* etc.

Finished assimilation took place in the unstressed syllable of the word in such endings as: *-tion, -ture, -sion, -sure* etc.

In such words as *actual, virtue, issue, education, mutual, gradual, graduate, reduce, assume, due, tune, tube, situation* etc. the process of assimilation is still going on. This assimilation is called *incomplete*.

In the following words such as *handsome, handkerchief, grandson, laughter, Wednesday, cupboard, lamb, comb, autumn, column* etc. the dropping of letters in spelling is also the reflection of finished assimilation which has ceased to be pronounced.

The trace of finished assimilation is reflected in orthography too. The dropping of consonants in initial position in the spelling of words is a sign of complete regressive assimilation.

in - (= not) *incomplete, ineligible, innocent* etc. The "n" of "in" is assimilated to roots beginning with "l, m, r" as in *illegal, illeterate, invariable, invariable, irregular, irrelevant*.

com - (= with) *communicate*. The "m" of "com" - is assimilated to roots beginning with "l, n, r" as in *collide, collision, colloquial, connive, correspond*.

ad - (= to) *addict, addition, address*. The "d" of "ad" is assimilated to root consonant beginning c, f, l, n, p, r, s, t as in *accord, afford, announce, appeal, arrange, assimilation, attribute* etc.

But in the word *adjudge, adjoin, adjust* etc. assimilation took place phonetically.

dis - (= apart) *dissert, dissent*. But the "s" of "dis" is assimilated to roots beginning with "f" as in *different, diffuse*.

sym - (= with) *symmetrical*. But the "m" is assimilated to "l" in the unstressed syllable".

processes; one is initially, second finally. Compare: **ad-** assimilation-tion.

Finished assimilation took place in compound words, *newspaper, horseshoe, gooseberry, raspberry*, etc. and became stable.

The instances of finished and unfinished assimilation are observed and regarded to be norm of literary pronunciation and should be avoided. Assimilation which takes place at word boundaries is called *contextual assimilation*. Contextual assimilation may be: *established or obligatory* and *accidental or non-obligatory*.

Dental allophones of alveolar consonants before interdental word boundaries is contextual obligatory assimilation. e.g. *in* thin, *has* this, *all* the *time*. In cases of *have to, has to, used to, five* *what's, that's, it's, does she*, we have also contextual obligatory assimilation.

Accidental assimilation which takes place at word boundaries is the result of careless speech as in *give(m)me, let(m)me, that(s) that(p)person, like(g)this, black(g)board, good(g)girl, won't(it) did(dʒ)you, bless(f)you* etc. are non-obligatory and considered as errors and should be avoided.

PHONOSTYLISTICS

General notes

Phonetic properties of sounds of speech are not only limited to distinguishing the meaning of words and grammatical forms. The articulatory, acoustic and auditory properties of sounds of speech are also used as phonosemantic and phonostylistic means. Basing on articulatory, acoustic and auditory properties of sounds *phonosemantics deals with a vast domain of primary motivation as instanced by onomatopoeia and sound symbolism*.¹ So phonosemantics claims symbolic relevance of a sound for naming objects. The articulatory, acoustic and auditory properties of each sound classes, such as plosives, fricatives, sonorants

¹ See: Воронин С.В. Основы фоносемантики. Л., 1982. с. 241.

poetic words. Besides, separate sounds due to their articulatory, and auditory properties are able to wake certain ideas, feelings, and images. For instance, symbolic value of the vowel [i] and sounds may serve as examples. Vowel interchange in such words *egg*, *flip-flop*, *chip-chop*, *flap-flop*, *hip-hop* have phonosemantic

the auditory impression which the sounds and sound combinations may be euphonic and cacaphonic in character. *Euphony* implies smoothness and smoothness of sound which produces comfort in speaking or hearing. *Cacaphony* produces a sense of strain and effort in pronouncing or hearing. The sounds of words taken together have little aesthetic value, but when they are used in combinations a desired phonetic effect may be acquired. The arrangement of consonant and vowel sounds in an utterance may be in different forms. The repetition of similar consonant sounds in an utterance is called *alliteration*. e.g. These stories are as old as the hills.

The repetition of similar vowels in an utterance is called *assonance*. e.g. I am eager to please the teacher.

Onomatopoeia is the another repetition form of sounds. Rhyme, unlike alliteration and assonance, is the repetition of similar or identical sound combinations in terminal position of the utterances. Alliteration, assonance, and rhyme as phonostylistic devices are widely used in poetry and prose. Folk songs, proverbs and sayings are rich in alliteration, assonance, full rhymes and regular rhythms whose phonetic peculiarities help to learn and remember them easily. Therefore practising sounds and sound combinations in folk texts, as well as proverbs and sayings are of great importance. Thus, phonostylistics studies all phonetic phenomena and phonosemantic processes from stylistic point of view. Phonostylistics studies the phonetic features of all kinds of utterances, both segmental and suprasegmental, in certain kinds of contexts. It has been established that the pronunciation of languages varies in different social situations under the influence of numerous extralinguistic factors. So language speakers do not pronounce exactly the same pronunciation in all circumstances. For instance, we do not speak to our beloved or friends as we speak to greengrocers or when we are addressing a public meeting etc. Two types of pronunciation

formal. The formal style covers those varieties of English which are used by radio announcers, public speakers, and lecturers.

The informal style covers the varieties of English colloquial speech. It includes assimilative (so called phonetic synonyms or graphemes) and differences, reduction, elision, strong and weak forms of structural words, as well as intonational varieties (sense group, sentence stress, tempo, rhythm, pauses, tone) in the process of speech are looked upon as phonostylistic peculiarities of speech. In this respect varieties of pronunciation are to be studied, and it is the phonetician's job to describe and classify and assess the function of all the speech sounds and structures which come to his attention, whatever their source.¹

INTONATION PATTERN XII

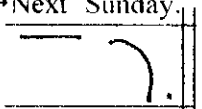
Structural tune shape:

(Low Pre-Head+) Falling Head+High Fall (+Tail)

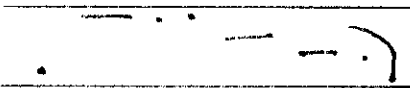
The High Fall starts from a higher pitch than the preceding syllable of the Falling Head.

If the head contains only one stressed syllable (word) the High Fall starts from the level of the stressed syllable.

Model 1: When is the concert? – → Next 'Sunday.

Model 2: It is not very valuable, is it? – It costs over 'three hundred pounds.

Intonation pattern XII is used:

1. In statements, conveying personal concern, sounding light, but without disgruntled protest.

- e.
2. **In special questions**, sounding interested, brisk, business-like.
I have just seen that new musical -- "What is it called?"
3. **In general questions**, conveying mildly surprised acceptance
stener's premises; sometimes sounding sceptical, but without the
ience of Intonation pattern XI. (The question is put forward as
et of discussion).

Shall we try again? -- Well, would it be any use?

4. **In imperatives**, sounding lively; suggesting a course of action
tender.

The tea is too hot -- "Put some milk in it."

5. **In exclamations**, conveying mild surprise but without the affro
tern XI.

Look, it's snowing -- "Oh, yes?"

Exercise 1. Read the following conversational situations. U
tion pattern XII in replies.

is the concert?

ing to be a fine place.

was the show like?

ot very valuable, is it?

all never get there.

d you like tea or coffee?

e leaving to night.

just seen that new musical.

good, really.

Adams, I think his name is.

is waiting for you.

ack yesterday.

it really want to meet them.

orry, but I hate cocoa.

romised to bring the book.

say they will help us.

we ask her to speak to him?

Next Sunday. Next Wednesday.

So it seems. So I have heard.

First rate. Simply splendid.

It costs over three hundred
pounds.

It is not as far as you imagine.

I'd prefer tea.

You promised to stay with us a
bit longer.

What is it called?

Who composed the music?

Which theatre is he playing at?

Why has she come?

And where did you go, I wonder?

Will you be able to get out of it?

Would you like a cup of tea, then?

Does she always keep her promise?

Do they really mean that?

Will it be any use?

What shall I do with this?
 I am very much obliged to him.
 Sorry I forgot to change my shoes.
 I gave him a piece of my mind.
 We'll go there on Friday.
 He asked her about her age.
 I am sorry to have to vote,
 against you.

Put it in the waste paper bin.
 Tell him about it, then.
 Look at the mud you have
 brought in here.
 Well done! Good for you!
 The sooner the better!
 How silly of him!
 A fine friend you turned out
 to be.

INTONATION PATTERN XIII

**Structural tune shape: (Low Pre-Head) High Head+High
 +Tail)**

The High Rise in the nucleus starts from the medium level or somewhat higher and reaches a high level. It may occur within the stressed syllable or a number of syllables. It may be preceded by High Stress-and-tone marks in the text: High Rise [/ /]

Model:

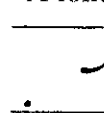
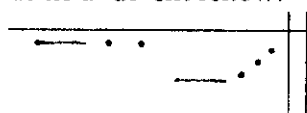
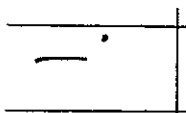
That big one is mine. He is a decent fellow.

- 'Which one?

→ Is he a 'decent fellow?

He is alone.

- A 'lone

1. **This intonation pattern have the effect of questions** expressed in statements) disapproval or puzzlement, sometimes carelessness or resentment.

You ↯ like the 'man: it is equivalent to "Do you like the man?"

He is a decent fellow? ↯ - Is he a 'decent fellow?

I have listened every word he said - 'Every word?

2. **Special questions become** echoing, calling for repetition or additional information.

The flowers are for you - ↯ Whom are they 'for?

He was broken the vase - ↯ What has he 'done?

What is your opinion? - ↯ What is my o'pinion?

Keep the conversation going.

I have just met Ann – 'Have you?

4. **Orders with High Rise mean** refusal to comply with this order.

Go there at once – → Go there at 'once?

5. **Exclamatory sentences** become repeated questions expressing disagreement with the speaker's opinion or emotions. How cold to day? How hot to day?

Exercise 1. Read the following conversation situations. Use the information pattern XIII in replies.

He is going on holiday.

He listened every word he said.

What do you think of my coat?

Allan's is not here, I am afraid.

Let's go to the pictures.

He must be made to obey.

The big one is mine.

These flowers are for you.

He will meet us at three.

Does it matter?

Do you mean it?

I like Barbara.

We had a meeting last night.

Is it raining?

Have you answered the letter?

Did you enjoy the concert?

Telephone me, then.

Keep them for me.

Be nice to them.

Get rid of it.

Marvelous!

Wonderful news.

I can't believe it.

Splendid!

Well done!

Alone.

Every word.

It is a new one.

He has gone home.

You have got enough money.

He must be what?

Which one?

Whom are they for?

At what time?

Matter?

Mean it?

Do you?

Should I have been there?

Is it raining?

Have I answered it?

Did I enjoy it?

Telephone you?

Keep them for you?

Be nice to them?

Get rid of it?

Marvelous?

Wonderful news?

Can't you believe it?

Splendid?

Well done?

ion pattern XIV. Learn the sentences by heart.

But it can't be true. It is more than I can afford. The whole thing is unreal. It must be done. How soon can you do it. Try to make them. I did not. They are just plain facts. Take as many as you need. Are you sure you didn't leave them at home. I don't want anything. She has been there in her life. We thought she was ill. She wouldn't listen to me. Why can't you be more reasonable. Can you imagine him. Don't touch it. Keep it as long as you like. No doubt! Not at all!

Exercise 2. Practise the following conversational situations. Use pattern XIV in replies.

Did you see any lions?	Lots.
Was it a good lecture?	Very good.
Have you ever been to York?	Many times.
Shall we be in time?	We'll be ahead of time.
Did you like it?	I simply hated it.
What was the party like?	I enjoyed myself so much.
Which one shall I choose?	You must make up your own mind.
Well, borrow a ruler.	Whose?
Is it cheaper by coach?	Much.
Can you manage alone?	I am sure I can.
Is he getting fatter?	Getting fatter.
Did you save time?	I was able to do it in half the time.
You pay for it.	How?
Would Max have a game?	Why not ask him?
I have had this pain for days.	Why don't you do something about it?
They have nowhere to live	Haven't they?
He promised to do everything in time.	Did he do it, in fact.
May I take this newspaper?	Do, please.
I hate what can I do.	Tell them you hate it.
May I borrow this book for a while?	Keep as long as you like.

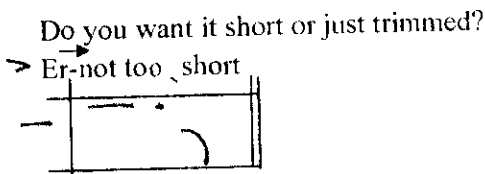
It's not much of a cut
 Thank you very much!
 I'll introduce you to him.
 Did you pass your exam?
 Will you lend a hand, Tom?
 Nikki's not coming.
 I simply don't understand her.
 I don't like the man.

That's a silly plan.
 I ought to invite her.
 They can't spare you any time.
 Eight o'clock won't suit her
 either.

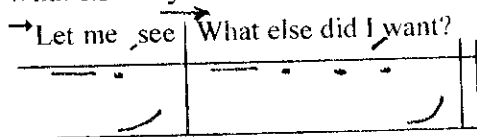
Then don't mention
 about it.
 Don't mention it.
 Thanks!
 Of course!
 With pleasure!
 So much the better.
 Does anyone.
 You have never even spoken
 him.
 You suggest a better one.
 Well, then invite her.
 Why didn't they tell us before?
 What time is suitable for her?
 then?

TEMPORIZERS

Temporizers are parenthetical words or phrases used by the speaker to gain the time to think over what to say next. Temporizers are used at the beginning of utterances and express hesitation, uncertainty, or often unwillingness on the part of the speaker. As they are always used initially, they form a separate intonation group and usually is pronounced with low - rising or Mid-Level tone. e.g.

What else do you want to buy?

tion of temporizers in replies.

1. And what do you think of London, Mrs. Thompson?

- Er - I beg your pardon, I didn't quite catch what you said.

2. There is apple tart and cream or chocolate trifle.

- Er - trifle for me, please.

3. Will you have anything to drink, sir?

- Well, I am rather thirsty.

4. What about you, darling?

- Well, I don't care for beer.

5. Do you want it short or just trimmed?

- Er - not too short.

6. Would you like to stay up on deck or go down?

- Oh, I don't know.

7. What else do you want to buy?

- Now, let me see, what else did I want?

8. What are the most popular games in England to day?

- Well, I suppose football.

9. Let's go to the sea to day.

- You see, I don't feel well to day.

10. Hurry up, or we might be late.

- N-no we have plenty of time.

11. Shall we put up at this hotel?

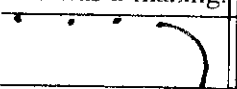
- Er - we may, but we'd better find another one.

HIGH PRE-HEAD

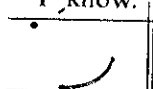
The High Pre-Head or Irregular Head never contains any stressed syllables. Before the High Fall it is said on the same pitch as the beginning of the fall. The High-Pre-Head in the text is marked by a dash. Unstressed syllables | - |

All the syllables following the symbol of the High Pre-Head up to the first stressed syllable belong to the High Pre-Head, e.g. And what about acrobat? It is time to go.

He was a'mazing.

I know.

Head is higher than the beginning of the following stressed syllable compared to the Low Pre-Head the High Pre-Head is used to convey vacuity, liveliness or excitement to the attitudes expressed in the sentence.

That's not much good.

Well, can you 'do any 'better.

Exercise 1. Practise the following sentences and use the High Pre-Head according to the models.

Model 1. 'I 'don't, think it's a ,pity.

You won't forget, will you?

I'd love to help you.

John is the winner.

It's no good at all.

The picture is wonderful!

Indeed I won't.

I know you would.

He will be surprised.

You are always dissatisfied

Let me have a look at it.

Model 2. 'I'd simply 'love to.

Did he say anything?

You can borrow mine.

Shall I ask him to tea?

I'm going to play tennis.

John has broken his leg.

I'm looking for me, Terry.

John thought you have been there.

The book isn't interesting.

I'm not well.

Thank you so much.

No, nothing, you'll be pleased to hear.

Do you mean that?

By all means ask him.

Let's all have a game.

How awful!

Oh, there you are, Peter.

So, I have.

Will that one be more interesting?

Go home, then.

Not at all.

Model 3. "He won't it."

- Time to go.
- Is that right?
- Did he check the result?
- Anybody for more tea?
- What a miserable day!
- Would you like an orange?
- I am off to bed.

- I know.
- I think so.
- He did.
- May I have another cup?
- Cheer up.
- Yes, please. No, thank you.
- Good night, dear.

Exercise 2. Practise the following conversational situation concentrate your attention on the High Pre-Hed in replies.

- Good evening. I am so glad you were able to come. Do you have a room ready. Let's go to the dining room.
- Mrs. Thomson. Will you sit here on my left? A Mr. Thomson there?
- Good afternoon, Mrs. White. How are you?
- Excuse me, please. I think that's my niece at the door.
- You'd better ask the policeman over there.
- He'll give you all the information you want.
- I say, what are you and your sister going to do for this year.
- Hello, Betty, dear. I am so glad to see you. You do not look a day older.
- You needn't apologize, Mrs. Parker. It is very natural to feel proud.
- Do you think he's forgotten?
- I am sure he hasn't.
- What's up?

- He won't come to day.
- When is he going to come?

EMPHATIC INTONATION

By Emphatic Intonation is meant a type of intonation which is more emotional phonetically than neutral speech. Emphasis is created by intensifying the degree of intonation means (melody, tones, stress, pauses, rhythm, tambre). The sentences are made emotional by the speaker for two reasons;

1) if the speaker considers one or more words in a sentence to be of more meaning of the whole sentence more prominent and he wants to show this to the listener he intensifies the meaning of the word (or words) by the meaning of the whole sentence by different intonation means. The phonetic means of doing this is called Intensity Emphasis.

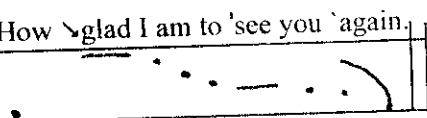
2) If the speaker wants to contrast one word in a sentence with another word or idea implied or previously mentioned, Contrast Emphasis is used. The intonational means of doing contrast emphasis is the Fall, Fall-Rise and Contrastive Stress.

Intensity Emphasis. The meaning of the whole sentence is emphasized by the following means.

- 1) raising the pitch level and widening the range;
- 2) lowering the pitch level and narrowing the range;
- 3) using increase of stress;
- 4) using broken descending scale;
- 5) using Scandant Head.

Intensity Emphasis may be achieved by widening and narrowing the pitch range. When the range of pitch is widened the pitch level is raised. The stressed and unstressed syllables are said on a higher level. The pitch intervals between the stressed syllable are greater than in unemphatic speech. The nuclear tone has a wider range. By widening the range the speaker can express different emotions, such as a

...
fear, abhorrence, irritation, impatience, ...
tion, insistence and others.

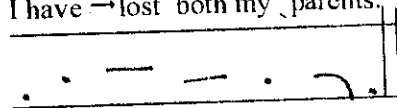

(pleasant surprise)

When the range is narrowed the pitch level is lowered. The stressed syllables are pronounced on a lower pitch. The pitch intervals between stressed syllables are smaller than in an unemphatic sentence. The nuclear tone has a narrower range. The words are pronounced in a whisper. By narrowing the range the speaker can express *loss, hopelessness, admiration, aversion, regret, reproach, sympathy, dread, fear, disappointment.*

e.g. Are your parents leaving?

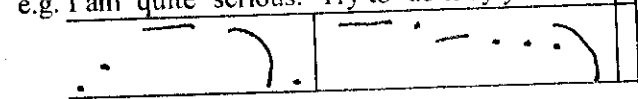
I have →lost 'both my 'parents.

(sadness)

A sentence may be emphasized by increasing sentence stress along with pitch. In this case the melody remains the same as in unemphatic sentence but the degree of stress is somewhat increased.

e.g. I am "quite 'serious. "Try to "do it by your 'self.

(insistence)

The increase of stress on each notional words in a sentence produces a strong acoustic impression which makes the utterance, as well as the attitudinal meaning more emotional. And sentence stress in this way may be called emphatic. Sentence stress that is used to intensify the meaning of words in a sentence or the attitudinal meaning is called emphatic Stress.

Sentence stress that is used to express contrast is called Contrastive Stress.

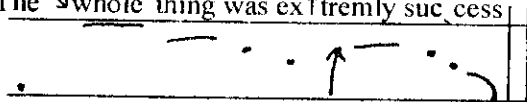
Compare:

And you "may "never have a "days ^luck with them (Emphatic Contrastive Stress)

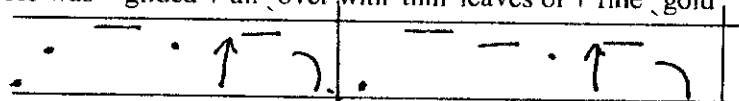
You are many | they are few (Contrastive stress)

The meaning of one or two words may be made prominent by broken descending scale. If the speaker wants to make one or two of the descending head more prominent he pronounces it (them) higher than the preceding syllables, so the gradually lowering pitch is suddenly broken on the prominent word and rest of the sentence starts from the point of rise and descends gradually.

e.g. The whole thing was extremely successful

He was gilded all over with thin leaves of fine gold

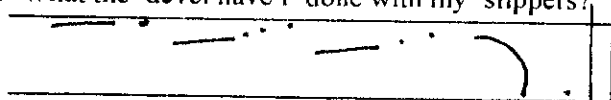
Note: The descending scale may also be broken downward.

He may go to a technical college.

The broken descending scale usually occurs on words expressing high degree of quality and quantity which is measurable, such as enormous, tremendous, wonderful, extremely, masses, heaps etc.

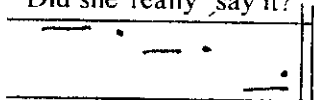
The meaning of the whole sentence may be intensified or prominent by using of the Scandent Head. The Scandent Head is one of the intonational means of making the utterance emotional or emphatic. Scandent Head is one of the forms of the Descending Head. In Scandent Head the stressed syllables descend gradually but the medial unstressed syllables go up or ascend from the pitch of the preceding stressed syllable.

e.g. "What the devil have I done with my slippers?"

(irritation)

"Did she really say it?"

(incredulity)

besides, the separate words are distinguished by phonetic means, such as the lengthening of consonant the glottal stop before stressed vowel, changing the place of word changing the place of sentence stress.

e.g. It was tre`m: endous!

I am`?awfully ,sorry!

He`said the`difficulty would`increase not`decrease.

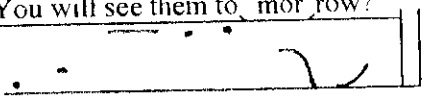
,Look! He is`` the painter | whom I ,told you about yesterday.

SIMPLE AND COMPLEX TONES

If an utterance or a part of utterance contains only one kind of tone such tone is said to be a simple tone. The Low Falling, the Rising, the High Falling, the High Rising are tones considered to be the tones in English.

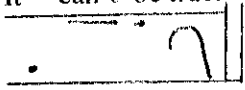
If the nucleus of an utterance contains two or more dependent tonal changes such tones are said to be complex tones. The Rising-Falling, the Rising-Falling and the Rising-Falling-Rising tones are considered to be complex tones in English.

e.g. You will see them to, mor row?

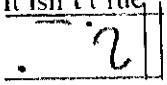
(The Falling-Rising tone)

It → can't be true.

(The Rising-Falling tone)

It isn't true.

(The Rising-Falling-Rising tone)

The stress-and-tone mark of the Rising-Falling-Rising tone | N |.

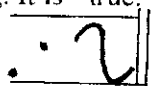
The first rise usually occupies a higher range of the pitch than the second one. The rise starts from a very low pitch level moves up to a medium or high one, falls down, and then rises again. The stress is finished evenly during the initial rise and fall, but the final rise begins with a slight increase of stress. The two rises are therefore not

... than during the rises.

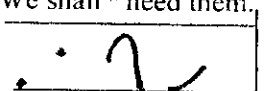
It is used on the types of utterances that the Falling-Rising tone is used but instead of expressing *hesitation, warning, contraction* the Rising-Falling-Rising tone conveys a strong *insinuation, enthusiastic reaction*.

The Rising-Falling-Rising tone may occur on one syllable or be spread two or more syllables.

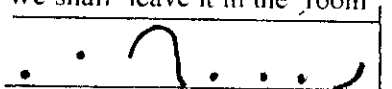
e.g. It is ^N true.

We shall ^N need them.

We shall ^Aleave it in the room

Exercise 1. Transcribe and intone the following sentences and pronounce them using the complex tones. Observe the differences.

1. It isn't [~] bad.	2. It isn't [^] bad.	3. We'll be ^N late.
I think he [~] did.	I think he [^] did.	I think he ^N did.
They will [~] help.	They will [^] help.	They will ^N help.
She is well [~] known.	She is well [^] known.	She is well known.
It is [~] true.	It is [^] true.	It's ^N true.
I like the [~] others.	I like the [^] others.	I [^] like the others.
They were [~] right.	They were [^] right.	They were ^N right.
They are [~] nice.	They are [^] nice.	They are ^N nice.
It is for you [~] all.	It is for you [^] all.	It is for you ^N all.

COMBINED TUNES

When a sentence contains two or more intonation groups complex tones are used. There are many utterances in which one sentence may be divided into two or more intonation groups, each having an independent intonation.

intonation groups within one sentence.

e.g. 'After dinner | 'if you are' not 'too tired | we shall 'have some ||.

In the given sentence there are three independent simple tone combinations form a combined tune. It should be noted that the intonation of an English sentence contains a number of level tones (stress). And it takes the form of slowly descending series of stressed syllables with unstressed ones and this makes the intonation more monotonous. If the intonation group contains more than two tones the intonation has a monotonous and somewhat depressing effect. e.g. *I 'want you to 'read the 'other letter as 'soon as you can.* The intonation of this sentence with one simple tone seems to be monotonous and tedious. This monotony and tediousness may be avoided by making upward breaks at suitable points. So the sentence may be divided into three tunes using the intonation structure Low Rise+Low Rise+Low Fall.

e.g. *I 'want you to ,read | the 'other , letters | as 'soon as you can.* Any combinations of tones within one sentence containing two intonation groups are possible in English. But the following combinations of tones are the most common in unemotional speech.

1. Low Fall + Low Fall; 2. Low Rise + Low Fall;
3. Mid Level + Low Fall; 4. Low Fall + Low Rise;
5. Low Rise + Low Rise; 6. Low Fall + Fall-Rise.

- e.g. 1. He 'went by ,train | and I 'went by ,bus (Fall+Fall).
2. On the 'top of the ,roof | there are three , chimneys | (Rise + Fall)
3. 'If you > walk | it'll 'take you' 20 ,minutes (Mid Level + Low Fall).
4. They were 'quite mis ,taken | ,weren't they? (Fall + Rise).
5. 'Do you pre'fer ,tea and ,coffee? (Low Rise + Low Rise).
6. I'll 'do it ,later | but I 'can't 'do it ~now (Fall + Fall-Rise).

Exercise 1. Practise the following sentences. Concentrate your attention on combined tunes.

1. Does he live in a new or in an old house? 2. I rather like M. is very pleasant, isn't she? 3. On Sunday I'll be glad to see you.

water and juice? 6. It was not so wet when I left home. 7. We shall be home for you as soon as we can. 8. It costs more, but it is more amazing. 9. The door I am feeling draught. 10. Do you like this one, that one or the other one? 11. Did they visit Paris, London or Rome? 12. Unless you get to bed and get plenty of sleep, you won't be able to get up tomorrow (warning).

COMPOUND TUNES

In many cases more than one kinetic tone may be found in an utterance having such a degree of grammatical and semantic unity that it cannot be divided into separate intonation groups. Such utterances are said to have compound tunes.

If an utterance or an intonation group contains two or more kinetic tones such tunes are called **compound tunes**. In compound tunes the nuclear tones always occur on separate words within one intonation group. If the combined tones are combinations of two or more tones of different intonation groups within one sentence, but the compound tune is a combination of two or more kinetic tones within one intonation group.

Any combination of tones is possible within one intonation group, but some combinations of kinetic tones occur more frequently than others. Compound tunes give more emphasis to the utterance than simple tones do. The tones may be combined in different ways. e.g. *No, I am I the last? All right. Do, please. I thought you might be, the*

Fall+Rise is a combination of the High Fall and the Low Rise. It starts from a very high level and ends very low. Any syllable occurring between the High Fall and the Low Rise are said on a very low pitch. Notional words are stressed. The falling part marks the idea which the speaker wants to emphasize and the rising part marks an additional idea or his main idea.

The combination of the High Fall with the Low Rise is used in sentences expressing highly emotional reaction to the situation. The High Fall + Low Rise as a compound tune is often heard:

1. **In statements**, sounding apologetic, appreciative, grateful, sympathetic, persuasively reassuring, pleading, plaintive.

Whose turn is it? It's mine actually.

2. **In special questions**, sounding plaintive, pleading, pleading, sometimes warm, sympathetic.
I feel so miserable, mother – 'What's the matter, dearest?
3. **In general questions**, conveying plaintive, pleading, sometimes plaintive tone.

Come and have a game, Phil – 'Will you stop bothering me?

4. **In imperatives**, sounding plaintive, pleading, reproachful.

I really must go – 'Please, stay a little longer.

5. **In exclamation**, warm, sympathetic, encouraging, sometimes puzzled, surprised.

I asked you to go to the dean's office. 'All right!

Greetings and leave – takings sound pleasant and friendly bearing a fall + low rise.
e.g. Good night, Peggy. – Good 'night, Mrs. White.

Exercise 1. Practise the following conversational situations. Use a fall + low rise in replies.

Model 1. High Fall+Low Rise

Any news of Tim?

Haven't you finished it yet?

I had a thought of going for a stroll.

That was quite an accident.

That's a wonderful photo.

You really must go.

When do we start?

Whose plan is it then?

What's the film like?

Oh, why are you late?

Three thousand he paid for it.

I feel so miserable, mother.

Just tell you, I won't do it.

Mummy, come and play with me.

Perhaps I could help.

He is 'coming home soon.

I've only just begun it.

I'll come too, if I may.

But I told not to touch it.

I knew you'd like it.

I do hope you have a comfortable journey.

At nine in the morning, I imagine.

It's Fred's, I suppose.

It's not bad, actually.

I'm awfully sorry, it's not my fault.

When will the poor fool learn?

What's the matter, dearest.

Why are you always so obstinate?

When are you going to stop

bothering me?

Do you think you could?

May I come and see you?
Come and have a game, Phil.

I must really go.
What's upsetting you?
I am going to get up.
I think I'll never do it.
I asked you to go to the
dean's office.

The jacket's worn out already.

Must I always do as she says?
Do you really think you can?
Can't you see I am busy?
Will you stop bothering me?
Please, stay a little longer.
Do shut the door.
Now, don't be so silly.
Oh, don't say that..
All right. Just a minute.

What a disappointment!
What a pity!

Exercise 2. Transcribe and intone the sentences according to the given attitudes.

1. Don't cry! I wish I hadn't been so rude. You have a lot of sympathy (*regret, sympathy*).
2. Oh, tell it's not true! Lie to me! Lie to me! Tell me it is not true! (*pleading*).
3. Oh, what a dear little puppy! (*sincere appreciation*).
4. Thank you so much! (*sincere gratitude*).
5. I don't think it will last long (*reassuring*).
6. I think I'll go to bed. I am so tired (*plaintive*).
7. I am cold. Poor thing! I do think, it's a pity. I am so sorry! Mind! (*sympathy*).
8. You have made the same mistake again - Aren't I a fool!
Good Heavens! Fancy that! I simply can't think!
What a shame! (*sympathy*).

Exercise 3. Transcribe and intone the sentences according to the given stress-and-tone marks. Tell the attitudes.

- I am `so glad you were ,able to ,come. `Dinner , ready. And sorry to ,say | we 'have to re'turn to'morrow `week.
- 'Is this your `first ,visit?

- It's my wife's first visit, but I have been here before.
- 'Will you have some more chicken?
- No, thank you.
- 'What about you, Mr. Thompson?
- Yes, please, just a little.
- I am so glad you like it.
- Er trifle for me, please.

Exercise 4. Practise the following sentences using compound tone (Fall+Low Rise).

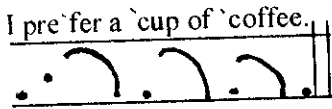
I didn't think it would be difficult. It was a terrible disappointment. I don't know personally. I think it's quite possible. Please phone me tomorrow. I never take sugar in my coffee. It's quiet as on Sunday. She goes out with her husband. I am not quite certain. It was the last one. She lost her needle. She is going to leave. I don't think you are. You don't give me much choice. They are quite sure she will. The car is quite full. I prefer ham. It isn't what I meant. You can't wear a hat. But I can't wait for a bus. It's five o'clock sharp.

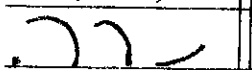
COMPOUND TUNE

Two or More Falls within one intonation (sense) group

In intonation (sense) groups with the High Falling or Falling-Rising tone there may be one or more other words marked by a relatively low falling tone. The function of such falls is to provide a greater degree of prominence for the words on which they occur. All other words of the sentence are not stressed. The attitude expressed by the sentence is emphatic but the utterance sounds emphatic.

e.g. *Tom's having tea.*
 What for you Arthur?

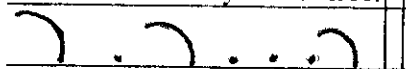

Exercise 1. Practise the following sentences according to the models.

Model 2.

What time is convenient for you?

'Come when'ever you are 'free.

Model 3.

Here is your book.

'Thanks most 'awfu

I prefer tea. We thought she was ill. She wouldn't listen to
 Thanks you most awfully. The book you gave me is very intere
 holiday trains are always crowded. I'll probably see you some time
 s never been there in her life. Why are you so angry with him. I th
 e was still at home. Then he cried: "No, no!" She would like to go
 era.

Exercise 2. Practise the following conversational situations
 several High Falls in replies.

What for you Authur?
 Which one can I have?
 The door won't open.
 Of course, he'll agree.
 Jack doesn't want it.
 I managed to get a ticket.
 Let me do it for you.
 How much is the fare?
 What would you choose?
 Let's go to the pictures.
 I have a free afternoon today.
 Have you heard about Alex?
 I can't come at six.

I'd prefer a cup of coffee.
 Which would you prefer?
 Why not try turning the key?
 Don't be too sure.
 Give it to me then.
 What a piece of luck!
 Thank you very much!
 I've no idea.
 I don't want anything.
 Do you really want to?
 Well, why not go sightseeing?
 Isn't it incredible?
 Come whenever it's conve
 for you.

compound tune (High Fall + Fall-Rise).

I knew it would be difficult. She makes a lot of promises. He
moment. I am not quite certain. She doesn't want the money. P
n't smile. It is an absolute shame. I can't wait. But it must be done
n't ask them. Have a bit sense. They tried to help. I'll send him en
ney. It's quite a big house.

Exercise 4. Practise the conversational situations using High F
ll-Rise in replies.

Modal 4. High Fall+Fall-Rise

What a nasty cold day?

Can't I take this one?

Can I borrow your penknife?

You will play, won't you?

I want those shoes mended
quickly.

We got here about midnight.

Let me have them by to night.

Where has he been all this time?

She is an absolute failure.

We'll leave before dawn.

I think it's going to rain.

I'll have this one.

Can I come home by myself?

It's bitterly cold. But it is not

You can't, if you insist. But
other one is better.

It isn't very sharp.

I'd rather not.

I can't get them done to day.

It was earlier than that.

I beg your pardon. But it is o
the question.

He is sorry to be so late but I
was delayed at the office.

Now be fair.

Have a heart. Have a bit of s

Oh, don't say that.

Well, make up your mind.

Well, be careful when you c
the main street.

(Additional Models)

Model V. High Rise + Low Rise

e.g. ^ˈWhat are you going to _ˌdo? ^ˈDo you like _ˌswimming?

The High Rise + Low Rise as a compound tune is used in fr
questioning.

Model VI. Low Rise + Low Rise

e.g. May I try - _ˌvery _ˌgood. What shall I do with it?
Take it and _ˌput it there.

Utterances with the Low - Rise + Low Rise sound friendly an
slight patience and paronizing effect.

Model VII. Low Rise + High Rise

e.g. _ˌWhat did he ^ˈdo it. ^ˈWait for _ˌme.

Intonation groups with the Low Rise + High Rise usually
surprizing, amazing or puzzling effect. This form of compound tu
is often used with special questions and imperatives.

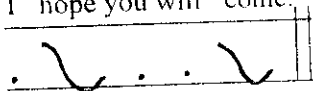
Model VIII. Fall-Rise + High Fall

e.g. Only ^ˈone was _ˌthere ^ˈThat's what I _ˌthink.

Intonation groups with the Fall-Rise+High Fall are mostly use
to express contrast.

Model IX. Fall - Rise + Fall - Rise.

e.g. I ~hope you will ~come.

Intonation groups with the Fall-Rise + Fall-Rise usually has the effect of toading and cunning.

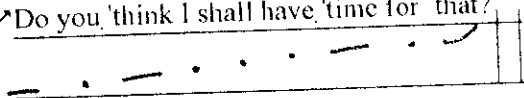
INTONATION PATTERN XV

Structural tune shape: (Low Pre-Head+) Rising Head + High Rise (+Tail)

The Rising Head in the text is marked by an upward arrow |↗| before the first stressed syllable. Before the High Rise the Rising Head starts low and rises gradually syllable by syllable and ends just below the rising pitch of the nucleus. The High Rise in the nucleus may begin at a low or medium level. It may depend on the number of the stressed and unstressed syllables in the head.

e.g. I am told one ought to see the British Museum.

↗Do you 'think I shall have 'time for 'that?

Intonation pattern XV is used:

1. **In statements**, heard in official speeches, lectures, over the radio (latest news programmes), or in colloquial speech to draw the listener's attention by using this somewhat occasional intonation pattern.

e.g. ↗English 'leather 'goods | are 'also great de'mand in other countries.

2. **In special questions**, sounding insistent, inquisitive with a shade of doubt or sometimes even mockery.

e.g. And ↗ what have you been 'doing hither 'to -- I asked him.

3. **In general questions**, sounding very inquisitive, important, or unwilling to discuss; sometimes with the shade of disbelief or impatience.

e.g. ↗Have you 'lived here, 'long?

4. **In imperatives**, used as official announcements.

Exercise 1. Practise the following conversational situations. Concentrate your attention on the phrases pronounced with the Intonation pattern XV.

1. Do you stay in town all day?
- Sometimes I do and sometimes I don't.
2. And now what sweet will you have, Mrs. Thompson?
- There's apple tart and cream or chocolate trifle.
3. We are sure to have a good crossing.
- Oh, well. I'll risk it, but if the worst comes to the worst, name me.
4. Do you travel much?
- Not more than I can help by sea. I've crossed the channel before but frankly, I didn't enjoy it.
5. Why don't you fly across?
- I think I shall one of these days. It couldn't possibly worse than a really bad sea crossing.
6. I am told one ought to see the British Museum?
- Do you think I shall have time for that?
7. I think the best way from here is to walk across the Regent Park?
8. Have you lived here long?
- Seven years.

Exercise 2. Transcribe and intone the following sentences. Concentrate your attention on Intonation pattern XV.

This way for the Dover boat. Have your passports ready, please. Stand up the gangway. First class on the right second class on the left. Do you like art galleries? Are you going to keep it for a couple of weeks? Well, Robert, have you made up your mind yet? What do you want to do when you leave college? If you don't obey my instructions I'll have to report you. And now I have a few questions to put you Mr. Worth. While I am making all these inquiries you, Gwendolen. Will you wait a moment below, in the carriage.

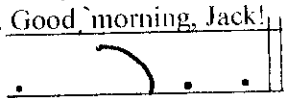
INTONATIONS OF SALUTATIONS, APOLOGIES AND GRATITUDES

1. **Salutations** are sentences used when meeting and parting people.

a) *salutations are used at meeting are called greetings.*

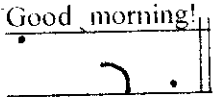
Greetings are often used with High Fall.

e.g. Good morning, Jack!

Intense and hearty greetings take the Low Fall preceded by a Pre-Head.

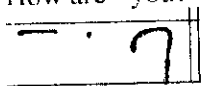
e.g. Good morning!

Greetings sound fairly cordial when they take the Rise-Fall.

'How are you? 'Quite well, thank you.

'How are you?

Greetings sound bright and friendly when preceded by the Pre-Head.

Hal'lo, Jack!

Greetings sound warm, pleasant and friendly when they taken followed Low Rise.

Hal'lo, Dad. – Good morning, my boy.

b) *Salutations used at leave-takings are called farewells.*

Farewells are most commonly pronounced with the Low Fall preceded by the High Pre-Head.

Good morning!

Very cordial farewells take either the Fall-Rise or the Rise-Fall.

Good night. 'See you later.

c) *Apologies usually* take Fall-Rise or High Fall followed by Low Rise.

earlier.

Excuse me, officer. 'Is there 'a bus from here to Tra'falgar Squ

d) *Expressions of gratitude usually take a falling tone.*

Thank you expresses gratitude for a very kind and special service. It is pronounced with a High Fall.

'Will you 'have a drink? `Thank you.

Thank you is used with the Low Rise when refusing an offer.

'More tea? – 'No, `Thank you!

Thank you means gratitude for a common service when it is said with the Low Rise too.

'Pass me the salt, please.

`Here you are.

`Thank you!

Thank you is said with an emphatic Fall-Rise when it expresses surprise or indignation to an unwise suggestion or impolite action.

˘Thank you!

INTONATION OF SOME EXPRESSIONS

The expressions "*All right*", "*Right*" and "*O.K.*" are said with a rising tone when they mean an agreement on the part of the speaker.

'All right, 'O. K., `Right.

The same expressions may express either a promise or a firm agreement when they are said with the Falling Tone.

'All right, 'O. K.

The same meaning can be said with the expressions *Agreed*, *Settled*.

But these expressions may mean a kind of threat if they are said with Fall-Rise. `All right (You will see what I'll do).

The expression "*Really*" will mean assertion of the fact if it is said with the Falling Tone. `Really he is.

"*Really*" will mean doubt or surprise if it is said with Rising Tone.

He is back from his business trip.

`Really? (implying isn't it earlier for him to return).

Really Expresses astonishment or surprise.
Fall-Rise.

Do you know that Mike's father has died in a road crash.

~Really? (implying it is shocking to hear that).

Exercise 1. Practise the following situational dialogues concentrating attention on the intonation of apologies and gritudes.

1. A – Excuse me, can you tell me where South Street is, please?

B – Take the second on the left and then ask again.

A – Is it far?

B – No, it's only about five minutes walk.

A – Many thanks.

B – Not at all.

2. A – Excuse me, please. Could you tell me the way to the station?

B – Turn round and turn left at the traffic lights.

A – Will it take me long to get there?

B – No, it's no distance at all.

A – Thank you.

B – That's O.K.

Exercise 2. Practise the following conversational situations concentrating your attention on intonation of apologies.

A – I wish you wouldn't have your TV so loud.

B – Sorry! Were you trying to sleep.

A – Would you mind not using my tooth paste?

B – I am sorry, I thought you didn't mind.

A – I am afraid I have split ink all over the table cloth.

B – Oh, don't mind about that.

A – I am awfully sorry, I seem to have mislaid your scarf.

B – Oh, don't worry about that.

B - Oh, that doesn't matter.

A - Sorry to trouble you, but have you change for a 50?

B - I'll have a look. What do you want it for?

A - Excuse me, but could I trouble you for some change?

B - Let me see. Do you want copper or silver?

Exercise 3. Practise the following conversational situations. Concentrate your attention on intonation of greetings.

A - Wendy, I like you to meet my brother, Sam.

B - How do you do?

A - How do you do?

A - Good morning, Jack.

B - How are you?

B - Good morning, Fred.

B - Quite well, thank you.

And how are you?

A - This is Mrs. Bradshaw.

B - How do you do? Pleased to meet you.

- Here I am at last.

B - Welcome back.

- Hello Jack.

B - Good evening Mr. Dean.

- Hello, David.

- Good afternoon, Frank.

- Hello, Michael.

- Good morning.

- Hello, Dad.

- Good morning, my boy.

- Good morning, sir.

- Morning!

Exercise 4. Practise the following conversational situations. Concentrate on the intonation of leave-takings in replies.

A - I'm just called in to say good bye.

B - What time are you leaving?

A - My train leaves at 7.25.

B - Good bye then, remember me to your parents.

A - Good bye. See you next year.

trate your attention on intonation of apologies.

Can you sell me another copy?

B – Sorry.

He is staying for ten days.

B – Excuse me (but it is fortnight).

I have called for my overcoat.

B – I'm awfully sorry, (But isn't finished).

Don't interrupt me, Jane.

B – I beg your pardon. (I thought you'd finished).

How did this get, broken?

B – I'm most terribly sorry. It was all my fault.

Oh, there you are, Peter.

B – Sorry, I couldn't get here any earlier, Jack.

Mr. Smith wants to speak
to you.

B – I beg your pardon.
(Would you mind saying that again).

I'll be home at nine.

B – Sorry.

You are on my toe.

B – Sorry.

We had no sunshine at all.

B – I beg your pardon. It was sunny all the morning.

- [i:] [i:] - indicates full length of vowel, as in *bee* [bi:]
 [i] [ɪ] - indicates half length of vowel, as in *partic*
 [pɑ:'tɪsɪpeɪt]
- ⤵ - - - - indicates strongly stressed syllable (or word), as in
pho'netics, 'motherland
- ˌ - - - - indicates secondary stress (or partially stress), as in
'conver'sation.
- ! - - - - indicates intensified (or emphatic) stress, as in *di'vine* name.
- [tɳ, dɳ] indicates syllabic consonants, as in *garden* ['gɑ:dn̩],
 ['lɪt̩], saddle ['sædl̩] etc.
- ˘m This downward slanting sign indicates Low Fall
 ˙m This upward slanting sign indicates Low Rise
 ˆm High Fall
 ˆm High Rise
 ˘m, ˙m Fall-Rise
 ˆm Rise-Fall
 ˆm Rise-Fall-Rise
 >m High Level Tone
 >m Mid Level Tone
 >m Low Level Tone
- ↑ indicates syllable or word with a Special Rise
 ↓ indicates syllable or word with a pitch drop
 >˘m indicates the first stressed syllable in the Descending
 Head
 >˙m indicates the first stressed syllable in the Ascending
 Rising Head
 →˙m indicates the first stressed syllable in the High Level Head
 →˘m indicates the first stressed syllable in the Mid Level Head
 →˘m indicates the first stressed syllable in the Low Level Head
 ˘m indicates the High pre-Head.
 // indicate long pause
 / indicates short pause
 ˆ indicates very short pause

which is used inside poetic lines. e.g. 'Let me >not₁to

marrage of true minds. ||

[] indicates phonetic transcription.

// indicates phonemic transcription.

[]
//

A

accent	[ˈæksənt]	1. aksent, lə 2. vurğu
accented	[əkˈsɛntɪd]	vurğulu, vur ilə deyilən
accidental rise	[,æksiˈdɛntlˈraɪz]	səs tonunun
accidental	[,æksiˈdɛntl ə,sɪmɪˈleɪʃn]	təsadüfi qal
assimilation		təsadüfi assi
accommodation	[ə,kəməˈdeɪʃn]	yasiya
		akkomodasi
		uyuşma/sait
		aiddir
acoustic	[əˈku:stɪk]	akustik
active organs of	[ˈæktɪv ˈo:gənz əvˈspi:tʃ]	fəal danışığ
speech		üzvləri
adaptation	[,ædæpˈteɪʃn]	adaptasiya, uyğunlaşma, uyuşma
adjacent sound	[əˈdʒeɪsəntˈsaund]	qonşu səs
advanced	[ədˈvɑ:nst]	ağız boşluğu ön hissəsinə yönəlmiş
advanced	[ədˈvɑ:nst ə: ,tɪkjʊˈleɪʃn]	ön tələffüz
articulation		
to affect	[tu əˈfekt]	təsir etmək
affixes	[ˈæfiksɪz]	şəkilçilər
affricate	[ˈæfrɪkət]	affrikat, qovv samit
air passage	[ˈeəˈpæsiðz]	hava keçidi
allophone	[ˈæləfoun]	allofon, foner variantı

alternative questions	[ɔ:l'tɜ:nətɪv 'kwɛstʃənz]	alternasiya alternativ suallar ikili xarakterli suallar
alveolar	['ælvɪələ]	alveolyar, yuvaq (səs haqqında)
alveolar	['ælvɪələɪ]	yuvaqlar
apical-alveolar	['æpɪkəl 'ævɪələ]	apikal-alveolyar (səs)
apical articulation	['æpɪkəl ɑ:,tɪkjʊ'leɪʃn]	apikal tələffüz məxrəci
articulation	[ɑ:,tɪkjʊ'leɪʃn]	artikulyasiya, tələffüz məxrəci
articulation basis	[ɑ:,tɪkjʊ'leɪʃən 'beɪsɪs]	artikulyasiya bazası
ascending scale	[ə'sendɪŋ 'skeɪl]	qalxan, yüksələn şkala
aspirated consonants	['æspɪreɪtɪd 'kɒnsənənts]	nəfəsli tələffüz olunan kar samitlər
aspiration	[,æspə'reɪʃn]	nəfəslənmə
assimilation	[ə,sɪmɪ'leɪʃn]	assimilyasiya, uyuşma
assimilate	[tu ə'sɪmɪleɪt]	uyuşdurmaq
assimilated	[ə'sɪmɪleɪtɪd]	assimilyasiya uğrayan, uyuşan
assimilated sound	[ə'sɪmɪleɪtɪd 'saund]	assimilyasiyaya uğrayan səs
assimilating sound	[ə'sɪmɪleɪtɪŋ 'saund]	qonşu səsi öz məxrəcinə uyuşduran səs
author's words	['ɔ:θəz'wɜ:dz]	müəllif sözləri

B

back-advanced vowels	[ˈbæk ədˈvɑːnst ˈvauəlz]	arxa sıraya aid olan, lakin azo önə doğru yönəlmiş saitlə
backlingual	[ˈbækliŋwəl]	dilarxası / samitlə
back vowels	[ˈbæk ˈvauəlz]	arxa sıra saitlə
basis of articulation	[ˈbeɪsɪs əv ɑːˈtɪkjʊˈleɪʃn]	artikulyasiya bazası
labial	[baɪˈleɪbjəl]	qoşadodaq / samit səsə aidd
labial consonants	[baɪˈleɪbiəl ˈkɒnsənənts]	qoşadodaq samitləri
blend	[tə ˈblend]	qovuşmaq (bir səsə), bitişmə
blended sounds	[ˈblendɪd ˈsaundz]	qovuşuq səslər
blade of the tongue	[ˈbleɪd əv ðə ˈtʌŋ]	dilin ön hissəsi
block	[tə ˈblɒk]	qarşısını kəsmə maneə yaratma
body of the tongue	[ˈbɒdi əv ðə ˈtʌŋ]	dilin gövdəsi
breath	[breθ]	nəfəs
breath force	[ˈbreθ ˈfɔːs]	nəfəsin gücü
broken scale	[ˈbrɔʊkn ˈskeɪl]	sınıq şkala
broken ascending scale	[ˈbrɔʊkn dɪˈsendɪŋˈskeɪl]	qəflətən sınıb enən şkala
blade of the tongue	[ˈbʌlk əv ðə ˈtʌŋ]	dilin gövdəsi

C

cardinal	[kɑˈkjuːmɪnəl]	kakuminal
cardinal consonant	[kɑˈkjuːmɪnəl ˈkɒnsənənt]	kakuminal samit

ulation	[ɑ:, tɪkjʊ'leɪʃən]	artikulyasiya
goric ment	[,kæti'gɔrɪk 'steɪtmənt]	qəti hökm bildirən nəqli cümlə
ty	['kævɪti]	boşluq (ağız, burun)
ral vowels	['sentrəl 'vauəlz]	orta sıra saitləri
ring	['sentriŋ 'dɪfθəŋz]	orta sıraya mey edən, /ə/ neytral
athongs		saiti ilə bitən diftonqlar
cked vowels	['tʃekt 'vauəlz]	çox qısa saitlər
r variant	['klɪə 'vɛəriənt]	yumşaq variant
ed syllable	['klouzd 'sɪləbl]	qapalı heca
e vowels	['klous 'vauəlz]	qapalı saitlər
ure	['klouzə]	qapanma
ster of sonants	['klɑstər əv 'kɔnsənənts]	samit birləşmə
oquial speech	[kə'loukwɪəl 'spi: tʃ]	adi danışiq dili
mbinations of nds	[,kɔmbɪ'neɪʃənz əv 'saundz]	səslər birləşmə
municative ction	[kə'mju:nɪkətɪv 'fʌŋʃən]	kommunikativ funksiya
municative es	[kə'mju:nɪkətɪv 'taɪps]	cümlənin kommunikativ tipləri
mplete milation	[kəm'pli:t ə, sɪmɪ'leɪʃən]	tam assimilyas
mplete struction	[kəm'pli:t əb'strʌkʃən]	tam maneə
mplete duction	[kəm'pli:t rɪ'dʌkʃən]	tam reduksiya, səsin düşməsi
mponents of	[kəm'pounənts əv	intonasiyanın

connected speech	[kə'nektɪd 'spi:tʃ]	rabitəli danış axını
consonant	['kɒnsənənt]	samit
consonant formation	['kɒnsənəntə fə:'meɪʃən]	samit yarann
constrictive	[kən'strɪktɪv]	novlu
constrictive consonants	[kən'strɪktɪv sə'nə: ənts]	novlu sonorla
contextual	[kən'tekstʃuəl]	samitlər kontekstual,
contrast	[tə kən'træst]	məndaxili
contrast	['kɒntræst]	qarşılaşdırma kontrast,
contrast emphasis	['kɒntræst 'emfəsɪs]	qarşılaşdırma qarşılaşdırma
contrastive stress	[kən'træstɪv stres]	emfazası
curve	[kɜ:v]	kontrastiv vur əyri xətt, qövs

D

dark variant	['dɑ:k 'vɛəriənt]	qalın variant
degree of stress	[dɪ'gri: əv' stres]	vurğunun dərəcəsi
degree of assimilation	[dɪ'gri: əv ə'sɪmɪ'leɪʃn]	assimilyasiyanın dərəcəsi
degree of openness	[dɪ'gri: əv 'tensnɪs]	gərginlik dərəcəsi
ascending scale	[dɪ'sendɪŋ 'skeɪl]	enən şkala
voice	[tə dɪ 'vɔɪs]	karlaşdırma (sə aiddir)
voiced diphthong	[dɪ 'vɔɪst] ['dɪfθɔŋ]	karlaşmış (samit diftonq, cütavaz)
vowel diphthongized	['dɪfθɔŋgaɪzd 'vauəlz]	sait diftonqlaşmış

tongoids	[ˈdɪfθəŋɡɔɪdz]	distonqoidlər, distonqabənzər
direct speech	[dɪˈrekt ˈspi:tʃ]	vasitəsiz nitq (danışıq)
direction of assimilation	[dɪˈrekʃən əv əˌsɪmɪˈleɪʃn]	assimilyasiyanın istiqlaməti
to distinguish	[tə dɪsˈtɪŋɡwɪʃ]	fərqləndirmək
discunctive question	[dɪsˈdʒʌŋktɪv ˈkwɛstʃən]	ayırıcı sual
distinct	[dɪsˈtɪŋkt]	aydın (tələffüz)
disyllabic	[ˈdɪsɪˈlæbɪk]	ikihecalı
division	[dɪˈvɪʒən]	bölgü
dorsal	[dɔːsl]	dorsal
dorsal	[ˈdɔːsl əˌtɪkjʊˈleɪʃən]	dorsal artikulyasiya
dorsal articulation		dorsal samit
dorsal consonant	[ˈdɔːsl ˈkɒnsənənt]	uzunluq
duration	[dʒuəˈreɪʃən]	dinamik (güclü)
dynamic stress	[daɪˈnæmɪk ˈstres]	vurğu

E

emphasis	[ˈemfəsis]	emfaza
emphasize	[tu ˈemfəsaɪz]	xüsusi nəzərə çarpdırmaq
emphatic	[ɪmˈfætɪk]	emfatik, həyəcanlı
emphatic fall-	[ɪmˈfætɪk ˈfɔ:l raɪz]	emfatik enib- qalxan ton
emphatic	[ɪmˈfætɪk, ɪntəuˈneɪʃən]	emfatik
intonation		intonasiya
emphatic questions	[ɪmˈfætɪk ˈkwɛstʃənz]	emfatik sualla
emphatic speech	[ɪmˈfætɪk ˈspi:tʃ]	emfatik nitq

phatic lable	[ɪm'fætɪk 'sɪləbl]	(danışığ) emfatik heca
ergy of iculation	['enədʒɪ əv ə,tɪkjʊ'leɪʃən]	tələffüz enerjisi
umeration	[ɪ,nju:mə'reɪʃən]	sadalama
ually stressed	['i:kwəlɪ 'strest]	bərabər vurğu
express	[tu ɪks'pres]	ifadə etmək
ra strong ess	['ekstrə 'strɒŋ 'stres]	son dərəcə qüvvətli vurğu

F

al position	['faɪnl pə'zɪʃən]	son mövqe
al stress	['faɪnl 'stres]	son vurğu (mərkəz qrupunda və ya cümlədə)
ed speech ans	['fɪkst 'spi:tʃ 'ə:gənz]	qeyri-fəal danış üzləri
ed stress	['fɪkst 'stres]	sabit vurğu
narrowing	['flæt 'nærouɪŋ]	yastı keçid (səsi tələffüzündə)
v of air	['flou əv 'zə]	hava axını
nt speech	['fluənt 'spi:tʃ]	rəvan nitq (danışığ)
lingual sonants	['fə: lɪŋgwəl 'kɒnsənənts]	dilönü samitlər
stress	['fri: 'stres]	sərbəst vurğu
ative plosion	['frikətɪv 'plouzən]	sürtünən partlayış
ative onant	['frikətɪv'kɒnsənənt]	sürtünən samit
ion	[frikʃn]	sürtünmə
ophthongs	['frʌnt 'mɒnɔfθɒŋz]	ön sıra monofonqları

retracted	[ˈfrʌnt rɪˈtræktɪd]	ön sıra-axaya meyl edən
pause	[ˈfʊl ˈpəʊz]	tam fasilə
ly back	[ˈfʊli ˈbæk ˈvaʊəlz]	sırf arxa sıra saitləri
wels		
ly front	[ˈfʊli ˈfrʌnt ˈvaʊəlz]	sırf ön sıra saitləri
wels		
unction	[ˈfʌŋkʃn]	funksiya

G

eneral	[ˈdʒenərəl fəˈnetiks]	ümumi fonetika
onetics		
eneral question	[dʒenərəl ˈkwɛstʃən]	ümumi sual
ide	[glɑːd]	qlayd, sürüşmə
iding element	[glɑːdɪŋ ˈeləmənt]	sürüşən element
ottis	[ˈglɒtɪs]	səs cığırı
rammatical	[grəˈmætɪkəl ˈfɔːm]	qrammatik
orm		forma
raphical	[ˈgræfɪkəl ,reprəzənˈteɪʃən]	qrafik ifadə, qrafik şəkildə
epresentation		göstərmə
raphical rules	[ˈgræfɪkəl ˈruːlz]	qrafik qaydalar
rapheme	[ˈgræfɪ:m]	qrafem

H

alf-close	[ˈhɑːf ˈkloʊz]	yarımqapalı
alf-open	[ˈhɑːf ˈoʊpən]	yarımaçıq
igh-falling tone	[ˈhaɪ ˈfɔːlɪŋ ˈtoʊn]	yüksək səviyyə dən enən ton
igh level tone	[ˈhaɪ ˈlevl ˈtoʊn]	yüksək səviyyə neytral ton, c xətli ton
igh pitch	[ˈhaɪ ˈpɪtʃ]	yüksək ton, s

vəls	[ˈhɑɪ ˈvɑuəlz]	yüksək səviyyəsi yüksək vəziyyətli (qapalı) saitlər
tion	[hɪsˈtɔrɪkəl ə,sɪmɪˈleɪʃən]	tarixi
neous	[,hɒməˈdʒi:nɪəs]	assimilyasiya
al (plane)	[,hɔrɪˈzəntl pəˈzɪʃn (ˈpleɪn)]	həmcins üfqi vəziyyət

I

sounds	[aɪˈdentɪkəl ˈsaundz]	eyni səslər
on	[ɪmˈpreʃn]	təssürat
te	[ˈɪnkəmˈpli:t əbˈstrʌkʃn]	natamam maneə
on	[ˈɪnkəmˈpli:t ˈplouzən]	natamam partla- yış
of stress	[ˈɪnkri:s əv ˈstres]	vurğunun
t of the	[ˈɪnə ˈpʌt əv ðə ˈlouə ˈlɪp]	qüvvətlənməsi
	[ɪnˈtensɪtɪ]	alt dodağın içəri hissəsi
	[ɪnˈtensɪtɪ ˈemfəzɪs]	qüvvətləndirmə, gücləndirmə
	[ˈɪntəkɔ:s]	qüvvətləndirmə emfazası
ate	[,ɪntəˈmi:dʒət ə,sɪmɪˈleɪʃən]	ünsiyyət
on	[,ɪntouˈneɪʃn]	aralıq
	[,ɪntouˈneɪʃn ˈpætnz]	assimilyasiya
	[,ɪntouˈneɪʃn ˈtaɪps]	intonasiya
types	[tu ɪnˈtoun]	intonasiya modelləri
		intonasiya tipləri
		1. avazlandır- maq; 2. intonasi- yanı qrafik şəkil-

isolated articulation	[ˈaɪsələteɪtɪd ɑː, tɪkjuˈleɪʃn]
isolated word	[ˈaɪsələteɪtɪd ˈwɜːd]

də göstərdi
səsin ayrıl
tələffüzü
ayrıca göt
söz

J

jaw	[dʒɔː]
junction of sounds	[ˈdʒʌŋkʃn əv ˈsaundz]

çənə
səslərin q
ması, birl

L

labial	[ˈleɪbiəl]
labialized	[ˈleɪbiələɪzd]
labio-dental	[ˈleɪbiouˈdentl]
larynx	[ˈlæriŋks]
laryngal	[ˈlæriŋgəl]
lateral	[ˈlætərl]
lateral plosion	[ˈlætərl ˈplouzɪn]
lateral sonorant	[ˈlætərl səˈnɔːrənt]
lax sounds	[ˈlæks ˈsaundz]
length of sounds	[ˈleŋθ əv ˈsaundz]
level tone	[ˈlevl ˈtoun]
lingual	[ˈliŋgwəl]
lips	[lɪps]
lip-protrusion	[ˈlɪp prəˈtruːzɪn]

dodaq / s
samitləre
dodaqlar
dodaq-d
(samiti)
xirtdək
larinqal,
(sifət kin
lateral, c
lateral, c
partlayış
lateral (c
sonant
qeyri-gö
səslər
səslərin
neytral,
ton
liŋqval,
silə yar
dodaqla
dodaqla
viləşərə

nding	[ˈlɪpraʊndɪŋ]	verilməsi dodaqların dairəvi vəziyyəti
r standard	[ˈlɪtərəri ˈstændəd]	ədəbi dil norması
ss of voice	[ˈlaʊdnɪs əv ˈvɔɪs]	səsin ucalığı
	[ˈlou ˈfɔ:l]	alçaq səviyyədən ənən ton
	[ˈlou ˈraɪz]	alçaq səviyyədən orta səviyyəyə
el tone	[ˈlou ˈevl ˈtoun]	qalxan ton alçaq səviyyəli neytral / düzxətli ton
vels	[ˈlou ˈvaʊəlz]	açıq saitlər
p	[ˈlouə ˈlɪp]	alt dodaq
w	[ˈlouə ˈdʒɔ:]	alt çənə
eth	[ˈlouə ˈti:θ]	alt dişlər
	[ˈlɑŋz]	ağ ciyərlər

M

of n	[ˈmænər əv fə: ˈmeɪʃən]	əmələ gəlmə üsulu / maneəyə aidir
onorants	[ˈmi:dʒəl səˈnɔ:rənts]	dilortası sonorlar
qual	[ˈmi:diəv ˈlɪŋgwəl]	dilortası (samitə aidir)
	[ˈmelədi]	melodiya
els	[ˈmɪd ˈvaʊəlz]	yarımaçıq saitlər
hong	[ˈmənəfθəŋ]	monofonq, tək- avazlı sait səs
abic	[ˌmənəsiˈləbɪk]	təkhecalı
ngue	[ˈmʌðə ˈtʌŋ]	ana dili
vity	[ˈmaʊθ ˈkævɪti]	ağız boşluğu
sonator	[ˈmaʊθ ˈrezəneɪtə]	ağız rezonatoru

movable organs of speech	[ˈmu:vəbl̩ ˈspɪtʃ]
movable stress	[ˈmu:vəbl̩ ˈstres]
moving	[ˈmu:vɪŋ]
musical stress	[ˈmjuzɪkəl ˈstres]
musical tone	[ˈmjuzɪkəl ˈtəʊn]

N

narrow range	[ˈnærou ˈreɪndʒ]
nasal cavity	[ˈneɪzl̩ ˈkævɪtɪ]
nasal consonant	[ˈneɪzl̩ ˈkɒnsənənt]
nasal plosion	[ˈneɪzl̩ ˈplouzɪn]
nasal sonorant	[ˈneɪzl̩ səˈnɔ:rənt]
neutral vowel	[ˈnju:trəl ˈvauəl]
noise	[nɔɪz]
noise consonants	[ˈnɔɪz ˈkɒnsənənts]
non-aspirated	[ˈnɒn ˈæspɪreɪtɪd]
non-labialized	[ˈnɒn ˈleɪbiəlaɪzɪd]
nuclear tone	[ˈnju:kliə ˈtəʊn]

O

obligatory assimilation	[əbˈlɪgətəri əˌsɪmɪˈleɪʃn]
obstruction	[əbˈstrʌkʃn]
occlusive consonant	[əkˈlu:sɪv ˈkɒnsənənt]
occlusive- constrictives	[əkˈlu:sɪv kɒnˈstrɪktɪvz]
occlusive plosives	[əkˈlu:sɪv ˈplɔ:sɪvz]
occlusive-nasals	[əkˈlu:sɪv ˈneɪzəlz]
occlusive	[əkˈlu:sɪv səˈnɔ:rənts]

danışiq üzvl
keçici vurğu
hərəkə, titrəl
tonik vurğu
musiqili ton

dar diapazo
burun boşlu
burun samit
nazal (buru
partlayışı
burun sono
neytral sait
küy
küylü samit
nəfəslənmə
dodaqlanm
nüvə tonu

məcburi as
yasiya
manea
kipləşən sa
kipləşən-n
samitlər
kipləşən p
yışlılar
kipləşən b
samitləri
kipləşən s

brants		
n syllable	[ˈoupn ˈsɪləbl]	açıq heca
n vowels	[ˈoupn ˈvauəlz]	açıq saitlər
	[ˈɔ:rəl]	ağız (səsi)
sounds	[ˈɔ:rəl ˈsaundz]	ağız səsləri
consonants	[ˈɔ:rəl ˈkɒnsənənts]	ağız samitləri
speech	[ˈɔ:rəl ˈspi:tʃ]	şifahi nitq
ns of speech	[ˈɔ:gənz əv ˈspi:tʃ]	danışıq üzvləri
copy	[ɔ: ˈθoupi]	orfoeniya, ədəbi tələffüz
		(qaydaları)
ography	[ɔ: ˈθəgrəfi]	orfoqrafiya
ophony	[ɔ: θəfəni]	orfofoniya

P

al	[ˈpælət]	damaq (sifət)
e	[ˈpælit]	damaq (isim)
alization	[ˌpælətələz ˈzeɪʃn]	palatalizasiya, səsin yumşalması
o-alveolar	[ˈpælətəu ˈælvɪələ]	damaq yuvaq (sifət kimi)
thesis	[pəˈrenθəsis]	parantez (ara söz modal söz)
il	[ˈpɑ:ʃəl əˌsɪmɪˈleɪʃən]	yarımçıq
ilation		assimilyasiya
y devoiced	[ˈpɑ:θɪ di: ˈvɔɪst]	qismən karlaşmış
ge	[ˈpæsiðʒ]	keçid
ve organs of	[ˈpæsiv ˈɔ:gənz əv ˈspi:tʃ]	qeyri-fəal danışıq
h		üzvləri
ngal	[fəˈrɪŋəl]	fərinqal, udlaq (sifət kimi)
nx	[ˈfæŋks]	udlaq
eme	[ˈfəuni:m]	fənem
eme	[ˈfəuni:m, ɔ:l(təˈneɪʃn)]	fənem

alternation	[fou'netik ,ɔ:ltə'neɪʃn]	fonetik əvəzlənmə
phonetic alternation	[fou'netik mɪs'teɪks]	fonetik sə
phonetic mistakes	[fə'netik træ'n'skrɪpʃn]	fonetik transkrips
phonetic transcription	[,founə'lɔdʒɪkəl	fonoloji
phonological alternation	,ɔ:ltə'neɪʃn]	əvəzlənmə
phonological mistakes	[,founə'lɔdʒɪkəl mɪs'teɪks]	fonoloji s
phonological transcription	[,founə'lɔdʒɪkəl træ'n'skrɪpʃn]	fonoloji transkrip
pitch	[pɪtʃ]	səs tonun səviyyəsi
pitch level	['pɪtʃ 'levəl]	tonal səv
pitch of tone	['pɪtʃ əv 'toun]	tonun səv
pitch of voice	['pɪtʃ əv 'voɪs]	səsin ton
place of articulation	['pleɪs əv ɑ:,tɪkjʊ'leɪʃn]	artikulya
place of formation	['pleɪs əv [ɔ: 'meɪʃn]	əmələ gə
place of obstruction	['pleɪs əv əb'strɪkʃn]	manəni
place of stress	['pleɪs əv 'stres]	vurğunu
plosion	['plouzən]	partlayış
plosive	['plousɪv]	partlayış
poetic speech	[pou'etɪk 'spi: tʃ]	poetik n
polysyllabic words	[,pəhɪsɪ'læbɪk wɜ:dz]	çoxheca
positional variant	[pə'zɪʃənəl 'vɜ:riənt]	mövqe v
post-alveolar	['poust 'ælvɪələ]	yuvaqar (samitə
pre-head	['pri:hed]	taktönü.

veil	[tə pri'veil]	hecalar üstün gəlmək
primary stress	[ˈpraɪməri 'stres]	əsas vurğu
principal stress	[ˈprɪnsɪpəl 'stres]	əsas vurğu
produce	[tə prə'dju:s]	yaratmaq
progressive assimilation	[prə'gresɪv ,əsimi'leiʃn]	irəli assimilyasiya
elongate	[tə prə'ləŋ]	uzatmaq
prominent word	[ˈprɒmɪnənt 'wɜ:d]	nəzərə çarpdırılan söz
pronunciation	[prə,nʌnsi'eɪʃn]	tələffüz
prosodic elements	[prə'sɒdɪk 'eləmənts]	prosodik ünsürlər

Q

quality of vowels	[ˈkwɒlɪti əv'vauəlz]	saitlərin keyfiyyəti
qualitative stress	[ˈkwɒlɪtətɪv 'stres]	keyfiyyət vurğusu
quantity of vowels	[ˈkwɒntɪti əv'saundz]	səslərin kəmiyyəti, uzunluğu
quantitative stress	[ˈkwɒntɪtətɪv 'stres]	kəmiyyət vurğusu

R

range of voice	[reɪndʒ]	diapazon
rapid speech	[reɪndʒ əv 'vɔɪs] [ˈræpɪd 'spi:tʃ]	səs diapazonu cəld danışmaq, sürətli nitq
reception of vowels	[ri'si:vɪd prə,nʌnsi'eɪʃn]	qəbul olunmuş tələffüz, ədəbi tələffüz norması
reception of vowels	[ri'sɪprəkəl əsimi'leiʃn]	qarşılıqlı assimilyasiya
reduction of vowels	[ri'dju:st 'vauəlz]	qısaldılmış (zəif)

reduction	[rɪ'dʌkʃən]	reduksiya
regressive assimilation	[rɪ'grɛsɪv ə,sɪmɪ'leɪʃn]	geri assimilyasiya
regular intervals	[ˈregjʊlə ˈɪntəvəlz]	müntəzəm intervallar
released obstruction	[rɪ'li:st əb'strʌkʃn]	açılan maneə
retracted	[rɪ'træktɪd]	geri çəkilmə
rhythm	[ˈrɪðm]	ritm
rhythmical alternation of stress	[ˈrɪðmɪkəl, ə:lɪtə'neɪʃn əv 'stres]	vurğunun müvəzələnməsi
rhythmic group	[ˈrɪðmɪk 'gru:p]	ritmik qrup
rhythmic stress	[ˈrɪðmɪk 'stres]	ritmik vurğun
rhythmical variation of stress	[ˈrɪðmɪkəl ,vɛəri'neɪʃn əv 'stres]	vurğunun müvəzələnməsi
rising curve	[ˈraɪzɪŋ 'kɜ:v]	yüksələn əyrə
-rising-falling tone (rise-fall)	[ˈraɪzɪŋ ˈfɔ:lɪŋ 'təʊn ('raɪzɪŋ ˈfɔ:lɪ)]	yüksələn-əylən ton
rising tone	[ˈraɪzɪŋ 'təʊn]	yüksələn (əylən) ton
rolled consonant	[ˈrəʊld 'kɒnsənənt]	titrək samit
root of the tongue	[ˈru:t əv ðə 'tʌŋ]	dilin kökü
root syllable	[ˈru:t 'sɪləbl]	kök heca
root vowel	[ˈru:t 'vauəl]	kök saiti
round narrowing	[ˈraʊnd 'næroʊŋ]	girdə (dairəviləşmə) keçid
rounded lips	[ˈraʊndɪd ˈlɪps]	dairəviləşmə dodaqları
rounded vowels	[ˈraʊndɪd 'vauəlz]	dodaqlanmış saitlər

S

	[skeɪl]	şkala
secondary stress	['sekəndəri 'stres]	ikinci dərəcəli vurğu, zəif vurğu
semantic importance	[si'mæntik ɪm'pɔ:təns]	semantik əhəmiyyət
subject group	['sens 'gru:p]	məna qrupu
subject	['sentəns]	cümlə
series of statements	['si:kwənsɪz əv'kənsənənts]	samit birləşmələri
	[ʃeɪd]	çalarlıq, variant
stress	[ʃɪft əv 'stres]	vurğu yerinin dəyişməsi
vowels	[ʃɔ:t 'vauəlz]	qısa saitlər
short sounds	['sɪmlə 'saundz]	oxşar səslər
soft	['sɔft 'ælit]	yumşaq damaq
sonorants	[sə'nɔ:rəs 'kənsənənts]	sonor samitləri
	[sə'nɔ:rənt]	sonor
	[saund]	səs
	['spi: tʃ]	nitq, danışiq
melody	['spi: tʃ 'melədi]	nitq melodiyası
sound	['spi: tʃ 'saund]	nitq səsi
tempo	['spi: tʃ 'tempou]	nitqin tempi
	['speʃəl 'prɒmɪnəns]	xüsusi qabarıq
question	['speʃl 'kwɛstʃən]	xüsusi sual
rise	['speʃl 'raɪz]	xüsusi qalxma
language	['spoukən 'læŋgwɪdʒ]	danışiq dili
words	['spoukən 'wɜ:dz]	tələffüz olunan sözlər
lips	['spred 'lɪps]	gərilmiş, yana çəkilmiş dodaqlar

stability of articulation	[stə'bilɪtɪ əv ɑ: ,ʌrkjʊ'leɪʃn]	məxərəm
stress	[stres]	vurğu
stressed syllable	['stres 'sɪləbl]	vurğulu heca
stream of air	['stri:m əv 'eə]	hava axını
strong forms	['strɒŋ 'fɔ:mz]	qüvvətli formalar, morfem və məkçi nitq hissələrinin
square brackets	['skwɜə 'brækɪts]	kvadrat mötərizələr
syllabic	[sɪ'læbɪk]	sillabik, hecadüzəld
syllable	['sɪləbl]	heca
syllable division	['sɪləbl dɪ'vɪʒən]	heca bölgü
syllable formation	['sɪləbl fɔ: 'meɪʃən]	hecanın yaranması
syntagma	[sɪn'tægm]	sintaqm
syntagmatic division	[,sɪntæg'mætɪk dɪ'vɪʒn]	sintaqmatik bölgü

T

tamber	['tæmbə]	tembr, səş çalarlığı
tempo of speech	['tempou əv 'spi: tʃ]	nitqin tempo
tense	[tens]	gərgin
tenseness	['tensnɪs]	gərginlik
tip of the tongue	['tɪp əv ðə 'ʌŋ]	dilin ucu
tone	[toun]	ton
tonic stress	['tounɪk 'stres]	tonik vurğu
tongue	[tʌŋ]	dil
trilled (rolled) consonant	['trɪld (rould) 'kɒnsənənt]	titrək sam

ridge	['tri:θriðʒ]	triftonq
of	['taɪps əv əb'strækʃn]	yuvaq
uction		maneənin tipləri
of stress	['taɪp əv 'stres]	vurğu tipi
al mistakes	['tɪpɪkəl mɪs'teɪks]	tıpik səhvlər

U

phatic	['ʌnɪm 'fætɪk]	qeyri-emfatik
ished	['ʌn'fɪnɪʃt ə,sɪmɪ'leɪʃn]	bitməmiş
ilation		assimilyasiya
essed	['ʌn'strest]	vurğusuz
nded	['ʌn'raʊndɪd]	dodaqlanmayan
essed	['ʌn'strest pə'zɪʃn]	vurğusuz vəziyyət
on		
essed	['ʌn'strest 'sɪləbɪ]	vurğusuz heca
le		
teeth	['ʌpə 'ti:θ]	üst dişlər
teeth-ridge	['ʌpə 'ti:θriðʒ]	üst dişlərin yuvaqları
er	[tu 'ʌtə]	demək, söyləmək, tələffüz etmək
nce	['ʌtərəns]	söyləm cümlə
	['ju:vjʊlə]	dilçək
	['ju:vjʊlə]	dilçək (sifət kimi)

V

t	['vɛəriənt]	variant
	['vi:lə]	velyar, yumşaq damaqda əmələ gələn səs
onsonant	['vi:lə 'kɒnsənənt]	velyar (yumşaq- damaq) samit
ate	[tə vaɪ'breɪt]	titrəmək

vibrarion	[vaɪ'breɪʃən]	vibrasiya, titrəmə, titrə
vocal cords	['vou kəl 'kə:dz]	səs telləri
voice timbre	['vɔɪs 'tæmbə]	səsin tembri
voiced	['vɔɪst]	cingiltili
voiceless	['vɔɪslɪs]	kar
vowel	['vaʊəl]	sait

W

widening of range	['waɪdnɪŋ 'əv 'reɪndʒ]	diapazonun genişlənməsi
wind pipe	['wɪnd 'paɪp]	nəfəs borusu
whisper	['wɪspə]	pıçılı
weak forms	['wi:k 'fə:mz]	zəif formalar
weakening of tenseness	['wi:kniŋ əv 'tensnɪs]	məkçi sözlər gərginliyin zəifləməsi
word-contrast	['wɜ:d kɒntræst]	söz kontrast sözlərin
word stress	['wɜ:d 'stres]	qarşılaşdırıl söz vurğusu (vurğusu)

Z

zero phoneme (absence of sound)	['zi:rou 'fəʊni:m] ('æbsəns əv 'saʊnd)	sıfır fonem (səs)
---------------------------------------	---	----------------------

BIBLIOGRAPHY

- Antipova E. Ya. and others. English Intonation. M., 1974.
- Bayev S.M., Garayeva M.G. English Phonetics. Baku, "Maarif", 1999.
- Bayev S.M. Major problems of oral communication in foreign language teaching issues. (FLTI) Tobriz, 1992.
- Chalker A. Ship or Sheep. Cambridge, 1977.
- Chandler D.L. Contrastive Accent and Contrastive Stress, Language, 1961, №1.
- Chomsky N. Sentence Stress and Syntactic Transformations. Language, 1971, v.47, №2.
- Cosson R.A. A Reference Grammar for Students of English. M., 1979.
- Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge, 1969.
- Dekushina O. English Phonetics. M., 1965.
- Ellis Brown. Listening to Spoken English. M., 1987.
- Erson A.C. An Introduction to the Pronunciation of English. London, 1970.
- Erson A.C. A Practical Course of English Pronunciation. London, 1975.
- Erson A.C. English Pronouncing Dictionary. London, 1977.
- Fisiak J.A. Suprasegmentals. Language, 1961, Vol.37, №4.
- Grady A.S. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford, 1984.
- Gygan. Aspects of English Syllable Structure. Wrocław, 1977.
- Jespersen O. Symbolic value of the vowel / i /. In: Jespersen O. Linguistica Copenhagen. 1933. p. 283-303.
- Koch D. English Pronouncing Dictionary. London, 1958.
- Korotchkinskaya B.B. and others. Practical English Phonetics. Minsk, 1982.
- London R. The Groundwork of English Intonation. London, 1958.
- London R. The Groundwork of English Stress. London, 1958.
- Montyeva F.S. A Theoretical Course of English Phonetics. M., 1988.
- Michael Ockenden. Situational Dialogues. London, 1978.
- Oliver C. Stress Time. Cambridge, 1976.
- Orlyeva H. English. Baku, "Maarif", 1982.
- Connor J.D. and Arnold G.F. The Intonation of Colloquial English. London, 1973.
- Connor J.D. Phonetics. London, 1977.
- Rich P. English Phonetics and Phonology. Cambridge, 1983.
- Ryck R. and others. A University Grammar of English. Longman - Moscow, 1982.
- Sesnev V. Exercises in Intonation of Colloquial English. M., 1983.
- Smerling S.P. Aspects of Sentence Stress. London, 1976.
- Khiterov A.I. An Introduction to English Phonetics. M., 1934.
- Silyev V.A. English Phonetics. M., 1980.

34. Zeynalov F.H., Huseyinova Z.A. Pronunciation and Spelling in English. Baku, 1998.
35. Axundov A. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Bakı, «Maarif», 1984.
36. Axundov A., Babayev S., Zeynalov F. İngilis və Azərbaycan dillərinin vurğunun ritmik-melodik xüsusiyyətləri. Bakı, BDU, 1996.
37. Ağayeva A.M. Azərbaycan dilinin intonasiyası. Bakı, 1987.
38. Babayev S.M. Müasir Azərbaycan və ingilis dilində feli bağlama tərkiblərinin sintaktik və intonasiya təhlili məsələsi haqqında. S.M.Kirov adına ADU-nun Əsərləri (Dil və ədəbiyyat). Bakı, 1965, №3.
39. Babayev S.M. İngilis dili tələffüzünün formalaşmasında eşitmə vərdişlərinin inkişafına dair. «Azərbaycan məktəbi». Bakı, 1979, №1.
40. Veysəlov F.Y. Alman dilinin fonetikasi. Bakı, «Maarif», 1980.
41. Veysəlov F. Aslanov A. Alman və Azərbaycan dillərində sintaqm. «Azərbaycan məktəbi». Bakı, 1980, №1.
42. Fəxrəddin Yadigar. Fonetika və fonologiya məsələləri. Bakı, «Maarif», 1984.
43. Fəxrəddin Yadigar. German dilçiliyinə giriş. Bakı, 2003.
44. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, 1978.
45. Əzizov S.A. Azərbaycanlı tələbə auditoriasında indiliş dili fonemlərinin tarixindən. APRDƏİ-nin Elmi Əsərləri. Bakı, 1974, №2.
46. Əzizov S.A., Ağamirov M.M. Müasir ingilis ədəbi dilində tələffüz normalarının dinamikası və sözlərin fonem tərkibinin normativ çoxvariantlılığı. – Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı, «Mütərcim», 2000, №1.
47. Əzizov S.A. İngilis dilində sözlərin aksent-ritmik strukturu məsələsi. Humanitar elmlərinin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı, «Mütərcim», 1999, №1.
48. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, «Maarif», 1986.
49. İsmayılov A.T. Orucov R.M. İngilis dilinin tələffüz kursu. Bakı, 1982.
50. Orucov R.M. Nitqdə ritim və ritmik bölgülərin bə'zi məsələləri. APRDƏİ-nin Elmi Əsərləri. Bakı, 1975, №1.
51. Heybətov Q.N., Zeynalov F.H., Dadaşov Ə. Nitq praktikasına dair orfonaq mətnlər toplusu. Bakı, 1994.
52. Trubeskoy N.S. Fonologiyanın əsasları. Bakı, 2001 (almanca dan tərcümə edilmiş söz» və «Qeydlər» prof. Fəxrəddin Yadigarındır).
53. Zeynalov F.H., Mirzəyev E.İ. İngilis dilinin fonetikasına dair praktikum. Bakı, 1994.
54. Zeynalov F.H., Məmmədov Ə.O. İngilis dilində orfofonik çalılıqların təhlili. Bakı, 1996.
55. Антипова А.М. Система английской речевої інтонації. М., 1977.
56. Антипова А.М. Ритмічна система англійської мови. М., 1984.
57. Аракин В.Д. и др. Практический курс англійського мови I курс. М., 1984.
58. Аракин В.Д. и др. Практический курс англійського мови II курс. М., 1984.
59. Аракин В.Д. и др. Практический курс англійського мови III курс. М., 1984.
60. Азизов С.А. Вопросы силлабической структуры слова в англійском языке // Актуальные проблемы изучения гуманитарных наук. Баку, «Мутабиқ», 1999, №1.

- изов С.А. Общие фонетические трудности студентов-азербайджанцев в овладении произношением английских дифтонгов и согласных. -- АРГ-İlmı Ösərłəđi, seriya XI. Bakı, 1975, №4.
- изов С.А. Ритмов английской прозы // Актуальные проблемы изучения гуманитарных наук. Баку, «Мугарджим». 1999, №3.
- сланов Ф.А. Свинтагматические ударения в современном немецком языке. АКД. Киев, 1981.
- абаев С.М. Особенности интонации простых повествовательных предложений с дееспричастными оборотами в современном азербайджанском языке (в сравнении с английским языком) (в свете экспериментальных данных). АКД. Баку, 1966.
- ердия С.А., Веихман А.С. Обучение английской интонации. М., 1973.
- асильев В.А. Обучение английскому произношению в средней школе. М., 1980.
- итомская В.Н. Основы английской фонетики. М., 1948.
- оронин С.В. Основы фоносемантики, Л, 1982.
- икушина О. Фонетика английского языка. М., 1952.
- жафаров Дж.М. О некоторых вопросах динамики и статики ударения в турецких запяски АГУ им. С.М.Кирова (язык и литература). Баку, 1968, №3.
- жафаров А.М. Интонационная структура сложноподчиненных предложений с противительными-сопоставительными отношениями в английском и азербайджанском языках. АКД. Баку, 1975.
- убовский Ю.А., Карневская Е.В. Нормативные основы английской речевой интонации. Минск, 1979.
- йналов Ф.Г. Сопоставительное исследование фонетических характеристик фразового ударения в английском и азербайджанском языках. АКД. Тбилиси, 1984.
- ндер Л.Р. Общая фонетика. М., 1979.
- драсва М.Г. Интонационно-грамматические особенности вводных предложений в разносистемных языках. АКД. Баку, 1976.
- рражкина О.М., Тихонова Р.М. Мои любимые звуки: фонетико-орфографический справочник английского языка. М., 1999.
- уценко А.В. Пиши правильно по-английски. Сборник упражнений и орфографии английского языка. М., 1999.
- учин Н.Д. Фонетико-орфографический курс английского языка. М., 1968.
- ебедина Б.Я. Фонетический практикум по английскому языку. М., 1978.
- укина Н.Д. Фонетический вводно-коррективный курс английского языка. М., 1985.
- ирзоев Э.И. Просодический анализ вокативных единиц английского и азербайджанского языков. АКД. Баку, 1988.
- ематулла З.К., Мирзоева А.М. Практическое пособие по фонетике английского языка. Баку, 1992, 72 с.
- иколаева Т.М. Семантика акцентного выделения. М., 1982.

84. Оруджев Р.М. Акцентная структура слов и его место в речевой конфигурации. М.Ф.Ахундов adına RDƏİ-nin Elmi Əsərləri. Bakı, 1989.
85. Оруджев Р.М. Ритматическая динамика и организация речи. Структура языка и современные методы ее анализа. Баку, АУЯ, 1989.
86. Оруджев Р.М. Сегментная структура и ритмическая организация английской речи. – В сб.: Ali məktəbin yeməən qurulması ilə əlaqəli dil tədrisi metodikasının təkmirləşdirilməsi. Respublika Elmi Kəşfiyyat Materialları. Bakı, 1989.
87. Ольшевская Р.В. и др. Фонетическая структура английского языка (Учебное пособие для студентов английского языка). М., 1980.
88. Соколова М.А. и др. Практическая фонетика английского языка. М., 1980.
89. Торсуев Г.П. Фонетика английского языка. М., 1950.
90. Торсуев Г.М. Обучение английскому произношению. М., 1953.
91. Торсуев Г.П. Вопросы акцентологии современного английского языка. М., 1960.
92. Торсуев Г.П. Вопросы фонетической структуры слова. М., 1962.
93. Торсуев Г.П. Строение слога и аллафоны в английском языке. М., 1962.
94. Торсуева Е.И. Интонация сложноподчиненного предложения в современном английском языке. – Ученые Записки МГПИИЯ, Том XVIII.
95. Трактеров А.Л. Практическая фонетика английского языка. М., 1980.
96. Шевякова В.Е. Вводный фонетический курс английского языка. М., 1968.
97. Шевякова В.Е. Коррективный фонетический курс английского языка. М., 1968.
98. Щерба Л.В. Фонетика французского языка. М., 1953.
99. Юнусов Д.Н. Интонационное варьирование сложноподчиненных предложений с придаточными дополнительными с «that» и «wh» в современном английском языке. АКД. Тбилиси, 1985.
100. Яо Э.А. Пособие по орфографии английского языка. М., 1981.

ollifdən-----	3
n şifahi və yazılı formaları haqqında -----	5
etika haqqında məlumat-----	6
etikanın əhəmiyyəti və tətbiqi sahələri-----	7
, fonem, hərf və qrafem haqqında-----	8
oqrafiya, orfoepiya və orfofoniya haqqında-----	9
nskripsiya və transliterasiya-----	11
uşıq üzvləri haqqında-----	13
uşıq üzvlərinin funksiyaları-----	15
neonin növləri-----	16
uşıq soslərinin təsnifi -----	16
lis dili samitlərinin təsnifi -----	18
lis dili saitlərinin təsnifi -----	22
lis dilinin artikulyasiya bazasının əsas xüsusiyyətləri -----	24
nitlər -----	25
lər -----	26
lis dili sait və samitləri üçün işlənon fonetik işarələr -----	28
son One -----	30
son Two -----	38
son Three -----	48
son Four -----	58
son Five -----	68
son Six -----	76
son Seven -----	83
son Eight -----	90
son Nine -----	94
son Ten -----	101
son Eleven -----	106
lling Forms for the English Vowel Phonemes -----	108
lling Forms for the English Consonant Phonemes -----	113
Subject of Phonetics -----	119
Organs of Speech -----	119
ive and Passive Organs of Speech -----	120
Work of the Organs of Speech -----	121
Classification of the Sounds of Speech -----	121
es of Obstruction -----	122
Classification of English Consonant Phonemes -----	122
Classification of English Vowel Phonemes -----	125
Articulation Basis of the English Language -----	128
sonants -----	128

Vowels	-----
Syllable	-----
Syllable Division in English	-----
Phonetic and Orthographic Syllables	-----
Stress	-----
Place of Stress	-----
Word Stress in English	-----
Rhythmical Variations of Stress	-----
Sentence Stress	-----
Exception I	-----
Exception II	-----
Intonation and its Functions	-----
Structural Division of Intonation	-----
Graphical Indication of Intonation	-----
Functions of the English Nuclear Tones	-----
The Head	-----
The Function of the Descending Head	-----
The Level Heads	-----
The Ascending Head	-----
English Rhythm	-----
English Metrical Patterns	-----
Intonation Pattern I	-----
Intonation Pattern II	-----
Intonation Pattern III	-----
Intonation Pattern IV	-----
Intonation Pattern V	-----
Intonation Pattern VI	-----
Intonation Pattern VII	-----
Accidental Rise	-----
Intonation of Alternative and Disjunctive Questions	-----
Intonation of Adverbials	-----
Intonation of Parentheses	-----
Intonation of Direct Address	-----
Intonation of Complex and Compound Sentences	-----
Intonation of General and Special Questions	-----
Intonation of Author's words	-----
Intonation of Enumeration	-----
Intonation of Appositions	-----
Contrastive Stress	-----
Speech Profile	-----
Intonation Pattern VIII	-----
Intonation Pattern IX	-----
Intonation Pattern X	-----

Articulation of the English Consonant Phonemes -----	179
English Occlusive Plosive Consonants -----	179
English Occlusive Sonorants -----	182
English Constructive Fricative Consonants -----	185
English Constrictive Sonorants -----	188
English Occlusive Constrictive Consonants -----	192
Articulation of the English Vowel Phonemes -----	193
English Front Monophthongs -----	193
English Back Monophthongs -----	196
English Central Monophthongs -----	200
English Diphthongs -----	201
English Front Diphthongs -----	202
English Back Diphthongs -----	205
Vowel Combinations -----	207
Phonemes in Connected Speech -----	208
Assimilation -----	210
Direction of Assimilation -----	212
Degrees of Assimilation -----	213
Degree of Stability of Assimilation -----	214
Phonostylistics (General notion) -----	215
Intonation Pattern XII -----	217
Intonation Pattern XIII -----	219
Intonation Pattern XIV -----	221
Temparizers -----	223
High-Pre-Head -----	224
Emphatic Intonation -----	227
Simple and Complex Tones -----	230
Combined Tunes -----	231
Compound Tunes -----	233
Two or More Falls within One Intonation Group -----	236
Compound Tunes (Additional Models) -----	239
Intonation Paltern XV -----	240
Intonation of Salutation, Apologies and Gratitudes -----	242
Intonation of Some Expressions -----	243
List Phonetic Signs -----	247
Phonetic vocabulary -----	249
Bibliography -----	269

Çapa imzalandı: 20. 11.2007.
Qarnitur: Times. Format 60x84 1/16. Həcmi 19,25 ç.v.
Tiraj: 500 nüsxə. Sifariş 121. Qiyməti müqavilə ilə.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı şəh., Rəsul Rza küç., 125.
Tel./faks: 596 21 44